

ΑΓΡΟΤΙΚΟΙ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΙ

Κων/τίνου Λ. Παπαγεωργίου
ΓΕΩΡΓΟΙΚΟΝΟΜΟΛΟΓΟΥ D.Phil. (Oxon.)

1954

ΙΔΡΥΜΑ ΕΥΓΕΝΙΔΟΥ
ΧΡΥΣΟΥΝ ΜΕΤΑΛΛΙΟΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΙΔΡΥΜΑΤΟΣ ΕΥΓΕΝΙΔΟΥ

Ο Ευγένιος Ευγενίδης, ο ιδρυτής και χορηγός του «Ιδρύματος Ευγενίδου», πολύ νωρίς προέβλεψε και σχημάτισε την πεποίθηση ότι η άρτια κατάρτιση των τεχνικών μας, σε συνδυασμό με την εθνική αγωγή, θα ήταν αναγκαίος και αποφασιστικός παράγων για την πρόοδο του Έθνους μας.

Την πεποίθησή του αυτή ο Ευγενίδης εκδήλωσε με τη γενναιόφρονα πράξη ευεργεσίας, να κληροδοτήσει σεβαστό ποσό για τη σύσταση Ιδρύματος, που θα είχε ως σκοπό να συμβάλλει στην τεχνική εκπαίδευση των νέων της Ελλάδας.

Έτσι, το Φεβρουάριο του 1956 συστήθηκε το «Ίδρυμα Ευγενίδου», του οποίου τη διοίκηση ανέλαβε η αδελφή του Μαρ. Σίμου, σύμφωνα με την επιθυμία του διαθέτη. Το έργο του Ιδρύματος συνεχίζει από το 1981 ο κ. Νικόλαος Βερνίκος - Ευγενίδης.

Από το 1956 έως σήμερα η συμβολή του Ιδρύματος στην τεχνική εκπαίδευση πραγματοποιείται με διάφορες δραστηριότητες. Όμως απ' αυτές η σημαντικότερη, που κρίθηκε από την αρχή ως πρώτης ανάγκης, είναι η έκδοση βιβλίων για τους μαθητές των Τεχνικών και Επαγγελματικών Σχολών και Λυκείων.

Μέχρι σήμερα, με τη συνεργασία με τα Υπουργεία Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων και Εμπορικής Ναυτιλίας, εκδόθηκαν εκατοντάδες τόμοι βιβλίων, που έχουν διατεθεί σε πολλά εκατομμύρια αντίτυπα. Τα βιβλία αυτά κάλυπταν ή καλύπτουν ανάγκες των Κατωτέρων και Μέσων Τεχνικών Σχολών του Υπ. Παιδείας, των Σχολών του Οργανισμού Απασχολήσεως Εργατικού Δυναμικού (ΟΑΕΔ), των Τεχνικών και Επαγγελματικών Λυκείων, των Τεχνικών Επαγγελματικών Σχολών και των Δημοσίων Σχολών Εμπορικού Ναυτικού.

Μοναδική φροντίδα του Ιδρύματος σ' αυτή την εκδοτική του προσπάθεια ήταν και είναι η συγγραφή και έκδοση βιβλίων ποιότητας, από άποψη όχι μόνον επιστημονική, παιδαγωγική και γλωσσική, αλλά και ως προς την εμφάνιση, ώστε το βιβλίο να αγαπηθεί από τους μαθητές.

Για την επιστημονική και παιδαγωγική αρτιότητα των βιβλίων τα κείμενα υποβάλλονται σε πολλές επεξεργασίες και βελτιώνονται πριν από κάθε νέα έκδοση συμπληρούμενα καταλλήλως.

Ιδιαίτερη σημασία απέδωσε το Ίδρυμα από την αρχή στη γλωσσική διατύπωση των βιβλίων, γιατί πιστεύει ότι και τα τεχνικά βιβλία, όταν είναι γραμμένα σε γλώσσα σωστή και ομοιόμορφη αλλά και κατάλληλη για τη στάθμη των μαθητών, μπορούν να συμβάλλουν στη γλωσσική κατάρτιση των μαθητών.

Έτσι, με απόφαση που ίσχυσε ήδη από το 1956, όλα τα βιβλία της Βιβλιοθήκης του Τεχνίτη, δηλαδή τα βιβλία για τις τότε Κατώτερες Τεχνικές Σχολές, όπως αργότερα και για τις Σχολές του ΟΑΕΔ, ήταν γραμμένα σε γλώσσα δημοτική, με βάση τη γραμματική του Τριανταφυλλίδη, ενώ όλα τα άλλα βιβλία ήταν γραμμένα στην απλή καθαρεύουσα. Σήμερα ακολουθείται η γραμματική που διδάσκεται στα σχολεία της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσεως. Η γλωσσική επεξεργασία των βιβλίων ανατίθε-

ται σε φιλολόγους του Ιδρύματος και έτσι εξασφαλίζεται η ενιαία σύνταξη και ορολογία κάθε κατηγορίας βιβλίων.

Η ποιότητα του χαρτιού, το είδος των τυπογραφικών στοιχείων, τα σωστά σχήματα, η καλαίσθητη σελιδοποίηση, το εξώφυλλο και το μέγεθος του βιβλίου, περιλαμβάνονται και αυτά στις φροντίδες του Ιδρύματος και συμβάλλουν στη σωστή «λειτουργικότητα» των βιβλίων.

Το Ίδρυμα θεώρησε ότι είναι υποχρέωσή του, σύμφωνα με το πνεύμα του ιδρυτή του, να θέση στη διάθεση του Κράτους όλη αυτή την πείρα του των 20 ετών, αναλαμβάνοντας το 1978 και την έκδοση των βιβλίων για τις νέες Τεχνικές Επαγγελματικές Σχολές και τα Τεχνικά και Επαγγελματικά Λύκεια, σύμφωνα πάντοτε με τα εγκεκριμένα Αναλυτικά Προγράμματα του Π.Ι. και του ΥΠΕΠΘ.

ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΕΚΔΟΣΕΩΝ ΙΔΡΥΜΑΤΟΣ ΕΥΓΕΝΙΔΟΥ

Μιχαήλ Αγγελόπουλος, ομ. καθηγητής ΕΜΠ, Πρόεδρος.

Αλέξανδρος Σταυρόπουλος, ομ. καθηγητής Πανεπιστημίου Πειραιώς, Αντιπρόεδρος.

Ιωάννης Τεγόπουλος, καθηγητής ΕΜΠ.

Σταμάτης Παλαιοκρασάς, Ηλεκτρολόγος Μηχανικός, Σύμβουλος Παιδαγωγικού Ινστιτούτου.

Χρήστος Σιγάλας, Δ/ντής Σπ. Δευτ. Εκπαιδεύσεως ΥΠΕΠΘ.

Σύμβουλος εκδόσεων του Ιδρύματος **Κ. Α. Μανάφης**, καθηγ. Φιλ. Σχολής Παν/μίου Αθηνών.

Γραμματέας της Επιτροπής, **Γεώργιος Ανδρεάκος**.

Διατελέσαντα μέλη ή σύμβουλοι της Επιτροπής

Γεώργιος Κακριδής (1955-1959) Καθηγητής ΕΜΠ, Αγγελος Καλογεράς (1957-1970) Καθηγητής ΕΜΠ, Δημήτριος Νιάνιας (1957-1965) Καθηγητής ΕΜΠ, **Μιχαήλ Σπετοιέρης** (1956-1959), **Νικόλαος Βασιώτης** (1960-1967), Θεόδωρος Κουζελής (1968-1976) Μηχ. Ηλ. ΕΜΠ, **Παναγιώτης Χατζηιωάννου** (1977-1982) Μηχ. Ηλ. ΕΜΠ, **Αλέξανδρος Ι. Παππάς** (1955-1983) Καθηγητής ΕΜΠ, **Χρυσόστομος Καβουνίδης** (1955-1984) Μηχ. Ηλ. ΕΜΠ, **Γεώργιος Ρούσσος** (1970-1987) Χημ.-Μηχ. ΕΜΠ, Δρ. Θεοδόσιος Παπαθεοδοσίου (1982-1984) Δ/ντής Σπουδών Δευτεροβάθμιας Εκπαιδεύσεως ΥΠΕΠΘ, **Ιγνάτιος Χατζηευστρατίου** (1985-1988) Μηχανολόγος, Δ/ντής Σπουδών Δευτεροβάθμιας Εκπαιδεύσεως ΥΠΕΠΘ, **Γεώργιος Σταματίου** (1988-1990) Ηλεκτρολόγος ΕΜΠ, Δ/ντής Σπουδών Δευτεροβάθμιας Εκπαιδεύσεως ΥΠΕΠΘ, **Σωτ. Γκλαβάς** (1989-1993) Φιλόλογος, Δ/ντής Σπουδών Δευτεροβάθμιας Εκπαιδεύσεως ΥΠΕΠΘ.

ΑΓΡΟΤΙΚΟΙ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΙ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Λ. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ Δ. PHIL (OXON)
ΑΝΑΠΛΗΡΩΤΗ ΚΑΘΗΓΗΤΗ ΑΝΩΤΑΤΗΣ
ΓΕΩΠΟΝΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΑΘΗΝΑ
1997

Α' ΕΚΔΟΣΗ 1985

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η ελληνική γεωργία χαρακτηρίζεται από το μεγάλο αριθμό γεωργικών εκμεταλλεύσεων μικρού μεγέθους στις οποίες απασχολείται σημαντικό ποσοστό εργαζομένων. Η παραγωγικότητα του τομέα αυτού της οικονομίας και τα εισοδήματα εκείνων που τον υπηρετούν, υπολείπονται σημαντικά τόσο ένταντι των άλλων ευρωπαϊκών χωρών όσο και έναντι των άλλων τομέων της ελληνικής οικονομίας. Η μεταβολή των χαρακτηριστικών του τομέα είναι εκ των πραγμάτων δύσκολη και χρονοβόρος διαδικασία, ενώ η ανάγκη για αύξηση της ανταγωνιστικότητάς του και για βελτίωση του οικονομικού και κοινωνικού επιπέδου των αγροτών είναι πιεστική.

Οι συνεταιρισμοί, που με την παραδοσιακή ή τη σύγχρονη μορφή τους έχουν βαθίες ρίζες στην ελληνική κοινωνία και έχουν να επιδείξουν αξιοπρόσεκτα επιτεύγματα, είναι σε θέση να προσφέρουν πολύτιμη συνδρομή, εφόσον υπάρχουν οι αναγκαίες προϋποθέσεις, μεταξύ των οποίων πρόέχουν η γνώση και κατανόηση του συνεταιριστικού θεσμού και η ορθή εφαρμογή του στην πράξη. Αρκετά παραδείγματα από την Ελλάδα και πολλά από άλλες χώρες έχουν δείξει την ευελιξία και την προσαρμοστικότητα των συνεταιρισμών κατά την αντιμετώπιση των προβλημάτων των μελών τους, καθώς και την ουσιαστική προσφορά τους όχι μόνο προς τα μέλη τους αλλά και προς το κοινωνικό σύνολο.

Ως κοινωνικοοικονομική οργάνωση, ο συνεταιρισμός δεν περιορίζεται στην παραγωγή οικονομικών οφελημάτων. Καλλιεργεί την αλληλεγγύη και την κατανόηση μεταξύ των ατόμων πάνω σε βάσεις ισοτιμίας και αμοιβαιότητας, στοιχεία απαραίτητα για μια δημιουργική συνοχή, αναγκαία για τον αγροτικό χώρο και για το κοινωνικό σύνολο στη σημερινή εποχή.

Ελπίζεται ότι το βιβλίο αυτό, γραμμένο σύμφωνα με το αναλυτικό πρόγραμμα του υπουργείου Παιδείας, θα συμβάλλει στην κατανόηση και εμπέδωση του θεσμού από τους μαθητές.

Ο συγγραφέας

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΓΕΝΙΚΑ

Τι είναι συνεταιρισμός;

Πριν να επιχειρηθεί οποιοσδήποτε ορισμός του συνεταιρισμού, αξίζει να αναφερθεί μια περίπτωση συνεταιρισμού σε μια ευρωπαϊκή πόλη, όπως ακριβώς μεταδόθηκε από δημοσιογράφο που εντυπωσιάσθηκε από το παράδειγμα:

«Κάθε Παρασκευή απόγευμα που σταματούν να κτυπούν τα τηλέφωνα των γραφείων, να δουλεύουν οι μηχανές των εργοστασίων και η πόλη ησυχάζει, αρχίζει μια άλλη... δουλειά.

Δεκαέξι οικογενειάρχες, υπάλληλοι και εργάτες, εκμεταλλεύονται το Σαββατοκύριακό τους για να κτίσουν οι ίδιοι, βοηθώντας ο ένας τον άλλο, τα σπίτια τους. Και το Σαββατοκύριακο αυτό καλύπτουν με συνεχή εργασία 10 ή 12 ωρών, όσα θα έκαναν οι οικοδόμοι, οι ταπετσέρηδες, οι μπεταζήδες, οι ηλεκτρολόγοι και οι υδραυλικοί. Ο καθένας βοηθάει όλους τους άλλους, αφού μάλιστα και τα 16 σπίτια βρίσκονται και κτίζονται σε μια σειρά.

Ξεκίνησαν με τα θεμέλια και τη διαμόρφωση του πρώτου υπογείου. Όταν τελίστε και το 1^ο υπόγειο άρχισαν να κτίζουν το ισόγειο. Την κοινή αυτή προσπάθεια την ανέλαβαν πριν δέκα περίπου μήνες. Τα 16 σπίτια αποτελούν ομάδες 2-3 σπιτιών. Στο δεύτερο σύνολο οι εργασίες έχουν τώρα φθάσει στο δεύτερο όροφο, όπου και κτίζονται οι μεσοτοιχίες και οι εξωτερικοί τοίχοι. Στα άλλα σπίτια έχουν ήδη τοποθετηθεί οι στέγες...

Εδώ πρέπει να σημειωθεί πώς οι 16 οικογενειάρχες δεν ήταν βέβαια και ειδικοί στις οικοδομές. Τώρα όμως διαθέτουν αρκετή εμπειρία...

Ο δήμος τους έχει διαθέσει οικόπεδα σε χαμηλή σχετικά τιμή, ενώ τα υλικά αγοράζονται από τους ενδιαφερόμενους σε χαμηλότερες τιμές, λόγω της μεγάλης ποσότητας που απαιτείται για την οικοδόμηση και των 16 σπιτιών μαζί».

Δεν είχαν μεγάλα εισοδήματα οι 16 οικογενειάρχες, ούτε γνώριζαν πολλά γι' αυτό που ήθελαν να κάνουν. Με τη βοήθεια του καθενός τους προς τους άλλους, την αλληλοβοήθεια όπως την ονομάζομε, με τις φθηνότερες τιμές που πέτυχαν αγοράζοντας όλοι μαζί τα υλικά, αλλά και πρωταρχικά με την προσωπική τους προσπάθεια και με την αρμονική συνεργασία τους έφθασαν σε αποτέλεσμα όμοιο με εκείνο που θα πετύχαιναν αν είχαν υψηλότερα εισοδήματα.

Δεν πρωτοτύπησαν βέβαια, αν και εντυπωσίασαν το δημοσιογράφο που περιέγραψε την περίπτωση. Δεν έκαναν τίποτε περισσότερο από το να εφαρμόσουν στην πράξη το πνεύμα και τις ιδέες του συνεταιρισμού, χωρίς να ιδρύσουν συνεταιρισμό και να καθορίσουν κανόνες συνεργασίας. Δεν χρειάσθηκαν αυτές τις δια-

δικασίες, γιατί στηρίχθηκαν στις προσωπικές τους σχέσεις και η συνεργασία τους είχε ένα συγκεκριμένο αντικείμενο και μικρή σχετικά διάρκεια.

Το παραπάνω παράδειγμα με το κτίσμα σπιτιών, θα μπορούσε να αναφέρεται σε οποιαδήποτε οικονομική δραστηριότητα, όπως π.χ. τη γεωργία, τη μεταποίηση ή τις υπηρεσίες. Όπου η συνεργασία μεταξύ των ανθρώπων είναι δυνατή και οι οικονομικά αδύνατοι ενώνουν τις προσπάθειές τους για την επίτευξη ενός κοινού στόχου, ο συνεταιρισμός υπάρχει είτε με την άτυπη είτε με την καθιερωμένη μορφή του η οποία και στηρίζεται σε ορισμένους κανόνες. Ο σκοπός για τον οποίο ιδρύεται ένας συνεταιρισμός προσδιορίζεται από τα μέλη του. Έτσι, και η ποικιλία των συνεταιρισμών, ανάλογα με τους σκοπούς για τους οποίους ιδρύονται, είναι απεριόριστη. Όμως, παρά την ποικιλία αυτή, οι βασικές αρχές, στις οποίες στηρίζονται οι κάθε είδους συνεταιρισμοί, είναι κοινές και έχουν καθιερωθεί από τους ίδιους τους συνεταιρισμούς, ως καταστάλαγμα της μακρόχρονης εμπειρίας τους στο διεθνή χώρο.

Οι αγροτικοί συνεταιρισμοί αποτελούν μια από τις κατηγορίες των συνεταιρισμών. Διακρίνονται από τους υπόλοιπους, από το γεγονός ότι τα μέλη τους είναι αγρότες που επιδιώκουν με τη συνεργασία τους να βελτιώσουν την οικονομική και την κοινωνική τους θέση. Εκτός από τις βασικές αρχές που είναι κοινές για όλες τις κατηγορίες των συνεταιρισμών, οι αγροτικοί συνεταιρισμοί παρουσιάζουν ιδιομορφίες ή υπάγονται σε ρυθμίσεις νόμων που διαφέρουν από τους άλλους συνεταιρισμούς. Τόσο τα κοινά στοιχεία όσο και τα ιδιάτερα των αγροτικών συνεταιρισμών εξετάζονται στη συνέχεια.

0.1 Ορισμός, έννοια και περιεχόμενο του συνεταιρισμού.

0.1.1 Ορισμός του συνεταιρισμού.

Παρά τη μακροχρόνια διάδοση και εφαρμογή του συνεταιριστικού θεσμού, δεν έχει ακόμη διαμορφωθεί ένας ορισμός του συνεταιρισμού, που να είναι κοινά απόδεκτός από τις συνεταιριστικές κινήσεις όλων των χωρών και να καλύπτει όλα τα είδη των συνεταιρισμών, καθώς και την ποικιλία των χαρακτηριστικών τους. Οι θεωρητικοί του συνεργατισμού έδωσαν, ο καθένας χωριστά, ορισμούς που έδιναν έμφαση στο ένα ή το άλλο χαρακτηριστικό του συνεταιρισμού, ανάλογα με τις ιδιότητες που θεωρούσαν θεμελιώδεις. Άλλοι μελετητές απέφυγαν να προβούν στη διατύπωση ορισμού, πιστεύοντας ότι οποιοσδήποτε ορισμός δεν θα είναι απαλλαγμένος από αδυναμίες.

Από τους ιδρυτές των γερμανικών πιστωτικών συνεταιρισμών, ο Σούλτσε όριζε το συνεταιρισμό ως «ένωση μεταξύ των όχι ευπόρων, κατ' εξοχήν εργαζομένων τάξεων η οποία επιδιώκει με τη συνένωση να εξασφαλίσει, όσο είναι δυνατό, στις μεμονωμένες, μικρές και στην οικονομική ζωή εξαφανιζόμενες δυνάμεις, τα πλεονεκτήματα της μεγάλης δυνάμεως».

Ο Χ. Μύλλερ, που χρημάτισε Γραμματέας της Διεθνούς Συνεταιριστικής Ενώσεως, διατύπωσε τον ορισμό του συνεταιρισμού ως: «ελεύθερη κοινωνική ένωση υπό μορφή ομαδικής οικονομίας με βάση οικονομική το συμφέρον της εργασίας».

Ο Ε. Γκρύνφελντ, καθηγητής του Πανεπιστημίου του Χαλ (Γερμανίας), ορίζει τους συνεταιρισμούς ως: «μαζικές ενώσεις μικρών και μεσαίων οικονομικών στοι-

χείων στηριζόμενες στην ελεύθερη θέληση, οι οποίες επιδιώκουν κοινωνικοπολιτικούς σκοπούς μέσω της κοινής επιδιώξεως ιδιωτικών οικονομικών αφελημάτων κατά την αρχή της οικονομίας, προς κάλυψη αναγκών».

Ο καθηγητής Δ. Καλιτσουνάκης ορίζει ως εξής το συνεταιρισμό: «ελεύθερη και ισότιμη τοπική προσωπική ένωση ασθενών οικονομικά ατόμων, προς αυτοβοήθεια με την από κοινού διεξαγωγή επιχειρήσεως, από την οποία αφελούνται ανάλογα με τη συναλλαγή τους με αυτήν».

Ο Θ. Τζωρτζάκης, μεγάλη μορφή του ελληνικού συνεργατισμού, δίνοντας σημασία στο ομοειδές της δημιουργούμενης δυνάμεως προτείνει τον εξής ορισμό: «Ο συνεταιρισμός είναι όργανο αυτοβοήθειας ασθενών οικονομικά προσώπων, δημιουργούμενος με την ένωση των μικρών κατά μέρος δυνάμεων σε μια μεγάλη ομοειδή δύναμη, που τίθεται στη διάθεση του καθενός για την καλύτερη άσκηση της επαγγελματικής και της οικιακής του οικονομίας».

Στην ποικιλία αυτή των ορισμών, που θα μπορούσε επί πολύ ακόμη να συνεχισθεί, προστίθενται οι νομικοί ορισμοί που περιλαμβάνονται στη νομοθεσία των διαφόρων χωρών για τους συνεταιρισμούς.

Ο νόμος 602 του 1915 ορίζε το συνεταιρισμό ως: «εταιρία η οποία έχει κεφάλαιο μεταβλητό, αποτελείται από συνεταίρους των οποίων ο αριθμός είναι επίσης μεταβλητός και επιδιώκει με τη συνεργασία των συνεταίρων, την προαγωγή της ιδιωτικής οικονομίας καθενός από αυτούς».

Ο ορισμός αυτός χαρακτηρίσθηκε ως ατελής από πολλούς μελετητές γιατί δεν τονίζει την ιδιαιτερότητα της εταιρίας αυτής. Ο καθηγητής Δ. Μαυρόγιαννης θεωρεί ως πρόσθετες αδυναμίες του ορισμού αυτού την παράλειψη της κοινωνικής και μορφωτικής διαστάσεως του συνεταιρισμού και τα γεγονός ότι είναι δυνατό με τον ορισμό αυτό να θεωρηθεί ως συνεταιρισμός οποιαδήποτε ένωση προσώπων, ακόμη και των οικονομικά ισχυρών.

Κατά τον καθηγητή Μαυρόγιαννη ο νομικός ορισμός πρέπει να αναφέρει ότι ο συνεταιρισμός:

- Είναι κυρίως ένωση προσώπων μεταβλητού αριθμού.
- Είναι ελεύθερη ένωση προσώπων και όχι αναγκαστική, επιβαλλόμενη απ' έξω.
- Είναι ένωση προσώπων που ασκούν ομοειδή οικονομική επιχείρηση ή είναι της ίδιας κοινωνικής κατηγορίας, π.χ. αγρότες, εργάτες, μικροεπαγγελματίες του ίδιου επαγγέλματος. Συνεπώς δεν μπορεί να είναι ένωση αγροτών και εμπόρων ή εργατών και βιομηχάνων, γιατί τα συμφέροντα των τελευταίων αυτών ομάδων, εκτός των άλλων, δεν ταυτίζονται με τα συμφέροντα των αγροτών.
- Αποβλέπει, με την προαγωγή της οικονομίας των μελών του, στην κοινωνικοποίηση της παραγωγής σε ορισμένους τουλάχιστον τομείς.
- Έχει δημοκρατικό χαρακτήρα (συμμετοχή στο κεφάλαιο, στη διαχείριση, στα οφέλη).
- Έχει μορφωτική αποστολή για τα μέλη του.

Ο νόμος 921 του 1979 δίνει τον εξής ορισμό για το γεωργικό συνεταιρισμό: «Γεωργικός συνεταιρισμός είναι ιδιότυπη εταιρία που αποτελείται από πρόσωπα ασχολούμενα κατά κύριο ή δευτερεύον επάγγελμα με τη γεωργία, έχει μεταβλητό κεφάλαιο και αριθμό μελών και αποσκοπεί, με την ισότιμη συνεργασία και αμοι-

βαία βοήθεια των συνεταιρών, στην εξυπηρέτηση και προαγωγή της ιδιωτικής τους οικονομίας. Ο γεωργικός συνεταιρισμός αποβλέπει ακόμη και στην εξύψωση του κοινωνικού, επαγγελματικού και πολιτιστικού επιπέδου των μελών του, ως γεωργών».

Τέλος, ο νόμος 1541/85 για τις «Άγροτικές Συνεταιριστικές Οργανώσεις», ορίζει: «Άγροτικός συνεταιρισμός είναι εκούσια ένωση αγροτών, η οποία έχει σκοπό την οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική τους ανάπτυξη, με την ισότιμη συνεργασία και την αμοιβαία βοήθεια των μελών, μέσα σε μια κοινή επιχείρηση».

Το γεγονός ότι δεν υπάρχει ένας και μόνο ορισμός για το συνεταιρισμό, δεν πρέπει να θεωρηθεί ότι συνεπάγεται ασάφεια του συνεταιριστικού θεσμού, ή ότι ο κάθε μελετητής των συνεταιρισμών δίνει κάποιον ορισμό που εξυπηρετεί τον ίδιο. Η δυσκολία να υπάρξει ένας κοινά αποδεκτός ορισμός, είναι αποτέλεσμα της πολυπλοκότητας και της πολυμορφίας του συνεταιριστικού φαινομένου, που δεν κατορθώθηκε ακόμη να συμπυκνωθούν τα κύρια χαρακτηριστικά του, τόσο ώστε να περιληφθούν σε έναν ορισμό.

Πιο απλό, αλλά όχι αρκετό, θα ήταν να λεχθεί ότι συνεταιρισμός είναι η ένωση προσώπων που εφαρμόζει στην πράξη τις καθιερωμένες διεθνείς αρχές των συνεταιρισμών. Αυτό όμως δεν αποτελεί ορισμό, γιατί πρέπει να ακολουθηθεί και από παράθεση των αρχών αυτών.

Θέλοντας να προβάλουν μόνο τον πυρήνα της συνεταιριστικής ιδέας, μερικοί μεγάλοι κήρυκες του συνεργατισμού έδωσαν επιγραμματικούς μόνο ορισμούς. Έτσι ο Σαρλ Ζιντ έλεγε ότι κοινωνικός σκοπός του συνεταιρισμού είναι «η συμφιλίωση της δικαιοσύνης και της ελευθερίας». Πραγματικά, ο συνεταιρισμός στηρίζεται στην ελεύθερη και ανεπηρέαστη βούληση των ατόμων και προσβλέπει σε μια δίκαιη διανομή των αποτελεσμάτων της δράσεώς τους. Ο καθηγητής Π. Κάσσελμαν όριζε το συνεταιρισμό ως «οικονομικό σύστημα με κοινωνικό περιεχόμενο», δηλαδή ως μια πρωτοβουλία των ατόμων στον οικονομικό στίβο, που όμως διέπεται από κοινωνικούς στόχους.

0.1.2 Έννοια και περιεχόμενο.

Ο συνεταιρισμός είναι ένα σύστημα κοινωνικοοικονομικό. Τα άτομα που τον απαρτίζουν είναι οικονομικά αδύνατα. Προσφεύγουν στη χρησιμοποίηση του συνεταιρισμού για να βελτιώσουν την οικονομική και την κοινωνική τους θέση. Έχουν αντιληφθεί πως ό,τι είναι αδύνατο να πετύχει ο καθένας χωριστά, μπορούν να το πετύχουν όλοι μαζί, με την ένωσή τους και τη συνεργασία τους.

Ο γεωργός που εξασφαλίζει το ειδόδημά του από μια μικρή γεωργική εκμετάλλευση, δεν είναι ποτέ αυτοδύναμος και αυτάρκης. Χρειάζεται λιπάσματα, φάρμακα, σπόρους, καύσιμα, λιπαντικά, δάνεια και άλλα είδη και υπηρεσίες. Μένοντας ξεκομμένος από τους άλλους γεωργούς, με κανένα τρόπο δεν μπορεί να επηρεάσει την κατάσταση στην αγορά. Δεν μπορεί να συμπλέσει προς τα κάτω τις τιμές των εφοδίων που έχει ανάγκη. Δεν έχει τη δύναμη να διαπραγματευθεί με τους πωλητές των εφοδίων και να πετύχει καλύτερους όρους. Οι ποσότητες που χρειάζεται είναι μικρές και είναι αναγκασμένος να καταβάλλει τη λιανική τιμή για να τις προμηθευθεί.

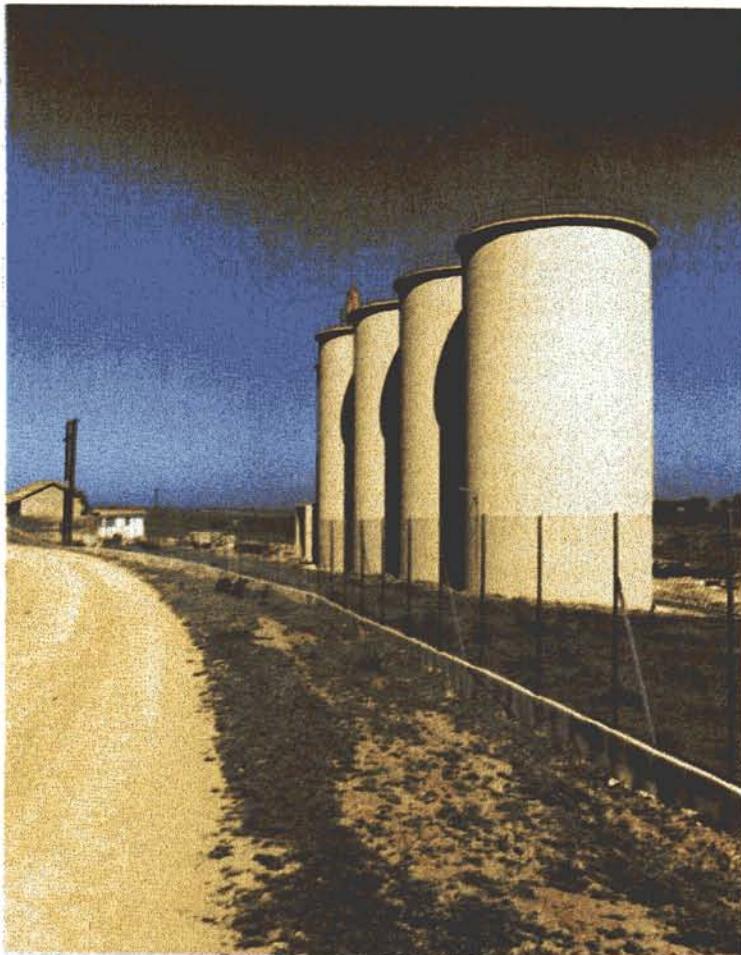
Αφού συγκομίσει τα προϊόντα του ο γεωργός, το επόμενο βήμα του είναι να τα πουλήσει. Και επειδή οι ποσότητες που παράγει είναι μικρές, είναι υποχρεωμένος να πουλήσει συνήθως σε ένα τοπικό μεσίτη, ο οποίος συγκεντρώνοντας και άλλες μικρές ποσότητες, τις στέλνει στο χονδρέμπορο. Με την υπόθεση βέβαια ότι τα προϊόντα προορίζονται για άμεση κατανάλωση, ο χονδρέμπορος θα τα πουλήσει σε λιανοπωλητές και οι τελευταίοι στους καταναλωτές. Ο ξεκομμένος από τους άλλους γεωργός δεν έχει τη δύναμη να επιβάλει στον αγοραστή των προϊόντων του την τιμή που αυτός θεωρεί ότι δικαιολογείται από την τελική τιμή, δηλαδή από την τιμή που πληρώνει ο καταναλωτής. Αν αρνηθεί να πουλήσει τα προϊόντα του, ο αγοραστής θα τα εξασφαλίσει από κάποιον άλλον παραγωγό. Αυτός όμως ίσως δεν βρει άλλον αγοραστή, ή αν βρει, πάλι εκείνος θα επιβάλει τους όρους του, γιατί οι γεωργοί που ενδιαφέρονται να πουλήσουν είναι πολλοί, ενώ οι αγοραστές των προϊόντων τους είναι λίγοι.

Για τη διεκπεραίωση των παραγωγικών διαδικασιών και για την προμήθεια των εφοδίων του, ο μικροπαραγωγός έχει πολύ συχνά ανάγκη από δάνεια. Όπου η αγροτική πίστη δεν είναι οργανωμένη από το Κράτος ή από φορείς που δεν αποβλέπουν στο κέρδος, ο μικροπαραγωγός είναι αναγκασμένος να προσφεύγει σε δανειστές. Το ρόλο του δανειστή αναλαμβάνουν συνήθως οι προμηθευτές του παραγωγού ή οι αγοραστές των προϊόντων του, επιβαρύνοντας τα δάνεια με υψηλό τόκο και καθιστώντας τον παραγωγό δέσμιο να αγοράζει τα είδη που χρειάζεται από αυτούς ή να πουλάει τα προϊόντα του σ' αυτούς.

Τέτοιες πιεστικές συνθήκες αντιμετωπίζουν κατά κανόνα οι μικροπαραγωγοί που δρουν μεμονωμένα. Η ένωσή τους σε συνεταιρισμούς επιδιώκει την αντιμετώπιση ενός ή περισσοτέρων ή και όλων των παραπάνω προβλημάτων. Στην περίπτωση των εφοδίων, οι μικροπαραγωγοί που ενώνονται επιδιώκουν να προμηθεύονται από κοινού τα απαραίτητα είδη. Οι ποσότητες που χρειάζονται δεν είναι πια μικρές, αφού ο συνεταιρισμός τους αγοράζει για όλους. Ανάλογα με την ποσότητα που ζητούν να προμηθευθούν, μπορούν όχι μόνο να αποφύγουν το λιανοπωλητή και να αγοράσουν από χονδρέμπορο σε χαμηλότερη φυσικά τιμή, αλλά όταν η ποσότητα είναι μεγάλη, μπορούν ακόμα να αποφύγουν και το χονδρέμπορο και να προμηθεύονται τα είδη τους από την πηγή της παραγωγής, σε ακόμη χαμηλότερη τιμή. Σ' αυτή την προσπάθειά του ο συνεταιρισμός θα υποστεί ορισμένες δαπάνες, που όμως, επειδή δεν παρεμβάλλονται τα εμπορικά κέρδη, είναι πολύ μικρές σε σύγκριση με τις επιβαρύνσεις στο ελεύθερο εμπόριο. Έτσι, με την κοινή προμήθεια των εφοδίων, τα μέλη του συνεταιρισμού ικανοποιούν τις ανάγκες τους με χαμηλότερο κόστος, μειώνοντας το κόστος της παραγωγής τους και δημιουργώντας τις προϋποθέσεις να απομείνει σ' αυτούς ένα βελτιωμένο εισόδημα.

Όταν ο συνεταιρισμός αναλαμβάνει να πουλήσει τα προϊόντα των μελών του, δεν προσφέρει πια στην αγορά μια μικροποσότητα. Αν αθροισθούν οι μικροποσότητες των μελών, σχηματίζεται ένας σημαντικός όγκος παραγωγής, ο οποίος εξασφαλίζει και τις προϋποθέσεις να παρακαμφθεί τουλάχιστον ο τοπικός μεσίτης ή να αναγκασθεί να διαπραγματευθεί την τιμή.

Οι δυνατότητες που προσφέρονται με το συνεταιρισμό είναι ακόμη μεγαλύτερες, όταν η ποσότητα που συγκεντρώνει ένας συγκεκριμένος συνεταιρισμός είναι μεγάλη, ή όταν πολλοί συνεταιρισμοί συνεργάζονται μεταξύ τους και παίρνουν κοι-

Σχ. 0.1α.

Ο συνεταιρισμός εξασφαλίζει εγκαταστάσεις που δεν μπορεί να έχει ο μεμονωμένος παραγωγός.
Σιλό δημητριακών 4000 τόννων στο Θετίδιο Φαρσάλων.

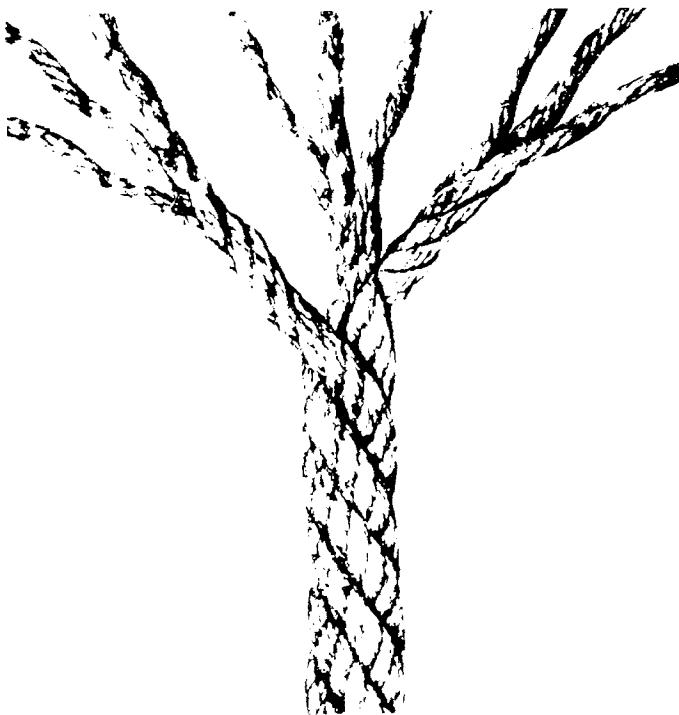
νές αποφάσεις. Έχουν τότε μεγαλύτερη δύναμη στη διαπραγμάτευση, αλλά μπορούν ακόμα να προχωρήσουν και πιο πέρα. Μπορούν δηλαδή να ενεργήσουν οι ίδιοι οι συνεταιρισμοί ως χονδρέμπορος (σχ. 0.1α), ώστε μεγαλύτερο μέρος της τελικής τιμής να καταλήγει τελικά στον παραγωγό. Σε μεγάλους και καλά οργανωμένους συνεταιρισμούς ή σε ενώσεις συνεταιρισμών, δημιουργείται επίσης και η δυνατότητα να διαθέτουν οι ίδιοι τα προϊόντα τους στον τελικό καταναλωτή. Σ' αυτή την περίπτωση, που είναι η ιδανική για τους παραγωγούς, δεν παρεμβάλλονται κέρδη ενδιαμέσων σταδίων μεταξύ παραγωγού και καταναλωτή, αλλά μόνο διαχειριστικά έξοδα, τα οποία βέβαια συμφέρει στους παραγωγούς να διατηρούνται στο χαμηλότερο δυνατό επίπεδο.

Σήμερα στην Ελλάδα, όπου η κρατική Αγροτική Τράπεζα της Ελλάδας (ΑΤΕ) έχει αναλάβει τη δανειοδότηση των παραγωγών είτε μέσω των συνεταιρισμών τους, είτε και μεμονωμένα, επειδή το επιτόκιο των γεωργικών δανείων είναι χαμηλότερο από το επιτόκιο της ελεύθερης αγοράς, η υπηρεσία που προσφέρουν οι συνεταιρισμοί έχει περιορισθεί κυρίως στην εξυπηρέτηση των παραγωγών. Σε άλλες χώρες οι πιστωτικοί συνεταιρισμοί αποτελούν μικρές τράπεζες των αγροτών, στις οποίες καταθέτουν τις αποταμιεύσεις τους και από τις οποίες αντλούν τα δάνειά τους, με όρους πιο συμφέροντες από τις εμπορικές τράπεζες.

Είναι φανερό ότι σε όποιο στάδιο της παραγωγικής διαδικασίας παρεμβάλλονται οι συνεταιρισμοί, προσφέρουν στους αγρότες - μέλη τους υπηρεσίες που μεταφράζονται σε εισόδημα και σε βελτίωση της οικονομικής τους θέσεως.

Οι δυνατότητες παρεμβολής των συνεταιρισμών δεν εξαντλούνται βέβαια με ενέργειες όπως οι περιπτώσεις που προαναφέρθηκαν. Είναι λοιπόν προφανές ότι στους συνεταιρισμούς δεν υπάρχει ομοιομορφία ως προς την έκταση της συνεργασίας που μπορεί να αναπτυχθεί μεταξύ των μελών. Τα ίδια τα μέλη αποφασίζουν ποια θα είναι αυτή και την απόφασή τους αυτή τη διατυπώνουν στο καταστατικό του συνεταιρισμού. Μπορεί η συνεργασία τους να αναφέρεται σε έναν περιορισμένο σκοπό, π.χ. την από κοινού αγορά μιας βαμβακοσυλλεκτικής μηχανής για τη συγκομιδή του βαμβακιού των μελών, ή και σε πολλούς σκοπούς ταυτόχρονα, όπως π.χ. κοινή προμήθεια λιπασμάτων, ζωτροφών, σπόρων και φαρμάκων, καθώς και σε πιστωτικές εργασίες. Μπορεί επίσης να αναφέρεται σε ολόπλευρη συνεργασία των μελών σε όλες τις φάσεις της παραγωγικής διαδικασίας, δηλαδή, κοινή προμήθεια των εφοδίων, κοινή παραγωγή, κοινή μεταποίηση ή επεξεργασία της παραγωγής και κοινή διάθεσή της στην αγορά. Όσο επεκτείνεται η συνεργασία μεταξύ των μελών στο συνεταιρισμό, τόσο και οι δυσκολίες αυξάνονται, αλλά τα συμφέροντα των παραγωγών μπορούν να εξυπηρετηθούν καλύτερα. Γ' αυτό και, όπου οι ιδέες του συνεταιρισμού δεν κατορθώθηκε να έχουν εδραιωθεί στη συνείδηση των μελών που καλούνται να συνεργασθούν, είναι προτιμότερο η αρχή να γίνεται από απλές μορφές συνεταιρισμού, οι οποίες να προχωρούν σταδιακά στις πιο σύνθετες, όστο πιο πολύ ενισχύεται η εμπιστοσύνη των μελών στις ιδέες, τα αποτελέσματα και τις δυνατότητες του συνεταιρισμού.

Αφού ο συνεταιρισμός αποτελεί οργάνωση που προέρχεται από την ελεύθερη βούληση των ατόμων, είναι επόμενο να έχει τοπικά περιορισμένο χαρακτήρα. Οι ιδέες όμως του συνεργατισμού δεν έχουν τοπικούς περιορισμούς και, όπως εφαρμόζονται στη συνεργασία μεταξύ ατόμων, το ίδιο ισχύουν και για τη συνεργασία μεταξύ συνεταιρισμών. Πολλοί συνεταιρισμοί μιας περιοχής, αν διαπιστώσουν ότι έχουν κοινά συμφέροντα, μπορούν να συσπειρωθούν και να σχηματίσουν ένα συνεταιρισμό συνεταιρισμών ή ένωση συνεταιρισμών, όπως συνήθως ονομάζεται. Με τον τρόπο αυτό αυξάνονται οι δυνατότητες των συνεταιρισμών στην εξυπηρέτηση των μελών τους και αυξάνονται ακόμη περισσότερο, όταν οι ενώσεις αυτές σχηματίζουν, με τη συνεργασία μεταξύ τους, συνεταιριστικές οργανώσεις εθνικού επιπέδου, δηλαδή που να καλύπτουν ολόκληρη τη χώρα. Με αυτή τη διαδοχική συνεργασία στα διάφορα επίπεδα, μπορούν οι συνεταιρισμοί να έχουν ενιαία εμφάνιση και υποστήριξη των συμφερόντων τους. Ο αδύναμος και ξεκομμένος μικροπαραγωγός, που με κανένα τρόπο δεν μπορούσε να επηρεάσει τον οικονομικό

Σχ. 0.1β.
«Εν τη ενώσει η ισχύς».

περίγυρό του, γίνεται με το συνεταιρισμό συμμέτοχος μιας υπολογίσιμης ενότητας, η οποία στηρίζει τη δύναμή της ακριβώς στην ένωση των πολλών αδυνάτων μελών (σχ. 0.1β).

Η συσπείρωση και συνεργασία των ατόμων και των ομάδων μεταξύ τους δεν πρέπει να θεωρείται ως μια αυτόματη και απλή διαδικασία. Οι άνθρωποι δεν αποτελούν ταιριαστά κομμάτια ενός συναρμολογούμενου παιγνιδιού, έχουν προσωπικότητα και γνώμη, έχουν απόψεις, έχουν συμπάθειες και αντιπάθειες. Για να αποτελέσουν λοιπόν μια συμπαγή ομάδα, θα πρέπει να παραμερίσουν πολλά στοιχεία ατομισμού. Με την ανεπηρέαστη απόφασή τους να γίνουν μέλη ενός συνεταιρισμού, θα πρέπει να αντιληφθούν ότι θυσιάζουν κάτι για να πετύχουν ένα στόχο μεγαλύτερης σημασίας γι' αυτούς. Η ατομικότητα υποτάσσεται στη συλλογικότητα. Οι βασικές αποφάσεις λαμβάνονται από όλους μαζί. Η γνώμη της πλειοψηφίας επικρατεί και είναι σεβαστή και από τη μειοψηφία. 'Οσο σωστή και αν θεωρεί τη γνώμη του κάποιο μέλος, πρέπει να σέβεται και να δέχεται τη γνώμη των πολλών. Αυτή η όχι πάντοτε ευχάριστη για το άτομο αρχή, αποτελεί στοιχείο των δημοκρατικών διαδικασιών που εφαρμόζουν στην πράξη οι συνεταιρισμοί, οι οποίοι γι' αυτό ονομάσθηκαν σχολεία δημοκρατίας. Η ανάγκη εξάλλου να θυσιασθεί από τους μικροπαραγωγούς κάτι στη συλλογικότητα, είναι μόνο θεωρητική. Στην ουσία αυ-

τοί αποτελούν αποδέκτες καταστάσεων, οι οποίες και διαμορφώνονται από αυτούς, χωρίς κανέναν επηρεασμό. Οι ίδιοι δεν μπορούν να επηρεάσουν ούτε τις τιμές των εφοδίων τους, ούτε τις τιμές στις οποίες θα πουλήσουν τα προϊόντα τους. Είναι δέκτες αποφάσεων που παίρνουν άλλοι, άσχετοι με αυτούς, ενώ στο συνεταιρισμό θα έχουν γνώμη και συλλογικά θα έχουν δύναμη. Η θεωρητική αυτονομία που έχουν έξω από το συνεταιρισμό δεν μπορεί να έχει ουσιαστικό περιεχόμενο.

Παρά τις προφανείς αυτές αλήθειες, η συμμετοχή ενός ατόμου στο συνεταιρισμό δεν μπορεί σε καμιά περίπτωση να επιβληθεί από κανένα. Αποτελεί αναφαίρετο δικαίωμα του ατόμου να γίνει ή να μη γίνει μέλος. Αν, με κάποιον άμεσο ή έμμεσο τρόπο, τα άτομα εξαναγκάζονται να γίνουν μέλη σε κάποια ομάδα, η ομάδα αυτή δεν πρέπει να ονομάζεται συνεταιρισμός. Η συμμετοχή στο συνεταιρισμό, για να αποδώσει τα αναμενόμενα, πρέπει πάντοτε να είναι εθελοντική και να στηρίζεται στη γνώση και στην πίστη για την αποτελεσματικότητα της συνεργασίας. Η αναγκαστική συνεργασία δεν αποδίδει.

Θα μπορούσαμε εδώ να συμπεράνομε ότι ο συνεταιρισμός αποτελεί πολύτιμο εργαλείο για την απόκτηση δυνάμεως από τους οικονομικά αδύνατους, το οποίο και στηρίζεται στην κατανόησή του και στη σωστή χρησιμοποίησή του από τα μέλη από τα οποία και για τα οποία ιδρύεται. Μπορεί να αναπτύξει ποικιλία δραστηριοτήτων με αποτελεσματικότητα, όταν τα μέλη του διαπνέονται από αλληλεγγύη και αμοιβαία εμπιστοσύνη και όταν, χωρίς να χάνουν την αυτοτέλεια τους, εφαρμόζουν τους κοινούς κανόνες.

0.2 Ομοιότητες και διαφορές με άλλους θεσμούς.

Μερικές φορές ο όρος συνεταιρισμός χρησιμοποιείται επιπόλαια για να δείξει κάποια μορφή κοινής προσπάθειας μεταξύ ατόμων. Όταν δύο άτομα διατηρούν ένα κοινό κατάστημα, οι συνεργάτες αυτοί καλούνται μεταξύ τους συνέταιροι. Αυτό όμως δε σημαίνει ότι έχουν ιδρύσει συνεταιρισμό. Υπάρχουν πολλές μορφές οικονομικής συνεργασίας, στις οποίες υπάγεται και ο συνεταιρισμός ως ιδιότυπη μορφή, γιατί συνδυάζει οικονομικά και κοινωνικά στοιχεία.

Σε γενικές γραμμές, οι οικονομικές μονάδες θα μπορούσαν να διακριθούν σε ατομικές, σε συλλογικές και σε κρατικές. Στις ατομικές οικονομικές μονάδες, όλες τις υποθέσεις τις διαχειρίζεται ένα άτομο, άσχετα αν σ' αυτό βοηθούν λίγοι ή πολλοί αμειβόμενοι υπάλληλοι ή εργάτες. Τα οικονομικά αποτελέσματα αφελούν ή ζημιώνουν το άτομο - επιχειρηματία.

Οι συλλογικές οικονομικές μονάδες ανήκουν σε περισσότερα από ένα άτομα, τα οποία συμμετέχουν στο σχηματισμό του κεφαλαίου και απολαμβάνουν τα οφέλη ή υφίστανται τις ζημιές της κοινής δραστηριότητας. Στις συλλογικές οικονομικές μονάδες υπάγονται οι συνεταιρισμοί και οι εταιρίες οικονομικού σκοπού.

Οι κρατικές οικονομικές μονάδες ανήκουν στο Κράτος, του οποίου την πολιτική εφαρμόζουν και στο οποίο αποδίδουν τα οφέλη ή επιρρίπτουν τις ζημιές.

Οι συνεταιρισμοί, σύμφωνα με την παραπάνω διάκριση, δεν ανήκουν ούτε στις ατομικές, ούτε στις κρατικές οικονομικές μονάδες. Είναι ιδιωτικοί φορείς, οι οποίοι ιδρύονται και κατευθύνονται από πολλά άτομα που προσδοκούν οφέλη από την

κοινή δράση τους. Υπάρχουν όμως και άλλες μορφές συλλογικών οικονομικών μονάδων, οι εταιρίες οικονομικού σκοπού. Για να φανούν οι ομοιότητες και οι διαφορές μεταξύ εταιριών και συνεταιρισμών, δίνονται στη συνέχεια τα αδρά χαρακτηριστικά τους.

0.2.1 Εταιρίες.

Οι κυριότερες μορφές εταιριών που λειτουργούν στην Ελλάδα και τα βασικά χαρακτηριστικά τους είναι:

a) Ανώνυμη Εταιρία (Α.Ε.).

Μπορεί να ιδρυθεί από δύο ή περισσότερα άτομα που ονομάζονται μέτοχοι, στους οποίους ανήκει το κεφάλαιο της εταιρίας. Το κεφάλαιο αυτό, το οποίο δεν μπορεί να είναι μικρότερο από ένα όριο που ορίζεται με νόμο, χωρίζεται σε ισότιμα μερίδια, τις μετοχές. Οι μετοχές πωλούνται ελεύθερα και αυτοί που τις κατέχουν αποτελούν τους μετόχους, δηλαδή τους ιδιοκτήτες της εταιρίας. Επειδή οι μετοχές είναι ανώνυμες, δηλαδή δεν συνδέονται με συγκεκριμένα πρόσωπα, η εταιρία ονομάζεται ανώνυμη.

Κάθε μέτοχος μπορεί να έχει μία ή πολλές μετοχές. Στη γενική συνέλευση, πλειοψηφία σημαίνει την πλειοψηφία των μετοχών, όχι των ατόμων. Έτσι, δύναμη στη λήψη αποφάσεων στην ανώνυμη εταιρία έχουν οι μέτοχοι που κατέχουν πολλές μετοχές.

Τα κέρδη της ανώνυμης εταιρίας, όσα διανέμονται, θεωρούνται ως απόδοση του κεφαλαίου. Αποδίδονται λοιπόν στις μετοχές και λέγονται **μέρισμα**. Οι ζημιές και η ενδεχόμενη χρεωκοπία της εταιρίας μειώνουν ή και εκμηδενίζουν την αξία της μετοχής. Η ευθύνη του μετόχου για ζημιές φθάνει μέχρι το σύνολο του μετοχικού κεφαλαίου.

β) Εταιρία Περιορισμένης Ευθύνης (ΕΠΕ).

Το κεφάλαιο της Εταιρίας Περιορισμένης Ευθύνης αποτελείται από εταιρικά μερίδια που δεν μεταβιβάζονται. Το μέγεθος της ευθύνης κάθε εταίρου είναι έτσι σταθερό και ίσο με το ύψος του εταιρικού του μεριδίου. Η διανομή των κερδών στηρίζεται και στην περίπτωση αυτή στο κεφάλαιο που έχει κατατεθεί από τους εταίρους.

γ) Ομόρρυθμη Εταιρία (Ο.Ε.).

Η Ομόρρυθμη Εταιρία χαρακτηρίζεται από την αλληλέγγυο και απεριόριστη ευθύνη των εταίρων για τα χρέα της εταιρίας. Δηλαδή κάθε εταίρος ευθύνεται για κάθε πράξη που γίνεται για λογαριασμό της εταιρίας, όχι μόνο μέχρι του σημείου που εξαντλείται η περιουσία της εταιρίας, αλλά και με την προσωπική του περιουσία. Αν δηλαδή η περιουσία της εταιρίας δεν επαρκεί για να πληρωθούν τα χρέη της, οι δανειστές της εταιρίας μπορούν να επιζητήσουν την εξόφλησή τους από τα περιουσιακά στοιχεία των εταίρων.

δ) Ετερόρρυθμη Εταιρία (Ε.Ε.).

Η Ετερόρρυθμη Εταιρία είναι μίγμα ομόρρυθμης εταιρίας και εταιρίας περιορι-

σμένης ευθύνης. Μερικοί εταίροι είναι ομόρρυθμοι, δηλαδή ευθύνονται και με το σύνολο της περιουσίας τους, ενώ άλλοι είναι ετερόρρυθμοι, δηλαδή ευθύνονται μόνο μέχρι το ποσό του κεφαλαίου που έχουν εισφέρει. Οι ετερόρρυθμοι εταίροι προσφέρουν κεφάλαια με την προσδοκία κέρδους, χωρίς να διακινδυνεύουν ολόκληρη την περιουσία τους.

0.2.2 Συνεταιρισμοί.

Κύριο χαρακτηριστικό των συνεταιρισμών είναι ότι αποτελούν ένωση προσώπων και όχι κεφαλαίων. Το κεφάλαιο του συνεταιρισμού που καταβάλλεται από τα μέλη είναι μικρό και υποδιαιρείται σε συνεταιρικές μερίδες. Κάθε μέλος συνεταιρισμού αποκτά μια μερίδα (ή περισσότερες σε ορισμένες χώρες). Ανεξάρτητα όμως προς τη συμμετοχή στο κεφάλαιο, κάθε μέλος έχει μία ψήφο στη γενική συνέλευση (με περιορισμένες εξαιρέσεις σε άλλες χώρες). Η ευθύνη των μελών είναι συνήθως περιορισμένη. Για τα χρέα δηλαδή του συνεταιρισμού, τα μέλη ευθύνονται μέχρι το ποσό της συνεταιρικής μερίδας.

Σκοπός του συνεταιρισμού είναι να εξυπηρετήσει τα μέλη του είτε με την κοινή προμήθεια εφοδίων και την κοινή πώληση των προϊόντων, είτε με την κοινή παραγωγή και επεξεργασία των προϊόντων τους ή με οποιοδήποτε άλλο τρόπο κρίνεται πρόσφορος. Η προσφορά υπηρεσίας σε μη μέλη, τοποθετείται σε δευτερεύουσα θέση.

Τις υπηρεσίες του ο συνεταιρισμός τις προσφέρει στα μέλη του σε τιμή κόστους, οπότε ισοσκελίζει τα έσοδα με τα έξοδά του. Αν χρεώσει τα μέλη του ακριβότερα από το κόστος — εφόσον συμφωνήσουν σ' αυτό τα ίδια τα μέλη — τότε τα έσοδά του θα παρουσιασθούν μεγαλύτερα από τα έξοδα. Αυτό το σκόπιμο περίσσευμα δεν αποτελεί βέβαια κέρδος, αλλά εισφορά των μελών, για ανάπτυξη των δραστηριοτήτων του συνεταιρισμού. Γι' αυτό στην περίπτωση που ένα μέρος του επιστρέφεται στα μέλη, η κατανομή του γίνεται ανάλογα με τη συμβολή κάθε μέλους στη δημιουργία αυτού του περισσεύματος. Το περίσσευμα αυτό ονομάζεται πλεόνασμα διαχειρίσεως (όχι κέρδος).

Για το κεφάλαιο που καταθέτουν στο συνεταιρισμό τα μέλη, δεν έχουν κανένα όφελος ή έχουν πολύ μικρό τόκο.

0.2.3 Ομοιότητες και διαφορές.

Οι εξωτερικές ομοιότητες του συνεταιρισμού με τις εταιρίες είναι αρκετές. Τόσο οι συνεταιρισμοί όσο και οι εταιρίες κινούνται στην ίδια αγορά και προμηθεύουν είδη στους ίδιους καταναλωτές, ή τα προμηθεύονται από τις ίδιες πηγές. Πολλές λειτουργικές διαδικασίες είναι όμοιες, όπως η συσκευασία, η αποθήκευση, η επεξεργασία των προϊόντων, η μεταφορά, η διαφήμιση κλπ. Τα προϊόντα ανταγωνίζονται στις ίδιες αγορές και επομένως και οι δύο κατηγορίες φορέων έχουν ανάγκη να λειτουργούν αποτελεσματικά. Αν διαθέτουν καταστήματα, η θέση τους στην αγορά και οι τιμές στις οποίες πωλούν τα προϊόντα πολλές φορές δεν διαφέρουν. Κοιτάζοντας ο απλός θεατής από έξω, δεν μπορεί να διακρίνει αν μία γεωργική βιομηχανία ή μία αποθήκη ή ένα προϊόν είναι συνεταιριστικά ή όχι. Πρέπει να κοιτάζει πίσω από την εμφάνιση, για να διαπιστώσει τις ουσιαστικές διαφορές.

Οι βασικές διαφορές βρίσκονται στη σχέση μεταξύ ιδιοκτητών του φορέα και πελατών (ή προμηθευτών) και στον τρόπο που διανέμονται τα κέρδη. Στην περίπτωση ενός κονσερβοποιείου, στο μεν συνεταιριστικό οι προμηθευτές της πρώτης ύλης είναι και ιδιοκτήτες, ενώ στην εταιρία οι ιδιοκτήτες είναι άλλοι από τους προμηθευτές. Το στοιχείο αυτό είναι πολύ ουσιαστικό, αφού στην πρώτη περίπτωση επιδιώκεται να μεγιστοποιηθεί η ωφέλεια του γεωργού με τη μεταποίηση, ενώ στη δεύτερη, η βιομηχανία από το ένα μέρος και οι παραγωγοί από το άλλο, επιδιώκουν ο καθένας να μεγιστοποιήσουν το δικό τους όφελος. Επικρατεί βέβαια αυτός που έχει τη μεγαλύτερη διαπραγματευτική δύναμη και που συνήθως δεν είναι ο παραγωγός.

Όταν από τη διαχείριση προκύψουν πλεονάσματα, στην περίπτωση του συνεταιρισμού γίνεται διανομή στα μέλη, ανάλογα με το ύψος των συναλλαγών τους με αυτόν. Στην περίπτωση της ιδιωτικής επιχειρήσεως, τα κέρδη επιμερίζονται στους ιδιοκτήτες του κεφαλαίου, ανάλογα με τις μετοχές του καθενός.

Στη γενικότερη πολιτική για τις τιμές των πρώτων υλών της βιομηχανίας που προαναφέρθηκε, η ιδιωτική επιχείρηση επιδιώκει να αγοράσει στη μικρότερη δυνατή τιμή, γιατί με τον τρόπο αυτό θα πετύχει μεγαλύτερο κέρδος. Η έννοια του κέρδους της συνεταιριστικής βιομηχανίας είναι ουσιαστικά ανύπαρκτη. Μπορεί η συνεταιριστική βιομηχανία να πετυχαίνει απόλυτα το σκοπό της, χωρίς κανένα κέρδος, όταν τα συνεταιρισμένα μέλη πετυχαίνουν, με τη χρήση της βιομηχανίας, ικανοποιητικές τιμές. Η διαμόρφωση μιας μονοπωλιακής θέσεως αγοραστή θα ήταν ιδιαίτερη για μία ιδιωτική εταιρία, γιατί θα κατέληγε σε συμπίεση της τιμής της πρώτης ύλης, έστω και αν το τελικό προϊόν πήγαινε σε ανταγωνιστική αγορά. Με τις ίδιες συνθήκες, η συνεταιριστική οργάνωση θα έδινε και πάλι στους παραγωγούς-μέλη της τη δίκαιη τιμή των προϊόντων τους.

Οι διαφορές της συνεταιριστικής οργάνωσης από την ιδιωτική επιχείρηση επεκτείνονται και σε άλλους τομείς. Η συνεταιριστική οργάνωση αποτελεί ένα σχολείο δημοκρατικών διαδικασιών. Διοικείται από αιρετά στελέχη, που προέρχονται από τα ίδια τα μέλη με τη διαδικασία της μιας ψήφου κατά μέλος. Στην ιδιωτική επιχείρηση, ο κύριος μέτοχος ή μία μικρή ομάδα κατευθύνουν σχεδόν σε μόνιμη βάση τις τύχες της επιχειρήσεως.

Σχετικά με τον τόπο εγκαταστάσεως, η ιδιωτική επιχείρηση επιλέγει το χώρο που υπόσχεται το μεγαλύτερο κέρδος. Η συνεταιριστική έχει ως κύριο κριτήριο την εξυπηρέτηση της παραγωγής των μελών και είναι δεμένη με τον τόπο εγκαταστάσεως των μελών. Για το λόγο αυτό, κάθε τι που επηρεάζει αρνητικά το περιβάλλον και την ποιότητα ζωής των κατοίκων της περιοχής, δεν αφήνει αδιάφορη τη συνεταιριστική μονάδα (σχ. 0.2).

Σε περίπτωση πτώσεως των τιμών των τελικών προϊόντων, η ιδιωτική βιομηχανία, αφού εκτιμήσει την κατάσταση, μπορεί να καταλήξει σε διακοπή των εργασιών της, έστω και αν το προϊόν των παραγωγών καταστραφεί. Η συνεταιριστική βιομηχανία σε ανάλογη περίπτωση, θα εκτιμήσει τη ζημιά που θα υποστεί πουλώντας το τελικό προϊόν στις κατώτερες τιμές, σε σύγκριση με τη ζημιά που θα υποστούν οι παραγωγοί αχρηστεύοντας το προϊόν τους και θα επιλέξει τη λιγότερο επιζήμια λύση.

Σχ. 0.2.

Βιολογικός καθαρισμός λυμάτων στο εργοστάσιο επεξεργασίας ελαιολάδου της Ελαιουργικής στην Ελευσίνα.

Μία πινακοποιημένη μορφή των κυρίων διαφορών μεταξύ ιδιωτικής εταιρίας και συνεταιριστικής οργανώσεως δίνεται στον πίνακα 0.2.1.

Μία παραλλαγή ανώνυμης εταιρίας με την οποία ο συνεταιρισμός παρουσιάζει συγγένεια ως προς τις ίδεες και τους στόχους, είναι η Εταιρία Λαϊκής Βάσεως. Χωρίς να παύει να αποτελεί ανώνυμη εταιρία, η Εταιρία Λαϊκής Βάσεως αντλεί τα κεφάλαιά της από πολλούς μικρούς μετόχους και αποβλέπει στην πραγμάτωση σκοπών που ενδιαφέρουν τους μετόχους. Οι μέτοχοι είναι και χρήστες των υπηρεσιών της εταιρίας, όχι όμως αποκλειστικοί. Κατά το σχηματισμό του κεφαλαίου των Εταιριών Λαϊκής Βάσεως ορίζεται ένα χαμηλό ανώτατο όριο ποσού, με το οποίο μπορεί ο ενδιαφερόμενος να γίνει μέτοχος. Έτσι οι μετόχες και συνακόλουθα ο αριθμός ψήφων στη γενική συνέλευση είναι μοιρασμένα σε μεγάλο αριθμό ατόμων, για να μην μπορεί να περιέλθει η διοίκηση της εταιρίας σε μικρό κύκλο ατόμων. Οι πιο συνηθισμένες περιπτώσεις εταιριών λαϊκής βάσεως είναι οι ναυτιλιακές εταιρίες που έχουν ιδρυθεί από τους κατοίκους νησιών, για να βελτιωθεί η επικοινωνία τους με την υπόλοιπη χώρα (ναυτιλιακές εταιρίες Κρήτης, Λέσβου, Νάξου κλπ.).

0.2.4 Σχέση με άλλους θεσμούς.

Οι αγροτικοί συνεταιρισμοί δεν πρέπει να συγχέονται με τους αγροτικούς συλ-

ΠΙΝΑΚΑΣ 0.2.1
Διαφορές μεταξύ εταιρίας και συνεταιρισμού

Διαφορά	Εταιρία	Συνεταιρισμός
Σκοπός	<p>Να δημιουργήσει κέρδη για τους επενδυτές, να αυξήσει την αξία των μετοχών, να δώσει απασχόληση στους ιδιοκτήτες μικρών εταιριών.</p> <p>Να εξυπηρετήσει το ευρύ κοινό.</p>	<p>Να αυξήσει το πραγματικό εισόδημα των μελών που χρησιμοποιούν τις υπηρεσίες του, να προμηθεύσει αγαθά και υπηρεσίες στα μέλη.</p> <p>Να εξυπηρετήσει κυρίως τα μέλη.</p>
Οργάνωση	<p>Οργάνωση σύμφωνα με ειδικούς νόμους για εταιρίες (Α.Ε., Ε.Π.Ε., Ο.Ε. κλπ.).</p> <p>Ανήκει στους κατόχους μετοχών.</p> <p>Οι μετοχές είναι διαπραγματεύσιμες και μεταβιβλώσιμες (εκτός εξαιρέσεων).</p>	<p>Οργάνωση σύμφωνα με ειδικό νόμο για τους συνεταιρισμούς.</p> <p>Ανήκει στα μέλη.</p> <p>Το δικαίωμα ψήφου δεν μεταβιβάζεται. Μερίδες έχουν μόνο τα μέλη.</p>
Έλεγχος	<p>Ελέγχονται από τους επενδυτές ή κατόχους μετοχών.</p> <p>Ο αριθμός των ψήφων εξαρτάται από τη συμμετοχή στο κεφάλαιο (μετοχές).</p>	<p>Ελέγχονται από τα μέλη.</p> <p>Μια ψήφος για κάθε μέλος.</p> <p>Σε ανώτερου βαθμού οργανώσεις, ο αριθμός ψήφων μπορεί να ορισθεί σύμφωνα με τον αριθμό φυσικών μελών ή με τη συμμετοχή στον κύκλο εργασιών.</p>
Πηγές κεφαλαίου	<p>Από τους επενδυτές ή το κοινό.</p> <p>Από επένδυση κερδών.</p>	<p>Από τα μέλη.</p> <p>Από επένδυση πλεονασμάτων.</p>
Διανομή κερδών	Στους μετόχους ανάλογα με τον αριθμό των μετοχών τους.	Διανομή πλεονασμάτων στα μέλη, ανάλογα με τη συμμετοχή στις συναλλαγές.
Μέρισμα κεφαλαίου	Χωρίς περιορισμό ύψους.	Καθόλου ή πολύ χαμηλό.
Λειτουργική πρακτική	<p>Χρηματοδότηση από έκδοση μετοχών, από δάνεια Τραπεζών ή από επανεπένδυση κερδών.</p> <p>Αγορά προϊόντων συνήθως μετρητοίς σε διαπραγματευόμενη τιμή.</p>	<p>Χρηματοδότηση από επανεπένδυση πλεονασμάτων διαχειρίσεως, ή από δάνεια Τραπεζών.</p> <p>Διαχείριση προϊόντων με βάση συμβατική μέση τιμή και καθορισμός τελικής τιμής στο τέλος της διαχειρίσεως.</p>

(συνεχίζεται)

ΠΙΝΑΚΑΣ 0.2.1
Διαφορές μεταξύ εταιρίας και συνεταιρισμού

Διαφορά	Εταιρία	Συνεταιρισμός
Φορολογία	<p>Εμπορικές σχέσεις με το κοινό χωρίς περιορισμούς.</p> <p>Κύριο ενδιαφέρον για λειτουργική αποτελεσματικότητα της επιχείρισεως.</p> <p>Αποσύρονται από την αγορά, όταν η διαμόρφωση των τιμών δεν συμφέρει στην επιχείρηση.</p> <p>Φορολογούνται κανονικά, σύμφωνα με τους ισχύοντες νόμους.</p>	<p>Εμπορικές σχέσεις κυρίως με τα μέλη ή με το κοινό ανάλογα με το είδος του συνεταιρισμού.</p> <p>Η λειτουργική αποτελεσματικότητα του συνεταιρισμού είναι μέσο αυξήσεως της αποτελεσματικότητας των εκμεταλλεύσεων των μελών.</p> <p>Δεν αποσύρεται από την αγορά και όταν ακόμη δεν έχει συμφέρον ως επιχείρηση αρκεί η συνέχιση να εξακολουθεί να εξυπηρετεί τα συμφέροντα των μελών.</p> <p>Απολαμβάνουν φορολογικών απαλλαγών οι αγροίς ακινήτων για δημιουργία εγκαταστάσεων, οι συναλλαγές μεταξύ συνετ. οργανώσεων και μελών κλπ.</p>

λόγους. Οι αγροτικοί σύλλογοι αποτελούν τα όργανα εκπροσωπήσεως των επαγγελματικών συμφερόντων των γεωργών. Σκοπός τους είναι να εξετάζουν τα προβλήματα που απασχολούν τα μέλη τους στην άσκηση του γεωργικού επαγγέλματός τους και να επιδιώκουν τη λύση τους με κάθε νόμιμο τρόπο.

Οι αγροτικοί σύλλογοι έχουν μέλη τους αγρότες, όπως και οι συνεταιρισμοί. Δεν αναλαμβάνουν όμως κοινές οικονομικές δραστηριότητες. Οι ίδιοι αγρότες μπορούν να είναι μέλη σε έναν αγροτικό σύλλογο και σε ένα συνεταιρισμό. Οι στόχοι όμως που επιδιώκονται μέσω του αγροτικού συλλόγου είναι διαφορετικοί από εκείνους μέσω του συνεταιρισμού. Ο αγροτικός σύλλογος, για παράδειγμα, θα επιδιώξει να καθορισθούν από την Πολιτεία καλύτερες κατώτατες εγγυημένες τιμές για τα γεωργικά προϊόντα, καλύτεροι όροι κοινωνικής ασφαλίσεως και περιθάλψεως των αγροτών, χαμηλότερα επιτόκια στα γεωργικά δάνεια, περισσότερες και καλύτερες γεωτεχνικές υπηρεσίες από την Πολιτεία, φορολογικές απαλλαγές των αγροτών και πολλά άλλα ανάλογα θέματα.

Ο συνεταιρισμός στρέφει το κύριο ενδιαφέρον του στη συνεργασία και την αλληλεγγύη μεταξύ των μελών, ώστε με την από κοινού δράση τους να εξασφαλίσουν τη βελτίωση της οικονομικής και της κοινωνικής τους θέσεως. Οι συνεταιριστικές επιδιώξεις κατά τεκμήριο συμπληρώνουν και επεκτείνουν τις επιδιώξεις των συλλόγων. Η επιδιώξη π.χ. των αγροτικών συλλόγων να καθιερωθούν βελτιωμένες εγγυημένες τιμές, αποτελεί ένα στόχο που εξυπηρετεί όλους τους παραγωγούς, είτε είναι συνεταιρισμένοι είτε όχι. Ο συνεταιρισμός ξεκινάει από την κατώτατη διασφαλισμένη για όλους τιμή γεωργικών προϊόντων και επιδιώκει να πετύχει για τα μέλη του στην αγορά τιμή καλύτερη από αυτή, ώστε να έχουν πρόσθετο οι-

κονομικό όφελος. Ακόμη πιο πέρα επίσης, επιδιώκει να έχουν τα μέλη του χαμηλότερο κόστος παραγωγής (με κοινή προμήθεια των εφοδίων σε τιμές χαμηλότερες από την αγορά, με κοινή παραγωγή ή και επεξεργασία των προϊόντων κλπ.), ώστε με την αφαίρεση του χαμηλότερου κόστους από την τιμή πωλήσεως, να απομένει βελτιωμένο εισόδημα στα μέλη του.

Παράλληλα οι συνεταιρισμοί διαμορφώνουν διεκδικήσεις για τα συνεταιριστικά θέματα και επιδιώκουν την υιοθέτησή τους από την Πολιτεία. Για παράδειγμα αναφέρονται οι επιδιώξεις για ευνοϊκούς όρους δανειοδοτήσεως των συνεταιριστικών επενδύσεων, για αντικειμενικό καθορισμό της αποζημιώσεως τους όταν προσφέρουν υπηρεσίες σε οργανισμούς του Δημοσίου (π.χ. στην αγροτική πίστη), για ενίσχυσή τους προς απόκτηση στελεχών και προσφορά ευρυτέρων υπηρεσιών στον αγροτικό χώρο, για ενίσχυση της συνεταιριστικής εκπαίδευσεως λόγω της γενικότερης σημασίας της κλπ.

Από τη συσχέτιση αυτή μεταξύ αγροτικών συνεταιρισμών και αγροτικών συλλόγων φαίνεται ότι αποτελούν δύο διαφορετικά αλλά συμπληρωματικά εργαλεία των αγροτών, στην επιδίωξή τους να βελτιώσουν την οικονομική τους θέση.

Εκτός όμως από τους συνεταιρισμούς των αγροτών, υπάρχουν και άλλες κατηγορίες συνεταιρισμών που συνήθως χαρακτηρίζονται ως αστικοί. Τέτοιοι συνεταιρισμοί είναι των καταναλωτών, των βιοτεχνών, των επαγγελματιών κλπ. Οι καταναλωτικοί συνεταιρισμοί που διατηρούν σούπερ - μάρκετς, οι συνεταιρισμοί ηλεκτρολόγων που διαθέτουν πρατήρια ηλεκτρολογικού υλικού για τα μέλη τους, οι συνεταιρισμοί ταξιτζήδων που έχουν πρατήρια καυσίμων, λιπαντικών και υλικών για τα μέλη τους κλπ., ανήκουν σ' αυτή την κατηγορία. Οι συνεταιρισμοί αυτοί δεν διαφέρουν στην ουσία από τους αγροτικούς, αν και διέπονται από ξεχωριστή νομοθεσία στην Ελλάδα. Ειδικότερα, οι καταναλωτικοί συνεταιρισμοί θα μπορούσαν να θεωρηθούν ως συνέχεια των αγροτικών συνεταιρισμών, τουλάχιστον σε ό,τι αφορά τα γεωργικά προϊόντα. Γί' αυτό η συνεργασία τους με τους αγροτικούς συνεταιρισμούς θα πρέπει να είναι στενή, έστω και ανταγωνιστική, προς όφελος των μελών τους που είναι οι παραγωγοί και οι καταναλωτές.

Κάποια συνάφεια με τους αγροτικούς συνεταιρισμούς παρουσιάζουν τέλος οι μη κερδοσκοπικές ενώσεις προσώπων που χαρακτηρίζονται ως εταιρίες, σύλλογοι ή ενώσεις, οι οποίες συνήθως έχουν σκοπό μορφωτικό, εκπαιδευτικό ή πολιτιστικό. Η συνάφεια βρίσκεται στο γεγονός ότι οι οργανώσεις αυτές, όπως και οι συνεταιρισμοί εκφράζουν τη θέληση ενός πλήθους ανθρώπων και επιδιώκουν τη βελτίωση της ποιότητας ζωής ή του μορφωτικού επιπέδου ή τη διάδοση πολιτιστικών στοιχείων. Οι φορείς αυτοί είναι συλλογικές εθελοντικές και δημοκρατικές οργανώσεις που απηχούν κάποιες κοινές προσπάθειες των ατόμων. Η βασική διαφορά του συνεταιρισμού από αυτές τις μορφές οργανώσεως είναι ότι οι τελευταίες δεν επιδιώκουν οικονομικές δραστηριότητες.

0.3 Οικονομική και κοινωνική αποστολή των συνεταιρισμών.

Αναφέρθηκε στα προηγούμενα ότι ο συνεταιρισμός αποτελεί ένα σύστημα κοινωνικοοικονομικό. Για να δικαιολογείται αυτός ο χαρακτηρισμός, θα πρέπει στους

στόχους και στα επιτεύγματα του συνεταιρισμού να υπάρχει μια οικονομική και μια κοινωνική διάσταση.

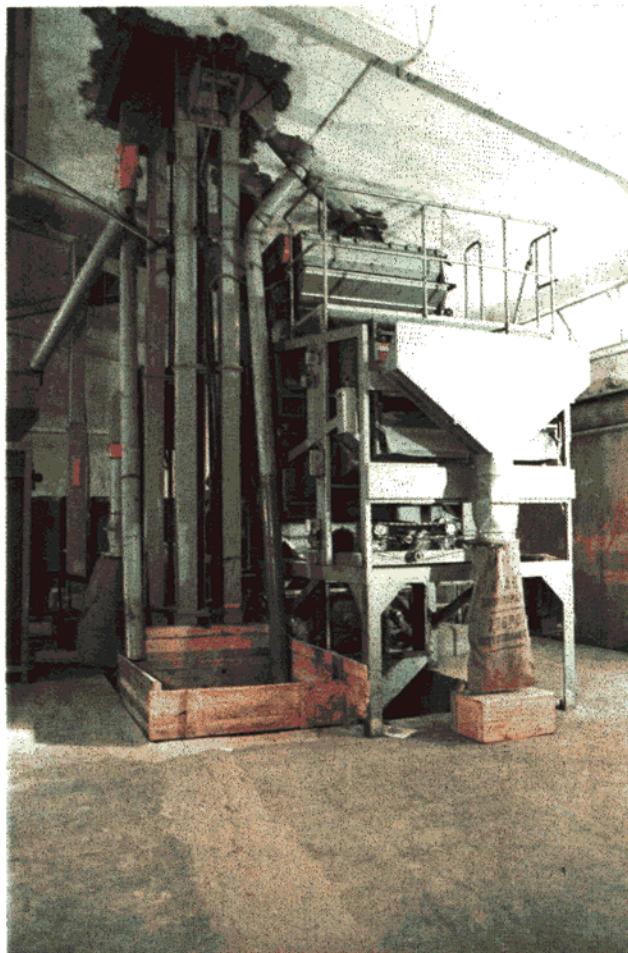
Πρωταρχική αποστολή του συνεταιρισμού στον οικονομικό τομέα είναι η βελτίωση των εισοδημάτων των μελών του με την ισότιμη συνεργασία και την αλληλοβιόήθεια. Όταν οι επιμέρους μικροκαλλιεργητές ενώνονται, δημιουργούν με την ένωσή τους αυτή μια νέα οικονομική μονάδα, με υπολογίσιμη οικονομική επιφάνεια, η οποία έχει σκοπό αλλά επίσης και τη δυνατότητα να επηρεάσει τις συνθήκες που επικρατούν στις συναλλαγές. Στην περίπτωση π.χ. που ο συνεταιρισμός αγοράζει ως ένας αγοραστής τα γεωργικά φάρμακα που χρειάζονται τα μέλη του, έχει τη δυνατότητα να παρακάμψει το τοπικό λιανεμπόριο και να προμηθευθεί τα είδη που χρειάζεται σε χονδρική τιμή, προσφέροντάς τα φθηνότερα στα μέλη του. Με αυτή την απλή και μεμονωμένη συνεταιριστική ενέργεια ο συνεταιρισμός:

- Δείχνει στα μέλη του ότι μπορούν με τη συνεργασία τους να πετύχουν καλύτερους όρους στις συναλλαγές τους.
- Συντελεί στη μείωση του κόστους παραγωγής με συνέπεια τη βελτίωση του εισοδήματος των μελών.
- Δείχνει σε όσους δεν είναι μέλη ότι οι συνεταιρισμένοι παραγωγοί πετυχαίνουν καλύτερους όρους και ότι, αν θελήσουν να γίνουν κι αυτοί μέλη, μπορούν να έχουν τα ίδια ή και περισσότερα (με την αύξηση του μεγέθους) οφέλη.
- Υποχρεώνει εκείνους που μέχρι την ίδρυσή του εφοδίαζαν τους μεμονωμένους παραγωγούς, να συμπιέσουν πολύ τα περιθώρια κέρδους, για να μπορέσουν να επιβιώσουν στην αγορά. Με τον τρόπο βέβαια αυτό, επωφελούνται από τις χαμηλότερες τιμές και εκείνοι που δεν είναι μέλη του συνεταιρισμού.
- Δημιουργεί την απαραίτητη αυτοπεποίθηση στους μικροπαραγωγούς, οι οποίοι και αντιλαμβάνονται ότι έχουν τη δυνατότητα, αν συνεταιρισθούν, να είναι αυτοδύναμοι, επεκτείνοντας τις δραστηριότητες του συνεταιρισμού προς κάθε δυνατή κατεύθυνση.

Με την επέκταση των δραστηριοτήτων των συνεταιρισμών σε πολλούς τομείς και με τη διασύνδεσή τους σε περιφερειακό και σε εθνικό επίπεδο, οι συνεταιρισμοί είναι σε θέση να λειτουργήσουν εξυγιαντικά στις συναλλαγές και εξισορροπητικά στα εισοδήματα των διαφόρων κοινωνικών ομάδων.

Τα πλεονάσματα διαχειρίσεως που παραμένουν στους συνεταιρισμούς σχηματίζουν με την πάροδο του χρόνου ένα σημαντικό κοινωνικό κεφάλαιο, το οποίο βρίσκεται διαρκώς σε χρήση από τα μέλη του συνεταιρισμού αλλά και έμμεσα και από το κοινωνικό σύνολο. Παρά την εναλλαγή των προσώπων που αποτελούν μέλη του, ο συνεταιρισμός διατηρείται. Σε αντίθεση προς πολλές ιδιωτικές επιχειρήσεις που επιβιώνουν όσο και οι ιδιοκτήτες τους, η αποστολή του συνεταιρισμού είναι διαρκής. Στο συνεταιρισμό, τα πρόσωπα (διοικήσεις και μέλη) αλλάζουν. Ο συνεταιρισμός όμως παραμένει (εφόσον το θέλουν τα μέλη) και συνεχίζει την προσφορά του.

Ιδιαίτερης σημασίας είναι η συμβολή του συνεταιρισμού στην τοπική και την περιφερειακή ανάπτυξη. Στους χώρους αυτούς η ζωντανή παρουσία του συνεταιρισμού μπορεί να έχει πολλαπλασιαστικές επιδράσεις. Μεγάλα και ειδικευμένα σύγχρονα μηχανήματα που εξαιτίας του κόστους τους δεν μπορεί να τα προμηθευθεί ο

Σχ. 0.3.

Τα εξειδικευμένα μηχανήματα τα προμηθεύεται ο συνεταιρισμός για τα μέλη του.
Μηχανή διαχωρισμού - καθαρισμού δημητριακών.

παραγωγός, μπορεί να τα αγοράσει ο συνεταιρισμός για την εξυπηρέτηση των μελών του (σχ. 0.3). Επεξεργασία των προϊόντων, που δεν είναι δυνατή για μικροποσότητες, είναι συμφέρουσα όταν πρόκειται για μεγάλη ποσότητα που σχηματίζουν όλες μαζί οι μικρές. Ακόμη και ειδικά και επώνυμα προϊόντα μπορούν να παραχθούν από έναν τοπικό συνεταιρισμό και να εξασφαλίσουν καλή θέση στη ζήτηση της αγοράς (π.χ. κρασί Νεμέας ή Ζίτσας ή Αρχανών), αφήνοντας στα μέλη του συνεταιρισμού τα οφέλη που διαφορετικά θα είχαν μεταφερθεί σε πολυάριθμους μεταποιητές και διακινητές. Με το ρόλο τους αυτό οι συνεταιρισμοί:

- Αυξάνουν τα εισοδήματα των αγροτών-μελών τους και τα αυξημένα αυτά εισοδήματα παραμένουν στην περιοχή εγκαταστάσεως των μελών. Τα εισοδή-

ματα αυτά εκδηλώνονται ως αυξημένη αγοραστική δύναμη που κινητοποιεί άλλα επαγγέλματα και υπηρεσίες της περιοχής.

- Δημιουργούν με τις επενδύσεις τους νέες ευκαιρίες απασχολήσεως στην περιοχή, από τις οποίες αφελούνται τόσο τα μέλη του όσο και μη μέλη.
- Συνδέουν άμεσα και αναπόφευκτα την αφελμότητα της επενδύσεως πρας την προστασία του περιβάλλοντος, γιατί, σε αντίθετη περίπτωση, τα ίδια τα μέλη θα υποστούν τις συνέπειες της υποβαθμίσεως του, αφού κατοικούν στην περιοχή.

Η κοινωνική σημασία των συνεταιρισμών δεν είναι μικρότερη από την οικονομική. Η συλλογικότητα στη δράση και στην ευθύνη καλλιεργεί τους προσωπικούς δεσμούς και τονώνει το κοινωνικό πνεύμα προς διεργασίες κοινωνικά αφέλιμες. Ο ατομικισμός υποχωρεί και τη θέση του πιάρνει η συναίσθηση της κοινωνικής υποχρεώσεως, μέσα από την οποία εξυπηρετείται και το ατομικό συμφέρον.

Από τη φύση του, ο συνεταιρισμός λειτουργεί σαν σχολείο, στο οποίο αποκτώνται εμπειρίες δημοκρατικών διαδικασιών, καλλιεργείται το αίσθημα ευθύνης που συνδέεται με τη διοίκηση των κοινών, γίνεται κατανοητή η ανάγκη σεβασμού κάθε γνώμης καθώς και η υποχρέωση αποδοχής των αποφάσεων της πλειοψηφίας. Έτσι, ο συνεταιρισμός αποτελεί και φυτώριο για την ανάδειξη της προσωπικότητας κάθε μέλους και για τη διάκριση εκείνων που αναγνωρίζονται ως ηγέτες, με βάση την κοινή γνώμη και εκτίμηση του ήθους, της εντιμότητας και της ικανότητας.

Ακόμη, στην κοινωνική αποστολή του συνεταιρισμού περιλαμβάνεται και ο εκπαιδευτικός ρόλος του κάθε συνεταιρισμού τόσο για τα μέλη όσο και για το ευρύ κοινό γύρω από τις αρχές και τις μεθόδους που εφαρμόζει. Η μη συμμετοχή σε συνεταιρισμούς, πολύ συχνά οφείλεται σε άγνοια ή σε παρεξήγηση των ιδεών και των κανόνων που ακολουθούν οι συνεταιρισμοί. Γί' αυτό και επιδιώκουν τη γνωριμία καθενός με το θέμα, ώστε συνειδητά να αποφασίσει ο ίδιος αν ενδιαφέρεται ή όχι να γίνει μέλος.

Η προσφορά του συνεταιρισμού επεκτείνεται και στη γενική μόρφωση των μελών, αφού όσο το μορφωτικό τους επίπεδο ανεβαίνει τόσο και η κατανόηση των βαθυτέρων και ευρυτέρων αξιών της συνεργασίας αναπτύσσεται.

Σ' αυτό το ευρύτερο πλαίσιο των συνεταιριστικών επιδιώξεων εντάσσεται και το ενδιαφέρον των συνεταιρισμών για την πολιτιστική ανάπτυξη και την ανάδειξη των γενικοτέρων ανθρωπίνων αξιών.

Ως συμπέρασμα για την οικονομική και κοινωνική αποστολή των συνεταιρισμών αναφέρεται ο απλός και πολύ περιεκτικός ορισμός που δίνει ο Α. Ν. Κλήμης στο συνεργατισμό: «Συνεργατισμός είναι ένα σύστημα οικονομικοκοινωνικό, ένα σύνολο από πεποιθήσεις, αρχές, κατευθύνσεις και τρόπους ενέργειας στον οικονομικοκοινωνικό τομέα, που, αν εφαρμαστούν σωστά (σε έκταση και σε βάθος), τότε θα μπορέσει ο κάθε άνθρωπος, η ανθρωπότητα ολόκληρη, να ζήσει πολύ καλύτερα».

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΥ

1.1 Γενικά.

Ο συνεταιρισμός αποτελεί μια εξειδικευμένη και λειτουργική οργανωτική μορφή της ιδέας και πρακτικής της συνεργασίας, η οποία εμφανίζεται στις ανθρώπινες κοινωνίες ήδη από την πρωτόγονη μορφή τους. Η συνεργασία αποτέλεσε το θεμέλιο για το σχηματισμό της μεγάλης, συνήθως πατριαρχικής, οικογένειας και της φυλής, που αποτελούσαν συνασπισμούς για την προστασία και την αλληλοβοήθεια των μελών τους, στα πλαίσια μιας κλειστής οικονομίας.

Εξέλιξη αυτών των μορφών συνεργασίας αποτέλεσαν οι κατοπινοί άτυποι και παραδοσιακοί συνεταιρισμοί που αναπτύχθηκαν σε διάφορα μέρη του κόσμου, χωρίς να έχουν κοινή βάση, αλλά και με αρκετά κοινά χαρακτηριστικά. Ποικίλες μορφές συνεργασίας υπήρχαν στην αρχαία Βαβυλώνα, την Κίνα και τις Ινδίες, την αρχαία Ελλάδα και τη Ρώμη μεταξύ γεωργών, τεχνιτών, εμπόρων ή θρησκευτικών ομάδων, για επιδίωξη κοινών σκοπών.

Κατά την περίοδο του Βυζαντίου, του Μεσαίωνα και μέχρι και τη Γαλλική Επανάσταση, αναπτύχθηκαν οι συντεχνίες, οι οποίες αποτελούσαν ομοιοεπαγγελματικές ενώσεις που απόκτησαν σημαντική οικονομική και κοινωνική δύναμη. Οι συντεχνίες αρχικά φρόντιζαν για την επιβολή κανόνων τιμιότητας στο επάγγελμα, για εξυπηρέτηση των μελών τους και όσων έκαναν χρήση των υπηρεσιών τους. Αργότερα όμως αποτέλεσαν κλειστά σωματεία που μονοπωλούσαν τη δυνατότητα εργασίας και, με τη μεγάλη δύναμή τους, επέβαλαν τους όρους τους στην οικονομική και κοινωνική ζωή.

Παλιές μορφές συνεργασίας στον αγροτικό χώρο αποτέλεσαν τα «μιρ» (αγροτική κοινοκτημοσύνη) και τα «αρτέλ» (εργατικοί σύνδεσμοι) στη Ρωσία, τα «εγίντος» (ομάδες κοινής καλλιέργειας) στο Μεξικό, η «ζάντρουγκα» (μεγάλη πατριαρχική αγροτική οικογένεια) στη Σερβία, τα «τσελιγγάτα» (κοινή εκτροφή και διαχείριση ζώων) στην Ελλάδα και σε άλλες βαλκανικές χώρες και πολλές άλλες.

Οι αρνητικές επιπτώσεις από την επικράτηση των συντεχνιών, η επικράτηση των ιδεών του φιλελευθερισμού μετά τη Γαλλική Επανάσταση και η βιομηχανική επανάσταση που ανέτρεψε τις παραγωγικές σχέσεις μεταξύ των ατόμων και οδήγησε στη συσσώρευση κεφαλαίου, δημιούργησαν ένα εντελώς καινούργιο κλίμα για τη συνεργασία μεταξύ των οικονομικά ασθενών ατόμων. Η οικονομική και κοινωνική αστάθεια, που προκάλεσαν οι νέες συνθήκες κατά το τέλος του 18ου και μεγάλο μέρος του 19ου αιώνα και η οικονομική καχεξία μεγάλων μαζών του

πληθυσμού, διήγειραν τις συνειδήσεις πολλών ανθρωπιστών και φιλοσόφων, αλλά και κάθε λογίς προβληματιζομένων ανθρώπων, που κατευθύνθηκαν στην αναζήτηση λύσεων. Ανάλογα με τις φιλοσοφικές τάσεις τους ή τις εμπειρίες τους, οι πρόδρομοι αυτοί του σύγχρονου συνεργατισμού, στράφηκαν προς τη βοήθεια του Κράτους, τη φιλανθρωπία, την ενίσχυση από τους πλούσιους ή άλλες πηγές εξερέσεως του αρχικού κεφαλαίου με το οποίο θα ξεκινούσαν παραγωγικές πρωτοβουλίες των οικονομικά αδυνάτων μελών της κοινωνίας. Πολλοί πειραματισμοί εφαρμόσθηκαν στην πράξη από συνεταιρικά παντοπωλεία που προμήθευαν φθηνότερα είδη στα μέλη των συνεταιρισμών, μέχρι συνεταιριστικά κοινόβια, όπου όλα τα μέλη εργάζονταν και ζούσαν μαζί.

Από το ζύμωμα πολλών ιδεών και διδαγμάτων από την πράξη και από το πλήθος των πειραματισμών αναπήδησε η σύγχρονη μορφή του συνεταιρισμού. Είναι η μορφή εκείνη που πέτυχε τον άριστο συνδυασμό του φιλοσοφικά επιθυμητού με το πρακτικά βιώσιμο, σε ένα χώρο ελεύθερου οικονομικού ανταγωνισμού. Αυτό το πρότυπο, που άρχισε να καθιερώνεται και να διαδίδεται από τα μέσα του 19ου αιώνα και που αντικατέστησε την ποικιλία μορφών παραδοσιακών συνεταιρισμών, ονομάσθηκε **συνεταιρισμός σύγχρονης μορφής**.

Ως αφετηρία του συνεταιρισμού σύγχρονης μορφής, θεωρείται ο συνεταιρισμός της μικρής αγγλικής πόλεως Ροτσντέιλ, που στηρίχθηκε αποκλειστικά στην αυτενέργεια των μελών, χωρίς εξωτερική βοήθεια ή κατεύθυνση. Ο συνεταιρισμός αυτός ξεκίνησε ως συνεταιρισμός καταναλωτών, για να εξελιχθεί αργότερα σε συνεταιρισμό πολλαπλού σκοπού με κοινωνικό και οικονομικό περιεχόμενο. Παράλληλα και ανεξάρτητα από το συνεταιρισμό του Ροτσντέιλ, αναπτύχθηκαν σε άλλες χώρες συνεταιρισμοί με διαφορετικά αντικείμενα, αλλά με παραπλήσιους κανόνες, έτσι ώστε όλες αυτές οι μορφές αποτέλεσαν παραλλαγές του ίδιου θεσμού, που ως ενιαίος άρχισε από τότε να διαδίδεται σ' ολόκληρο τον κόσμο.

1.2 Ιστορική εξέλιξη του θεσμού στην Ελλάδα.

Αφού η έννοια της συνεργασίας είναι πανάρχαια, είναι επόμενο να διαμορφώνουν οι διάφορες κοινωνικές ομάδες τις μορφές και την έκταση της συνεργασίας, με τρόπους που ταιριάζουν στη νοοτροπία και τις κοινωνικοοικονομικές τους συνθήκες και ιστορικές εμπειρίες. Η ελληνική ιστορική μνήμη περιλαμβάνει συνεργασίες σε ποικιλία μεγέθους και φύσεως. Αρχίζοντας από τις Αρμικτυονίες και τις αρχαίες Συμπολιτείες, η συνεργασία στον ελληνικό χώρο διαμορφώνεται και εθιμικά θεσμοποιείται σε διάφορες περιόδους. Η πολυκύμαντη ιστορία του ελληνικού λαού και οι δύσκολες περίοδοι από τις οποίες πέρασε, δεν άφησαν πάντοτε τα ιστορικά σημάδια των ειρηνικών επιτευγμάτων από την κοινωνική ζωή και την οικονομική συνεργασία. Μόνο σποραδικά ανακαλύπτονται πτυχές της οικονομικής και κοινωνικής ζωής και συνεργασίας από τη σύνδεσή τους με την ερμηνεία ιστορικοπολεμικών γεγονότων. Και αυτά, από απομεινάρια τους ως τη σύγχρονη εποχή ή από αφηγήσεις περιηγητών σε νεότερους σχετικά χρόνους. Άλλωστε η συνεργασία, επειδή θεωρείται ένα συνηθισμένο γεγονός, δεν αποτέλεσε συνήθως αντικείμενο ιστορικής εγγραφής, εκτός αν συνδέόταν με κάποιο εντυπωσιακό επίτευγμα.

Η ελληνική οικονομική ζωή είναι από τα πολύ παλιά χρόνια γεμάτη από ποικιλό-μορφές συνεργασίες. Μερικές από αυτές είναι:

α) Οι συνεργατικές των κτιστών στα «μαστοροχώρια» της Ηπείρου. Δημιουργώντας συνεργεία, αναλάμβαναν το κτίσιμο κατοικιών στις πόλεις.

β) Συνεταιρισμοί κτηνοτρόφων (μιτάτα). Κτηνοτρόφοι που παράγουν πρόβειο και γιδήσιο γάλα χωριστά, συνεταιρίζονται μεταξύ τους και με τους βοσκούς και τυροκόμους για την παραγωγή κεφαλοτυριού και ανθότυρου, μοιράζοντας στο τέλος σε συμφωνημένα μερίδια τα προϊόντα.

γ) Σεμπριές κτηνοτρόφων, γνωστές στην Αιτωλοακαρνανία. Ο ιδιοκτήτης ζώων αναθέτει σε βοσκό να φυλάει το κοπάδι επί τρία χρόνια. Τα προϊόντα στο ενδιάμεσο διάστημα μοιράζονται στα δύο. Στο τέλος του τρίτου χρόνου καθένας πάιρει από μισό κοπάδι.

δ) Συνεργατικές χαλιών αναπτύχθηκαν σε ελληνικές κοινότητες της Μικράς Ασίας. Ένα κεφάλαιο συγκεντρωνόταν από εισφορά όλων των μελών της κοινότητας. Αγοράζονταν αργαλειό και κατασκευάζονταν χαλιά με εργασία όλων των κοριτσιών, πλουσίων και πτωχών και των απροστατεύτων γυναικών. Τα κέρδη χρησιμοποιούνταν για κοινωφελή έργα και κοινωνικούς σκοπούς, καθώς και προς διανομή στο προσωπικό, ανάλογα με τις ανάγκες του.

ε) Συντεχνίες. Πολλές βιοτεχνικές συντεχνίες πήραν τη μορφή πιστωτικών συνεταιρισμών. Αναφέρεται ότι η συντεχνία ραπτών Φιλιππούπολεως έδωσε από το 1762 δάνεια στα μέλη της ως 4000 γρόσια.

στ) Θεατρικές επιχειρήσεις. Άρχισαν να οργανώνονται σε συνεταιριστική βάση γύρω στο 1860, όταν η ηθοποίία έγινε απόδοτικό βιοποριστικό επάγγελμα. Αντί οι ηθοποιοί να είναι υπάλληλοι ενός κεφαλαιούχου, δημιούργησαν συνεταιριστική επιχείρηση και διένειμαν τα κέρδη σε προσυμφωνημένα μερίδια.

Μέσα από αυτές και πολλές άλλες μορφές συνεργασίας, ξεχωρίζουν για την προηγμένη μορφή τους οι περιπτώσεις των Αμπελακίων της Θεσσαλίας, των συντροφοναυτών των νησιών, των τσελιγγάτων και της κοινής αλιείας στη Μαύρη Θάλασσα που θα δούμε κάπως αναλυτικότερα στη συνέχεια.

1.2.1 Παραδοσιακές μορφές (μέχρι το 1900).

α) Αμπελάκια Θεσσαλίας.

«Στην πέτρινη τούτη πλαγιά του Κισσάβου έσπασε τα κέρατά της η πιο μαύρη και η πιο στρίγλα γίδα, η ελληνική διχόνοια. Στα Αμπελάκια άλλαξε το κύτταρο των Ελλήνων. Έξι χιλιάδες Ρωμοί, άνδρες, γυναίκες και παιδιά έζησαν εδώ προ εκατόν πενήντα χρόνων χωρίς να φαγωθούν, δημιουργοί ως συνεταίροι της πρώτης και τελειότερης Συνεργατικής του Κόσμου, δάσκαλοι των οικονομολόγων, των φιλοσόφων, των ιεροκηρύκων, δάσκαλοι του ίδιου του Φουριέ⁽¹⁾, αυτοί οι Θεσσαλοί χωριάτες. Μεγαλύτερο έργο της Ειρήνης δεν έχει δείξει ο νέος Ελληνισμός. Είναι άθλος της Θεσσαλίας...».

(1) Κάρολος Φουριέ (1772-1837). Γάλλος πρωτοπόρος του συνεργατισμού που υποστήριζε την οργάνωση της εργασίας σε κοινόβια αγροτικής παραγωγής.

Αυτά έγραφε στην αθηναϊκή εφημερίδα «Ελεύθερο Βήμα» ο Ζαχαρίας Παπαντωνίου το 1937, για το φαινόμενο που αποτέλεσε η Συντροφία και Αδελφότητα των Αμπελακιών στην τελευταία εικοσαετία του 18ου αιώνα και στις αρχές του 19ου.

Ειδικευμένοι στην παραγωγή κόκκινων νημάτων, οι κάτοικοι από τα Αμπελάκια και από 21 ακόμη γειτονικά χωριά, ένωσαν τις προσπάθειές τους το 1778 (ή το 1780) και δημιούργησαν ένα πρότυπο συνεργασίας, αλληλεγγύης και κοινωνικής δράσεως. Σε μία τουρκοκρατούμενη Ελλάδα, υποχρεωμένη να καταβάλλει υπέροχους φόρους στο οθωμανικό δημόσιο ταμείο, οι Αμπελακιώτες αξιοποίησαν την εξειδίκευση και τη συνεργασία τους για να απαλλάξουν τους πτωχότερους από το βαρύ φορτίο, δημιούργησαν κοινωνικές υπηρεσίες και αποτέλεσαν ένα εξέχοντα φάρο της συνεταιριστικής ιδεολογίας και πράξεως.

Έδρα της Αδελφότητας ήταν τα Αμπελάκια, κτισμένα σε μικρό οροπέδιο κοντά στην Κοιλάδα των Τεμπών (σχ. 1.2α). Στο συνεταιρισμό μετείχαν 6000 περίπου άνδρες, γυναίκες και παιδιά, προσφέροντας τα κεφάλαια ή την εργασία τους. Οι ιδιοκτήτες γης πρόσφεραν τα χωράφια τους για την καλλιέργεια βαμβακιού και ερυθρόδανου (ριζαριού) για τη βαφή, οι κεφαλαιούχοι τα χρήματά τους, οι υπόλοιποι την εργασία τους στο κλωστήριο και στο βαφείο. Η συνεταιριστική μερίδα ήταν 5000 γρόσια και ο μεγαλύτερος αριθμός μερίδων ήταν 4, δηλαδή 20.000

Σχ. 1.2α.

Τα Αμπελάκια κατά την περίοδο ακμής του πρωτοποριακού συνεταιρισμού τους.

γρόσια. Η συμμετοχή με μεγαλύτερα ποσά γινόταν, όπως θα λέγαμε σήμερα, με προαιρετικές μερίδες, που δε δίνουν δικαίωμα ψήφου αλλά θεωρούνται σαν καταθέσεις ταμιευτηρίου.

Μετά την παράδοση του προϊόντος ή την εκτέλεση της εργασίας, κάθε μέλος έπαιρνε μέρος της αξίας. Το υπόλοιπο καταβαλλόταν με απόφαση της γενικής συνέλευσεως, με βάση τα κέρδη του συνεταιρισμού.

Η διάθεση των εμπορευμάτων γινόταν σε ολόκληρο τον ευρωπαϊκό χώρο με κύριο κέντρο τη Βιέννη. Πρακτορεία υπήρχαν στη Θεσσαλονίκη, την Κωνσταντινούπολη, την Τεργέστη, την Οδησσό, την Πέστη (Βουδαπέστη), το Άμστερνταμ, το Αμβούργο, τη Λειψία, τη Δρέσδη, τη Λυών, το Λονδίνο κλπ. Η μεταφορά γινόταν με πλοία ή με καραβάνια προς τη Βιέννη μέσω Θεσσαλονίκης, Σερρών, Βελιγραδίου και Βουδαπέστης. Πουλώντας τα κόκκινα νήματα, ο συνεταιρισμός αγόραζε και εμπορευόταν φέσια από τη Σμύρνη, καλπάκια (είδος καπέλλου) από το Ιάσιο, υνία για άροτρα από την Κωνσταντινούπολη, πριόνια και ξυράφια από τη Γερμανία και ακόμη καφέ, μαύρο πιπέρι, λουλάκι, κανέλλα, ζάχαρη κλπ.

Κατά την περίοδο της ακμής του, ο συνεταιρισμός παρείχε στα μέλη του αξιοθαύμαστες κοινωνικές υπηρεσίες. Σε κάθε χωριό του συνεταιρισμού, υπήρχε γιατρός που φρόντιζε την υγεία των κατοίκων, ιδρύθηκαν σχολεία, βιβλιοθήκες, εργαστήριο πειραματικής φυσικής, ταμείο πρόνοιας αναπήρων και παρέχονταν ειδικές ενισχύσεις για τα πτωχά παιδιά και για να παντρεύονται τα ορφανά κορίτσια.

Τη διοίκηση του συνεταιρισμού ασκούσε πενταμελές διοικητικό συμβούλιο με τριετή θητεία και έδρα τα Αμπελάκια (σχ. 1.2β). Για τον έλεγχο της διαχειρίσεως

Σχ. 1.2β.

Το αρχοντικό του Γεωργίου Σβαρτς (Μαύρου), «επιστάτη και διοικητή» του ιστορικού συνεταιρισμού στα Αμπελάκια (όπως είναι σήμερα).

εκλεγόταν δωδεκαμελής εξελεγκτική επιτροπή, που ασκούσε τακτικούς ελέγχους κάθε τρίμηνο και γενικό έλεγχο στο τέλος του χρόνου, υποβάλλοντας την έκθεσή της στη γενική συνέλευση.

Η διανομή των κερδών γινόταν κατά την ημέρα της γενικής συνέλευσεως. Είναι χαρακτηριστικός για την εποχή και για τις αρχές του συνεταιρισμού ο τρόπος με τον οποίο διανέμονταν τα κέρδη. Πριν από κάθε άλλο ξεχωρίζονταν οι οφειλόμενοι φόροι προς τους Τούρκους. Στη συνέχεια, τα γενικά έξοδα βαρύνονταν με: α) Την αξία του σιταριού, που είχε χορηγηθεί στους πτωχούς. β) Την αξία των δώρων προς τους πασάδες, με τα οποία εξασφαλίζονταν η ανεμπόδιστη δραστηριότητα του συνεταιρισμού. γ) Τις δαπάνες συντηρήσεως νοσοκομείων, σχολείων και εκκλησιών. δ) Τις δαπάνες συντηρήσεως δρόμων. Από το υπόλοιπο, πληρώνονταν οι τόκοι του κεφαλαίου, 15% για τους κεφαλαιούχους και 12% για τους καταθέτες. Ορίζονταν επίσης τα κέρδη για τους βαμβακοκαλλιεργητές και τους καλλιεργητές ριζαριού και καθορίζοταν η αμοιβή των εργαζομένων, με βάση την προσφερθείσα εργασία. Για τους υπαλλήλους του συνεταιρισμού, ακόμη, δεν υπήρχαν μισθοί, αλλά ποσοστά ανάλογα με τα κέρδη, για να διατηρείται αδιάπτωτο το ενδιαφέρον τους για την επιτυχία των δραστηριοτήτων του συνεταιρισμού.

Η εκπληκτική επιτυχία του συνεταιρισμού των Αμπελακίων, που ίσως δεν είναι άσχετη με τις ηθικές βάσεις που έθεσαν οι μεγάλοι διδάσκαλοι του γένους Νεόφυτος Δούκας και Ευγένιος Βούλγαρης, οι οποίοι δίδαξαν στην περίφημη σχολή στα Αμπελάκια, οδηγήθηκε στην παρακμή μετά το 1810. Η σύμπτωση πολλών αντίξων συνθηκών σήμανε το τέλος του θαυμάσιου εκείνου συνεταιριστικού επιτεύγματος. Περισσότερο από όλους τους παράγοντες, φαίνεται ότι επηρέασε τα Αμπελάκια η βιομηχανική επανάσταση. Η εκμηχάνιση των νηματουργείων της Αγγλίας κατέστησε τα αγγλικά νήματα πιο φθηνά, με αποτέλεσμα να κατακτούν σιγά-σιγά τις παραδοσιακές αγορές των Αμπελακιών, εκτοπίζοντας τα χειροποίητα αμπελακιώτικα νήματα. Η κατασκευή νημάτων με τα χειροκίνητα «τσικρίκια» λύγισε μπροστά στη δύναμη των μηχανών. Από τις επιστολές των πρακτορείων του συνεταιρισμού φαίνεται ακόμη ότι και η βαφή των αγγλικών νημάτων ήταν πιο ομοιόμορφη, πράγμα που διευκόλυνε τη διάθεσή τους.

Στη διάλυση του συνεταιρισμού, αποφασιστική σημασία είχε η επίθεση του στρατού του Αλή Πασά στα Αμπελάκια το 1811 και η πτώχευση τον ίδιο χρόνο των αυστριακών τραπεζών, στις οποίες ο συνεταιρισμός είχε σοβαρές καταθέσεις, αφού κέντρο της εμπορικής του δραστηριότητας ήταν η Βιέννη. Η διπλή αυτή καταστροφή συμπληρώθηκε από την επιδημία πανώλης το 1812, από την οποία αναφέρεται ότι πέθαιναν οκτώ άνθρωποι την ημέρα.

Οι αλλεπάλληλες αυτές δυστυχίες οδήγησαν σε απόγνωση και διαφωνίες μεταξύ των μελών. Το ωραίο οικοδόμημα κλονίσθηκε και οδηγήθηκε στη διάλυση.

Προσπάθειες έγιναν στη συνέχεια από μικρότερες ομάδες να ανασυγκροτηθούν και ακόμη να χρησιμοποιήσουν την εκμηχάνιση. Το 1818 εισήχθησαν μηχανήματα νηματουργίας και πήγε στα Αμπελάκια Γερμανός ειδικός. Όμως, το περιβάλλον της δουλειάς, οι δυσκολίες που έθεταν οι κατακτητές και οι φόροι που πλήρωναν οι Αμπελακιώτες δεν τους επέτρεπαν να ανταγωνισθούν την αναπτυχθείσα στο μεταξύ βιομηχανία του Μάντσεστερ. Η υποδειγματική κοινωνική οργάνωση, που έμοιαζε με τα θεωρητικά πρότυπα των αρχαίων και νεοτέρων φιλοσόφων, έ-

μεινε μόνο σαν παράδειγμα για το τι μπορεί να πετύχει το πνεύμα της συνεργασίας και της αλληλεγγύης μεταξύ των ανθρώπων.

Με την ευκαιρία της συμπληρώσεως 200 ετών από την ίδρυση του συνεταιρισμού των Αμπελακίων, οργανώθηκε στην Αθήνα από την ΠΑΣΕΓΕΣ το 1981 διεθνές συμπόσιο για τους άτυπους και παραδοσιακούς συνεταιρισμούς, στο οποίο πήραν μέρος εκπρόσωποι από τη Διεθνή Συνεταιριστική Ένωση, το Διεθνές Γραφείο Εργασίας, την KOZEKA, από Πανεπιστήμια και συνεταιριστικά ίνστιτούτα και από συνεταιριστικές κινήσεις ευρωπαϊκών χωρών. Στην οργάνωση του συμποσίου συνεργάσθηκε η Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου Θράκης, από την οποία και εκδόθηκαν οι εργασίες του συμποσίου σε ειδικό τόμο.

Το συμπόσιο επιβεβαίωσε τη συνεταιριστική μορφή της συντροφιάς των Αμπελακίων και τόνισε την ανάγκη να αξιοποιούνται οι παραδοσιακές μορφές συνεταιρισμών κάθε χώρας, για να εμπλουτίζουν και να ενδυναμώνουν το σημερινό Ευρωπαϊκό πρότυπο που στηρίζεται στο συνεταιρισμό του Ροταντέιλ.

β) Οι συντροφοναύτες των νησιών.

Τα τρία μικρά νησιά, Ύδρα, Σπέτσες και Ψαρά έχουν λαμπρύνει την ελληνική ιστορία με την τεράστια συμβολή τους στον αγώνα για την απελευθέρωση από τους Τούρκους. Ονόματα όπως ο Μιαούλης, ο Κανάρης, ο Πιπίνος, ο Παπανικολής, η Μπουμπουλίνα, προσωποποιούν το μεγάλο αγώνα και τη θυσία του πλήθους των επωνύμων και ανωνύμων ηρώων, που στήριξαν το θαλάσσιο αγώνα, προσφέροντας τους εαυτούς τους και τα υπάρχοντά τους.

Λιγότερο γνωστά είναι τα ιστορικά αυτά νησιά για το πνεύμα της συνεργασίας που καλλιέργησαν από τα μέσα του 18ου αιώνα ως την Επανάσταση του 1821. Το πνεύμα αυτό, που κυριάρχησε για μεγάλη περίοδο, αποτέλεσε τη βάση πάνω στην οποία αναπτύχθηκε κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας η μεγάλη ναυτική δύναμη των νησιών, που χρησιμοποιήθηκε στη συνέχεια με απαράμιλλη αυτοθυσία εναντίον του κατακτητή.

Ξεκινώντας από τα πενιχρά οικονομικά μέσα που διέθεταν οι νησιώτες, δε θα ήταν δυνατό να αποκτήσουν καράβια, αν ο καθένας στηριζόταν στις δικές του δυνάμεις. Και αν ακόμη το πετύχαιναν, χρειάζονταν πρόσθετο κεφάλαιο για να αγοράζουν τοις μετρητοίς το εμπόρευμα που θα μετέφεραν. Με τη λύση της συνεργασίας, η ναυπήγηση ενός πλοίου απλοποιήθηκε. Οι πολλοί και μικροί κεφαλαιούχοι έγιναν συμπλοιοκτήτες. Πολλές φορές και οι έμποροι που προσέφεραν υλικά στην κατασκευή του πλοίου, οι σχοινοποιοί και οι ξυλουργοί γίνονταν συνέταιροι με δικαιώματα στα κέρδη του πλοίου.

Η συνεταιριστική μορφή της επιχειρηματικής δραστηριότητας δεν σταματούσε εκεί. Κάθε ναύτης και κάθε εργαζόμενος στο πλοίο, είχε συνεταιρική μερίδα προσφέροντας την εργασία του ή, αν μπορούσε, και κεφάλαιο για την αγορά των φορτίων. Αναφέρονται ακόμη περιπτώσεις που σχεδόν κάθε ενδιαφερόμενος μπορούσε να πάρει μέρος στη δημιουργία του κεφαλαίου για την αγορά του φορτίου, εξασφαλίζοντας έτσι δικαίωμα στα κέρδη.

Με τη συμμετοχή αυτή, εξασφαλίζονταν πολλά πλεονεκτήματα. Οι ναύτες έπαιρναν μέρος στις αποφάσεις για οικονομικές πράξεις, αφού οι σωστές αποφάσεις επηρέαζαν και το δικό τους όφελος. Το ενδιαφέρον όλων όσων υπηρετούσαν στο

πλοίο ήταν έντονο, αφού οποιαδήποτε φθορά ή απώλεια στο φορτίο ή ακόμη αβαρία στη θάλασσα ή πειρατεία, θα ζημίωνε τα συμφέροντα καθενός από αυτούς. Ακόμη η συνεταιριστική ιδιοκτησία του πλοίου και του φορτίου λειτουργούσε κατά ένα τρόπο σαν ναυτασφάλεια. Κατανέμοντας τα κεφάλαια τους σε περισσότερα από ένα πλοία συνεταιριστικής συμμετοχής, οι ιδιοκτήτες εξασφαλίζονταν ότι, και σε περίπτωση καταστροφής, η απώλεια για τον καθένα θα ήταν περιορισμένη.

Με τον τρόπο αυτό, και εκείνοι ακόμη που ξεκινούσαν ως απλοί ναύτες, συμμετέχοντας και ενδιαφερόμενοι για κάθε τι που αφορούσε το πλοίο και το εμπόριο, σύντομα γίνονταν έμπειροι, ώστε, ύστερα από μερικά πετυχημένα ταξίδια, να μπορούν να γίνουν και οι ίδιοι συμπλοιοκτήτες.

Για τη διανομή των κερδών υπάρχουν διάφορες περιγραφές. Σε γενικές γραμμές φαίνεται ότι οι εισπράξεις από την πώληση των προϊόντων κάθε ταξίδιού εκκαθαρίζονταν ως εξής: Αφού επιστρέφόταν το κεφάλαιο που χρησιμοποιήθηκε για την αγορά του φορτίου και τα έξοδα για τις προμήθειες του πλοίου, καθώς και ο δημοτικός φόρος και μια εισφορά σε μοναστήρι, το ποσό που απόμενε χωριζόταν σε μερίδια. Δικαίωμα στα μερίδια είχαν οι πλοιοκτήτες, οι δανειστές του κεφαλαίου για το εμπόρευμα και όσοι εργάζονταν στο πλοίο. Φαίνεται μάλιστα ότι η διανομή γινόταν τόσο αδελφικά και με τόση εμπιστοσύνη μεταξύ των συνεταιρισμένων, ώστε ούτε καν συντάσσονταν έγγραφα για τις οικονομικές δοσοληψίες, παρά το ότι οι λογαριασμοί αφορούσαν τεράστια για την εποχή εκείνη ποσά. Η εμπιστοσύνη, η εντιμότητα και η συνεργασία σε οικογενειακό πνεύμα κυριαρχούσαν στις σχέσεις των συνεταιρισμένων.

Η συνεταιριστική δράση των ναυτικών των νησιών, που ονομάσθηκαν συντροφοναύτες, οδήγησε τις ναυτιλιακές τους εργασίες μέχρι σημείου να επεκτείνουν τη δραστηριότητά τους και πέρα από το χώρο της Μεσογείου. Τα πλοία της Ύδρας περνούσαν το 1804 τον Ατλαντικό Ωκεανό και έφθαναν μέχρι το Μοντεβιτόντε⁽¹⁾, όπου πωλούσαν κρασί και φόρτωναν δέρματα. Έφτασαν η Ύδρα, οι Σπέτσες και τα Ψαρά, να εξυπηρετούν, κατά τις αρχές του 19ου αιώνα, σχεδόν αποκλειστικά, ολόκληρο το εμπόριο της Μεσογείου. Την ανάπτυξη αυτή, ο Μπουλανζέ⁽²⁾ την αποδίδει στη δύναμη του συνεργατισμού.

Πόσο πολύτιμες στάθηκαν οι επιτεύξεις αυτές του συνεργατισμού, φάνηκε στον αγώνα του 1821 όταν η Ύδρα βρέθηκε ναυτική δύναμη με 121 πλοία χωρητικότητας 22 χιλιάδων τόννων και οι Σπέτσες με 47 πλοία χωρητικότητας 16 χιλιάδων τόννων. Από τα 168 αυτά πλοία των δύο νησιών, μόνο τα 14 ήταν προσωπικές ιδιοκτησίες. Τα 154 ήταν συνεταιριστικά με συμμετοχές από 1/4 ως 1/66 για κάθε συνεργαζόμενο.

γ) Τσελιγγάτα.

Στον ορεινό κορμό της Ελλάδας οι κτηνοτρόφοι βρήκαν, εδώ και τρεις τουλάχιστον αιώνες, τον πιο ταιριαστό γι' αυτούς τρόπο συνεργασίας, τα τσελιγγάτα. Στα

(1) Της Ουρουγουάης στη Ν. Αμερική.

(2) Γάλλος αρχιτέκτονας και μελετητής (1807 - 1875). Ένθερμος θιασώτης των ιδεών του συνεργατισμού. Έζησε στην Ελλάδα περισσότερο από 30 χρόνια.

Άγραφα, την Πίνδο, τον Όλυμπο και το Βέρμιο μέχρι και τη Ροδόπη, Σαρακατσάνοι και Βλάχοι νομάδες ένωναν τα κοπάδια τους, συνήθως από πρόβατα, σε κοινή διαχείριση που πήρε το όνομα «τσελιγγάτο». Με την ένωση δέκα, είκοσι και τριάντα ατομικών κοπαδιών, σχημάτιζαν μεγάλα κοπάδια από δύο μέχρι και δέκα χιλιάδες πρόβατα, που τα φρόντιζαν όλοι, μαζί με τις οικογένειές τους και μοιράζονταν στο τέλος τις απολαβές τους.

Γραμμένοι κανόνες και καταστατικά δεν υπήρχαν μεταξύ των συνεργαζομένων, συνήθως αγραμμάτων, κτηνοτρόφων. Οι συμφωνίες τους, οι υποσχέσεις τους, η καλή πίστη και η εντιμότητα, αποτελούσαν τα μεταξύ τους «συμβόλαια». Οι κανόνες όμως που εφάρμοζαν στην πράξη, είχαν πολλά στοιχεία από τις αρχές του συνεργατισμού.

Επικεφαλής του τσελιγγάτου είναι ο τσέλιγγας, συνήθως ένας από τους μεγαλύτερους κτηνοτρόφους σε αριθμό προβάτων. Δεν εκλέγεται με εκλογές, αλλά επιβεβαιώνεται από την ικανότητά του στην πράξη. Αν η διαχείρισή του δεν θεωρηθεί ικανοποιητική, οι συμμετέχοντες, που ονομάζονται «συμίχτες», έχουν κάθε δικαίωμα να αποχωρήσουν και να προχωρήσουν σε άλλο τσελιγγάτο. Τυπικά η δέσμευση για συνεργασία διαρκεί έξι μήνες. Την άνοιξη και το φθινόπωρο γίνεται εκκαθάριση λογαριασμών και η κατά κάποιο τρόπο ανανέωση της εμπιστοσύνης. Δεν αποκλείεται βέβαια, αν ένας τσέλιγγας δεν αποδειχθεί ικανός για το έργο του, να αντικατασταθεί. Αυτό όμως φαίνεται ότι αποτελούσε σπάνια περίπτωση.

Το έργο του τσέλιγγα είναι να επιμελείται όλες τις οικονομικές και εξωτερικές σχέσεις του τσελιγγάτου. Αυτός παίρνει τις αποφάσεις για το νοίκιασμα των βοσκών και την πώληση των αρνιών και των γαλακτοκομικών προϊόντων, για την αγορά ζωατροφών και τη δημιουργία των απαραίτητων επαφών, που έχουν σχέση με τα συμφέροντα του τσελιγγάτου. Για τις αποφάσεις και τις ενέργειές του, ο τσέλιγγας ενημερώνει τους συμίχτες στην υποτυπώδη γενική συνέλευση που γίνεται κάθε έξι μήνες. Τυχόν διαφωνίες σε μελλοντικά σχέδια διευθετούνται με βάση την αρχή της πλειοψηφίας. Η εμπιστοσύνη στην έντιμη οικονομική διαχείριση από τον τσέλιγγα, είναι έξω από κάθε αμφισβήτηση. Το γόντρο του τσέλιγγα είναι τόσο, ώστε να θεωρείται ασυμβίβαστη με την υπερηφάνεια και την αρχοντιά του κάθε υποψία ανεντιμότητας.

Η συμμετοχή στο τσελιγγάτο δεν σημαίνει μόνο οικονομική συνεργασία. Η συνεργασία των μελών των οικογενειών των σμιχτών, η μετακίνηση όλων των οικογενειών προς τα ορεινά «του Άι - Γιωργιού» και προς τα πεδινά «του Άι - Δημητριού», μαζί με τους δεσμούς συγγένειας μεταξύ των εταίρων, δημιουργούν τους απαραίτητους κοινωνικούς δεσμούς για την αρμονική συνεργασία.

Η διανομή των κερδών του τσελιγγάτου ακολουθεί τους κανόνες που συμφωνήθηκαν μεταξύ του τσέλιγγα και των σμιχτών. Οι κανόνες είναι κοινοί για όλους τους μετέχοντες. Τα ενοίκια των βοσκησίμων εκτάσεων και οι αγοραζόμενες ζωατροφές επιμερίζονται σε όλους, ανάλογα με τον αριθμό των γαλακτοφόρων προβατίνων. Οι λοιπές επιβαρύνσεις, όπως φόροι κλπ., επιμερίζονται ανάλογα με το συνολικό αριθμό των ζώων. Οι δαπάνες αυτές αφαιρούνται από το ποσό που ανήκει στον καθένα από τις πωλήσεις και αφαιρούνται επίσης οι δαπάνες του τσέλιγγα για την εξυπηρέτηση του τσελιγγάτου. Το ποσό των εισπράξεων κατανέμεται ανάλογα με τον αριθμό και το είδος των ζώων με τα οποία συμμετέχει ο καθένας. Δη-

λαδή, η ποσοτική ή ποιοτική διαφορά στην απόδοση των ζώων κάθε σμίχτη ή του τσέλιγγα δεν λαμβάνεται υπόψη. Είναι φανερή η σκοπιμότητα αυτού του κανόνα: να μην εξυπηρετεί κανένα σκοπό η διαφοροποίηση στη μεταχείριση των ζώων από τους σμίχτες.

Για την εποχή στην οποία αναπτύχθηκαν τα τσελιγγάτα — ένας αριθμός επιβιώνει και σήμερα — πρόσφεραν σημαντική υπηρεσία στα μέλη τους. Πρόβαλαν τις ηθικές αξίες στην οικονομική συνεργασία και έδωσαν τα πλεονεκτήματα του μεγάλου μεγέθους στις μικρές κτηνοτροφικές εκμεταλλεύσεις. Απάλλαξαν τους νομάδες από το μεταξύ τους ανταγωνισμό για τις βοσκές και από την υποταγή τους σε τοκογλύφους. Προχώρησαν στην κατανομή των έργων και δημιούργησαν ισχυρούς κοινωνικούς δεσμούς και κοινωνική συνοχή στις ομάδες.

Η αποδυνάμωση των τσελιγγάτων άρχισε από το τέλος του 19ου αιώνα μετά την απελευθέρωση της Θεσσαλίας από τους Τούρκους. Τότε ένας αριθμός τσελιγγάδων εγκαταστάθηκαν μόνιμα στις πόλεις και τους ακολούθησαν οι πιο ευκατάστατοι σμίχτες. Αργότερα, με την αποκατάσταση των ακτημόνων στη Θεσσαλία, περιορίσθηκαν οι εκτάσεις που θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν από τόσα κοπάδια. Παράλληλα, η εκτίμηση που άρχισαν να δείχνουν οι πιο ευκατάστατοι νομάδες για τα γράμματα, που έφθασε μέχρι τη χρησιμοποίηση ιδιωτικών δασκάλων για τα παιδιά τους στις καλύβες τους στα βουνά, μαζί με τις εξελίξεις στον τρόπο ζωής, απομάκρυναν από τα τσελιγγάτα τους μελλοντικούς διαδόχους των τσελιγγάδων. Έτσι, τα τσελιγγάτα οδηγήθηκαν σιγά - σιγά στη σχεδόν ολοκληρωτική εξαφάνισή τους.

δ) Κοινή αλιεία στη Μάυρη Θάλασσα.

Μία από τις αποικίες της Μιλήτου ήταν η Σωζόπολη της Ανατολικής Ρωμυλίας στις ακτές της Μαύρης Θάλασσας. Επί πολλούς αιώνες και μέχρι το τέλος της εθνικής διακρίσεως του ελληνικού στοιχείου της Σωζοπόλεως, της Αγαθουπόλεως, της Αγχιάλου και άλλων κοινοτήτων της περιοχής αυτής, ο ελληνικός πληθυσμός ήταν συγκεντρωμένος στα παράλια. Επιδιδόταν κατά κύριο λόγο στην αλιεία. Τα μεσογειακά εύφορα εδάφη ανήκαν σε βουλγαρικές και ρωσικές κοινότητες.

Κατά τον 18ο αιώνα, η Σωζόπολη είχε περί τους 3000 κατοίκους και απολάμβανε κάποιο βαθμό αυτονομίας από την Πύλη. Το μεγαλύτερο μέρος των κατοίκων της έβρισκε απασχόληση στην αλιεία, που ήταν οργανωμένη κατά ένα συνεταιριστικό τρόπο. Οι ιδιοκτήτες των ανοικτών ιχθυοτροφείων (τα ονόμαζαν «πόχες» από το ρήμα υπέχω), των ψαροκάϊκων και των δίχτυών, συνεταιρίζονταν με τους ψαράδες (που ονομάζονταν «ποχαροί») και μοιράζονταν σε συμφωνημένα μερίδια την αξία των ψαριών.

Πριν από την έναρξη της αλιευτικής περιόδου γινόταν γενική συνέλευση ιδιοκτητών (νοικοκυραίων) και ψαράδων, στην οποία καθορίζονταν οι όροι της συνεργασίας και η «αλιευτική πολιτική» που θα ακολουθούσαν.

Επειδή ορισμένα από τα ιχθυοτροφεία πλεονεκτούσαν σε σύγκριση με άλλα, το σύστημα ιδιοκτησίας τους ήταν κατά κάποιο τρόπο κυκλικό. Δηλαδή οι ιδιοκτήτες δεν εξουσίαζαν ένα συγκεκριμένο ιχθυοτροφείο ή ένα ποσοστό του, αλλά κατείχαν ένα δικαίωμα ιδιοκτησίας, που, κάθε χρόνο, έπρεπε να προσδιορισθεί με ποιο συγκεκριμένο ιχθυοτροφείο αντιστοιχεί.

Η γενική συνέλευση γινόταν για κάθε ιχθυοτροφείο χωριστά. Εκεί αποφάσιζαν για τη συγκρότηση της ομάδας που θα εκμεταλλεύσαν το ιχθυοτροφείο, διάλεγαν τον ταμία και το γραμματέα, καθώς και τον επικεφαλής της ομάδας, το «βατάμο». Σχηματίζονταν έτσι ομάδες με 15 - 20 άτομα, ή με 8 - 10 για τις βάρκες που αναλάμβαναν τη διαδικασία του ψαρέματος.

Παράλληλα, εξασφαλίζονταν η μεταφορά των ψαριών και των εφοδίων με ζώα και γινόταν συμφωνία με εμπόρους για τη διάθεση των ψαριών. Στην παραλία υπήρχαν εγκαταστάσεις για διαμονή και για την κατεργασία ορισμένων ψαριών.

Οι ιδιοκτήτες δεν προσέφεραν προσωπική εργασία στο ψάρεμα. Φρόντιζαν για την προμήθεια όλων των απαραίτητων εφοδίων, που αφαιρούνταν από τις εισπράξεις στην τελική εκκαθάριση. Μέσα στις υποχρεώσεις των ψαράδων ήταν η επισκευή του σπιτιού όπου έμεναν μαζί στην παραλία και η κατασκευή ή επισκευή της «πόλης», που ήταν ένας βραχίονας από πασσάλους και δίχτυα, κάθετος προς την ακτή και ανοικτός από την πλευρά της, όπου ήταν, διαπιστωμένα, το «πέρασμα» των ψαριών. Με το πέρασμά τους τα ψάρια εγκλωβίζονταν και συλλέγονταν από τους ψαράδες. Επειδή τα περάσματα ορισμένων ψαριών γίνονται ορισμένη εποχή, η δραστηριότητα των ψαράδων ήταν εποχιακή. Οργανωμένοι σε βάρδιες, οι ψαράδες έκαναν κατανομή του έργου και χρονικά και κατά είδος εργασίας γιατί κάθε εργασία χρειαζόταν εξειδίκευση.

Κατά παρόμοιο περίπου τρόπο, γίνονταν οι ρυθμίσεις για την αλιεία στην ανοικτή θάλασσα. Εκεί, η αλιεία γινόταν με δίχτυα και διαρκούσε όλο το χρόνο. Στην περίπτωση αυτή, συνεργάζονταν δύο σκάφη που τα ονόμαζαν «αλαμάνες». Οι ιδιοκτήτες εμπιστεύονταν σε ένα βατάμο να φτιάχει την ομάδα των 6 ψαράδων που χρειάζονταν.

Στο τέλος της αλιευτικής περιόδου, γινόταν η εκκαθάριση του λογαριασμού. Ο βασικός κανόνας που εφαρμοζόταν στη διανομή ήταν ο χωρισμός των κερδών σε δύο, μετά την αφαίρεση των δαπανών. Στις δαπάνες περιλαμβάνονταν ο δημόσιος φόρος 20%, οι μισθοί του ταμία, του γραμματέα κλπ. και η αξία των εφοδίων που χρησιμοποίησε η ομάδα. Πριν από τη διανομή, αφαιρούνταν ακόμη η βοήθεια (εισφορά) προς την κοινότητα για κοινωφελή έργα και κοινωνικές υπηρεσίες, όπως σχολεία, ορφανοτροφεία, δρόμους, εκκλησίες κλπ.

Το μισό των κερδών, που έπαιρνε η ομάδα των ψαράδων, μοιράζονταν μεταξύ τους ανάλογα με τη συμβολή του καθενός και την προσπάθεια που κατέβαλε. Όσοι είχαν πιο υπεύθυνη εργασία έπαιρναν μεγαλύτερο μερίδιο. Με ένα μερίδιο για τον ψαρά, ο βατάμος έπαιρνε τρία μερίδια και ο μούτσας μισό. Κατά τη διάρκεια της αλιευτικής περιόδου οι ψαράδες είχαν δικαίωμα να παίρνουν για το σπίτι τους 2 - 3 ψάρια σε κάθε χιλιάδα που έπιαναν.

Η κοινωνική σημασία της συνεργασίας στο ψάρεμα ήταν πολύ αισθητή στις κοινότητες των ψαράδων. Η συνένωση στην κοινή προσπάθεια, η συμβίωση για μια αρκετά μεγάλη περίοδο και η ισχυρή αλληλεξάρτησή τους σε ένα έργο που χρειάζοταν συντονισμό και επιδειξίτητα, βοήθησαν στη δημιουργία ευημερίας που κρίνεται ως επίτευγμα με τα δεδομένα της εποχής εκείνης. Τόση ήταν η αίσθηση της αδελφοσύνης, που στο τέλος της περιόδου του ψαρέματος, οργάνωναν μεγάλη γιορτή, τη γιορτή της συγγνώμης, για τη συμφιλίωση μεταξύ εκείνων που είχαν μεταξύ τους προκύψει δυσαρέσκειες κατά την έντονη περίοδο της εργασίας.

Πολύ παλιά είναι και η συνεργασία των σφουγγαράδων της Δωδεκανήσου, που συνεχίζεται ακόμη και σήμερα. Η συνεργασία των ιδιοκτητών των σκαφών και των βουτηχτών, που πέρασε από τους εθιμικούς κανόνες σε σημερινούς νομικούς κανόνες, έχουν καταστήσει και τη σπονγαλιεία ένα τομέα συνεταιριστικής δράσεως με πολύ παλιές και όχι αρκετά μελετημένες ρίζες.

1.2.2 Σύγχρονοι συνεταιρισμοί.

Τα μηνύματα από τη Δυτική Ευρώπη για τις επιτυχίες των συνεταιρισμών σύγχρονου τύπου που είχαν ιδρυθεί εκεί από τα μέσα του 19ου αιώνα, άρχισαν σιγά - σιγά να επηρεάζουν και την Ελλάδα. Η πρώτη γνωστή προσπάθεια δημιουργίας σύγχρονου συνεταιρισμού αποτελούσε απομίμηση του συνεταιρισμού του Ροτσούτειλ. Ήταν ένας καταναλωτικός συνεταιρισμός με τίτλο «Εταιρία εργατικού λαού, η Αυτοβοήθεια», που ιδρύθηκε το 1870 από 26 αρχικά μέλη που σύντομα έφθασαν τα 200. Έδρα του συνεταιρισμού ήταν η Αθήνα και σκοπό είχε τον εφοδιασμό των μελών του με καταναλωτικά αγαθά. Η ανάπτυξη των εργασιών του συνεταιρισμού ήταν ταχύτατη κατά τα πρώτα 2-3 χρόνια. Από τις λίγες πληροφορίες που είναι γνωστές, φαίνεται ότι η αντίδραση των ανταγωνιστών του και οι οργανωτικές του αδυναμίες τον οδήγησαν αργότερα σε γρήγορη φθορά και σε διάλυση.

Το 1870 επίσης, ιδρύθηκε στην Αθήνα ένας ακόμη συνεταιρισμός, η «Ένωσις των τιμίων τεχνιτών, δευτέρα εν Αθήναις εταιρία του λαού», στην οποία πρωτοστάτησε και ο γλύπτης Γιαννούλης Χαλεπάς, που το 1870 ήταν μόλις 16 ετών. Στην ένωση αυτή, που σκοπό είχε την προμήθεια των αναγκαίων κεφαλαίων στα μέλη και την προβολή των έργων των μελών, μετείχαν τεχνίτες μαρμάρου και ξύλου.

Μορφή καταναλωτικού συνεταιρισμού είχε και η «Ελληνική Στρατιωτική Ένωσις» που ιδρύθηκε στην Αθήνα το 1890. Μέλη της ήταν στρατιωτικοί που μπορούσαν να προμηθεύονται καταναλωτικά είδη σε καλή ποιότητα και καλές τιμές. Χρήση των υπηρεσιών που πρόσφερε η ένωση μπορούσε να κάνει και το κοινό. Ο συνεταιρισμός αυτός υπήρχε και κατά την περίοδο που ψηφίστηκε ο πρώτος νόμος για τους συνεταιρισμούς (1914).

Ανάμεσα στις συνεταιριστικές εκδηλώσεις, πριν από το 1900, αναφέρεται και η ίδρυση του «Σωματείου ο Εργάτης» που ιδρύθηκε στην Κύμη το 1897 και λειτούργησε ως το 1912. Σκοπός του ήταν να παρέχει δάνεια και βοηθήματα στα μέλη του, αλλά και σε τρίτους.

Όπως φαίνεται από τις περιπτώσεις που αναφέρθηκαν, αλλά και από όσες ακολούθησαν μέχρι το 1914, μια ποικιλία τίτλων είχε χρησιμοποιηθεί για να δηλωθεί ο συνεταιρισμός. Εταιρία, Ένωση, Σωματείο, Μετοχικός Σύλλογος, Μετοχικό Ταμείο Αλληλοβοήθειας, Συνεργατικός Σύνδεσμος, Συνεργατική Εταιρία, Συνεργατική Ένωση, Σύνδεσμος, Αγροτικός Σύλλογος, Πιστωτικό Ταμείο κλπ., ήταν μερικοί από τους τίτλους, πριν από την καθιέρωση και την κατοχύρωση της λέξεως «συνεταιρισμός» στην επωνυμία, η οποία έγινε με το νόμο 602 που ψηφίστηκε το 1914 που δημοσιεύθηκε στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως το 1915.

Προς το τέλος του 19ου αιώνα άρχισε να γίνεται λόγος για τη χρησιμότητα που

μπορεί να έχει ο συνεταιρισμός για τον αγροτικό πληθυσμό, που ήταν και ο πιο ανοργάνωτος, ο πιο διάσπαρτος, ο πολυπληθέστερος και ταυτόχρονα ο πιο αδύναμος οικονομικά και υποβαθμισμένος κοινωνικά. Χρειάσθηκε να συμπέσει η παρουσία στον Αλμυρό του δασκάλου Ν. Μιχόπουλου (σχ. 1.2γ) και του γεωπόνου Δ. Γρηγοριάδη (σχ. 1.2δ), για να ξεκινήσει η συνεταιριστική κίνηση στη γεωργία, με την ίδρυση, το 1900, του πρώτου γεωργικού συνεταιρισμού σύγχρονης μορφής, με την επωνυμία «Μετοχικόν Γεωργικόν Ταμείον Αλληλοβοηθείας»⁽¹⁾. Ιδρυτικά μέλη αυτού του πρώτου γεωργικού συνεταιρισμού ήταν 48 γεωργοί.

Σχ. 1.2γ.
Ν. Μιχόπουλος, Δάσκαλος (1878-1933). Συνιδρυτής, Γραμματέας και από το 1905 Πρόεδρος του Συνεταιρισμού Αλμυρού.

Σχ. 1.2δ.
Δ. Γρηγοριάδης, Γεωπόνος (1870-1907). Συνιδρυτής και πρώτος πρόεδρος του Συνεταιρισμού Αλμυρού.

Οι συνθήκες που επικρατούσαν στην αγροτική Ελλάδα κατά την περίοδο εκείνη πρέπει να συνεκτιμηθούν, για να φανεί η σημασία της πρωτοποριακής ιδρύσεως συνεταιρισμού στον Αλμυρό. Η αράθεια ήταν εκτεταμένη, και όπως είναι επόμενο, συνοδευόταν από τη μοιρολατρεία, τη διστακτικότητα στην ανάληψη πρωτοβουλιών και την κρυψίνοια. Ήταν, για παράδειγμα, αδιανόητο για το γεωργό να πιστέ-

(1) Το 1907 ύστερα από συμπλήρωση του Καταστατικού με τη βοήθεια του Σ. Ιασεμίδη, η επωνυμία του έγινε «Μετοχικός Γεωργικός Σύλλογος Αλληλοβοηθείας».

ψει ότι ο θειικός χαλκός μπορούσε να προστατεύσει την παραγωγή από το δαυλίτη, αφού το δαυλίτη τον δίνει ο Θεός.

Το περιβάλλον αυτό ήταν ιδανικό για τους κάθε είδους μικρομεσίτες και τοκαγλύφους, που πλούτιζαν σε βάρος των αγραμμάτων χωρικών, με αποτέλεσμα να μην μπορούν οι αγρότες να ορθοποδήσουν οικονομικά, έστω και αν ποτέ δεν σταματούσαν να εργάζονται⁽¹⁾.

Όση και αν ήταν η θέρμη των λόγων του Μιχόπουλου και του Γρηγοριάδη, όση και αν ήταν η κατήχησή τους για την πραγματική απελευθέρωσή τους που υποσχόταν η ίδρυση του συνεταιρισμού, η ριζική μεταβολή στον τρόπο ζωής και δράσεώς τους δεν ήταν εύκολο να ανατρέψει καταστάσεις καθιερωμένες για πολλές γενιές. Εξαιτίας του φόβου και της δυσπιστίας προς κάτι άγνωστο τα πρώτα μέλη του συνεταιρισμού ναι μεν δεν αντιδρούσαν με αντίλογο στους οραματισμούς και στα σχέδια των καθοδηγητών τους αλλά ούτε και τους συμπαραστέονταν όταν χρειάζόταν να εφαρμοσθούν τα σχέδια στην πράξη. Έτσι χρειάσθηκε να γυρίζει ο ίδιος ο Μιχόπουλος⁽²⁾ με κάρρο στα σπίτια των μελών για να συγκεντρώνει σε είδος (στάρι) την εισφορά τους και αργότερα να συνάψει ο ίδιος προσωπικό δάνειο για ν' αγορασθεί η πρώτη αυτοκίνητη αλωνιστική μηχανή του συνεταιρισμού (1911). Μόνο αφού φάνηκαν τα πρώτα εντυπωσιακά αποτελέσματα από τη λειτουργία της αλωνιστικής μηχανής και αφού στο μεταξύ ο συνεταιρισμός κινδύνευσε να διαλυθεί, τα μέλη αντιλήφθηκαν τη δύναμη που τους εξασφάλιζε η συνεργασία μεταξύ τους. Τότε έδειξαν τον ενθουσιασμό και την εμπιστοσύνη τους στο συνεταιρισμό, ενώ ταυτόχρονα εντάθηκαν οι αντιδραστικές διεργασίες όσων τα συμφέροντα θίγονταν από την ανεξαρτητοποίηση των αγροτών.

Το κυριότερο όμως επίτευγμα του συνεταιρισμού του Αλμυρού δεν ήταν η απόκτηση και δεύτερης αλωνιστικής καθώς και σιτοκαθαριστικής και εκκοκκιστικής μηχανής αραβοσίτου ή οι υπηρεσίες που πρόσφερε στα μέλη του. Ήταν πρωταρχικά το γεγονός ότι έδωσε το παράδειγμα και αποτέλεσε το πρότυπο που λειτούργησε σαν χιονοστιβάδα στη συνέχεια (σχ. 1.2ε). Ο ζήλος και η ακράδαντη πεποίθηση των πρωτεργατών και των ιδεολόγων του συνεργατισμού, που κατά ευτυχή συγκυρία βοηθήθηκαν από τις κοινωνικές αντιλήψεις που επικράτησαν στο τέλος της πρώτης δεκαετίας του αιώνα, οδήγησαν στη δημιουργία σημαντικού αριθμού γεωργικών συνεταιρισμών μεταξύ 1909 και 1914. Έτσι, το 1909 ίδρυθηκε η «Μεγαρική Εταιρία Οίνων και Οινοπνευμάτων», το 1911 το «Μετοχικόν Ταμείον Άλληλοβοηθείας Παραχελωπίτιδος» και το 1912 ο «Συνεργατικός Γεωργικός Σύν-

(1) Χαρακτηριστική είναι η ακόλουθη περίπτωση τοκογλυφίας, που αναφέρει ο Δ.Ν. Αφεντάκης: «Χωρικός είχε δανεισθεί 2000 δρχ. το Πάσχα, με την υπόσχεση να δώσει 1000 οκάδες καλαμπόκι και κατά τη συγκομιδή. Ένεκα ανεπαρκούς συγκομιδής προσκόμισε στον παντοπώλη μόνο 300 οκάδες. Και αρχίζει ο τοκογλυφικός υπολογισμός του παντοπώλη, «Μου όφειλες 1000 οκάδες καλαμπόκι. Προς 4 δρχ. που θα το πουλούσα κάνουν 4000 δρχ. Μου έφερες 300 οκάδες προς 2 δρχ., που είναι η συμφωνία μας να το πάρω, κάνουν 600 δρχ. Άρα μου οφείλεις ακόμη 3400 δρχ., δηλαδή 1700 οκάδες καλαμπόκι!»

(2) Πρώτος Πρόεδρος του συνεταιρισμού ήταν ο Δ. Γρηγοριάδης και Γραμματέας ο Ν. Μιχόπουλος. Το 1905 Προέδρος ανέλαβε ο Μιχόπουλος, αφού στο μεταξύ είχε αποχωρήσει ο Γρηγοριάδης από τη θέση του Διευθυντή της Κασσαβετείου Σχολής.

Σχ. 1.2ε.

Συνεταιριστικά σιλό δημητριακών στον Αλμυρό σήμερα, χωρητικότητας 14.000 τόννων.
Ο σπόρος που έσπειραν ο Μιχόπουλος και ο Γρηγοριάδης στον Αλμυρό, βλάστησε.

δεσμος Μεσογείων». Άλλοι 21 γεωργικοί συνεταιρισμοί ιδρύθηκαν το 1913 και το 1914, τη χρονιά που συζητήθηκε και ψηφίσθηκε ο πρώτος ελληνικός νόμος για τους συνεταιρισμούς.

Η ψήφιση του νόμου για τους συνεταιρισμούς αποτέλεσε το δεύτερο, μετά την ίδρυση του συνεταιρισμού Αλμυρού, σημαντικό σταθμό στην ιστορία της ελληνικής συνεταιριστικής κινήσεως. Ο νόμος αυτός (602/1915) βασίσθηκε στους δοκιμασμένους συνεταιριστικούς νόμους της Γερμανίας και της Αυστρίας, με προσαρμογές, για να ανταποκρίνεται στην ελληνική πραγματικότητα. Αποδείχθηκε στην πράξη ιδιαίτερα πετυχημένος, αλλά πολλές τροποποιήσεις του που έγιναν αργότερα, περισσότερο προκάλεσαν παρά επέλυσαν προβλήματα των συνεταιρισμών.

Το νόμο «περί συνεταιρισμών» υπέβαλε στη Βουλή ο τότε Υπουργός Εθνικής Οικονομίας Ανδρέας Μιχαλακόπουλος. Στην επεξεργασία του είχαν ιδιαίτερα συμβάλει ο Σωκράτης Ιασεμίδης (σχ. 1.2στ) και ο Αλέξανδρος Μυλωνάς⁽¹⁾. Ο νόμος

(1) Ο Σωκράτης Ιασεμίδης, μεγάλη συνεταιριστική μορφή, ήταν Προϊστάμενος της Υπηρεσίας Γεωργικής Οικονομίας του Υπουργείου Εθνικής Οικονομίας και ο Αλέξανδρος Μυλωνάς ήταν Γενικός Γραμματέας στο ίδιο Υπουργείο.

Σχ. 1.2στ.

Σωκράτης Ιασεμίδης (1878-1929). Από τους πρωτεργάτες και ένθερμους υποστηρικτές του συνεργατισμού.

αυτός καθιέρωσε απλές διαδικασίες για την ίδρυση συνεταιρισμού, πρόβλεψε την καθοδήγηση και εποπτεία από αρμόδια υπηρεσία του Υπουργείου και συνοδεύθηκε από τη διάθεση σημαντικών ποσών για την ανάπτυξη της γεωργίας, κυρίως μέσω των συνεταιρισμών. Όπως οι περισσότεροι συνεταιριστικοί νόμοι της Ευρώπης, όριζε ότι επτά μέλη μπορούν να συστήσουν συνεταιρισμό με τη συνυπογράφη καταστατικού, που υπόκειται σε έγκριση από το αρμόδιο Υπουργείο.

Την απήχηση των ιδεών του συνεργατισμού αλλά και την αποτελεσματικότητα των προσπαθειών των ιδεολόγων του θεσμού και των αρμοδίων υπηρεσιών, δείχνει ο αριθμός των συνεταιρισμών που ιδρύονταν κάθε χρόνο μετά την ψήφιση του νόμου (πίνακας 1.2.1).

Η πύκνωση της παρουσίας των συνεταιρισμών στην ελληνική ύπαιθρο αλλά και η ιδεολογική τους ταύτιση, μαζί με τη δυνατότητα να βελτιώνουν τις προσφερόμενες υπηρεσίες και να αυξάνουν τη δύναμή τους με συσπείρωση σε μεγαλύτερες συνεταιριστικές μονάδες, οδήγησαν στην ίδρυση Ενώσεων Γεωργικών Συνεταιρι-

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.2.1
Ιδρύσεις συνεταιρισμών κατ' έτος

Έτος	Συνεταιρισμοί	Έτος	Συνεταιρισμοί
1915	150	1923	408
1916	197	1924	577
1917	275	1925	1033
1918	168	1926	315
1919	125	1927	333
1920	257	1928	446
1921	327	1929	259
1922	317	1930	568

σμών κατά νομό ή επαρχία, όπως άλλωστε είχε προβλεφθεί και από το Νόμο 602/1915.

Η πρώτη Ένωση ιδρύθηκε στην Καλαμάτα το 1917. Το 1923 υπήρχαν 22 ενώσεις με μέλη 471 συνεταιρισμούς. Το 1927 υπήρχαν 44 ενώσεις. Με το ρυθμό αυτό, σε μικρό σχετικά χρόνο, διασυνδέθηκαν οι συνεταιρισμοί μεταξύ τους στις ενώσεις σε όλη τη χώρα και προωθούσαν τη διασύνδεσή τους σε ακόμη ευρύτερο χώρο. Το 1927 είχε ήδη ιδρυθεί αλλά δεν λειτουργούσε μια Κεντρική Προμηθευτική Ένωση Πελοποννήσου με έδρα την Πάτρα.

Η προσπάθεια διασυνδέσεως σε πανελλήνιο επίπεδο ξεκίνησε το 1919. Το 1922, με πρωτοβουλία ενώσεων της Πελοποννήσου ιδρύθηκε η «Πανελλήνιος Συνομοσπονδία Γεωργικών Συνεταιρισμών» με τη μορφή σωματείου, που όμως δεν είχε την αναμενόμενη ηθική και οικονομική στήριξη και γι' αυτό απόνησε. Αφού στο μεταξύ εκτιμήθηκε εντονότερα η ανάγκη ενός πανελλήνιου οργάνου εκπροσωπήσεως και συντονισμού, επανιδρύθηκε το 1935 η Πανελλήνια Συνομοσπονδία Γεωργικών Συνεταιρισμών, που μέλη της είχε 34 ενώσεις με 1300 συνεταιρισμούς. Η συνομοσπονδία αυτή αργότερα ονομάσθηκε Πανελλήνια Συνομοσπονδία Ενώσεων Γεωργικών Συνεταιρισμών και είναι σήμερα περισσότερο γνωστή με τα αρχικά Π.Α.Σ.Ε.Γ.Ε.Σ. Πρώτος Προέδρος της ήταν ο Άλ. Μπαλταζής της Ενώσεως Ξάνθης και πρώτος Διευθυντής της ο Θεόδωρος Τζωρτζάκης.

Ο κρίκος που έλειπε στη συνεταιριστική αυτή πυραμίδα αφορούσε την πανελλήνια εκπροσώπηση από την πλευρά των οικονομικών δραστηριοτήτων, αφού η ΠΑΣΕΓΕΣ ως ιδεολογικό και συντονιστικό όργανο δεν είχε, ούτε έχει, οικονομική αποστολή. Οι κεντρικές οικονομικές οργανώσεις, που ήταν αναγκαία προέκταση και ολοκλήρωση σε εθνικό επίπεδο των οικονομικών δραστηριοτήτων των ενώσεων, άρχισαν να ιδρύονται σταδιακά από το 1940 και έχουν εξειδικευθεί κατά προϊόν ή ομάδες προϊόντων ή κατά είδος υπηρεσίας που προσφέρουν.

Υστέρα από 65 χρόνια ζωής, ο νόμος 602/1915 «περί συνεταιρισμών» και ύστερα από ένα μεγάλο αριθμό τροποποιήσεων που είχε υποστεί, αντικαταστάθηκε το 1979 από το νόμο 921/1979 «περί γεωργικών συνεταιρισμών», που αφορούσε αποκλειστικά τους γεωργικούς συνεταιρισμούς, ενώ για τους μη γεωργικούς συνεταιρισμούς παρέμεινε σε ισχύ ο νόμος 602.

Το 1985 ο νόμος 921/79 αντικαταστάθηκε από το νόμο 1541/85, ο οποίος αφορά τους «αγροτικούς συνεταιρισμούς» και καθορίζει νέα δομή στη συνεταιριστική κίνηση, διαφοροποιώντας σημαντικές διατάξεις των προηγουμένων νόμων.

1.3 Οι πρόδρομοι των συγχρόνων συνεταιρισμών.

Πρόδρομοις των συγχρόνων συνεταιρισμών ονομάζομε τις προσωπικότητες εκείνες που θεώρησαν ότι η λύση του προβλήματος της φτώχειας μεγάλων μαζών του πληθυσμού βρισκόταν στην αυτοβοήθεια και στην αλληλεγγύη μεταξύ τους και που κινήθηκαν δραστήρια για να πετύχουν την εφαρμογή των ιδεών τους.

Η οξύτητα και η έκταση του κοινωνικού προβλήματος της ανεργίας, των χαμηλών αμοιβών και των αθλίων πολλές φορές συνθηκών εργασίας, διατροφής και κατοικίας που επικρατούσαν κατά τον 19ο αιώνα στη Δυτική Ευρώπη καλλιέργησαν την ανησυχία και τον προβληματισμό ως προς τον τρόπο με τον οποίο οι χώρες αυτές θα εξέρχονταν από το στάδιο αυτό της οικονομικής και κοινωνικής κρίσεως. Οι κατευθύνσεις προς τις οποίες στράφηκαν οι διάφοροι στοχαστές δεν ήταν όμοιες. Ορισμένοι θεωρούσαν ότι πηγή του προβλήματος αποτελούσε το σύστημα του οικονομικού φιλελευθερισμού που επικρατούσε τότε και το οποίο επέτρεπε τον ανταγωνισμό και τη σωσσώρευση δυνάμεως σε όσους είχαν τον έλεγχο των μέσων παραγωγής. Γι' αυτούς, λύση του προβλήματος αποτελούσε η αλλαγή του συστήματος με άλλο, στο οποίο τα μέσα παραγωγής θα βρίσκονταν υπό κρατικό έλεγχο και το Κράτος θα φρόντιζε για τη δικαιότερη διανομή των εισοδημάτων.

Ένας δεύτερος προσανατολισμός στην αναζήτηση διεξόδου, ήταν η προσφυγή στα φιλάνθρωπα αισθήματα των πλουσίων και η παρακίνησή τους να διαθέτουν ένα μέρος του πλούτου τους για την ανακούφιση εκείνων που είχαν ανάγκη. Η τάση αυτή σε ορισμένες περιπτώσεις συνδυαζόταν και με την απασχόληση όσων είχαν ανάγκη σε παραγωγικές εργασίες, με καλύτερες συνθήκες εργασίας και αμοιβής.

Μια τρίτη, τέλος, κατεύθυνση ήταν η προβολή των δυνατοτήτων της αυτενέργειας των ανθρώπων. Οι υποστηρικτές αυτής της θέσεως τόνιζαν ότι οι καταπιεζόμενοι από τις επιπτώσεις του οικονομικού φιλελευθερισμού μπορούσαν, με τη συνεργασία τους, να αποτελέσουν αντίβαρο στη σωσσώρευση οικονομικής δυνάμεως και να φθάσουν σε σημείο όχι μόνο να βελτιώσουν τη θέση τους, με τη σωσσώρευση δυνάμεως στα χέρια των πολλών, αλλά και να επιβάλουν τους όρους τους. Αποδεχόμενοι την ελευθερία του ανθρώπου για οικονομική δράση, υποστήριζαν ότι με τη συνεργασία των πολλών στην οικονομική σφαίρα, μπορούν να διορθωθούν οι ακρότητες του οικονομικού φιλελευθερισμού.

Οι φορείς των ιδεών ως προς την αυτοβοήθεια και τη αλληλεγγύη μεταξύ των οικονομικά αδυνάτων αποτέλεσαν τους προδρόμους των συνεταιρισμών σύγχρονης μορφής. Οι πρωτοπόροι αυτοί των συνεταιριστικών ιδεών προχώρησαν σε σημαντικό βαθμό αυτόνομα και με αρκετές αποκλίσεις μεταξύ τους ως προς επί μέρους απόψεις τους. Ακόμη υπήρχαν περιπτώσεις που οι απόψεις τους είχαν κοινά σημεία με τις προηγούμενες δύο περιπτώσεις που διακρίθηκαν ήδη πιο πάνω για λόγους ταξινομήσεως. Στην περίοδο εκείνη της ζυμώσεως των ιδεών και της αναζητήσεως βιοσίμων σχημάτων, η μερική αυτή επικάλυψη ήταν επόμενο να υπάρ-

ξει. Όταν οι διάφορες ιδέες δοκιμάσθηκαν στην πράξη, τότε φάνηκαν τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματά τους.

Η σύγχρονη μορφή του συνεταιρισμού αποτελεί το καταστάλαγμα της δοκιμής των ιδεών στην πράξη. Και επειδή αυτή δεν αποτέλεσε άμεση συνέχεια των ιδεών ενός μόνο από τους πρωτοπόρους, η συνεταιριστική κίνηση δεν θεωρείται πνευματικό τέκνο ενός αποκλειστικά στοχαστή. Πολλοί συνετέλεσαν στη διαμόρφωσή της. Ακόμη οι συνεταιρισμοί, επειδή δεν αποτελούν ένα στατικό και τυποποιημένο φαινόμενο αλλά ένα ζωντανό οργανισμό που εξελίσσεται και εισχωρεί σε συνεχώς νέους χώρους ή αναπτύσσεται σε διαφορετικά περιβάλλοντα, διατηρούν μόνιμα και καλλιεργούν τον προβληματισμό και τη δοκιμή στην πράξη, χωρίς όμως να αποκλίνουν από το ουσιαστικό περιεχόμενο των ιδεών τους.

Στη συνέχεια επιχειρείται μια αδρή σκιαγράφηση των προσωπικοτήτων εκείνων που πρωτοστάτησαν στην καλλιέργεια και στη διάδοση των ιδεών της συνεργασίας με τη μορφή του σύγχρονου συνεταιρισμού. Στη σύνοψη αυτή παρουσιάζονται μερικά μόνο χαρακτηριστικά στοιχεία των πρωτεργατών, τα οποία αναφέρονται στις ιδέες και στη δράση τους. Είναι ευνόητο βέβαια, ότι, αφού η ιστορία δεν «γράφεται» από ορισμένα άτομα μόνο αλλά αποδίδεται στα άτομα που πρωταγωνίστησαν, με την αναφορά στους πρωτεργάτες, παραλείπονται πολλοί άλλοι που συνέβαλαν σημαντικά στη διαμόρφωση του συνεταιριστικού θεσμού. Κατά την παρουσίαση ακολουθείται η ταξινόμηση κατά χώρες με την ακόλουθη σειρά:

Αγγλία: Ρόμπερτ Όουεν, Ουίλιαμ Κιγκ.

Γαλλία: Κάρολος Φουριέ, Φίλιππος Μπουσέ, Λουί Μπλαν.

Γερμανία: Βίκτωρ Αιμέ Χούμπερ, Φερδινάνδος Λασσάλ.

1) *Ρόμπερτ Όουεν (Robert Owen) 1771 - 1858.*

Γεννήθηκε στο χωριό Newtown της Ουαλίας, την περίοδο του μεγάλου μετασχηματισμού της αγγλικής κοινωνίας από αγροτική και βιοτεχνική σε βιομηχανική. Ο πατέρας του κατασκεύαζε σέλλες για τα άλογα.

Από την ηλικία των 9 ετών, όπως τα περισσότερα παιδιά των πτωχών οικογενειών εκείνης της εποχής, άρχισε να εργάζεται σε καταστήματα, αρχικά στο χωριό του και αργότερα στο Λονδίνο και στο Μάντσεστερ. Σε ηλικία 19 ετών έγινε συνέταιρος σε επιχείρηση εξαρτημάτων για κλωστήρια και στη συνέχεια ιδιοκτήτης κλωστηρίου. Ήταν η εποχή της μεγάλης ακμής του συνεταιρισμού των Αμπελακίων στην Ελλάδα (που είχε ιδρυθεί το 1780) και κατά συνέπεια ένας από τους πολλούς ανταγωνιστές του στη μακρινή, για την εποχή εκείνη, Αγγλία.

Σε ηλικία 28 ετών (το 1799) ο Όουεν αγόρασε μεγάλο νηματουργείο στο New Lanark στο οποίο, εκτός από τους εργάτες, εργάζονταν και 500 παιδιά, ως μαθητεύομενοι. Η ηλικία των παιδιών αυτών ήταν από 6 έως 8 ετών και οι ώρες εργασίας τους από τις 6 το πρωί ως τις 7 το βράδυ.

Για την αντιμετώπιση αυτής της καταστάσεως ο Όουεν άρχισε επαναστατικές, για την εποχή, μεταβολές. Μείωσε τις εργάσιμες ώρες και αύξησε τα ημερομίσθια, έκτισε καινούργια σπίτια για τους εργάτες ή βελτίωσε αυτά που υπήρχαν. Έθεσε σε λειτουργία κατάστημα που πουλούσε τα προϊόντα στους εργάτες σε χαμηλή τιμή, καλλιέργησε ένα κομμάτι γης για τον εφοδιασμό των εργατών με λαχανικά και

έθεσε στη διάθεσή τους ένα οίκημα και γήπεδα για αναψυχή. Για τα παιδιά ίδρυσε σχολεία με πλήρη εξοπλισμό, όπου χρησιμοποιούσαν σημαντικό μέρος του χρόνους τους. Παρά τις «σπατάλες» αυτές, ή, καλύτερα, εξαιτίας αυτών των «σπατάλων», η βιομηχανία του αποκόμιζε σημαντικά κέρδη και το όνομα του Όουεν έγινε διεθνώς γνωστό.

Το πείραμα του Όουεν πέτυχε. Ενθουσιασμένος από την επιτυχία επιδίωξε να διαδώσει τις ιδέες του σ' ολόκληρο τον κόσμο. Πίστευε ότι η δημιουργία συνεταιριστικών χωριών, που θα διασυνδέονταν μεταξύ τους, θα οδηγούσε σε συνεταιριστικές κοινωνίες και σε απλούστερες μορφές διακυβερνήσεως. Τα συνεταιριστικά χωριά μπορούσαν να ειδικεύονται ως αγροτικά ή βιομηχανικά ή να συνδυάζονται, να είναι δηλαδή αγροτοβιομηχανικά. Αυτό θα αποτελούσε τον «νέο ηθικό κόσμο» που ονειρευόταν.

Επειδή ο Όουεν θεωρούσε ότι το κλίμα στην Αγγλία δεν ήταν πρόσφορο για να εφαρμόσει στην πράξη τις ιδέες του, διάλεξε για το σκοπό αυτό τις Ηνωμένες Πολιτείες. Αγόρασε το 1825 μια μεγάλη έκταση στη New Harmony (Νέα Αρμονία) της Ινδιάνας και εγκατέστησε εκεί το συνεταιριστικό χωριό. Το πείραμά του επέζησε αρκετά χρόνια, αλλά σταδιακά έχασε τον κοινοβιακό χαρακτήρα του. Συνέχισε τις προσπάθειές του στην Αγγλία όπου εγκατέστησε νέες κοινότητες, που όμως δεν επιβίωσαν για πολύ.

Αξιοσημείωτη, για τη μελέτη των παραγόντων που επηρεάζουν την επιτυχία ή αποτυχία αυτών των πειραμάτων, υπήρξε η περίπτωση της συνεταιριστικής κοινότητας που ίδρυσε ο Όουεν στην περιοχή Ραλαχάιν (Ralahine) της Ιρλανδίας το 1831. Εκεί, ο γαιοκτήμονας Βανταλέρ (Vandalur) είχε προσχωρήσει στις ιδέες του Όουεν και πίστευε ότι με τη βελτίωση των σχέσεων μεταξύ ιδιοκτήτη και εργατών θα αυξανόταν πολύ η παραγωγικότητα προς όφελος, και των δύο μερών, δηπως άλλωστε είχε αποδειχθεί στο New Lanark, στο εργοστάσιο του Όουεν. Έτσι προχώρησε στο κτίσιμο σπιτιών για τους εργάτες, καταστήματος για προμήθεια φθηνών τροφίμων, σχολείου για τα παιδιά κλπ. Όμως η κοινότητα άρχισε να λειτουργεί σε μια εποχή εντάσεως των σχέσεων μεταξύ γαιοκτημόνων και εργατών. Παρά τη φροντίδα που έδειξε ο Βανταλέρ για τους εργαζόμενους στην κοινότητα, οι σχέσεις τους με έναν οικονόμο του οξύνθηκαν τόσο που κατέληξαν στη δολοφονία του οικονόμου.

Τη θέση του υπεύθυνου της κοινότητας ανέθεσε αργότερα στον Κραίγκ (Edward Thomas Craig). Με τη σύνεση και την ευρύτητα πνεύματος του Κραίγκ, τους κανόνες που θέσπισε η κοινότητα και τη συνεχή υποβοήθηση του Βανταλέρ, η κοινότητα προχώρησε με επιτυχία επί σχεδόν δύο χρόνια. Η πρώτη γεωργική μηχανή που χρησιμοποιήθηκε στην Ιρλανδία ανήκε στην κοινότητα αυτή, σε αντίθεση με την προκατάληψη που υπήρχε απέναντι στις μηχανές ως αιτίες της ανεργίας. Αξιομνημόνευτο είναι επίσης το γεγονός ότι στην πανηγυρική εκδήλωση που οργανώθηκε με την ολοκλήρωση της συγκομιδής του 1832, πρωτεμφανίσθηκε το συνεταιριστικό σύνθημα «Ο ΚΑΘΕΝΑΣ ΓΙΑ ΟΛΟΥΣ» κεντημένο στο στήθος του Κραίγκ.

Η κατάληξη της κοινότητας Ραλαχάιν υπήρξε άδοξη. Ο Βανταλέρ έχασε όλη την περιουσία του στα χαρτιά και η κοινότητα διαλύθηκε. Ας σημειωθεί μάλιστα ότι ένας από τους κανόνες της κοινότητας ήταν η απαγόρευση κάθε είδους τυχερών παιγνιδιών. Έτσι ο Βανταλέρ έπαιξε στα χαρτιά, όχι μόνο την περιουσία του και

την τύχη της οικογένειάς του, που διαλύθηκε και δυστύχησε, αλλά και την τύχη ενός αξιόλογου κοινωνικού πειράματος.

Οι ιδέες του 'Οουεν υπήρξαν πρωτοποριακές, τόσο από την κοινωνική όσο και από τη συνεταιριστική τους πλευρά. Η κηδεμονία που υπήρχε στις κοινότητες, η οποία συνδυαζόταν με αιρετή διοίκηση των εργατών, μπορεί να θεωρηθεί ως ένα προστάδιο του συνεταιρισμού ή ως κάτι ανάλογο με τη συμμετοχή των εργατών στη διοίκηση επιχειρήσεων. Ελευθερία εισόδου και εξόδου των μελών υπήρχε μέχρι το όριο βέβαια που επέτρεπαν οι συνθήκες. Τα μέλη είχαν ίσα δικαιώματα στην εκλογή της διαχειριστικής επιτροπής τους. Ο εκπαιδευτικός ρόλος του συνεταιρισμού ήταν επίσης έκδηλος.

Μεταξύ των στοιχείων που λειτούργησαν αρνητικά στην επιτυχία των πειραμάτων του 'Οουεν, υπήρξαν, εκτός από το γενικότερο κλίμα που επηρεάζει κάθε κανονομία, η σύγκρουσή του με τη θρησκεία, που έδωσε στην κίνησή του την εντύπωση της αθεϊστικής, η πεποίθησή του ότι τα αρχικά κεφάλαια για την ίδρυση των συνεταιριστικών κοινοτήτων έπρεπε να χορηγούνται από το Κράτος, τους Δήμους ή από ιδιώτες και ακόμη η αντίθεσή του στην εισαγωγή μηχανών στη γεωργία.

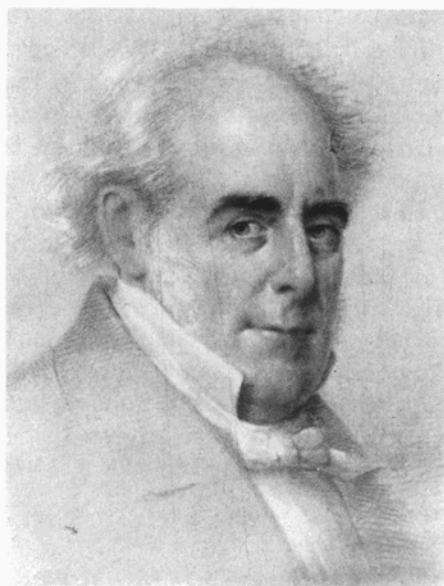
Παρόλα αυτά όμως και παρά την αποτυχία των πειραμάτων στην πράξη, ο Ρόμπερτ 'Οουεν θεωρείται ένας από τους πιο σημαντικούς προδρόμους του συνεργατισμού, γιατί με την ακαταπόνητη διδασκαλία του, που διαδόθηκε ευρύτατα, με το παράδειγμά του και με την απήχηση που είχαν οι πρωτοποριακές του ενέργειες σε μια περίοδο εντόνων κοινωνικών αντιθέσεων, έστρεψε την προσοχή των ανθρώπων προς το δρόμο του συνεργατισμού.

2) Ουίλιαμ Κιγκ (William King) 1786 - 1865.

Σε αντίθεση προς τον 'Οουεν που ήταν αυτοδίδακτος, ο Ουίλιαμ Κιγκ (σχ. 1.3a) είχε ευρύτατη μόρφωση. Σπούδασε στα Πανεπιστήμια Οξφόρδης και Καίμπριτζ αρχικά φιλοσοφία, θεολογία και μαθηματικά και αργότερα ιατρική και άσκησε το επάγγελμα του γιατρού στην πόλη Μπράιτον (Brighton) στις νότιες ακτές της Βρετανίας. Εκεί ανέπτυξε και τη συνεταιριστική του δράση.

Βαθιά επηρεασμένος από τις ιδέες του 'Οουεν, πίστευε ότι η κυριότερη δύναμη που έχουν στα χέρια τους τα οικονομικά αδύναμα άτομα είναι η δύναμη του καταναλωτή. Αντί να αναθέτουν σε τρίτους να συγκεντρώνουν και να πουλούν τα καταναλωτικά είδη με κέρδος, μπορούσαν οι καταναλωτές να συσπειρωθούν σε συνεταιρισμούς και να υποκαταστήσουν τους εμπόρους. Με τα κέρδη που θα συσσώρευαν, θα μπορούσαν να σχηματίσουν σημαντικά κεφάλαια για να αγοράσουν τα μέσα παραγωγής, ώστε σε επόμενο στάδιο να παράγουν οι ίδιοι οι συνεταιρισμοί τα είδη που είχαν ανάγκη τα μέλη τους. Δεν υπήρχε έτσι ανάγκη από εξωτερικές πηγές χρηματοδοτήσεως που ή δε θα μπορούσαν να βρεθούν ή θα περιόριζαν την αυτονομία του συνεταιρισμού. Η χειραφέτηση των εργαζομένων μπορούσε να γίνει με τις δικές τους δυνάμεις, με την αυτοβοήθεια.

Βαθύτατα θρησκευόμενος ο ίδιος ο Κιγκ, υποστήριζε ότι ο σύνεταιρισμός είναι επίσης φορέας τηρήσεως και διαδόσεως των ηθικών αρχών και ανυψώσεως όχι μόνο του βιοτικού, αλλά και του πνευματικού επιπέδου των ανθρώπων. Ειδικότερα για τον εκπαιδευτικό ρόλο των συνεταιρισμών, ο Κιγκ απέβλεπε στην καλλιέργεια με αυτούς όχι μόνο της ευφυΐας, αλλά και της ψυχής καθώς και στη διαμόρφωση

Σχ. 1.3α.
Ουίλιαμ Κιγκ (1786-1865).

του χαρακτήρα. Αυτό θα μπορούσαν να το πετύχουν οι συνεταιρισμοί με την ίδρυση συνεταιριστικών σχολών.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι ιδέες του Κιγκ για την εθελοντικότητα, την ανεξαρτησία και την ουδετερότητα των συνεταιρισμών. Για την εθελοντικότητα έλεγε: «Ο συνεργατισμός είναι μια πράξη εκούσια και καμία δύναμη στον κόσμο δεν μπορεί να τον καταστήσει υποχρεωτικό. Ούτε θα ήταν επιθυμητό να εξαρτηθεί από μια οποιαδήποτε άλλη δύναμη εκτός από τη δική του». Τις απόψεις του Κιγκ για την ουδετερότητα των συνεταιρισμών, διατύπωσε με σαφήνεια το συνέδριο των συνεταιρισμών στο Λονδίνο το 1832: «Επειδή ο κόσμος του συνεργατισμού συγκεντρώνει πρόσωπα όλων των θρησκευτικών δογμάτων και όλων των πολιτικών κομμάτων, αποφασίζεται ομόφωνα ότι οι συνεταιριστές δεν μπορούν να ταυτισθούν με οποιοδήποτε θρησκευτικό, αντιθρησκευτικό ή πολιτικό δόγμα».

Με τις ιδέες αυτές ο Ουίλιαμ Κιγκ προχώρησε στην ίδρυση ενός καταναλωτικού συνεταιρισμού στο Μπράιτον το 1827, με την οικονομική βοήθεια της διαζευγμένης τότε συζύγου του Λόρδου Βύρωνος. Ο συνεταιρισμός αυτός αποτέλεσε το υπόδειγμα για τη δημιουργία πολλών παρομοίων συνεταιρισμών. Αναφέρεται ότι το 1830 υπήρχαν 170 καταναλωτικοί συνεταιρισμοί. Το 1832 έφθασαν τους 460 και άρχισε και η σύγκληση συνεταιριστικών συνεδρίων. Στην πορεία αυτή, ασφαλώς βοήθησε η έκδοση από τον Κιγκ του πρώτου γνωστού συνεταιριστικού περιοδικού με τον τίτλο «Συνεταιριστής», που κυκλοφορούσε από το 1828 έως το 1830.

Οι συνεταιρισμοί που ιδρύθηκαν με βάση τις ιδέες του Κιγκ δεν επιβίωσαν για πολύ. Ως λόγοι της αποτυχίας τους αναφέρονται το μικρό τους μέγεθος, οι ατέλειες στην οργάνωση και κυρίως στη διαχείρισή τους, εξαιτίας της ελλείψεως σχετικών πρακτικών κανόνων κλπ. Φαίνεται όμως ότι περισσότερο επηρεάσθηκε η κίνηση του Κιγκ από το στόχο των συνεταιρισμών αυτών να συσσωρεύσουν κεφάλαια που οδηγούσε σε μη διανομή των πλεονασμάτων, οπότε και τα μέλη δεν έβλεπαν το πρακτικό αποτέλεσμα του συνεταιρισμού τους. Επηρεάσθηκε επίσης από το κλίμα της εποχής που έδινε έμφαση στην πολιτική κίνηση για τη βελτίωση της θέσεως των εργαζομένων. Αυτό ίσως εξηγεί και την εγκατάλειψη της προσπάθειας από τον Κιγκ μετά το 1835.

Οι ιδέες του Κιγκ είχαν σημαντική απήχηση στη διαμόρφωση του συνεταιριστικού θεσμού, στη μορφή που πήρε με το συνεταιρισμό του Ροτσντέιλ. Σ' αυτό βοήθησε η έκδοση του περιοδικού του, όπου με τη μορφή αυτοτελών μελετών ανέλυε τη θεωρία και την πράξη των συνεταιρισμών. Χαρακτηριστική μάλιστα είναι η ρήση που έφερε το περιοδικό: «Γνώση και ένωση είναι δύναμη. Η δύναμη που καθοδηγείται από τη γνώση είναι ευτυχία. Ευτυχία είναι ο τελικός σκοπός της δημιουργίας».

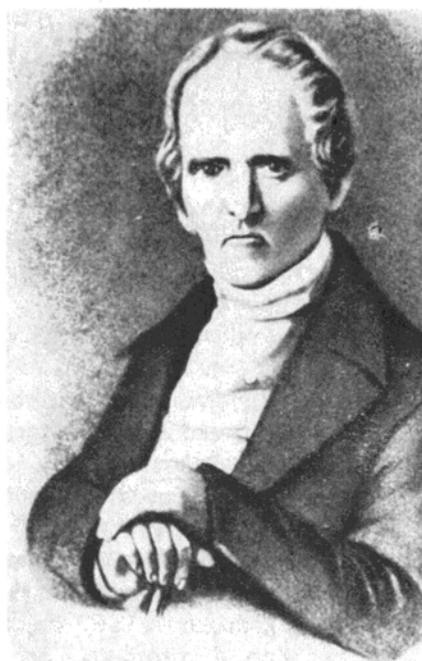
3) Κάρολος Φουριέ (Charles Fourier) 1772 - 1837.

Ο Κάρολος Φουριέ (σχ. 1.3β) ήταν μια ασυνήθιστη προσωπικότητα. Γεννήθηκε στη Μπεσανσόν (Besanson) της Γαλλίας. Ο έμπορος πατέρας του θέλησε να του δώσει επαρκή μόρφωση, χωρίς όμως να το πετύχει, λόγω του ασυμβίβαστου χαρακτήρα του. Από τον πατέρα του κληρονόμησε σημαντική περιουσία, την οποία όμως έχασε ολόκληρη εξαιτίας των ταραχών στη Λυών το 1793. Για να κερδίζει τα αναγκαία χρήματα για να ζει, έγινε υπάλληλος σε εμπόρους, εμπορομεστής και εμπορικός αντιπρόσωπος.

Το ασυνήθιστο στην προσωπικότητα του Φουριέ ήταν η αναμφισβήτητη ευφυΐα του, συνδυαζόμενη με χαμηλή συμβατική εκπαίδευση, πολλή προσωπική μελέτη, προσωπική απομόνωση και έντονο προβληματισμό για την παγκόσμια τάξη πραγμάτων. Τα έργα του αποτελούν ένα κράμα προφητείας και πρωτοτυπίας, αλλά και φαντασιώσεως και ουτοπίας σε βαθμό ακατανόητο ή και παράλογο. Στις προβλέψεις του, που εκείνη την εποχή είχαν θεωρηθεί αποκυήματα φαντασίας, υπάγονται η κατασκευή σιδηροδρόμων, η εφεύρεση του τηλεφώνου, η διάνοιξη των διωρύγων Σουέζ και Παναμά κλπ.

Έντονη κριτική άσκησε ο Φουριέ εναντίον της κρατικής οργανώσεως της εποχής του, καθώς και εναντίον του εμπορίου, που το θεωρούσε ως συνώνυμο της αδικίας και της εκμεταλλεύσεως και της βιομηχανίας, ως υπεύθυνης για τις άθλιες συνθήκες διαβιώσεως των εργαζομένων. Αντί αυτής της τάξεως πραγμάτων, ο Φουριέ πρότεινε ένα νέο κοινωνικοϊκονομικό σύστημα. Το σύστημά του αυτό το στήριζε στη μελέτη του για τους ανθρώπους χαρακτήρες και στον «κοινωνικό κώδικα» για μια ιδεώδη κοινωνία, που ο ίδιος είχε συνθέσει.

Ο Φουριέ υποστήριζε ότι οι διάφοροι χαρακτήρες των ανθρώπων και οι διάφορες τάσεις που εκδηλώνουν τα άτομα, δημιουργούν μεταξύ τους μια ισορροπία. Σ' αυτή την ισορροπία άφειλε να στηριχθεί το κοινωνικό οικοδόμημα. Εξαιτίας αυτής της απόψεως του άλλωστε, καταφερόταν εναντίον των ηθικολόγων που ήθελαν να

Σχ. 1.3β.

Κάρολος Φουριέ (1772-1837).

ωθήσουν την ανθρώπινη φύση προς την ηθική συμπεριφορά.

Η κοινωνική δομή που οραματίζοταν θα είχε ως ιδανική μονάδα μια κοινότητα, την οποία ονόμαζε «φάλαγγα». Η φάλαγγα θα είχε υποδιαιρέσεις τις «σειρές» και οι σειρές τις «ομάδες». Με τη διάταξη αυτή θα μπορούσε να ικανοποιήσει τα «πάθη» ή τις τάσεις των ανθρώπων για αλλαγή και για ανταγωνισμό. Το πάθος για αλλαγή αντιμετωπίζοταν με τη δυνατότητα κάθε μέλους να αλλάζει ομάδα ελεύθερα κατά τη διάρκεια της ημερήσιας εργασίας, ώστε να βρίσκει στην εργασία ευχαρίστηση. Το πάθος του ανταγωνισμού, που το θεωρούσε δημιουργική δύναμη, το έβλεπε να καλλιεργείται μεταξύ των ομάδων που εκτελούσαν παρόμοιο έργο, αφού κάθε ομάδα θα επιδίωκε να παρουσιάσει αποτέλεσμα καλύτερο από τη διπλανή της. Με τον τρόπο αυτό η παραγωγικότητα της εργασίας στη φάλαγγα θα αυξανόταν τόσο πολύ που και το πτωχότερο μέλος της, θα μπορούσε να ζει καλύτερα από τους κεφαλαιούχους.

Ο αριθμός των μελών της φάλαγγας μπορούσε να είναι από 400 ως 2000. Ο άριστος όμως αριθμός ήταν 1620, δηλαδή ο διπλάσιος του 810, τον οποίο ο ίδιος θεωρούσε ως ενδεικτικό των ανθρωπίνων χαρακτήρων. Η έκταση γης που θα έπρεπε να έχει η φάλαγγα των 1620 μελών θα έπρεπε να είναι 20.000 στρέμματα, δηλαδή 12 στρέμματα κατά άτομο. Όλα τα μέλη της φάλαγγας θα κατοικούσαν σε ένα κτιριακό συγκρότημα, το φαλαγγείο, που θα αποτελούσε κοινή ιδιοκτησία, με

όλες τις ανέσεις. Στα άλλα περιουσιακά στοιχεία επιτρεπόταν η ιδιοκτησία, γιατί αναγνωριζόταν ως ισχυρό κίνητρο δραστηριοποίησεως.

Η παραγωγή θα ήταν κοινή. Το καθαρό εισόδημα θα κατανεμόταν στα μέλη ανάλογα με την εργασία, με το κεφάλαιο και με την ειδίκευση του καθενός: 5/12 στην εργασία, 4/12 στο κεφάλαιο και 3/12 στην ειδίκευση. Επειδή ο Φουριέ δε δεχόταν το χρήμα ως μέσο συναλλαγής, τα δικαιώματα των μελών θα εισπράττονταν σε είδος ή με ανάλογες εγγραφές δικαιωμάτων στα βιβλία της φάλαγγας. Τη διοίκηση της φάλαγγας θα είχε αιρετό συμβούλιο και τα μέλη θα είχαν την ελευθερία να επιλέξουν τη φάλαγγα της προτιμήσεως τους. Η εκπαίδευση θα ήταν γενική και δωρεάν. Η εργασία θα ήταν προαιρετική.

Το σχέδιό του το είχε επεξεργαστεί ο Φουριέ σε αφάνταστο βαθμό λεπτομέρειας και αισθανόταν έτοιμος για την εφαρμογή του. Χαρακτηριστικό της ιδιορρυθμίας του ήταν ότι ποτέ δεν έβγαινε από το σπίτι του το μεσημέρι, γιατί περίμενε ότι αυτή την ώρα θα παρουσιαστεί ο χρηματοδότης του προγράμματός του, που όμως ποτέ δεν εμφανίσθηκε όσο ζούσε.

Μερικοί από τους οπαδούς του επιχείρησαν να εφαρμόσουν τις ιδέες του στην πράξη τόσο στην Ευρώπη όσο και στην Αμερική, αλλά απέτυχαν. Μόνο ο Άντρε Γκοντέν (Andre Godin, 1817-1888) κατόρθωσε να συγκροτήσει και να πρωθήσει μια παραλλαγή της φάλαγγας του Φουριέ στην πόλη Γκυς (Guise) της Γαλλίας. Την κοινότητα ίδρυσε με δικά του χρήματα το 1859 και αργότερα έγιναν μέτοχοι στο κεφάλαιο και οι εργαζόμενοι. Στην κοινότητα αυτή δεν υπήρχε η εναλλαγή εργασίας, αλλά ελάχιστος αριθμός ωρών εργασίας. Το καθαρό εισόδημα διανεμόταν μεταξύ κεφαλαίου και εργασίας, ανάλογα με την αμοιβή της εργασίας και τον τόκο του κεφαλαίου στην αγορά. Τη διοίκηση της κοινότητας ασκούσε ο Γκοντέν. Έτσι η κοινότητα αυτή πήρε τη μορφή εταιρίας με συμμετοχή των εργαζομένων στα αποτελέσματα. Ο Γκοντέν πέθανε το 1888 και κληροδότησε τις μετοχές του στους εργάτες. Η κοινότητα επέζησε μέχρι τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο, όταν καταστράφηκαν οι εγκαταστάσεις της.

4) Φίλιππος Μπουσσέ (Philippe Buchez) 1796-1865.

Στο Γάλλο Φίλιππο Μπουσσέ αποδίδεται η πατρότητα των συνεταιρισμών παραγωγής. Έχοντας σπουδάσει ιατρική, ιστορία και φιλολογία και εμφορούμενος από χριστιανικές και ανθρωπιστικές αρχές ο Μπουσσέ διέβλεπε και για τη Γαλλία την οξύτατη κοινωνική κρίση από τη βιομηχανική επανάσταση στην Αγγλία και την αθλιότητα που είχε προκαλέσει αυτή στους εργάτες και τους βιοτέχνες. Περίμενε ότι αν δεν πάρουν οι βιοτέχνες και οι εργάτες την τύχη τους στη Γαλλία, θα είχαν την ίδια τύχη με τους συναδέλφους τους της Αγγλίας. Άλλα η κατάληξη αυτή δεν ήταν αναπόφευκτη. Οι τεχνίτες και οι εργάτες μπορούσαν να ενώσουν τις δικές τους μικρές δυνάμεις σε ένα σύστημα αυτοβοήθειας, σε συνεταιρισμό παραγωγής. Για να πετύχει το σύστημα που ο ίδιος πρότεινε, δεν χρειαζόταν βοήθεια ούτε από το κράτος ούτε από φιλανθρώπους.

Ο Μπουσσέ χάραξε τις βασικές κατευθύνσεις του συνεταιρισμού παραγωγής. Θα ήταν ομοιοεπαγγελματική οργάνωση, στην οποία θα μετείχαν όσοι ήθελαν να τη συστήσουν. Τα μέλη θα έφερναν στο συνεταιρισμό τα εργαλεία και τις οικονομίες τους και θα εργάζονταν μαζί ως εργάτες και επιχειρηματίες ταυτόχρονα, κάτω

από τη διεύθυνση ενός ή δύο από τα μέλη, που οι ίδιοι θα διάλεγαν.

Ο συνεταιρισμός παραγωγής θα μπορούσε να εκτοπίσει τους ενδιάμεσους που ενεργούσαν παρασιτικά και που πλούτιζαν με την παρεμβολή τους είτε κατά τον εφοδιασμό των τεχνιτών με πρώτες ύλες είτε κατά τη διάθεση των προϊόντων. Κατά τις εκτιμήσεις και τις πληροφορίες του Μπουσσέ η προσαύξηση της τιμής από τους ενδιάμεσους ήταν τουλάχιστον ένα τρίτο της αξίας των ειδών.

Προσφέροντας την εργασία τους, τα μέλη θα αμείβονταν με το ημερομίσθιο που επικρατούσε στην αγορά για το είδος της εργασίας τους. Η τιμή όμως που θα εισέπρατε ο συνεταιρισμός θα ήταν μεγαλύτερη από το κόστος κατά ένα ποσό ίσο με τα κέρδη των ενδιαμέσων. Αυτό το πρόσθετο ποσό θα μεταφερόταν σε ένα προσωρινό αποθεματικό και η διανομή του θα γινόταν στο τέλος του χρόνου. Το 80% θα διανεμόταν στα μέλη ανάλογα με την προσωπική εργασία τους ή για βοηθήματα και το 20% θα μεταφερόταν στο εταιρικό κεφάλαιο του συνεταιρισμού. Το κεφάλαιο του συνεταιρισμού που θα σχηματίζοταν και θα αυξανόταν κάθε χρόνο θα ήταν αναπαλλοτρίωτο. Θα αποτελούσε ένα κοινωνικό κεφάλαιο που θα το είχαν ως βάση τα μεταγενέστερα μέλη, ώστε ο συνεταιρισμός να μην είναι μόνο χρήσιμος σ' αυτούς που είχαν πάρει μέρος σ' αυτόν από την αρχή.

Στο συνεταιρισμό παραγωγής που σχεδίασε ο Μπουσσέ, τα μέλη θα πρόσφεραν όλα την προσωπική τους εργασία. Ξένοι (μη μέλη) εργάτες θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν μόνο προσωρινά. Σε περίπτωση όμως που αυτοί θα παρέμεναν στην εργασία τους περισσότερο από ένα χρόνο, θα σήμαινε ότι ήταν αναγκαίοι στο συνεταιρισμό και γι' αυτό θα έπρεπε να γίνουν δεκτοί ως μέλη.

Ο Μπουσσέ επεδίωξε να εφαρμόσει το σχέδιο του συνεταιρισμού παραγωγής στο Παρίσι το 1832. Προετοίμασε την ίδρυση ενός συνεταιρισμού επιπλοποιών, που όμως δεν έφθασε μέχρι τη λειτουργία του. Το 1834 ιδρύθηκε ένας δεύτερος συνεταιρισμός κατασκευαστών επιχρύσων κοσμημάτων με βάση τους περισσότερους από τους κανόνες του Μπουσσέ. Αργότερα όμως ο συνεταιρισμός μείωσε το ποσό που μεταφερόταν στο αποθεματικό από 20% σε 14% του πλεονάσματος. Πιο σοβαρή ήταν όμως η απόκλιση του συνεταιρισμού ως προς την προσωπική εργασία των μελών. Όταν με τη συνεταιριστική δράση βελτιώθηκε η κατάσταση των μελών, αυτά άρχισαν να συμπεριφέρονται σαν επιχειρηματίες. Δεν δέχονταν νέα μέλη, για να μην αυξηθούν οι δικαιούχοι του πλεονάσματος, και χρησιμοποιούσαν εργάτες ημερομίσθιους, ενώ δεν πρόσφεραν προσωπική εργασία.

Απογοητευμένος ο Μπουσσέ, έγκατέλειψε την προσπάθεια ιδρύσεως συνεταιρισμών παραγωγής και δεν ασχολήθηκε ξανά με αυτούς.

5) Λουί Μπλαν (*Louis Blanc*) 1813-1882.

Ο Λουί Μπλαν ήταν δημοσιογράφος, εκδότης και πολιτικός. Γεννήθηκε στη Μαδρίτη από Γάλλους γονείς. Έζησε στην Κορσική και το 1830 πήγε στο Παρίσι για σπουδές. Εκεί στράφηκε στη δημοσιογραφία και στη συγγραφή. Με τις ιδιότητές του αυτές κατόρθωσε να διαδώσει τις ιδέες του για τη φιλεργατική και συνεταιριστική πολιτική που υποστήριζε.

Στόχος του προβληματισμού του Λουί Μπλαν ήταν η άρση της αδικίας που υπήρχε σε βάρος των εργατών, η οποία οδηγούσε στην οικονομική τους κατάπτω-

ση, σε οικονομικές κρίσεις και σε πολέμους. Κύρια αιτία αυτής της καταστάσεως θεωρούσε ο Λουί Μπλαν τον ανταγωνισμό. Ο ανταγωνισμός εξαναγκάζει τους επιχειρηματίες να επιδιώκουν με κάθε τρόπο τη μείωση του κόστους παραγωγής και ως επακόλουθο τη μείωση των ημερομισθίων και την αντικατάσταση των εργατών από μηχανές. Με τον τρόπο αυτό η ατομική ελευθερία, που είχε διακηρύξει η Γαλλική Επανάσταση, κατέληγε να αποτελεί νομική ελευθερία και όχι πραγματική κοινωνική ελευθερία.

Τις βασικές κατευθύνσεις της μεταβάσεως σε ένα νέο οικονομικό καθεστώς τις παρουσίασε ο Λουί Μπλαν στο βιβλίο του «Η οργάνωση της εργασίας», που δημοσίευσε στο Παρίσι το 1840 και που επανεκδόθηκε αρκετές φορές αργότερα. Σύμφωνα με αυτές, την ευθύνη και την πρωτοβουλία για τη μεταβολή έπρεπε να την αναλάβει το κράτος. Το κράτος, με την οργάνωση που διαθέτει και με τα απεριόριστα οικονομικά μέσα του, θα μπορούσε να αποτελέσει το αντίθαρο προς τους επιχειρηματίες. Χωρίς να υπάρξει βίαιη διάρρηξη των σχέσεων με το παρελθόν, το κράτος θα έπρεπε να καταστεί το ίδιο επιχειρηματίας και να χρησιμοποιήσει το όπλο του ανταγωνισμού και όχι το νόμο, για να συντρίψει τις ατομικές επιχειρήσεις. Ήταν σίγουρο, κατά το Λουί Μπλαν, ότι το κράτος θα μπορούσε να πετύχει χαμηλότερο κόστος και άρα να επικρατήσει κατά τον ανταγωνισμό.

Η παρέμβαση του κράτους δεν θα έπρεπε να είναι άμεση, αλλά έμμεση. Θα φρόντιζε να ιδρυθούν συνεταιρισμοί παραγωγής ή «κοινωνικά εργαστήρια (Atelier Sociai)», όπως τους ονόμαζε, από εργάτες του ίδιου κλάδου. Ανάμεσα στις υποχρεώσεις του κράτους να εξασφαλίσει σε όλους εργασία, θα ήταν και η φροντίδα του να διαθέσει τα αναγκαία κεφάλαια για να ιδρυθούν αυτοί οι συνεταιρισμοί, που θα αποτελούσαν δημοκρατικές αυτοδιοικούμενες οργανώσεις.

Τα κοινωνικά εργαστήρια θα στηρίζονταν στο πνεύμα της αλληλεγγύης. Αρχικά ο Λ. Μπλαν υποστήριζε ότι η αλληλεγγύη θα ήταν τέτοια που ο καθένας θα πρόσφερε σύμφωνα με τις ικανότητές του, ενώ οι απολαβές θα ήταν ίσες, ώστε και οι λιγότερο ικανοί να ωφελούνται, στο πνεύμα της αδελφικής συμπαραστάσεως. Θεωρούσε ότι η γενική κατακραυγή εναντίον των οκνηρών θα ήταν αρκετή να φέρει την ισορροπία. Αργότερα όμως αντικατάστησε την αρχή της ίστος αμοιβής με την αρχή της αμοιβής, ανάλογα με τη συμβολή καθενός στην παραγωγή.

Επειδή δεν υπήρχε στους εργάτες εμπειρία σχετική με τη διοίκηση των εργαστηρίων αυτών, υποδείκνυε να διοικούνται κατά την πρώτη περίοδο από διοριζόμενες από το κράτος διοικήσεις που θα απομακρύνονταν όταν τα ίδια τα μέλη αποκτούσαν τις αναγκαίες ικανότητες.

Κατά το σχέδιο του Λ. Μπλαν, οι συνεταιρισμοί εργασίας δεν θα αποτελούσαν μεμονωμένες και διάσπαρτες μονάδες, αλλά ένα συνεχές δίκτυο, που σταδιακά θα κάλυπτε όλους τους κλάδους της οικονομίας και θα συγκροτούσαν μια εθνική ένωση των εργαζομένων. Μια κεντρική Τράπεζα θα φρόντιζε για τις μεταξύ τους συναλλαγές και τα προϊόντα θα συγκεντρώνονταν σε αποθήκες, όπου θα γίνονταν ανταλλαγές χωρίς μεσολάβηση του εμπορίου.

Ειδικότερα για τη γεωργία, ο Λ. Μπλαν επισήμαινε τα μειονεκτήματα της μικρής και πολυτεμαχισμένης ιδιοκτησίας αλλά και τα πλεονεκτήματά της. Υποστήριζε την ιδιοκτησία των μέσων παραγωγής στη γεωργία, από οργάνωση όμοια με τα κοινωνικά εργαστήρια.

Σχετικά με τη διανομή των πλεονασμάτων, πρόβλεπε τη διάκρισή τους σε τέσσερα ίσα μέρη. Το ένα μέρος θα αποτελούσε επιστροφή προς το κράτος ως τοκοχρεωλύσιο, έναντι των χρημάτων που θα είχε διαθέσει για τη δημιουργία του συνεταιρισμού. Το ποσό αυτό θα το χρησιμοποιούσε και πάλι το κράτος για τη σύσταση νέων συνεταιρισμών. Το δεύτερο μέρος θα μοιραζόταν μεταξύ των μελών ως συμπληρωματικό εισόδημα. Το τρίτο μέρος θα το χρησιμοποιούσε ο συνεταιρισμός ως αποθεματικό για έκτακτες ανάγκες των μελών και για βοηθήματα στα γηρατειά. Τέλος, το τέταρτο μέρος θα το διατηρούσε ο συνεταιρισμός ως αδιανέμητο για την αύξηση των κεφαλαίων του.

Πιστεύοντας στην αποτελεσματικότητα της εφαρμογής των ιδεών του, ο Λ. Μπλαν επωφελήθηκε από την ευκαιρία της συμμετοχής του στην προσωρινή κυβέρνηση που ανέλαβε την εξουσία το 1848, μετά την πτώση της μοναρχίας, να τις υλοποιήσει. Όμως, οι διαφορετικές απόψεις που υπήρχαν μέσα σ' αυτήν την κυβέρνηση, οδήγησαν στη συγκρότηση «εθνικών εργαστηρίων» αντί των «κοινωνικών εργαστηρίων» που πρότεινε ο Λ. Μπλαν. Τα εθνικά εργαστήρια, που ενισχύθηκαν από την κυβέρνηση, είχαν σκοπό κυρίως να δώσουν δουλειά στους άνεργους, που αυξήθηκαν ραγδαία το χρόνο εκείνο, και όχι ν' αποτελέσουν συγκροτημένες αυτόνομες συνεταιριστικές μονάδες. Η αποτυχία αυτών των εργαστηρίων, που προβλήθηκαν ως ανταποκρινόμενα στις ιδέες του Λ. Μπλαν, οδήγησαν στη δυσαρμοιστή του ίδιου και των ιδεών του και σε εξέγερση των εργατών όταν το σύστημα αυτό, ως πολυδάπανο, διακόπηκε. Ο ίδιος ο Λ. Μπλαν έφυγε στην Αγγλία όπου έμεινε μέχρι το 1870.

Στο μεταξύ όμως είχε προλάβει να ιδρύσει τρεις συνεταιρισμούς που συγκροτήθηκαν σύμφωνα με τα σχέδιά του. Ένα συνεταιρισμό κατασκευής στολών για την εθνοφρουρά, ένα συνεταιρισμό σαγματοποιών και ένα υφαντών. Σ' αυτούς έδιναν παραγγελίες οι κρατικές υπηρεσίες και, όσο υπήρχαν αυτές οι παραγγελίες οι συνεταιρισμοί προχώρησαν ικανοποιητικά. Αργότερα απόνησαν.

Παρά τις αποτυχίες των εφαρμογών αυτών, το όνομα του Λουί Μπλαν ήταν τόσο γνωστό, ώστε όταν επέστρεψε στη Γαλλία το 1870 εκλέχθηκε βουλευτής με ψήφους περισσότερες και από τον Βίκτωρα Ουγκώ.

6) Βίκτωρ Αιμέ Χούμπερ (Victor Aimé Huber) 1800-1869.

Το Γαλλογερμανικό όνομά του οφείλει ο Χούμπερ στο ότι ο πατέρας του ήταν Γερμανός και η μητέρα του Γαλλίδα, επιστήμονες και οι δύο. Μαθήτευσε σε σχολείο οργανωμένο σύμφωνα με τις αρχές του Πεσταλότσι (Pestalozzi)⁽¹⁾ και σπούδασε ιστορία και γλώσσες. Υπήρξε καθηγητής της ρωμαϊκής φιλολογίας και της ιστορίας στα Πανεπιστήμια Ροστόκ, Μάρμπουργκ και Βερολίνου.

Επηρεασμένος από τις ιδέες του Πεσταλότσι, που απέβλεπαν στη συνεργασία

(1) Ο Πεσταλότσι (1746 - 1827) υπήρξε μεγάλος Ελβετός παιδαγωγός. Κεντρικό σημείο της διδασκαλίας του ήταν η καλλιέργεια δύλων των ανθρωπίνων δυνάμεων, με σκοπό τη διάπλαση ατόμων χρήσιμων στην κοινωνία. Πρόβαλε έντονα την παραγωγική και δημιουργική συνεργασία μεταξύ των ατόμων και θεωρείται ότι συνέβαλε ουσιαστικά στην καλλιέργεια και διάδοση των ιδεών του συνεργατισμού.

Σχ. 1.3γ.
Βίκτωρ-Αιμέ Χούμπερ (1800-1869).

για την επίλυση των μεγάλων προβλημάτων προς όφελος των πτωχών τάξεων, γνώρισε από νωρίς τις συνεταιριστικές προσπάθειες ταξιδεύοντας στην Αγγλία, τη Γαλλία, τη Σκωτία κλπ. και αργότερα (1847-1851) τα επιτεύγματα του συνεταιρισμού του Ροτσντέιλ, τα οποία και πρόβαλε στη Γερμανία.

Έχοντας γνωρίσει από κοντά τις αντιλήψεις για το συνεργατισμό που επικρατούσαν στον ευρωπαϊκό χώρο και έχοντας προσωπική γνώση των αποτελεσμάτων από την εφαρμογή τους στην πράξη, ο Χούμπερ είχε τη δυνατότητα να εμβαθύνει στα θέματα του συνεργατισμού και να συντελέσει στη θεμελίωση του θεσμού.

Ο Χούμπερ (σχ. 1.3γ) θεωρούσε ότι η φιλανθρωπία δεν συντελούσε στην αντιμετώπιση του κοινωνικού προβλήματος. Υποστήριζε ότι η συνεργασία και η αμοιβαία βοήθεια, στα πλαίσια της συνεταιριστικής οργανώσεως, μεταξύ των οικονομικά αδυνάτων, ήταν δυνατό να απομακρύνει τους ενδιάμεσους και να συντελέσει στην οικονομική, θηθική και πνευματική εξύψωσή τους. Τη βελτίωση της οικονομικής θέσεως των μελών με τη συνεταιριστική οργάνωση, θεωρούσε ο Χούμπερ αναπόσπαστα δεμένη στο συνεταιρισμό με την καλλιέργεια των πνευματικών αξιών, όπως πίστη σε ανώτερα ιδανικά, φιλαλήθεια, εμπιστοσύνη, σεβασμό και εκτίμηση προς όλους, ανώτερους και κατώτερους. Η εκδήλωση ενδιαφέροντος μόνο για τις υλικές αξίες ήταν, κατά το Χούμπερ, όχι μόνο ανεπαρκής, αλλά και επικίνδυνη για το μέλλον.

Δεν συμφωνούσε με άλλους σύγχρονους ότι προγενέστερους πρωτοπόρους του συνεργατισμού στην ενίσχυση των συνεταιρισμών από εξωτερικές πηγές χρημα-

τοδοτήσεως. Με την επιθεώρηση «Αρμονία», που ο ίδιος είχε εκδώσει, υποστήριζε κυρίως τους καταναλωτικούς συνεταιρισμούς και πέτυχε να διαδώσει τις συνεταιριστικές ιδέες σε ένα περιβάλλον μάλλον εχθρικό για το θεσμό.

7) Φερδινάνδος Λασσάλ (Ferdinand Lassalle) 1825-1864.

Γερμανός από ισραηλίτες γονείς ο Φερδινάνδος Λασσάλ (σχ. 1.3δ) γεννήθηκε στο Μπρεσλάου (Breslau) της Γερμανίας. Σπούδασε φιλοσοφία, ιστορία, φιλολογία και αρχαιολογία στα πανεπιστήμια Μπρεσλάου, Βερολίνου και Παρισιού και αναμίχθηκε στην πολιτική.

Ο Λασσάλ ήταν μια πολυσύνθετη προσωπικότητα. Είχε σπάνια φυσικά προσόντα, μόρφωση και ευφυία, αλλά και ευγλωττία με δημαγωγικές προεκτάσεις. Το 1863 εκλέχθηκε πρόεδρος της Εθνικής Ένώσεως των Γερμανών Εργατών με πενταετή θητεία, αλλά τον επόμενο χρόνο σκοτώθηκε σε μια μονομαχία.

Σχ. 1.3δ.

Φερδινάνδος Λασσάλ (1825-1864).

Όπως κάθε κοινωνικού μεταρρυθμιστή, κέντρο του προβληματισμού του Λασσάλ ήταν η αντιμετώπιση του κοινωνικού προβλήματος. Με τις συνθήκες προσφοράς και ζητήσεως εργασίας, έλεγε ο Λασσάλ, ο μισθός περιορίζεται στο επίπεδο καλύψεως των στοιχειωδών αναγκών επιβιώσεως. Αυτόν τον κανόνα τον θεωρούσε απόλυτο και γι' αυτό ονομάσθηκε «σιδερένιος νόμος του Λασσάλ». Για να μπορέσουν οι εργάτες ν' αυξήσουν το εισόδημά τους, θα πρέπει οι ίδιοι να γίνουν ταυτόχρονα εργοδότες και εργάτες, ώστε η συνολική αφέλεια να παραμένει σ' αυτούς, που είναι και οι περισσότεροι.

Υποστηρίζοντας τις θέσεις αυτές, ο Λασσάλ έθεσε δυο βασικούς στόχους. Πρώτο την καθολική ψηφοφορία, οπότε οι εργάτες με το πλήθος τους θα αποκτούσαν την εξουσία και την αναγκαία πολιτική δύναμη, και δεύτερο τη δημιουργία συνεταιρισμών παραγωγής με την οικονομική βοήθεια του κράτους. Οι εργαζόμενοι στους συνεταιρισμούς θα έπαιρναν το συνηθισμένο μισθό τους και στο τέλος του χρόνου μερίδιο από το πλεόνασμα που θα υπήρχε. Θα έπρεπε να δημιουργηθεί ένας συνεταιρισμός σε κάθε περιοχή για κάθε παραγόμενο είδος, με απεριόριστο αριθμό μελών. Εκτός από τη βιομηχανία, το ίδιο θα έπρεπε να γίνει και στη γεωργία και σε όλους τους κλάδους παραγωγής. Με τις κλαδικές ενώσεις αυτών των συνεταιρισμών θα ήταν δυνατό να ρυθμίζεται η παραγωγή, ώστε να μη δημιουργούνται πλεονάσματα. Το κράτος, που θα ενίσχυε την ίδρυση αυτών των συνεταιρισμών, θα είχει την εποπτεία και το διαχειριστικό έλεγχο.

Ήταν τόση η σιγουριά του Λασσάλ, ότι μόνο με τους συνεταιρισμούς παραγωγής μπορούσε ν' αντιμετωπισθεί το κοινωνικό πρόβλημα, ώστε θεωρούσε τους πιστωτικούς, τους προμηθευτικούς και τους καταναλωτικούς συνεταιρισμούς ως αστεία κατασκευάσματα φαντασιοσκόπων. Η στήριξη στην αυτοβοήθεια ήταν για τον Λασσάλ όχι μόνο μια αργή διαδικασία, αλλά και ασθενική για τη βελτίωση της καταστάσεως.

Με τη δύναμη του λόγου που διέθετε ο Λασσάλ έπεισε τον Βίσμαρκ να ενισχύσει τη δημιουργία ενός συνεταιρισμού παραγωγής στη Σιλεσία, αλλά το πείραμα απέτυχε.

1.4 Απαρχή των συγχρόνων συνεταιρισμών.

Από την ανασκόπηση των ιδεών των προδρόμων των συγχρόνων συνεταιρισμών είναι φανερό ότι ο στόχος ήταν περίπου κοινός, αλλά οι λύσεις που προτάθηκαν ήταν διαφορετικές. Το πρόβλημα ήταν η έντονη κοινωνική ανισορροπία, που είχε ως αποτέλεσμα την εξαθλίωση μεγάλων μαζών εργαζομένων. Οι λύσεις προορίζονταν για την αντιμετώπιση του προβλήματος και είχαν ως βάση, είτε τους ιδεολογικούς προσανατολισμούς αυτών που τις επινόησαν, είτε τους οραματισμούς τους για την ιδανική κοινωνία. Πολλές από τις λύσεις αυτές χαρακτηρίσθηκαν ως «κουτοπικές», δηλαδή εξωπραγματικές, και οι υποστηρικτές τους «κουτοπιστές», επειδή οι κοινωνίες που οραματίζονταν να ιδρύσουν μπορούσαν να είναι μόνο κοινωνίες απόμων απαλλαγμένων από αδυναμίες. Όμως, όπως συμβαίνει με πολλές ουτοπικές ιδέες, ο ουτοπικός τους χαρακτήρας δεν είναι μόνιμος, γιατί μέσα σ' ένα ουτοπικό σύνολο, μπορούν να βρεθούν πολύτιμες και εφαρμόσιμες ιδέες.

Κοινό σημείο αναφοράς των προδρόμων του σύγχρονου συνεργατισμού ήταν η οικονομική και κοινωνική σημασία της συνεργασίας μεταξύ των οικονομικά αδυνάτων. Ελάχιστες αμφιβολίες ή και προκαταλήψεις υπήρχαν και υπάρχουν για την αξία και την αποτελεσματικότητα της συνεργασίας. Οι κανόνες όμως που διέπουν αυτή τη συνεργασία αποδείχθηκε ότι έχουν καθοριστική σημασία. Γι' αυτό και οι δοκιμές που έγιναν για την εφαρμογή των συνεταιρισμών στην πράξη, μέχρι περίπου τα μέσα του 19ου αιώνα, δεν στέφθηκαν από επιτυχία.

Για να φανεί ο προβληματισμός που καλλιεργήθηκε κατά την περίοδο της κυριαρχίας του συνεταιριστικού θεσμού, πρέπει να διευκρινισθεί, ότι ούτε οι πρόδρομοι των συνεταιρισμών που αναφέρθηκαν παραπάνω ήταν οι μόνοι που πίστεψαν στην ίδια της συνεργασίας και τη διακήρυξαν, ούτε το στάδιο των πειραματισμών ήταν χρονικά και τοπικά περιορισμένο. Πολλοί εργάσθηκαν για τη μορφοποίηση του σύγχρονου συνεταιρισμού και πολλοί δέχθηκαν εθελοντικά να παίξουν το ρόλο του «πειραματόζωου», στηρίζοντας σ' αυτόν τον καινούργιο, για την εποχή εκείνη, θεσμό, τις ελπίδες τους για ένα καλύτερο αύριο. Έτσι πολλά άτομα και πολλοί τόποι, σχεδόν αυτόνομα και σχεδόν ταυτόχρονα, δημιούργησαν παραλλαγές των συνεταιρισμών που αποδείχθηκαν βιώσιμες στην πράξη. Όμως ως θεμέλιος λίθος για το συνεταιριστικό οικοδόμημα σύγχρονης μορφής θεωρείται ο καταναλωτικός συνεταιρισμός του Ροτσντέιλ, ο οποίος δεν πρόσθεσε καινούργιες ιδέες στις πολλές που είχαν προταθεί, αλλά καινοτόμησε στην επιλογή και στη λειτουργική σύνθεσή τους. Οι αρχές που καθιέρωσε αποδείχθηκαν απαραίτητο στοιχείο βιοσιμότητας και επιτυχίας, όχι μόνο για τους καταναλωτικούς συνεταιρισμούς, αλλά για τους συνεταιρισμούς γενικότερα.

Άλλοι συνεχιστές του έργου των προδρόμων του συνεργατισμού θεώρησαν ότι πρωταρχική σημασία για τη στήριξη και την ανάπτυξη της οικονομίας των επαγγελματιών και των αγροτών ήταν η εξασφάλιση σ' αυτούς δανείων με λογικό τόκο, με την ενθάρρυνση της αποταμιεύσεως των ίδιων των ενδιαφερομένων. Οι ίδεες αυτές έδωσαν πρακτική ώθηση στη δημιουργία πιστωτικών συνεταιρισμών.

Άλλοι, τέλος, πίστεψαν ότι οι οικονομικά ανίσχυροι θα μπορούσαν να ξεπεράσουν τις δυσκολίες που προκαλούσε η αποτελεσματικότητα των μεγάλων μονάδων με τη δημιουργία αντιστοίχων μονάδων από τους ίδιους, στις οποίες οι συνεταίροι θα ήταν ταυτόχρονα ιδιοκτήτες και εργαζόμενοι. Στο σκεπτικό αυτό στηρίχθηκε η δημιουργία συνεταιρισμών από κοινού παραγωγής, που ονομάζονται και παραγωγικοί συνεταιρισμοί.

1.4.1 Ο συνεταιρισμός του Ροτσντέιλ.

Η ίδρυση του συνεταιρισμού του Ροτσντέιλ (1844) θεωρείται ως αφετηρία όχι μόνο των καταναλωτικών συνεταιρισμών, αλλά και όλων των συνεταιρισμών σύγχρονης μορφής. Οι αρχές, δηλαδή οι θεμελιώδεις κανόνες λειτουργίας, που καθιερώθηκαν στο συνεταιρισμό του Ροτσντέιλ, με τις προσαρμογές που κατέστησε αναγκαίες η διάδοση των συνεταιρισμών και η ανάληψη κάθε είδους οικονομικής δραστηριότητας, εξακολουθούν να ισχύουν και σήμερα και να αποτελούν το αναγνωριστικό στοιχείο των γνησίων συνεταιρισμών.

Η εποχή κατά την οποία γεννήθηκε ο συνεταιρισμός του Ροτσντέιλ ήταν εποχή εκτεταμένης αθλιότητας στην Αγγλία. Η διάδοση των ατμοκινήτων μηχανών στη

βιομηχανία, άλλαξε ριζικά τις συνθήκες παραγωγής. Τα μηχανήματα μπορούσαν να παράγουν πιο γρήγορα και πιο ομοιόμορφα προϊόντα που ικανοποιούσαν τις απαιτήσεις του καταναλωτή. Ταυτόχρονα, ο μεγάλος όγκος παραγωγής έδινε τη δυνατότητα δημιουργίας εμπορικών δικτύων για τη διάθεση των προϊόντων στο εσωτερικό και στο εξωτερικό. Η κυριότερη όμως κοινωνική μεταβολή, που προκάλεσε η εισαγωγή των μηχανών στην παραγωγική διαδικασία, ήταν η υποκατάσταση της εργασίας από τις μηχανές. Για τη λειτουργία των μηχανών χρειάζονταν πολύ λίγοι εργάτες σε σύγκριση με την παραδοσιακή κατασκευή από ειδικευμένους τεχνίτες που χρησιμοποιούσαν στην τέχνη τους μόνο χειροκίνητα εργαλεία.

Η βιοτεχνική παραγωγή νημάτων και υφαντών από βαμβάκι και μαλλί αποτελούσε σημαντική οικονομική δραστηριότητα για τη Μ. Βρετανία πριν από τη βιομηχανική επανάσταση. Όταν από το 1760 άρχισαν να χρησιμοποιούνται οι πρώτες κλωστικές μηχανές και αργότερα οι υφαντικές, οι περιοχές στις οποίες επικρατούσε η κλωστοϋφαντουργία γνώρισαν μια ανατροπή των παραγωγικών σχέσεων. Η οικονομική δραστηριότητα μετατοπίσθηκε από τους μικροπαραγωγούς στους ιδιοκτήτες των μηχανημάτων παραγωγής και από το πλήθος των χειροτεχνών στις λίγες βιομηχανικές μονάδες. Η ανεργία που έπληξε την παραδοσιακή βιοτεχνία ήταν πρωτοφανής. Η βιομηχανία χρειαζόταν λίγα εργατικά χέρια και μάλιστα χωρίς ιδιαίτερη εξειδίκευση. Με τη μεγάλη προσφορά εργασίας που προκλήθηκε, τα ημερομίσθια μπορούσαν να διαμορφώνονται απίστευτα χαμηλά. Η ανάγκη των ανέργων για επιβίωση, τους ανάγκαζε να δέχονται οποιουσδήποτε όρους ως προς τη διάρκεια της εργασίας και ως προς την αμοιβή. Σε πολλές περιπτώσεις οι εργαζόμενοι ήταν παιδιά, που με το πρόσχημα της μαθητείας εργάζονταν 12 ή και 16 ώρες την ημέρα με ασήμαντη αμοιβή και πολλές φορές κάτω από απάνθρωπες συνθήκες.

Το στοιχειώδες εισόδημα επιβιώσεως, που εξασφάλιζαν οι οικογένειες με αυτές τις συνθήκες, το δαπανούσαν για τα κύρια είδη διατροφής. Όμως και αυτά στοίχιζαν ακριβά, αφού επιβαρύνονταν με μεγάλα κέρδη ενδιαμέσων, με τη λιποβαρή ζύγιση και με τη νόθευση που ήταν εκτεταμένη.

Τέτοιες συνθήκες, που συγκίνησαν πολλούς διανοητές και ενθάρρυναν κοινωνικούς μεταρρυθμιστές, επικρατούσαν και στη μικρή βιομηχανική πόλη Ροτσντέιλ της Β. Αγγλίας, που βρίσκεται κοντά στο Μάντσεστερ. Αυτό το κλίμα αντιμετώπιζαν και οι πρωτεργάτες του συνεταιρισμού του Ροτσντέιλ όταν συγκεντρώθηκαν για να συζητήσουν τρόπους για να εξέλθουν από το αδιέξοδο. Αρχικά συγκεντρώθηκαν 15 άτομα, αλλά στην πορεία των συζητήσεών τους αυξήθηκαν σε 28. Οι περισσότεροι από αυτούς ήταν υφαντουργοί, αλλά μετείχαν και απασχολούμενοι σε άλλους τομείς. Αφού συζήτησαν την προσφυγή τους στη φιλανθρωπία και το ενδεχόμενο μεταναστεύσεως, αποφάσισαν τελικά να προσπαθήσουν, ως πρώτο βήμα, να μειώσουν το κόστος της ζωής τους με από κοινού προμήθεια των ειδών διατροφής τους. Η επιτυχία αυτής της δραστηριότητάς τους θα τους εξασφάλιζε τα μέσα όχι μόνο να την επεκτείνουν, αλλά και να αναλάβουν νέες πρόσθετες πρωτοβουλίες. Με το σκεπτικό αυτό, αποφάσισαν να ιδρύσουν καταναλωτικό συνεταιρισμό που τον ονόμασαν «συνεταιρισμό των δικαίων σκαπανέων του Ροτσντέιλ». Είχαν, φαίνεται, από τα πρώτα βήματά τους οι πρωτοπόροι αυτοί την αίσθηση ότι ως σκαπανείς εξερευνούσαν και άνοιγαν καινούργιους δρόμους προς την κατεύ-

θυνση μιας δικαιότερης κατανομής των αγαθών με αποκλειστικά μέσα την αυτενέργεια και την αλληλεγγύη.

Η σύμπτηξη μιας ομάδας στηρίζεται πάντοτε σε κάποια κοινά σημεία ή κοινά ενδιαφέροντα ή συμφέροντα που έχουν τα άτομα που την απαρτίζουν. Στην περίπτωση του συνεταιρισμού του Ροτσντέιλ, τα μέλη δεν είχαν κοινό επάγγελμα. Οι περισσότεροι ήταν υφαντουργοί αλλά συμμετείχαν ακόμη ένας βιβλιοδέτης, ένας στοιχειοθέτης, ένας μηχανικός, ένας ανθρακωρύχος, ένας ράφτης, ένας υποδηματοποιός κλπ. Δεν είχαν επίσης τα μέλη αυτό που ονομάζεται σήμερα κοινές πολιτικές πεποιθήσεις. Μερικοί ήταν υποστηρικτές των ιδεών του 'Οουεν, άλλοι υποστηρικτές του χάρτη των δικαιωμάτων του πολίτη, άλλοι σοσιαλιστές, άλλοι υποστηρικτές της κοινωνικής μεταρρυθμίσεως κλπ. Το κοινό σημείο στο οποίο στηρίχθηκε η κοινή προσπάθειά τους ήταν η πεποιθησή τους ότι, με τη συνένωση των μικρών δυνάμεων τους, ήταν σε θέση να λύσουν μόνοι τους το πρόβλημα της οικονομικής δυσπραγίας και της κοινωνικής υποβαθμίσεώς τους.

Τόση αισιοδοξία φαίνεται ίσως υπερβολική, αφού την εποχή προετοιμασίας της ιδρύσεως του συνεταιρισμού του Ροτσντέιλ ήταν γνωστές οι αποτυχίες αρκετών αναλόγων συνεταιρισμών, που είχαν ιδρυθεί στο παρελθόν. Πολλοί από εκείνους είχαν και θηκή ή υλική υποστήριξη από ιδεολόγους του συνεργατισμού ή ευκατάστατους υποστηρικτές του θεσμού. Βάση της αισιοδοξίας τους αποτελούσε η γνώση των αδυνάτων σημείων των προηγουμένων προσπαθειών, στην οποία στήριξαν τους κανόνες που θα ίσχουαν στο δικό τους συνεταιρισμό. Ως κύριες αιτίες αποτυχίας των προηγουμένων καταναλωτικών συνεταιρισμών θεώρησαν, πρώτο, τον τρόπο διανομής των ετησίων πλεονασμάτων, που ήταν ανάλογη προς το κεφάλαιο και γι' αυτό δεν ενθάρρυνε τις συναλλαγές των μελών με το συνεταιρισμό και δεύτερο τη χορήγηση εμπορευμάτων στα μέλη με πίστωση, πράγμα που οδηγούσε τα μέλη σε υπερδανεισμό και το συνεταιρισμό σε αδυναμία να συνεχίσει το έργο του.

Οι κανόνες που θέσπισαν οι πρωτοπόροι του Ροτσντέιλ για την αντιμετώπιση αυτών των αδυναμιών ήταν η διανομή των πλεονασμάτων ανάλογα με τις συναλλαγές κάθε μέλους με το συνεταιρισμό, ώστε να παρακινούνται τα μέλη να κάνουν όλες τις αγορές τους από το συνεταιριστικό κατάστημα και η απαγόρευση της αγοράς με πίστωση, όσο κι αν το μέτρο αυτό ήταν σκληρό, για να μην προεξοφλούν τα μέλη με τις αγορές τους τα μελλοντικά τους εισοδήματα.

Το πρώτο άρθρο του καταστατικού που κατάρτισαν οι σκαπανείς του Ροτσντέιλ ανέφερε τα εξής, για τους σκοπούς του συνεταιρισμού:

«Σκοπός και πρόγραμμα του συνεταιρισμού είναι να πάρνει μέτρα για τα υλικά συμφέροντα των μελών, καθώς και για τη βελτίωση της κοινωνικής τους θέσεως και της οικογενειακής τους καταστάσεως, με το σχηματισμό κεφαλαίου επιμεριζόμενου σε μερίδες της μιας λίρας, για την πραγματοποίηση των εξής επιδιώξεων:

- Την ίδρυση καταστήματος για πώληση τροφίμων, ρούχων κλπ.
- Την οικοδόμηση, αγορά και κατασκευή ενός αριθμού σπιτιών για τα μέλη που θέλουν να βοηθηθούν αρμοιβαία, προκειμένου να βελτιώσουν τις συνθήκες της οικογενειακής και κοινωνικής τους ζωής.
- Την έναρξη κατασκευής εκείνων των ειδών που ο συνεταιρισμός θα κρίνει κατάλληλα, προκειμένου να προσφέρει εργασία στα άνεργα μέλη ή να βοηθήσει εκείνους που υποφέρουν, εξαιτίας επανειλημμένων μειώσεων του μισθού τους.

- Την αγορά ή μίσθωση από το συνεταιρισμό ενός ή περισσοτέρων αγροκτημάτων, που θα καλλιεργούνται από τα άνεργα μέλη ή από μέλη που δεν έχουν ικανοποιητική αμοιβή, προς όφελος και εξασφάλιση των μελών του συνεταιρισμού...»

Μέσο για την επίτευξη αυτών των σκοπών θ' αποτελούσε σε πρώτη φάση το συνεταιριστικό κατάστημα που θα ίδρυαν και θα διατηρούσαν τα ίδια τα μέλη του συνεταιρισμού, εργαζόμενα εκ περιτροπής κατά τον ελεύθερο χρόνο τους. Οι κανόνες που έθεσαν για τη λειτουργία του συνεταιρισμού τους, περιλήφθηκαν στο καταστατικό που συντάχθηκε από τα μέλη. Οι κανόνες αυτοί συνοψίζονται ως εξής:

1. Το κεφάλαιο το προμηθεύουν τα μέλη και αμείβεται με σταθερό επιτόκιο.
2. Μόνο τα πιο αγνά προϊόντα θα προμηθεύεται ο συνεταιρισμός για τα μέλη.
3. Θα γίνεται ακριβής ζύγιση και μέτρηση στα είδη που διαθέτει ο συνεταιρισμός.
4. Τα προϊόντα θα πωλούνται στις τιμές της αγοράς και δε θα χορηγείται ούτε θα ζητείται πίστωση.
5. Το πλεόνασμα θα επιμερίζεται αναλογικά με το ύψος των αγορών κάθε μέλους από το συνεταιρισμό.
6. Η αρχή «κάθε μέλος μια ψήφος» θα επικρατεί στην εκλογή της διοικήσεως, καθώς και η ιστότητα των φύλων για τα μέλη.
7. Η διαχείριση θα γίνεται από την αιρετή διοίκηση και από μια περιοδικά εκλεγόμενη επιτροπή ελέγχου.
8. Ένα καθορισμένο ποσοστό από τα κέρδη θα χρησιμοποιείται για εκπαίδευτικούς σκοπούς.
9. Η λογιστική κατάσταση και οι ισολογισμοί θα παρουσιάζονται συχνά στη συνέλευση των μελών.
10. Δε θα εξετάζονται οι πολιτικές και θρησκευτικές πεποιθήσεις αυτών που ζητούν να γίνουν μέλη.

Η πράξη απέδειξε αργότερα ότι η σύνθεση αυτή των κανόνων λειτουργίας του συνεταιρισμού αποτελούσε το κλειδί της επιτυχίας και το θεμέλιο οικοδομήσεως του συνεταιριστικού θεσμού σε όλον τον κόσμο. Όμως οι φροντίδες των πρωτεργατών, κατά το στάδιο ιδρύσεως του συνεταιρισμού τους, είχαν ως επίκεντρο το πρακτικό ξεκίνημα υλοποίησεως των οραματισμών τους και πρωταρχικά το πρόβλημα εξευρέσεως των οικονομικών πόρων. Το καταστατικό όριζε ότι το κεφάλαιο το προμηθεύουν τα μέλη. Άλλα οι οικονομική κατάσταση των μελών δεν επέτρεπε αξιόλογες εισφορές. Γί' αυτό όρισαν ότι κάθε μέλος όφειλε να καταβάλει ένα μικρό δικαίωμα εγγραφής, ύψους μιας λίρας, για να σχηματισθεί το πρώτο κεφάλαιο του συνεταιρισμού με το οποίο θ' αγοράζονταν τοις μετρητοίς τα πρώτα είδη που θα διέθετε το κατάστημα. Επειδή μάλιστα το ποσό αυτό ξεπερνούσε τις δυνατότητες των μελών, ορίσθηκαν τρία μέλη που κατά την ημέρα πληρωμής των μελών κάθε εβδομάδα τα επισκέπτονταν στα σπίτια τους για να εισπράζουν από τρεις πέννες αρχικά (η λίρα είχε τότε 240 πέννες) και περισσότερες αργότερα. Έτσι, σιγά-σιγά συγκεντρώθηκε το πρώτο πενιχρό κεφάλαιο των 28 λιρών του συνεταιρισμού.

Κατά το τέλος του 1844 και αφού φρόντισαν για τη νόμιμη σύσταση του συνεταιρισμού με τη μορφή εταιρίας, νοίκιασαν ένα κατάστημα και το διαρρύθμισαν για

τις ανάγκες του συνεταιρισμού. Το ετήσιο ενοίκιο, που προκαταβλήθηκε και τα έξοδα διαρρυθμίσεως απορρόφησαν σχεδόν το μισό από το αρχικό κεφάλαιο. Με τις υπόλοιπες 16 λίρες έκαναν τις πρώτες προμήθειες. Τα χρήματα αυτά ήταν αρκετά για να αγοράσουν έξι σακιά αλεύρι, ένα σακί χονδραλεσμένη βρώμη, 25 κιλά ζάχαρη, 13 κιλά βούτυρο και δύο δωδεκάδες κεριά. Αυτό ήταν το εμπόρευμα του καταστήματος όταν άρχισε να λειτουργεί την 21η Δεκεμβρίου 1844.

Επειδή δε ήταν γνωστό ότι τα μέλη του συνεταιρισμού δεν διέθεταν καθόλου χρήματα, το θέμα θεωρήθηκε αστείο από τους εμπόρους και τους περίοικους που μιλούσαν για το «κατάστημα των αδέκαρων» (σχ. 1.4a). Χρειάσθηκε πολύ κουράγιο από τα ιδρυτικά μέλη για να μην εγκαταλείψουν την πρωτοβουλία τους στα πρώτα βήματά της.

Σχ. 1.4a.
Το αρχικό κατάστημα των Σκαπανέων του Ροτσαντέιλ.

Η εξέλιξη του συνεταιρισμού δικαίωσε εκείνους που πίστευαν στην επιτυχία του. Άκολουθώντας τους κανόνες που είχαν περιληφθεί στο καταστατικό και αγοράζοντας τοις μετρητοίς τα προϊόντα σε τιμές χονδρικού εμπορίου και πουλώντας μετρητοίς στις λιανικές τιμές της αγοράς, το διαθέσιμο κεφάλαιο του συνεταιρισμού άρχισε σιγά-σιγά να αυξάνει και παράλληλα να αυξάνουν τα προϊόντα που διέθετε το συνεταιριστικό κατάστημα. Δαπάνες λειτουργίας δεν επιβάρυναν τη

διαχείριση του καταστήματος σ' αυτό το στάδιο, αφού το κατάστημα λειτουργούσε μόνο επί ορισμένες ώρες δυο ημέρες της εβδομάδας και το εξυπηρετούσαν τα μέλη. Έτσι το 1845 το κατάστημα άρχισε να πωλεί τσάι και καπνό και το 1846 κρέας και άλλα είδη (σχ. 1.4β). Όταν η προσπάθεια άρχισε να εδραιώνεται, ο συνεταιρισμός απόκτησε και άλλα μέλη, το κατάστημα άρχισε να λειτουργεί καθημερινά και χρησιμοποίησε και μόνιμο υπάλληλο.

Σχ. 1.4β.

Το κατάστημα του συνεταιρισμού του Ροτσντέιλ που σήμερα διατηρείται ως συνεταιριστικό μουσείο.

Η πορεία στη συνέχεια υπήρξε λαμπρή. Το 1848 ο συνεταιρισμός νοίκιασε ολόκληρο σπίτι για τις εργασίες του που πολλαπλασιάζονταν. Το κατάστημά του ήταν πλούσιο σε είδη καταναλωτή και προχώρησε το 1849 στην εγκατάσταση πρατηρίου για την πώληση βιβλίων και εφημερίδων. Τα πλεονάσματα του πρατηρίου προορίζονταν για την ίδρυση βιβλιοθήκης. Μέχρι το 1855 ο συνεταιρισμός ίδρυσε δύο δημοτικά σχολεία και εγκατέστησε δικό του αλευρόμυλο και δικό του υφαντουργείο. Μέσα σε μια δεκαετία η οικονομική και κοινωνική θέση των μελών άλλαξε ριζικά και κυρίως ανατράπηκαν οι εντυπώσεις ότι χωρίς κεφάλαια κάθε προσπάθεια βελτιώσεως είναι καταδικασμένη.

Κατά τη δεύτερη δεκαετία συνεχίσθηκε η επέκταση της δράσεως και της σημασίας του συνεταιρισμού. Μέχρι το 1867 ο συνεταιρισμός είχε κατασκευάσει δικό

του μεγαλοπρεπές μέγαρο με καταστήματα, βιβλιοθήκη, αναγνωστήρια, αίθουσες συνελεύσεων και διαλέξεων, δημιούργησε ταμείο πρόνοιας για τα μέλη του, ίδρυσε υποκατάστημα και εγκατέστησε δεύτερο αλευρόμυλο και σφαγείο. Το 1867 ο συνεταιρισμός, που το 1844 δεν μπορούσε να συγκεντρώσει τη μία λίρα συμμετοχής από κάθε μέλος, διέθεσε 25.000 λίρες για εξασφάλιση καταλλήλων κατοικιών στα μέλη.

Ο συνεταιρισμός των σκαπανέων του Ροτσντέιλ αποδείχθηκε αντάξιος των προσδοκιών των ιδρυτών του. Η επιτυχία του όμως δεν περιορίσθηκε στον περιορισμένο χώρο των μελών του, έστω και όταν αργότερα αυτά αριθμούσαν σε χιλιάδες και δεκάδες χιλιάδων. Ακτινοβόλησε σε όλο τον κόσμο και βρήκε πολλούς μιμητές, που κατανόησαν ότι είχαν στα χέρια τους το κλειδί για την οικονομική και κοινωνική τους αναβάθμιση. Γρήγορα διαπιστώθηκε ότι ο συνεταιρισμός αποτελούσε πρόσφορο εργαλείο όχι μόνο για τους καταναλωτές, αλλά για κάθε ενδιαφερόμενο και για κάθε οικονομική δραστηριότητα.

Δεν πρέπει όμως να θεωρηθεί, ότι κάθε συνεταιρισμός που αναγράφει στο καταστατικό του τους κανόνες που όρισαν οι σκαπανείς του Ροτσντέιλ, έχει εξασφαλισμένη την επιτυχία. Θα ήταν λάθος να δοθεί αυτή η εντύπωση. Ο συνεταιρισμός αποτελεί ανθρώπινο εργαλείο και σαν τέτοιο εξαρτά την αποτελεσματικότητά του από τον τρόπο με τον οποίο θα τον χρησιμοποιήσουν οι άνθρωποι. Οι άγραφοι κανόνες συμπεριφοράς των μελών του συνεταιρισμού των σκαπανέων του Ροτσντέιλ έχουν γι' αυτό τόση σημασία όσην έχουν και οι ρητές διατάξεις του καταστατικού. Η ιστορία του συνεταιρισμού του Ροτσντέιλ, όπως την αποτύπωσε ο Χολυόουκ, περιέχει πολλά μηνύματα από τη συμπεριφορά των μελών που έχουν μόνιμη ισχύ. Τέτοια είναι:

- Η τιμιότητα στις εμπορικές πράξεις που δεν επιτρέπει αθέμιτες συναλλαγές σε βάρος μελών ή σε βάρος τρίτων.
- Η κατανόηση μεταξύ των μελών και η ψύχραιμη και σε ισότιμη βάση αντιμετώπιση της συμπεριφοράς τους, που να δείχνει απόλυτο σεβασμό στην προσωπικότητά τους.
- Η αταλάντευτη προσήλωση στην εφαρμογή των νομίμων διαδικασιών, ακόμη και όταν κρίνεται ότι έτσι δεν εξυπηρετούνται τα στενά εννοούμενα συμφέροντα του συνεταιρισμού.
- Η επένδυση με προσωπικές θυσίες προς όφελος του συνόλου, επένδυση που θ' αποδώσει στο μέλλον πολλαπλάσια σε όλους.
- Η σωφροσύνη στη διαχείριση των κοινών υποθέσεων και στη χρησιμοποίηση των αποτελεσμάτων των κοινών ενεργειών προς όφελος ενός διευρυνόμενου κοινωνικού συνόλου.
- Η αναγνώριση της προσφοράς όλων εκείνων που συντελούν στην επιτυχία του συνεταιρισμού.
- Η αντοχή στις δυσκολίες που προέρχεται από την κατανόηση ότι ο συνεταιρισμός χαράζει ένα δρόμο που δεν είναι απαλλαγμένος από αντιξότητες.
- Η ειλικρίνεια στις προθέσεις όσων είναι μέλη ή ενδιαφέρονται να γίνουν μέλη, ότι με τη συμμετοχή τους στο συνεταιρισμό δεν επιδιώκουν παρά την επίτευξη των καταστατικών σκοπών του.

Όπως αναφέρει ο Χολυόουκ, οι σκαπανείς του Ροτσντέιλ ποτέ δεν διαιρέθηκαν

αν και είχαν διαφορές. Αυτό δείχνει τον έντονο βαθμό αφοσιώσεως στην ιδέα της συνεργασίας που τους οδηγούσε στον παραμερισμό κάθε παράγοντα διαιρέσεως.

1.4.2 Οι πιστωτικοί συνεταιρισμοί της Γερμανίας.

Τόσο η ιδέα όσο και η δημιουργία πιστωτικών συνεταιρισμών σύγχρονης μορφής, ξεκίνησαν από τη Γερμανία στα μέσα του 19ου αιώνα, όταν οι μικροεπαγγελματίες και οι γεωργοί αντιμετώπιζαν σοβαρά προβλήματα και δυσβάστακους όρους δανεισμού. Η ολοκληρωτική καταστροφή της γεωργικής παραγωγής κατά το 1846, που απείλησε με λιμό τις πτωχότερες επαγγελματικές τάξεις, αποτέλεσε την αφετηρία δυο ταυτοχρόνων αλλά ανεξαρτήτων μεταξύ τους κινήσεων. Η μια είχε ως πρωτεργάτη τον 'Ερμαν Σούλτσε - Ντέλιτς και αφορούσε τους πιστωτικούς συνεταιρισμούς των βιοτεχνών στις πόλεις. Η δεύτερη, με εμπνευστή το Φρειδερίκο - Γουλιέλμο Ραϊφάϊζεν, άνοιξε το δρόμο των πιστωτικών συνεταιρισμών των γεωργών. Οι ανεξάρτητες κινήσεις προς τις δύο αυτές κατευθύνσεις κατέληξαν στη διάκρισή τους σε αστικούς πιστωτικούς συνεταιρισμούς που ονομάσθηκαν λαϊκές τράπεζες και σε γεωργικούς πιστωτικούς συνεταιρισμούς, που ονομάσθηκαν αγροτικά ταμεία. Οι συνεταιρισμοί αυτοί είναι επίσης γνωστοί ως συνεταιρισμοί τύπου Σούλτσε ή τύπου Ραϊφάϊζεν οι δεύτεροι.

α) Συνεταιρισμοί τύπου Σούλτσε - Ντέλιτς.

Ο πρωτεργάτης των αστικών πιστωτικών συνεταιρισμών 'Ερμαν Σούλτσε (1808-1883) γεννήθηκε στη μικρή πόλη Ντέλιτς της Γερμανίας που βρίσκεται κοντά στη Λειψία. Από την πόλη αυτή προστέθηκε το Ντέλιτς στο επώνυμό του, για να διακρίνεται από εκείνους που φέρουν το συνηθισμένο στη Γερμανία επώνυμο Σούλτσε. Σπούδασε νομικά και ακολούθησε το δικαστικό κλάδο. Το 1841 τοποθετήθηκε δικαστής στη γενέτειρά του.

Τον προβληματισμό του για τα κοινά έδειξε αρχικά ο Σούλτσε - Ντέλιτς (σχ. 1.4γ) κατά τη σιτοδεία του 1846 και την απειλή της πείνας για τους πτωχότερους από τους συμπατριώτες του. Τότε ίδρυσε μια φιλανθρωπική ένωση και με έρανο συγκέντρωσε από τους πλουσιότερους ένα ποσό με το οποίο αγόρασε σιτάρι. Νοικιάζοντας ένα μύλο και ένα φούρνο κατόρθωσε να εφοδιάζει με ψωμί όσους δεν είχαν τα μέσα να το αγοράσουν.

Το φιλανθρωπικό του έργο συνέχισε ο Σούλτσε - Ντέλιτς και αργότερα με την ίδρυση, το 1849, ενός ταμείου πρόνοιας για περιπτώσεις ασθένειας. Τον ίδιο χρόνο ξεκίνησε και τις συνεταιριστικές πρωτοβουλίες του, με την ίδρυση δύο επαγγελματικών ενώσεων, μιας ξυλουργών και της δεύτερης υποδηματοποιών, με σκοπό την από κοινού προμήθεια πρώτων υλών. Οι ενώσεις αυτές ήταν προμηθευτικοί συνεταιρισμοί, για τον εφοδιασμό των μελών με υλικά σε χαμηλότερες από το λιανικό εμπόριο τιμές και σε καλή ποιότητα. Όμως τα μέλη των συνεταιρισμών αυτών, δεν ήταν σε θέση να πληρώσουν με μετρητά την αξία των εμπορευμάτων, έστω και αν τα προμήθευε ο συνεταιρισμός σε χαμηλότερη τιμή. Έτσι παρουσιάσθηκε η ανάγκη να βρεθούν δάνεια από εξωτερικές πηγές. Για τη διασφάλιση των δανειστών, ο Σούλτσε - Ντέλιτς εφάρμοσε την αλληλέγγυο ευθύνη των μελών. Δηλαδή, για κάθε δάνειο που έπαιρνε ο συνεταιρισμός, κάθε συνεταίρος έδινε εγγύηση υπευθυνότητάς του για την επιστροφή του δανείου, οπότε οι δανειστές εί-

Σχ. 1.4γ.
Έρμαν, Σούλτσε-Ντέλιτς (1806-1883).

χαν πολλαπλή διαβεβαίωση ότι θα τους επιστραφούν τα χρήματα που δανεισαν.

Για την εξεύρεση των αναγκαίων κεφαλαίων, ο Σούλτσε - Ντέλιτς ίδρυσε δανειστικό ταμείο, με σκοπό να δανείζει τα μέλη του προμηθευτικού συνεταιρισμού, ώστε να προμηθεύονται τις πρώτες ύλες τους από το συνεταιρισμό. Το δανειστικό ταμείο επιζητούσε να εξασφαλίσει τα αναγκαία κεφάλαια, από δωρεές και άτοκα δάνεια.

Κατά το 1850 και ενώ ο Σούλτσε - Ντέλιτς είχε εμπλακεί σε πολιτικούς και δικαστικούς αγώνες, δύο από τους συνεργάτες του ίδρυσαν πιστωτικό συνεταιρισμό στην πόλη Άιλενμπουργκ, στον οποίο εφάρμοσαν την ιδέα της αλληλεγγύου ευθύνης, που είχε εφαρμόσει ο Σούλτσε - Ντέλιτς στον προμηθευτικό συνεταιρισμό. Εισήγαγαν ακόμη και τις υποχρεωτικές μηνιαίες εισφορές των μελών, με σκοπό το σχηματισμό ξεχωριστού κεφαλαίου. Στην ιδέα της αναπτύξεως αυτού του είδους πιστωτικών συνεταιρισμών, αφοσιώθηκε ο Σούλτσε - Ντέλιτς μετά την παραίτησή του από τη θέση του δικαστή. Υποστήριξε την ιδέα σχηματισμού των κεφαλαίων του πιστωτικού συνεταιρισμού από τα ίδια τα μέλη, μέσω μερίδων σημαντικού ύψους, που θα τις προσέλκυαν τα μεγάλα μερίσματα. Τόσο πολύ πίστευε ο Σούλτσε

- Ντέλιτς στη δύναμη της συνεργασίας και της αξιοποιήσεως της συλλογικής δυνάμεως, ώστε θεωρούσε ομολογία ανικανότητας την επίκληση εξωτερικής βοήθειας και την επιζήτηση προνομίων. Ούτε την κρατική ενίσχυση θεωρούσε αποδεκτή. Ακόμη, κατά τη χορήγηση των δανείων, ο Σούλτσε - Ντέλιτς δε δεχόταν οποιαδήποτε επέμβαση, σχετικά με τον τρόπο χρησιμοποιήσεώς τους, αρκεί να ήταν εξασφαλισμένη η επιστροφή τους. Οι δανειζόμενοι, υποστήριζε, ξέρουν καλύτερα από κάθε άλλον τι τους συμφέρει.

Τους συνεταιρισμούς θεωρούσε ο Σούλτσε - Ντέλιτς ως τις «συντεχνίες του μέλλοντος», δηλαδή τους σύγχρονους φορείς, που θα έδιναν στους μικροεπαγγελματίες την αίγλη και τη δύναμη που είχαν παλιότερα οι συντεχνίες, αλλά σε καθεστώς ελεύθερης οικονομικής δράσεως. «Η συντεχνία του μέλλοντος» ήταν και ο τίτλος του περιοδικού που άρχισε να εκδίδει από το 1854.

Οι συνεταιρισμοί Σούλτσε - Ντέλιτς είχαν ευρεία απήχηση και ο αριθμός τους αυξήθηκε τόσο, ώστε το 1859 συγκλήθηκε το πρώτο συνέδριο. Με απόφαση του συνέδριου ιδρύθηκε αρχικά ένα κεντρικό γραφείο επικοινωνίας των συνεταιρισμών, το οποίο αργότερα εξελίχθηκε στην πρώτη γερμανική συνομοσπονδία συνεταιρισμών.

Η συσσώρευση πολύχρονης πείρας ως προς τις ιδιαιτερότητες των συνεταιρισμών, οδήγησε από το 1863 τον Σούλτσε - Ντέλιτς στην προετοιμασία νομοσχεδίου για τους συνεταιρισμούς, στο οποίο στηρίχθηκε η πρώτη πρωστική συνεταιριστική νομοθεσία του 1867. Από την πράξη φάνηκε αργότερα ότι στη νομοθεσία αυτή έπρεπε να γίνουν ορισμένες τροποποιήσεις. Το σχετικό υλικό ετοίμασε και δημοσίευσε ο Σούλτσε - Ντέλιτς λίγους μήνες πριν από το θάνατό του, για να χρησιμοποιηθεί κατά την αναθεώρηση της νομοθεσίας που έγινε το 1889. Για να τιμήσει την προσφορά του στη διαμόρφωση της συνεταιριστικής νομοθεσίας, το πανεπιστήμιο της Χαϊδελβέργης ανακήρυξε τον Σούλτσε - Ντέλιτς επίτιμο διδάκτορα του Συνεταιριστικού Δικαίου.

β) Συνεταιρισμοί τύπου Raiffaisen.

Οι συνεταιρισμοί τύπου Raiffaisen είναι γεωργικοί πιστωτικοί συνεταιρισμοί, που οφείλουν την ίδρυσή τους στις ιδέες και στις προσπάθειες του Φρειδερίκου - Γουλιέλμου Raiffaisen (1818-1888) (σχ. 1.4δ). Όπως και ο Σούλτσε - Ντέλιτς, ο Raiffaisen ήταν Γερμανός. Αν και ήταν κατά δέκα έτη νεότερος του Σούλτσε - Ντέλιτς, η συνεταιριστική πορεία του Raiffaisen παρουσιάζει έντονη ιδεολογική και χρονική σύμπτωση με εκείνη του Σούλτσε - Ντέλιτς.

Ο συνεταιριστικός προβληματισμός του Raiffaisen είχε ως αφετηρία τη συναίσθηση κοινωνικής ευθύνης του όταν, από το 1845, ήταν δήμαρχος στο Βάιερμπους, η καταστροφή των σοδειών κατά το 1846-47 έφερε τη δυστυχία σε μεγάλο μέρος των δημοτών του. Για την αντιμετώπιση του φάσματος της πείνας, ζήτησε την ενίσχυση των πιο ευπόρων κατοίκων και ίδρυσε την καταναλωτική ένωση του Βάιερμπους. Με δάνειο που συνήψε και με προσωπική του ευθύνη, εγκατέστησε αρτοποιείο και αγόραζε σιτηρά για την παρασκευή ψωμιού σε δύο ποιότητες, από τις οποίες τη δεύτερη τη διέθετε στη μισή τιμή στους απόρους. Αυτή η πετυχημένη προσπάθεια οδήγησε τις σκέψεις του Raiffaisen στις δυνατότητες της συλλογικής ενέργειας.

Σχ. 1.4δ.

Φρειδερίκος-Γουλιέλμος Ραϊφάιζεν (1818-1883).

Οι γεωργοί από τους οποίους αποτελείτο κυρίως η περιφέρειά του, όπως και του Φλάμμερσφελντ, όπου τοποθετήθηκε το 1849, υπέφεραν κυρίως από την εκμετάλλευση των εμπόρων, που εφοδίαζαν τους αγρότες με παραγωγικά μέσα. Συνδυάζοντας τα φιλανθρωπικά του αισθήματα με την ανάγκη για πρακτική αντιμετώπιση αυτής της καταστάσεως, ο Ραϊφάιζεν ίδρυσε το 1849 μια ένωση για την ενίσχυση των απόρων γεωργών. Την ένωση απετέλεσαν εύποροι κάτοικοι, οι οποίοι προσφέρθηκαν να εγγυηθούν για τις υποχρεώσεις της και μπορούσαν να καταθέτουν τις οικονομίες τους στην ένωση με τόκο 5%. Σκοπός και έργο της ενώσεως ήταν η αγορά παραγωγικών ζώων και η διάθεσή τους στους αγρότες με πίστωση και τμηματική εξόφληση. Αποτελούσε δηλαδή ένα είδος προμηθευτικού συνεταιρισμού, στον οποίο όμως μέλη δεν ήταν οι ενδιαφερόμενοι αγρότες.

Το πρόβλημα, που φάνηκε να υπάρχει κατά τη λειτουργία του προμηθευτικού συνεταιρισμού, ήταν ότι οι αγρότες ήθελαν να διαλέγουν οι ίδιοι τα ζώα τους. Είχαν κυρίως ανάγκη από το χρηματικό ποσό που ήταν απαραίτητο για την αγορά αυτή. Είχαν δηλαδή περισσότερο ανάγκη από έναν πιστωτικό συνεταιρισμό. Τον πιστωτικό όμως συνεταιρισμό τον έβλεπε, κατά το στάδιο αυτό, ο Ραϊφάιζεν ως έμμεση έκφραση της κοινωνικής αλληλεγγύης από τους εύπορους προς τους άπορους και αικόμη ως φορέα προσφοράς υπηρεσιών κοινωνικής αντιλήψεως, δηλαδή φροντίδας για τα εγκαταλειμένα παιδιά, τους ασθενείς, τους αρρώστους κλπ. Με αυτό το πνεύμα ίδρυσε το 1852 στο Χέντεσντορφ νέα ένωση, που, ενώ αρχικά ανταποκρίθηκε στο σκοπό της, στη συνέχεια αδράνησε.

Στο μεταξύ είχαν διαδοθεί οι επιτυχίες των συνεταιρισμών του Σούλτσε - Ντέλιτς, του οποίου οι ιδέες οδήγησαν τον Ραϊφάιζεν κατά το 1862 στη μετατροπή της ενώσεως του Χέντεσντορφ σε πιστωτικό συνεταιρισμό των γεωργών. Για το συνεταιρισμό αυτόν όρισε ότι μέλη θα έπρεπε να είναι μόνο οι ενδιαφερόμενοι για

τις υπηρεσίες του, που θα κατέβαλλαν δικαίωμα εγγραφής και εισφορά για το σχηματισμό κεφαλαίου, θα πρόσφεραν εγγυήσεις για τις υποχρεώσεις του συνεταιρισμού και θα είχαν δικαίωμα συμμετοχής στη διανομή των πλεονασμάτων. Αναγνώρισε έτσι ο Ραϊφάζεν ότι μόνο η αυτοβοήθεια των ενδιαφερομένων μπορούσε να είναι πετυχημένη και διαρκής, ενώ η στήριξη στη φιλανθρωπία μόνο πρόσκαιρη βοήθεια μπορούσε να φέρει.

Όμως, παρά την κατά βάση υιοθέτηση των απόψεων του Σούλτσε - Ντέλιτς, ο Ραϊφάζεν θεωρούσε ότι η καθιέρωση σημαντικού ύψους συνεταιριστικής μερίδας και δικαιώματος εγγραφής εμπόδιζαν τους οικονομικά πιο αδύνατους, που είχαν και τη μεγαλύτερη ανάγκη από το συνεταιρισμό, να γίνουν μέλη, γιατί δεν μπορούσαν να εισφέρουν τα ποσά αυτά. Ακόμη, η διανομή πλεονασμάτων εμπόδιζε το σχηματισμό συνεταιριστικών κεφαλαίων που θα εξυπηρετούσαν τα μέλη στο διηνέκτη. Τις ιδέες του, για γεωργικούς πιστωτικούς συνεταιρισμούς, χωρίς εισφορά και δικαίωμα εγγραφής και χωρίς διανομή πλεονασμάτων, που θα είχαν μικρή περιφέρεια για να αποκτά ουσιαστικό περιεχόμενο η αλληλέγγυος ευθύνη, έθεσε σε εφαρμογή ο Ραϊφάζεν με επιτυχία, έτσι ώστε κατά το 1870 να υπάρχουν 75 συνεταιρισμοί αυτού του τύπου και το 1872 να ιδρυθεί η πρώτη ένωση πιστωτικών συνεταιρισμών με την επωνυμία «Γεωργική Συνεταιριστική Τράπεζα του Ρήνου». Αφού σχηματίσθηκαν και άλλες ενώσεις, ο Ραϊφάζεν προχώρησε το 1876 στην ίδρυση Κεντρικού Γεωργικού Ταμείου, που αποτέλεσε το φορέα που αργότερα μετονομάσθηκε σε Γερμανική Τράπεζα Ραϊφάζεν.

Κατά τον Ραϊφάζεν, ο οποίος από το 1879 προχώρησε και στην έκδοση περιοδικού με τίτλο «Γεωργικό Συνεταιριστικό Φύλλο», τελικός σκοπός του συνεταιρισμού ήταν η πνευματική και ηθική προαγωγή του λαού. Υπήρχαν όμως και υποστηρικτές του γεωργικού πιστωτικού συνεταιρισμού, που πίστευαν ότι ο συνεταιρισμός πρέπει να αποκτήσει πιο πρακτικό περιεχόμενο και να πλησιάσει προς τη μορφή συνεταιρισμού του Σούλτσε - Ντέλιτς. Υποστήριζαν δηλαδή ότι πρέπει να καθιερώνει σχετικά μεγάλες μερίδες και να διανέμει στα μέλη του το μεγαλύτερο μέρος των πλεονασμάτων αντί να τα συσσωρεύει συνεχώς στο συνεταιρισμό για το σχηματισμό αδιανέμητου κεφαλαίου. Με τον τρόπο αυτό, υποστήριζαν, το ενδιαφέρον των μελών θα επατηρείται αδιάπτωτο και ο συνεταιρισμός θα συγκεντρώνει τα αναγκαία για τη ρειτουργία του κεφάλαια. Έτσι, μέσα από την κίνηση για τη δημιουργία συνεταιρισμών τύπου Ραϊφάζεν, ξεπήδησε και μια παραλλαγή της, με επικεφαλής τον Γουλιέλμο Χάας (1839-1913), που δημιούργησε και χωριστή Ομοσπονδία.

Η γεφύρωση του χάσματος που δημιουργήθηκε μεταξύ των συνεταιρισμών Ραϊφάζεν και Χάας, πραγματοποιήθηκε αργότερα. Η προσέγγιση των δύο απόψεων έγινε όταν η νομοθεσία επέβαλε την καθιέρωση εισφοράς των μελών, έστω και μικρής, και την ορχή της διανομής στα μέλη ενός μέρους των πλεονασμάτων. Οι δύο χωριστές ομοσπονδίες γεωργικών πιστωτικών συνεταιρισμών που είχαν ιδρυθεί συγχωνεύθηκαν σε μία το 1930 με την επωνυμία Εθνική Ομοσπονδία των Γερμανικών Γεωργικών Συνεταιρισμών Ραϊφάζεν.

γ) Συγκριτική αντιπαράθεση.

Οι κανόνες που έγιναν δεκτοί από τους Σούλτσε - Ντέλιτς και Ραϊφάζεν και από

Σχ. 1.4ε.

Ένα κατάστημα της τράπεζας Ραϊφάιζεν στο Βέλγιο.

τους αντίστοιχους συνεταιρισμούς, παρουσιάζουν μεταξύ τους ομοιότητες και διαφορές, που στα κύρια σημεία τους συνοψίζονται στα ακόλουθα:

- Κάθε συνεταιρίος έχει μία μερίδα και μία ψήφο και στις δύο κατηγορίες συνεταιρισμών.
- Οι συνεταιριστικές μερίδες είναι μεγάλες στους αστικούς πιστωτικούς συνεταιρισμούς και μικρές στους γεωργικούς.
- Η αλληλέγγυος ευθύνη ισχύει και στις δύο κατηγορίες συνεταιρισμών και είναι περιορισμένη ή απεριόριστη. Όταν είναι περιορισμένη, είναι συνήθως μεγαλύτερο πολλαπλάσιο της μερίδας στους γεωργικούς συνεταιρισμούς, σε σύγκριση με τους αστικούς.
- Η περιφέρεια του αστικού συνεταιρισμού είναι μεγάλη ενώ του γεωργικού μικρή. Αυτή η επιλογή συνδέεται και με το ύψος της ευθύνης που προαναφέρθηκε, γιατί η ανάληψη μεγάλης ευθύνης στους γεωργικούς συνεταιρισμούς προϋποθέτει γνωριμία μεταξύ των μελών.
- Κατά τη διανομή των πλεονασμάτων οι αστικοί συνεταιρισμοί διανέμουν το μεγαλύτερο μέρος τους ενώ οι γεωργικοί χρησιμοποιούν το μεγαλύτερο μέ-

ρος για το σχηματισμό αποθεματικών κεφαλαίων.

— Ως προς τη συγκέντρωση των κεφαλαίων τους, οι αστικοί συνεταιρισμοί στηρίζονται στις μερίδες των μελών και στις καταθέσεις μελών και τρίτων, ενώ οι γεωργικοί συνεταιρισμοί δεν απορρίπτουν τη χορήγηση φθηνών κεφαλαίων από το κράτος.

Από τα πιο πάνω είναι φανερό ότι κάθε κατηγορία έχει προσαρμοσθεί στις ιδιομορφίες του χώρου που εξυπηρετεί, ενώ διατηρούνται κοινά τα βασικά συνεταιριστικά χαρακτηριστικά.

1.4.3 Οι συνεταιρισμοί κοινής παραγωγής.

Όπως και οι καταναλωτικοί, έτσι και οι συνεταιρισμοί κοινής παραγωγής είναι, ιστορικά, δημιούργημα της βιομηχανικής επαναστάσεως. Με τους συνεταιρισμούς κοινής παραγωγής, οι εργαζόμενοι επιδίωξαν την καλύτερη αξιοποίηση και αμοιβή της εργασίας τους. Αντί να υπάρχει επιχειρηματίας, που να προμηθεύεται από την ελεύθερη αγορά μηχανήματα και εργασία και να αποκομίζει κέρδος από το συνδυασμό τους, οι ίδιοι οι εργαζόμενοι θα μπορούσαν να τον αντικαταστήσουν αδελφωμένοι σε συνεταιρισμούς κοινής παραγωγής, ώστε ολόκληρη η αφέλεια να παραμένει στους ίδιους και να μοιράζεται δίκαια μεταξύ τους. Αυτή ήταν η κεντρική ιδέα των οραματιστών και των θεωρητικών των συνεταιρισμών κοινής παραγωγής.

Πατρίδα των συνεταιρισμών κοινής παραγωγής θεωρείται η Γαλλία, όπου οι ιδέες του Σαιν Σιμόν, του Κάρολου Φουριέ, του Φίλιππου Μπουσσέ και του Λουί Μπλαν βρήκαν κατάλληλες κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες όχι μόνο να διαδοθούν, αλλά και να δοκιμασθούν στην πράξη (σχετική αναφορά γίνεται στην παράγραφο 1.3). Η ιδέα του συνεταιρισμού κοινής παραγωγής δεν ήταν ομοιόμορφη σε όλους αυτούς τους θεωρητικούς υποστηρικτές της. Το κοινό σημείο ήταν η ανάγκη να βρεθεί το κεφάλαιο που χρειάζεται ένας συνεταιρισμός, για να αξιοποιήσει την εργατική δύναμη των μελών του. Ως προς τον τρόπο εξευρέσεώς του άλλοι συνιστούσαν το φιλάνθρωπο κεφαλαιούχο που θα το προμήθευε, άλλοι τη συγκέντρωσή του από τα μέλη, έστω και αν αυτό θα σήμαινε στερήσεις, ενώ άλλοι υποστήριζαν ότι έπρεπε να δοθεί από το κράτος. Το επίπεδο συνεργασίας άλλοτε περιγραφόταν ως κοινοβιακό, όπου όλοι θα ζούσαν και θα εργάζονταν μαζί σαν μια οικογένεια και άλλοτε ως περιοριζόμενο στην επαγγελματική δραστηριότητα.

Παραλλαγές της δύσκολης μορφής συνεταιρισμού, που αποτελεί ο συνεταιρισμός κοινής παραγωγής δοκιμάσθηκαν αρκετές στην πράξη. Εκτός από λίγες φωτεινές εξαιρέσεις, τα αποτελέσματα δεν ανταποκρίθηκαν στις προσδοκίες. Όμως, ο πειραματισμός και το ζύμωμα των ιδεών έδωσαν ορισμένα σημαντικά μηνύματα, ότι δηαδή αυή η προχωρημένη μορφή συνεργασίας έχει πολλές απαιτήσεις από τους συνεργαζόμενους και ότι μπορεί να δώσει τα καλύτερα δυνατά αποτέλεσματα, με την προϋπόθεση ότι τα συνεταιριστικά ιδεώδη θα υπερισχύουν των ανθρωπίνων αδυναμιών και ότι η αλληλεγγύη θα καθυποτάσσει τον ατομικισμό.

Οι δυσκολίες που διαπιστώθηκαν στην πράξη αναφέρονταν:

- Στην έλλειψη πειθαρχίας των μελών προς τις αιρετές διοικήσεις. Η συνύπαρξη, στα ίδια τα μέλη, της ιδιότητας του ιδιοκτήτη της επιχειρήσεως και της ιδιότητας του εργαζόμενου σ' αυτή, αδυνατίζει την πειθαρχία, που αποτελεί προϋπόθεση για την επιτυχία.

- Στη δυσκολία να ρυθμισθούν οι αποδοχές από την εργασία με βάση την απόδοση των μελών, όταν η ειδίκευση και η ποιότητα του προσφερόμενου έργου διαφέρουν.
- Στην έλλειψη επιχειρηματικού πνεύματος και εμπορικής ικανότητας, όταν τα ίδια τα μέλη εναλλάσσονται σε παραγωγικές και εμπορικές δραστηριότητες.
- Στην άρνηση αποδοχής νέων μελών, όταν ο συνεταιρισμός έχει επιτύχει, γιατί τα υπάρχοντα μέλη πιστεύουν ότι με τον τρόπο αυτό θα μειωθούν τα οφέλη τους και θα παραχωρηθούν σε νέα μέλη που δεν κοπίασαν για να οδηγήσουν το συνεταιρισμό στην επιτυχία.
- Στη διακοπή προσφοράς της προσωπικής εργασίας των ιδίων των μελών, όταν ο συνεταιρισμός έχει εξασφαλίσει σημαντικά εισοδήματα στα μέλη και στην παράλληλη τάση να χρησιμοποιούν υπαλλήλους για το έργο που πριν εκτελούσαν τα μέλη.

Παρά τις ανθρώπινες αυτές δυσκολίες των συνεταιρισμών κοινής παραγωγής, οι ιδέες που καλλιεργήθηκαν σημαντικά στη Γαλλία μεταφυτεύθηκαν τόσο στην Αγγλία όσο και στη Γερμανία και στη συνέχεια σε άλλες χώρες. Στην Αγγλία οι ιδέες υιοθετήθηκαν από τους χριστιανούς σοσιαλιστές, οι οποίοι επιδίωκαν τη δημιουργία συνεταιρισμών γενικής μορφής που να περιλαμβάνουν κάθε τομέα της ανθρώπινης ζωής και να εφαρμόζουν τις χριστιανικές αρχές. Οι συνεταιρισμοί όμως που ίδρυσαν δεν επιβίωσαν για πολύ ή μετασχηματίσθηκαν σε μορφές εταιρίας.

Στη Γερμανία, τόσο ο Λασσάλ όσο και ο Σούλτσε-Ντέλιτς και Ραϊφάιζεν, θεωρούσαν τους συνεταιρισμούς κοινής παραγωγής ως την ανώτατη βαθμίδα εξελίξεως, στην οποία θα οδηγούσαν οι απλούστερες μορφές συνεταιρισμών, που δεν εκτιμούσε ιδιαίτερα ο Λασσάλ. Ο πρώτος θάνατος του Λασσάλ και η έντονη και αυτόνομη ανάπτυξη των συνεταιρισμών τύπου Σούλτσε-Ντέλιτς δεν δημιούργησαν σημαντικές ευκαιρίες για την προώθηση συνεταιρισμών κοινής παραγωγής.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΟΙ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΑΡΧΕΣ ΤΩΝ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΩΝ

2.1 Γενικά.

Οι ιδέες των θεωρητικών θεμάτων του συνεργατισμού και η εφαρμογή τους στην πράξη, καθώς και οι εποικιακές και αποτυχίες στις οποίες αυτές οδήγησαν, κατελήξαν, στα μέσα του 19ου αιώνα τ. ν. κατασταλάξουν στους κανόνες που διατύπωσαν στο καταστατικό τους οι ακοπανείς του Ροτσντέιλ. Η τόσο πετυχημένη συγκέντρωση των κανόνων, σύμφωνα με τους οποίους πρέπει να κατευθύνεται η δράση των συνεταιρισμών, συνετέλεσε στο να θεωρείται ο συνεταιρισμός του Ροτσντέιλ ως ο πρώτος συνεταιρισμός σύγχρονης μορφής. Οι αρχές, στις οποίες στηρίχθηκε ο συνεταιρισμός εκείνος, υπήρξαν και είναι πάντα μόνιμο σημείο αναφοράς σε όλες τις περιπτώσεις συζητήσεων των αρχών του συνεργατισμού, ώστε, όταν γίνεται αναφορά στις «αρχές του Ροτσντέιλ», να εννοούνται πάντα οι αρχές του συνεργατισμού.

Από το 1844 που ιδρύθηκε ο συνεταιρισμός του Ροτσντέιλ και μέχρι σήμερα, οι συνεταιρισμοί ξαπλώθηκαν σ' όλο τον κόσμο. Μάλιστα, δεν πειροίσθηκαν μόνο στη μορφή των καταναλωτικών συνεταιρισμών, αλλά επεκτάθηκαν σε κάθε μορφή δραστηριότητας των ανθρώπων, όπου η συλλογική οικονομική δράση είναι δυνατή και υπόσχεται καλύτερα αποτελέσματα από την ατομική. Με την πληθώρα των τύπων συνεταιρισμών που δημιουργήθηκαν, φάνηκαν και οι ιδιομορφίες της κάθε μορφής και ακόμη και οι προσαρμογές, που η πράξη επέβαλε στους συνεταιρισμούς, για να μπορούν να λειτουργούν κάτω από διαφορετικά κοινωνικά και οικονομικά συστήματα. Οι παράγοντες αυτοί οδήγησαν, από το τέλος του 19ου αιώνα, σε συζητήσεις για μια συμφωνημένη και κοινά αποδεκτή διατύπωση των συνεταιριστικών αρχών.

Η διατύπωση των αρχών του συνεργατισμού, με τρόπο που να αποτελούν διεθνείς πια αρχές, αποδείχθηκε αρκετά δύσκολη. Οι διαφορετικές εμπειρίες χωρών και ειδών συνεταιρισμών από την εφαρμογή παραλλαγών των αρχών του Ροτσντέιλ, από την αυστηρή τήρηση ορισμένων από αυτές και την αποδυνάμωση άλλων, ώθησε τη Διεθνή Συνεταιριστική Ένωση (το ενιαίο διεθνές όργανο των κάθε είδους συνεταιρισμών), να ασχοληθεί επανειλημμένα στα διεθνή συνέδριά της με τη διατύπωση των αρχών του συνεργατισμού. Για τη διατύπωση αυτή συγκροτήθηκαν επιτροπές από προσωπικότητες του διεθνούς συνεργατισμού, που μελέτησαν εξονυχιστικά το θέμα και αντάλλαξαν απόψεις και επιχειρήματα επί μακρό χρό-

vo. Η τελευταία φορά που διατυπώθηκαν οι διεθνείς συνεταιριστικές αρχές ήταν στο Συνέδριο της Διεθνούς Συνεταιριστικής Ενώσεως της Βιέννης το 1966. Η διατύπωση στην οποία κατέληξε το Συνέδριο, συνόψισε τα θεμελιώδη χαρακτηριστικά των συνεταιρισμών στα ακόλουθα έξι σημεία, τα οποία και αποτελούν τις έξι θεμελιώδεις αρχές του συνεργατισμού:

- 1) Η συμμετοχή μελών σε μια συνεταιριστική οργάνωση πρέπει να είναι εθελοντική και προσιτή, χωρίς τεχνητούς περιορισμούς από οποιεσδήποτε κοινωνικές, πολιτικές ή θρησκευτικές διακρίσεις, σε όλα τα άτομα που μπορούν να κάνουν χρήση των υπηρεσιών της και επιθυμούν να αποδεχθούν τις ευθύνες της συμμετοχής.
- 2) Οι συνεταιριστικές οργανώσεις είναι δημοκρατικές οργανώσεις. Οι υποθέσεις τους πρέπει να κατευθύνονται από πρόσωπα εκλεγόμενα ή οριζόμενα με τρόπο αποδεκτό από τα μέλη και υπόλοιγα σε αυτά. Τα μέλη των πρωτοβαθμίων οργανώσεων πρέπει να απολαμβάνουν ίσα δικαιώματα ψήφου (κάθε άτομο μία ψήφος) και συμμετοχή σε αποφάσεις που επηρεάζουν τις οργανώσεις τους. Στις μη πρωτοβάθμιες οργανώσεις η διοίκηση πρέπει να διεξάγεται σε δημοκρατική βάση με πρόσφορο τρόπο.
- 3) Οι συνεταιριστικές μερίδες πρέπει να απολαμβάνουν μόνο ένα περιορισμένο τόκο ή και καθόλου.
- 4) Πλεονάσματα και αποταμιεύσεις, αν υπάρχουν, προερχόμενα από τις δραστηριότητες της οργανώσεως, ανήκουν στα μέλη της οργανώσεως και πρέπει να διαθέτονται έτσι ώστε να αποφεύγεται το να ωφελείται ένα μέλος σε βάρος των άλλων.
Αυτό μπορεί να γίνεται με απόφαση των μελών ως εξής:
α) Για την ανάπτυξη των δραστηριοτήτων του συνεταιρισμού.
β) Για την παροχή κοινών υπηρεσιών.
γ) Με διανομή στα μέλη, ανάλογα με τις συναλλαγές τους με την οργάνωση.
- 5) Όλες οι συνεταιριστικές οργανώσεις πρέπει να προνοούν για την εκπαίδευση των μελών τους, των στελεχών και των υπαλλήλων τους και του κοινού γενικά στις αρχές και στις μεθόδους του συνεργατισμού τόσο τις οικονομικές, όσο και τις δημοκρατικές.
- 6) Όλες οι συνεταιριστικές οργανώσεις, για να εξυπηρετήσουν καλύτερα τα συμφέροντα των μελών τους και των κοινωνιών τους, πρέπει να συνεργάζονται ενεργά με κάθε πρακτικό τρόπο με άλλους συνεταιρισμούς σε τοπικό, εθνικό και διεθνές επίπεδο.

2.2 Ανάλυση των διεθνών αρχών.

Η λιγόλογη και συνεκτική διατύπωση των διεθνών αρχών του συνεργατισμού περικλείει μέσα της τη φιλοσοφία και την πρακτική του πολυσύνθετου κοινωνικοοικονομικού συνεταιριστικού θεσμού, ο οποίος φιλοδοξεί να προσφέρει οικονομικά και κοινωνικά οφέλη στα μέλη των διαφόρων συνεταιρισμών και έμμεση συνδρομή και εξυπηρέτηση στο κοινωνικό σύνολο.

Επειδή η καλύτερη γνωριμία με το συνεταιρισμό μπορεί να επιτευχθεί μόνο με την κατανόηση της φυσιογνωμίας του, είναι απαραίτητη μια σύντομη ανάλυση των αρχών στις οποίες στηρίζεται.

α) Πρώτη αρχή: Ελευθερία εισόδου-εξόδου.

«Η συμμετοχή μελών σε μια συνεταιριστική οργάνωση πρέπει να είναι εθελοντική και προσιτή, χωρίς τεχνητούς περιορισμούς από οποιεσδήποτε κοινωνικές, πολιτικές ή θρησκευτικές διακρίσεις, σε όλα τα άτομα που μπορούν να κάνουν χρήση των υπηρεσιών της και επιθυμούν να αποδεχθούν τις ευθύνες της συμμετοχής».

Η αρχή αυτή αφορά την ελεύθερη και εθελοντική συμμετοχή μελών στο συνεταιρισμό και αναφέρεται και ως «αρχή της ανοικτής πόρτας». Όσοι μπορούν να κάνουν χρήση των υπηρεσιών του συνεταιρισμού, μπορούν, αν το θέλουν, να γίνουν μέλη του, αρκεί να αποδέχονται και να σέβονται το καταστατικό του. Από το συνεταιρισμό δεν εμποδίζεται η είσοδος νέων μελών ή η αποχώρηση παλιών. Άσκηση άμεσης ή έμμεσης πίεσεως για εγγραφή σε συνεταιρισμό δεν νοείται. Η εγγραφή ενός ατόμου στο συνεταιρισμό πρέπει να είναι αποτέλεσμα αβίαστης προσωπικής του επιλογής. Το νόημα της εγγραφής ενός μέλους στο συνεταιρισμό πρέπει να είναι η επιθυμία του να συνεργασθεί αρμονικά με τα υπόλοιπα μέλη, για να πετύχουν όλοι μαζί αποτελέσματα επιθυμητά σε όλους.

Από την εποχή του Ροτσντέιλ ως σήμερα, ο συνεταιρισμός δεν έπαψε να ενδιαφέρεται για το χαρακτήρα και την τιμιότητα των υποψηφίων μελών. Αυτήν την ανάγκη εκφράζει η διατυπωμένη στο καταστατικό του Ροτσντέιλ προϋπόθεση ότι, για να γίνει δεκτό κάποιο καινούργιο μέλος, θα πρέπει να προταθεί από δύο υπάρχοντα μέλη. Είναι φανερή η σημασία αυτής της απαιτήσεως, που στη σημερινή εποχή έχει υποκατασταθεί από νομικά κριτήρια. Έτσι, στη συνεταιριστική νομοθεσία, ορίζεται συνήθως ότι δεν μπορούν να γίνουν μέλη όσοι έχουν καταδικασθεί για ορισμένα αδικήματα, όπως πλαστογραφία, απάτη κλπ.

Παρά το γεγονός ότι η αρχή της ανοικτής πόρτας αποτελεί μια από τις κοινωνικές διαστάσεις του συνεταιρισμού, αφού ορίζει ότι ο συνεταιρισμός οφείλει να δέχεται ως κοινωνούς της συνεταιριστικής περιουσίας και άτομα που δεν έχουν συμβάλει στη δημιουργία της, όμως δεν μπορεί να υποστηρίχθει ότι η αρχή αυτή είναι απαλλαγμένη από δυσκολίες ως προς την εφαρμογή της. Αν ένας αλιευτικός συνεταιρισμός που εκμεταλλεύεται μια μικρή λίμνη δεχθεί ως μέλη ένα μεγάλο αριθμό ατόμων, είναι βέβαιο ότι δεν θα επιβιώσει. Γι' αυτό, στις περιπτώσεις που η προσθήκη νέων μελών είναι πολύ πιθανό ότι θα βλάψει αντί να βοηθήσει την πορεία του συνεταιρισμού, καθορίζονται κριτήρια για την αποδοχή ή όχι νέων μελών.

Η αποχώρηση επίσης των μελών δεν μπορεί σε όλα τα είδη των συνεταιρισμών να γίνεται χωρίς ορισμένους κανόνες που καθορίζονται στο καταστατικό. Όταν, για παράδειγμα, ένας συνεταιρισμός κοινής παραγωγής γεωργικών προϊόντων προχωράει στην προμήθεια σοβαρής αξίας μηχανικού εξοπλισμού για λογαριασμό των μελών του, ή προχωράει στην ανέγερση εγκαταστάσεων για την αξιοποίηση των προϊόντων των μελών του, είναι εύλογο να ζητήσει και να συμπεριλάβει στο καταστατικό του την αυτοδέσμευση των μελών του ότι δεν θα αποχωρήσουν πριν τουλάχιστον εκπλήρωθούν οι υποχρεώσεις που έχει αναλάβει. Ακόμη, για ν' αποφευχθούν οι περιπτώσεις απερίσκεπτης εγγραφής και σε λίγο χρόνο διαγραφής, μπορεί το καταστατικό να ορίζει μια ελάχιστη διάρκεια παραμονής στο συνεταιρισμό.

Γενικά, μπορεί να λεχθεί ότι η αρχή της ανοικτής πόρτας εφαρμόζεται από τους

συνεταιρισμούς με τέτοιο τρόπο, ώστε να μην παρεμβάλλονται αδικαιολόγητα εμπόδια αλλά και να μην παραβλάπτεται η αποτελεσματικότητα των προσπαθειών τους.

Στην αρχή της ανοικτής πόρτας εμπεριέχεται και η ουδετερότητα και αποστασιοποίηση του συνεταιρισμού σε θέματα που είναι ενδεχόμενο να χωρίσουν αντί να ενώνουν τα μέλη. Συγκεντρώνοντας στους κόλπους του μέλη με ποικιλία πολιτικών ή θρησκευτικών πεποιθήσεων, ο συνεταιρισμός τα ενώνει στην κοινή προσπάθεια, για την οποία δύλα συμφωνούν, παραμερίζοντας τα στοιχεία που τα διαφοροποιούν. Γι' αυτό οι συνεταιρισμοί δεν συντάσσονται με πολιτικά κόμματα ούτε δημιουργούν πολιτικά κόμματα. Αν το έκαναν θα έθεταν τεχνητούς περιορισμούς σε άτομα που θα είχαν ανάγκη να γίνουν μέλη και να κάνουν χρήση των υπηρεσιών τους, αλλά θα είχαν διαφορετικές πολιτικές πεποιθήσεις. Επιπλέον, μια τέτοια επιλογή θα έθιγε την ανεξαρτησία τους και θα συνέδεε την τύχη τους με την τύχη των πολιτικών κομμάτων. Χωρίς ο συνεταιρισμός να παρεμβαίνει στον τρόπο και στα μέσα εκφράσεως των πολιτικών πεποιθήσεων των μελών του, διατρέει για το συνεταιριστικό φορέα την ανεξαρτησία από οποιαδήποτε πολιτική τάση.

Η πολιτική και θρησκευτική ουδετερότητα των συνεταιρισμών δεν έχει παντού διαφυλαχθεί στην πράξη. Όπου τηρήθηκε με ευλάβεια, συνετέλεσε στην αρραγή ενότητα της συνεταιριστικής κινήσεως. Στις περιπτώσεις που διαβρώθηκε, οι συνεταιρισμοί οδηγήθηκαν σε διάσπαση και κατακερματισμό και σε αποπροσανατολισμό, πολλές φορές, από τις καθαυτό συνεταιριστικές επιδιώξεις. Άλλωστε δεν πρέπει να ξεχνιέται ότι η για οποιοδήποτε λόγο διαίρεση αντιστρατεύεται το βασικό συνεταιριστικό σύνθημα «εν τη ενώσει η ισχύς» και, επί πλέον, επειδή η διαίρεση ση συνήθως καταλήγει σε ανταγωνισμό των μερών και όχι σε συνεργασία, καταστρατηγεί και την έκτη συνεταιριστική αρχή που πραγματεύεται ακριβώς τη συνεργασία μεταξύ των συνεταιρισμών. Από την εμπειρία των συνεταιριστικών κινήσεων που οδηγήθηκαν στη διάσπαση εξαιτίας πολιτικών ή θρησκευτικών λόγων, φαίνεται καθαρά ότι η επανασυγκόλληση των κομματιών ή έστω η αγαστή συνεργασία, που αποτελεί το έμβλημα του συνεργατισμού, έχει αποδειχθεί ουσιαστικά αδύνατη.

Πρέπει βέβαια να αναγνωρισθεί ότι η διατήρηση της πολιτικής και θρησκευτικής ουδετερότητας του συνεταιρισμού προϋποθέτει:

- Βαθιά κατανόηση και προσήλωση στις ιδέες του συνεργατισμού και αντίληψη της υπεροχής της συνεργασίας σε σχέση με τη διαίρεση.
- Δημοκρατικό ήθος που να εκδηλώνεται με το σεβασμό της προσωπικότητας και των ιδεών του άλλου.
- Περίγυρο που να αποθαρρύνει τις κάθε είδους ακρότητες και να ενθαρρύνει την αλληλοκατανόηση και την αλληλεγγύη που αποτελούν το πνεύμα του συνεργατισμού.

β) Δεύτερη αρχή: Δημοκρατική διοίκηση.

«Οι συνεταιριστικές οργανώσεις είναι δημοκρατικές οργανώσεις. Οι υποθέσεις τους πρέπει να κατευθύνονται από πρόσωπα που εκλέγονται ή ορίζονται με τρόπο αποδεκτό από τα μέλη και είναι υπόλογα σ' αυτά. Τα μέλη των πρωτοβαθμίων ορ-

γανώσεων πρέπει να απολαμβάνουν ίσα δικαιώματα ψήφου (κάθε άτομο μια ψήφος) και να συμμετέχουν σε αποφάσεις που επηρεάζουν τις οργανώσεις τους. Στις μη πρωτοβάθμιες οργανώσεις η διοίκηση πρέπει να διεξάγεται σε δημοκρατική βάση με πρόσφορο τρόπο».

Η Θεμελιώδης συνεταιριστική αρχή, που καθορίζει ότι κάθε μέλος του συνεταιρισμού θα έχει μία ψήφο, φαίνεται ότι είχε θεωρηθεί τόσο προφανής από τους ιδρυτές του συνεταιρισμού του Ροτσντέιλ, ώστε δεν είχε περιληφθεί στο καταστατικό του 1844. Την πρόσθεσαν με νέο άρθρο του καταστατικού τον επόμενο χρόνο.

Στη σωστότερή της διατύπωση, η αρχή της δημοκρατικής λειτουργίας ορίζει ότι κάθε άνθρωπος έχει μία ψήφο, πράγμα που τονίζει τη σημασία που αποδίδεται στη μονάδα **άνθρωπος**, που έχει ίσα δικαιώματα στη λήψη αποφάσεων για τα κοινά.

Η αρχή αυτή διαφοροποιεί αμέσως το συνεταιρισμό από τις εταιρίες κεφαλαίου, όπου η δύναμη σε ψήφους κάθε μετόχου προσδιορίζεται από τον αριθμό των μετοχών του, δηλαδή από το ύψος της συμμετοχής του στο κεφάλαιο της επιχειρήσεως. Πρόσθετα, η διασύνδεση του ανθρώπου με την ψήφο έχει και άλλες προεκτάσεις. Διαφυλάσσει την επωνυμία «συνεταιρισμός» μόνο για τις περιπτώσεις που στη βάση της συνεργασίας εξασφαλίζεται μία ψήφος για κάθε άνθρωπο και αποκλείει τους ψευδοσυνεταιρισμούς. Για παράδειγμα, ένας συνασπισμός εταιριών κεφαλαίου, που χρησιμοποιεί την αρχή της μιας ψήφου για κάθε μέλος, δεν μπορεί να θεωρηθεί συνεταιρισμός, αφού στη βάση της συνεργασίας (δηλ. στην κάθε μία εταιρία), οι ψήφοι κατανέμονται ανάλογα με τη συμμετοχή στο κεφάλαιο.

Μέσα στη δημοκρατική αρχή περιλαμβάνεται η διαχείριση των υποθέσεων του συνεταιρισμού από αιρετό συμβούλιο. Δεν μπορεί να νοηθεί συνεταιρισμός, αν τη διοίκησή του δεν εκλέγουν τα μέλη του με διαδικασία ελευθέρων εκλογών. Κάθε λογής διορισμένη διοίκηση μεταβάλλει το συνεταιρισμό, από μέσο ελεύθερης συνεργασίας των προσώπων που τον αποτελούν, σε όργανο της αρχής που διορίζει τη διοίκηση.

Η εφαρμογή της αρχής «κάθε άνθρωπος μία ψήφος», που εκφράζει τη δημοκρατικότητα του συνεταιρισμού, αντιμετωπίζει στην εφαρμογή της προβλήματα ως προς τη διαφύλαξη της ουσίας της. Ένα τέτοιο πρόβλημα είναι η ύπαρξη αδρανών μελών, δηλαδή μελών του συνεταιρισμού, που, ενώ έχουν κανονικά εγγραφεί, όμως δεν χρησιμοποιούν τις υπηρεσίες του συνεταιρισμού. Γεννιέται έτσι το ερώτημα αν τα μέλη αυτά, που δεν έχουν στερηθεί το δικαίωμα να ψηφίζουν, είναι σωστό να μπορούν με την ψήφο τους να επηρεάζουν την τύχη του συνεταιρισμού. Επειδή η ύπαρξη πολλών αδρανών μελών θα μπορούσε να οδηγήσει σε ουσιαστική νόθευση του πνεύματος της δημοκρατικής λειτουργίας του συνεταιρισμού, είναι αποδεκτή η λήψη μέτρων για τη διαφύλαξη της. Τέτοια μέτρα μπορούν να είναι η διαγραφή των μελών εκείνων που συστηματικά και αδικαιολόγητα δεν χρησιμοποιούν για μακρό χρόνο τις υπηρεσίες του συνεταιρισμού ή η καθιέρωση ενός ελάχιστου ορίου συναλλαγών ως προϋπόθεση ασκήσεως του δικαιώματος ψήφου.

Άλλη δυσκολία που συναντάται στην πράξη κατά την εφαρμογή της αρχής της ισότητας ψήφων, ανακύπτει όταν παρατηρούνται σημαντικές διαφορές μεταξύ των μελών ως προς την πραγματική ευθύνη που επωμίζονται με την εισφορά περιουσιακών στοιχείων στο συνεταιρισμό. Οι νομοθεσίες αρκετών χωρών έχουν δεχθεί

στις περιπτώσεις αυτές αποκλίσεις από τη θεσμοθετημένη αρχή της ισότητας των ψήφων, εφόσον συμφωνούν μεταξύ τους τα μέλη. Τέτοιες περιπτώσεις ανακύπτουν, για παράδειγμα, όταν σε συνεταιρισμό κοινής παραγωγής γεωργικών προϊόντων, η εισφορά των μελών σε γη διαφέρει σημαντικά μεταξύ των μελών. Η απόκλιση στον αριθμό ψήφων, που συνήθως επιτρέπεται από τις νομοθεσίες αυτές, είναι περιορισμένη και όχι ανάλογη προς την εισφορά. Η ανοχή αυτή θεωρήθηκε από τις χώρες αυτές αναπόφευκτη, για να επιτευχθεί συσπείρωση όλων των ενδιαφερομένων προς όφελος κυρίως των πιο αδυνάμων από αυτούς.

Στις περιπτώσεις των δευτεροβαθμίων και τριτοβαθμίων συνεταιρισμών (ενώσεων και κεντρικών ενώσεων), ο πρόσφορος τρόπος δημοκρατικής διοικήσεως, που αναφέρεται στη διατύπωση της συνεταιριστικής αρχής, επιδέχεται διαφορετικές ερμηνείες και γι' αυτό παρατηρούνται παραλλαγές στην πράξη. Μέλη των δευτεροβαθμίων και των τριτοβαθμίων οργανώσεων είναι συνεταιριστικές οργανώσεις του αμέσως κατώτερου βαθμού. Τα μέλη αυτά αποτελούνται από διαφορετικό αριθμό προσώπων ή διαφορετικό αριθμό συνεταιρισμών το καθένα. Αν ίσχυε ο κανόνας της μιας ψήφου κατά μέλος, τότε στις ενώσεις, για παράδειγμα, θα είχαν μία ψήφο τόσο οι ολιγομελείς όσο και οι πολυμελείς συνεταιρισμοί. Οι λύσεις που έχουν χρησιμοποιηθεί για να ξεπερασθεί αυτή η αδυναμία είναι κυρίως οι ακόλουθες:

- Αριθμός ψήφων ανάλογος προς τον αριθμό των ατόμων που εκπροσωπεί ο συνεταιρισμός.
- Αριθμός ψήφων ανάλογος προς τον αριθμό των ατόμων που εκπροσωπεί ο συνεταιρισμός με περιορισμένο ανώτατο όριο.
- Αριθμός ψήφων ανάλογος προς τις συναλλαγές του μέλους (συνεταιρισμού ή ενώσεως) προς την οργάνωση (ένωση ή κεντρική ένωση).
- Αριθμός ψήφων ανάλογος προς τη συμμετοχή μέλους (συνεταιρισμού ή ενώσεως) στο κεφάλαιο της οργανώσεως (ένωσης ή κεντρικής ενώσεως).
- Συνδυασμός κριτηρίων από τα παραπάνω.

Κάθε μια από τις λύσεις αυτές έχει την αιτιολόγηση αλλά και τα αδύνατα σημεία της.

γ) Τρίτη αρχή: Περιορισμένη αμοιβή κεφαλαίου.

«Οι συνεταιριστικές μερίδες πρέπει να απολαμβάνουν μόνο έναν περιορισμένο τόκο ή καθόλου».

Επιδίωξη του συνεταιρισμού είναι η παραγωγή αφελημάτων για τα μέλη του, που να προέρχονται από τη συνεργασία τους και όχι από την αξιοποίηση του κεφαλαίου που διαθέτουν. Το λιγοστό, συνήθως, κεφάλαιο που διαθέτουν τα μέλη στο συνεταιρισμό, αποτελεί μόνο μια αφετηρία ενεργοποιήσεως της δυνάμεως της συνεργασίας, από την οποία προσδοκώνται τα οφέλη.

Εξυψώνοντας την αποτελεσματικότητα της συνεργασίας μεταξύ των ανθρώπων, οι συνεταιριστές, αρχίζοντας από τους σκαπανείς του Ροτσντέιλ, επιδίωξαν την όσο το δυνατό μικρότερη αμοιβή του κεφαλαίου των συνεταιριστικών μερίδων που πρόσφεραν τα μέλη στο συνεταιρισμό. Αρχικά, οι σκαπανείς όρισαν την αμοιβή του κεφαλαίου των μερίδων τους σε 3,5% και τον επόμενο χρόνο όρισαν ως μέγιστο δυνατό το 5%. Ο καθορισμός χαμηλής αμοιβής του συνεταιριστικού

κεφαλαίου ήταν μια χρυσή τομή μεταξύ της ολοκληρωτικής αρνήσεως της αμοιβής του κεφαλαίου και της αδυσώπητης πραγματικότητας, των σημαντικών δηλαδή επιτοκίων καταθέσεων στις τράπεζες.

Η περιορισμένη αμοιβή του κεφαλαίου στους συνεταιρισμούς αποτελεί ένα ακόμη στοιχείο που τους διαφοροποιεί από τις εταιρίες κεφαλαίου, από τις οποίες οι μέτοχοι προσδοκούν τη μεγαλύτερη δυνατή αμοιβή του κεφαλαίου τους και που το ύψος της αμοιβής αυτής, με τη μορφή μερίσματος, αποτελεί δείκτη επιτυχίας της εταιρίας.

Ανάμεσα στις πολλές μορφές των συνεταιρισμών που έχουν ιδρυθεί, υπάρχουν και οι πιστωτικοί συνεταιρισμοί που στηρίζουν το έργο τους στις εισφορές των μελών και στις καταθέσεις. Οι συνεταιρισμοί αυτοί δε θα συγκέντρωναν καταθέσεις, αν δεν προσαρμόζονταν σε κάποιο βαθμό προς τους κανόνες που εφαρμόζουν οι ανταγωνιστές τους, οπότε και δε θα μπορούσαν να προσφέρουν τις αναμενόμενες από τα μέλη τους υπηρεσίες. Για τις περιπτώσεις αυτές, ορίζεται συνήθως ότι ο τόκος που καταβάλλουν δεν πρέπει να είναι ανώτερος από το συνηθισμένο της ελεύθερης αγοράς.

δ) Τέταρτη αρχή: Διάθεση πλεονασμάτων.

«Πλεονάσματα και αποταμιεύσεις, αν υπάρχουν, προερχόμενα από τις δραστηριότητες της οργανώσεως, ανήκουν στα μέλη της οργανώσεως και πρέπει να διατίθενται έτσι, ώστε να αποφεύγεται το να ωφελείται ένα μέλος σε βάρος των άλλων.

Αυτό μπορεί να γίνεται με απόφαση των μελών, ως εξής:

- Για την ανάπτυξη των δραστηριοτήτων του συνεταιρισμού.
- Για την παροχή κοινών υπηρεσιών.
- Με διανομή στα μέλη, ανάλογα με τις συναλλαγές τους με την οργάνωση».

Ως οικονομική οργάνωση, ο συνεταιρισμός ασκεί διαχείριση από την οποία κατά κανόνα προκύπτει ωφέλεια για τα μέλη. Άλλωστε η προοπτική των ωφελημάτων αποτελεί ένα από τους λόγους συστάσεως του συνεταιρισμού. Τα οικονομικά οφέλη των μελών μπορούν να είναι είτε εμφανή είτε αφανή. Όταν π.χ. ένας προμηθευτικός γεωργικός συνεταιρισμός πωλήσει στα μέλη του γεωργικά φάρμακα, επιβαρύνοντας την τιμή κτήσεως μόνο με τα έξοδα διαχειρίσεως, δε θα προκύψει εμφανές πλεόνασμα στο συνεταιρισμό για διανομή. Όταν όμως τα πωλήσει στην τρέχουσα τιμή, θα προκύψει ένα χρηματικό υπόλοιπο στο ταμείο του συνεταιρισμού, που ονομάζεται πλεόνασμα διαχειρίσεως και όχι κέρδος.

Η χρησιμοποίηση του όρου πλεόνασμα διαχειρίσεως αντί του κέρδους, έχει σημασία. Η ιδιωτική επιχείρηση αγοράζει π.χ. γεωργικά φάρμακα από τον προμηθευτή (βιομηχανία) και τα πωλεί στον πελάτη (γεωργό). Για τις υπηρεσίες της αυτές απολαμβάνει το επί πλέον των δαπανών της επιχειρηματικό κέρδος. Στην περίπτωση παρεμβολής του συνεταιρισμού, οι έννοιες επιχείρηση και πελάτης ταυτίζονται. Κάθε δραχμή που θα πρόσθετε ο συνεταιρισμός (δηλαδή οι γεωργοί) σαν «κέρδος» θα ήταν πληρωμένη από τους ίδιους τους γεωργούς. Έτσι, ενώ μία ιδιωτική επιχείρηση αποβλέπει από τη φύση της στο επιχειρηματικό κέρδος, η έννοια του κέρδους είναι ανύπαρκτη στο συνεταιρισμό. Αυτό οδηγεί στο χαρακτηριστικό του συνεταιρισμού ως μη κερδοσκοπικής επιχειρήσεως.

Ιδιάίτερη σημασία έχει ότι η διανομή του υπόλοιπου πλεονάσματος στα μέλη δε γίνεται, όπως στις επιχειρήσεις κεφαλαίου, ανάλογα με τη συμμετοχή στο κεφάλαιο, αλλά ανάλογα με τη συμβολή κάθε μέλους στις δραστηριότητες του συνεταιρισμού. Με τον τρόπο αυτό, τα μέλη που χρησιμοποιούν κατ' εξοχή το συνεταιρισμό, απολαμβάνουν και το μεγαλύτερο οφέλος. Αν δε η αρχή της κατανομής του πλεονάσματος διαχειρίσεως συνδυασθεί με την κατανομή του κινδύνου, που γίνεται ανάλογα με τη συμμετοχή στο κεφάλαιο, καθίσταται προφανής ο επιδιώκομενος σκοπός να κατευθυνθούν τα οφέλη του συνεταιρισμού σε όσους χρησιμοποιούν τις υπηρεσίες του.

Αλλά η διανομή του πλεονάσματος διαχειρίσεως δεν αποτελεί πάγια τακτική των συνεταιρισμών. Ένα μέρος ή και το σύνολο του πλεονάσματος διαχειρίσεως χρησιμοποιείται για επένδυση και επέκταση των δραστηριοτήτων του συνεταιρισμού. Στις περιπτώσεις αυτές, που είναι και οι περισσότερες, τα προϊόντα της συνεργασίας χρησιμοποιούνται για την εξυπηρέτηση του κοινωνικού συνόλου. Και αυτό, γιατί τα καθαρά περιουσιακά στοιχεία του συνεταιρισμού μπορούν να χρησιμοποιούνται και από όσους γίνονται εκ των υστέρων μέλη και κληροδοτούνται στους επερχόμενους. Αποτέλεσε αρχή του συνεταιρισμού, που υιοθετήθηκε ήδη (με τροποποίηση του καταστατικού) από το 1854 από τους σκαπανείς του Ροταντέιλ, να μη διανέμεται η περιουσία του συνεταιρισμού στα μέλη, ούτε με την αποχώρησή τους, ούτε και με τη διάλυση του συνεταιρισμού. Η τακτική που ακολουθείται στην πράξη σε περιπτώσεις διαλύσεως, είναι να παραχωρείται το καθαρό υπόλοιπο, μετά την εξόφληση των χρεών και των μερίδων, είτε σε άλλες συνεταιριστικές οργανώσεις είτε για χρησιμοποίηση σε φιλανθρωπικούς και δημόσιας ωφέλειας σκοπούς. Και εδώ φαίνεται και πάλι η αλτρουϊστική φιλοσοφία του συνεργατισμού.

ε) Πέμπτη αρχή: Εκπαίδευτική λειτουργία.

«Όλες οι συνεταιριστικές οργανώσεις πρέπει να προνοούν για την εκπαίδευση των μελών τους, των στελεχών και των υπαλλήλων τους και του κοινού γενικά στις αρχές και στις μεθόδους του συνεργατισμού, τόσο τις οικονομικές όσο και τις δημοκρατικές».

Εκτός από την κοινωνική συμπεριφορά προς τα μέλη του σε σχέση με το κεφάλαιο που δημιουργεί, ο συνεταιρισμός θέτει ρητά μεταξύ των σκοπών του την ποιοτική βελτίωση του ανθρώπου. Προς το σκοπό αυτό, χρησιμοποιεί ένα μέρος από τα αποτελέσματα των εργασιών του. Η επιδίωξη βελτίωσεως του ανθρώπου αναφέρεται στο πρώτο άρθρο του καταστατικού του Ροταντέιλ. Στράφηκαν οι σκαπανείς στην ίδρυση βιβλιοθήκης, αναγνωστηρίου εφημερίδων και σχολείων για μικρούς και μεγάλους. Από το 1854 (τροποποίηση του καταστατικού) είχαν αποφασίσει να δεσμεύουν ποσοστό 2,5% των πλεονασμάτων διαχειρίσεως, για να το διαθέτουν σε μορφωτικούς σκοπούς.

Η επιδίωξη μορφωτικών και ευρυτέρων κοινωνικών σκοπών από τους συνεταιρισμούς, είναι συνυφασμένη με τη φύση τους. Το ανέβασμα των μελών σε ανώτερο θηικό επίπεδο πρέπει να είναι αποτέλεσμα μαζί και προϋπόθεση για σωστούς συνεταιρισμούς, που θα πρεσβεύουν και θα εφαρμόζουν στην πράξη την αλληλεγγύη. Η μόρφωση και η θηικοποίηση των συναλλαγών μαζί με ποικιλία κοινωνικο-

πολιτιστικών εκδηλώσεων, χρησιμοποιήθηκαν και χρησιμοποιούνται από τους συνεταιρισμούς ως μέσα εκπληρώσεως της κοινωνικής αποστολής τους.

Η συναίσθηση και μόνο από τους πρωτοπόρους συνεταιριστές της ευθύνης να προσφέρουν μία υπηρεσία, που, με τη σύγχρονη μορφή οργανώσεως, ανήκει στο Κράτος, δείχνει τον ανθρωποκεντρικό χαρακτήρα του συνεταιριστικού θεσμού. Δείχνει επίσης και την ευρύτητα αντιλήψεως, που μπόρεσε να επιβιώσει και να μπει στην πράξη, σε μια εποχή που οι οικονομικές ανάγκες και τα οικονομικά προβλήματα βρίσκονταν σε έξαρση.

Βέβαια, δεν λείπουν σήμερα οι εκδηλώσεις ενδιαφέροντος και εκ μέρους ορισμένων εταιριών κεφαλαίου για μόρφωση και πνευματική καλλιέργεια του πρωτοπορικού τους. Όσο καλύτερου επιπέδου είναι η μόρφωση και η γενικότερη παρδεία των εργαζομένων, τόσο βελτιωμένη είναι η προσφορά στην εργασία τους. Αυτό όμως διαφέρει εντελώς από το πνεύμα των σκαπανέων και κατόπιν όλων των συνεταιριστών, που θεωρούν την πνευματική καλλιέργεια του ανθρώπου ως καθαυτό στόχο, με αυτόνομη αξία για τον άνθρωπο και όχι αποκλειστικά ως μέσο για επαγγελματική βελτίωση.

στ) Έκτη αρχή: Διασυνεταιριστική συνεργασία.

«Όλες οι συνεταιριστικές οργανώσεις, για να εξυπηρετήσουν καλύτερα τα συμφέροντα των μελών τους και των κοινωνιών τους, πρέπει να συνεργάζονται ενεργά, με κάθε πρακτικό τρόπο, με άλλους συνεταιρισμούς σε τοπικό, εθνικό και διεθνές επίπεδο».

Η φιλοσοφία της συνεργασίας δεν ολοκληρώνεται με την κοινή δράση των ανθρώπων που σχηματίζουν το συνεταιρισμό. Κάθε συνεταιρισμός δεν αποτελεί πάρα μόνο μια μονάδα ανάμεσα σε πολλές άλλες που έχουν τους ίδιους στόχους και εμφορούνται από τα ίδια ιδανικά. Όπως η συνεργασία μεταξύ των ανθρώπων παράγει σημαντικά θετικά αποτελέσματα, έτσι και η συνεργασία των συνεταιρισμών μεταξύ τους μπορεί να επαυξήσει αυτά τα αποτελέσματα.

Οι συνεταιρισμοί μιας περιοχής θα έχουν ασφαλώς πολλά κοινά σημεία για να συνεργασθούν μεταξύ τους στην επιδίωξη κοινών στόχων, π.χ. στη μεταποίηση και εμπορία των προϊόντων τους σε μεγαλύτερες, ορθολογικά οργανωμένες μονάδες, που ξασφαλίζουν μικρότερο κόστος και καλύτερη ποιότητα. Ακόμη περισσότερο, η συνεργασία σε εθνικό επίπεδο δημιουργεί μια ενιαία παρουσία των συνεταιρισμών με πολύ διευρυμένες δυνατότητες επιτυχίας. Για το λόγο αυτό, οι τοπικοί συνεταιρισμοί σχηματίζουν με τη συνεργασία τους νέους συνεταιρισμούς σε ευρύτερο χώρο, που ονομάζονται δευτεροβάθμιοι συνεταιρισμοί ή ενώσεις συνεταιρισμών. Οι ενώσεις συνεταιρισμών σχηματίζουν τριτοβάθμιους συνεταιρισμούς, που ονομάζονται κεντρικές ενώσεις και έχουν ως περιφέρεια δράσεως ολόκληρη τη χώρα.

Πιο πέρα ακόμη, η συνεργασία των συνεταιρισμών είναι εφικτή και στο διεθνή χώρο, αφού οι αρχές που τους διέπουν είναι κοινές. Και έχουν όλες τις δυνατότητες και τις προϋποθέσεις διασυνδέσεως για ενιαία εμφάνιση και δράση στον τοπικό, εθνικό και διεθνή χώρο, διαμορφώνοντας έτσι την παγκόσμια συνεταιριστική κίνηση.

2.3 Η σημασία των διεθνών αρχών.

Οι διεθνείς αρχές των συνεταιρισμών, όπως διατυπώθηκαν στο συνέδριο της Βιέννης (1966), αποτελούν το καταστάλαγμα πολύχρονης εμπειρίας και μελέτης. Χωρίς να αποκλίνουν από τις αρχές που όρισαν οι σκαπανείς του Ροτσντέιλ, οι διεθνείς αρχές συνόψισαν εκείνους τους κανόνες που είναι κοινοί και οφείλουν να τηρούνται από όλα τα είδη των συνεταιρισμών. Κανόνες που έχουν μερικότερη εφαρμογή, όπως π.χ. η πώληση ειδών μετρητοίς, η ακριβής ζύγιση και μέτρηση, η πώληση μόνο αγνών και καλής ποιότητας προϊόντων κλπ., που υπήρχαν στο καταστατικό των σκαπανέων, δεν περιλήφθηκαν στις διεθνείς αρχές. Αυτό βέβαια δε σημαίνει ότι οι συνεταιρισμοί που, για παράδειγμα, πωλούν προϊόντα, δεν οφείλουν να εφαρμόζουν την ακριβή ζύγιση και μέτρηση. Άλλα, επειδή πολλές κατηγορίες συνεταιρισμών προσφέρουν υπηρεσίες και όχι προϊόντα, δεν έχει νόημα να περιλαμβάνουν στους κανόνες που τους διέπουν κάτι που δεν τους αφορά.

Οι διεθνείς αρχές των συνεταιρισμών αποτελούν τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα, τα στοιχεία ταυτότητας των συνεταιρισμών, που τους διαφοροποιούν από άλλες μορφές κοινής οικονομικής και κοινωνικής δράσεως των ατόμων. Ως συνεταιρισμοί αναγνωρίζονται μόνο εκείνες οι οργανώσεις που εφαρμόζουν στην πράξη τις καθιερωμένες διεθνείς αρχές. Αυτό τον κανόνα αναγνωρίσεως εφαρμόζει και η Διεθνής Συνεταιριστική Ένωση, η οποία μάλιστα, σε περιπτώσεις καταλύσεως κάποιας από τις βασικές αρχές, χρησιμοποιεί ακόμη και το μέτρο της διαγραφής από τη δύναμή της εκείνων των συνεταιριστικών οργανώσεων εθνικού επιπέδου των οποίων τα μέλη καταστρατηγούν τις συνεταιριστικές αρχές. Η διαγραφή έχει βέβαια κυρίως ηθικές επιπτώσεις, που μπορεί να μετατραπούν και σε οικονομικές σε ό,τι αφορά τη διασυνεταιριστική συνεργασία στο διεθνή χώρο.

Η σημασία των διεθνών αρχών έγκειται κυρίως στον προσδιορισμό του πλαισίου μέσα στο οποίο πρέπει να κινείται, τόσο η συνεταιριστική νομοθεσία, όσο και η συνεταιριστική πρακτική στο διεθνή χώρο. Οι συνεταιριστικές αρχές αποτελούν το σταθερό σημείο αναφοράς σε κάθε περίπτωση προβληματισμού γύρω από την ορθότητα νομοθετικών μέτρων, που αφορούν τους συνεταιρισμούς, ή της πρακτικής που εφαρμόζουν οι συνεταιρισμοί στις εργασίες τους.

Ως εφαρμογή των διεθνών αρχών δεν πρέπει να θεωρείται τόσο η τήρηση του «γράμματος», δηλαδή της συγκεκριμένης διατυπώσεως των συνεταιριστικών αρχών, όσο η τήρηση του πνεύματος, δηλαδή των ιδεών που αυτές εκφράζουν, με τον πιο άφογο δυνατό τρόπο. Κατά την εφαρμογή καθιερωμένων κανόνων, μπορεί να υπάρχει σημαντική διαφορά μεταξύ της τυπικής τηρήσεώς τους και της ουσιαστικής λειτουργίας τους. Ως παράδειγμα μπορεί να αναφερθεί η εφαρμογή της αρχής της δημοκρατικής διοικήσεως στους συνεταιρισμούς. Η δεύτερη συνεταιριστική αρχή ορίζει ότι κάθε μέλος έχει μία ψήφο στους πρωτοβάθμιους συνεταιρισμούς. Το στοιχείο αυτό αποτελεί τον ακρογωνιαίο λίθο του δημοκρατικού χαρακτήρα των συνεταιρισμών. Για να εκφράζει όμως η ψήφος την πραγματική βούληση του μέλους, πρέπει να στηρίζεται στη γνώση. Τα μέλη λοιπόν πρέπει να είναι ενημερωμένα πάνω σε όλα τα θέματα που αφορούν το συνεταιρισμό και ακόμη στις γενικότερες συνθήκες που επηρεάζουν την πορεία του, ώστε με την ψήφο τους να υποστηρίζουν την κατεύθυνση που τα ίδια τα μέλη θεωρούν περισσότερο επιθυμητή. Πρέπει ακόμη να είναι ανεπηρέαστα τα μέλη στις επιλογές τους. Να

ψηφίζουν δηλαδή κατά την κρίση τους, αφού ακουσθούν όλες οι απόψεις. Η διαφοροποίηση στη μεταχείριση των μελών, ανάλογα με την υποστήριξη ή όχι κάποιας συγκεκριμένης προτάσεως ή κάποιων υποψηφίων κατά τις αρχαιρεσίες, είναι ασυμβίβαστη με το πνεύμα της δημοκρατικής λειτουργίας. Αυτές και άλλες ακόμη προϋποθέσεις για την εφαρμογή της αρχής της δημοκρατικής διοικήσεως των συνεταιρισμών, αποτελούν αυτονόητο παρακολούθημα της συνοπτικής διατυπώσεως της συνεταιριστικής αρχής, που, όσο λεπτομερειακή διατύπωση και αν είχε, δε θα εμπόδιζε εκείνους που θα είχαν σκοπό να την καταστρατηγήσουν με κάποιο τρόπο, να το πράξουν.

Είναι φανερό ότι ως συνεταιριστικές αρχές, τις οποίες οφείλουν απαρεγκλίτως να εφαρμόζουν οι συνεταιριστικές οργανώσεις, πρέπει να θεωρούνται οι έννοιες που περικλείονται στη διατύπωση και όχι η διατύπωση καθαυτή. Οι έννοιες αυτές απαρτίζουν ένα σύνολο που συχνά ονομάζεται «συνεταιριστική συνείδηση» και αποτελούν ένα είδος κώδικα συμπεριφοράς, τόσο των συνεταιριστικών οργανώσεων όσο και των μελών τους.

2.4 Προβλήματα εφαρμογής και ανάγκες προσαρμογής.

Με την ευρύτατη διάδοση των συνεταιρισμών σε χώρες με διαφορετικά πολιτικά, οικονομικά και κοινωνικά συστήματα και σχεδόν σε κάθε τομέα οικονομικής δραστηριότητας, εμφανίσθηκαν διάφορα προβλήματα κατά την εφαρμογή των συνεταιριστικών αρχών. Αν και ο προβληματισμός για τη διατύπωση των συνεταιριστικών αρχών δεν πάει ποτέ, αφού οι αρχές δεν έχουν τη μορφή δόγματος, ο τρόπος με τον οποίο αντιμετωπίζονται στην πράξη τα προβλήματα αυτά, έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, γιατί δείχνει τις τάσεις που επικρατούν κατά την εφαρμογή στην πράξη του πνεύματος των συνεταιριστικών αρχών.

Ορισμένα από τα προβλήματα έχουν επισημανθεί ήδη κατά την ανάλυση των συνεταιριστικών αρχών που προηγήθηκε. Συνοψίζονται όμως στη συνέχεια μαζί με μερικές ακόμη περιπτώσεις, από τις πολλές που έχει αποκαλύψει η εφαρμογή των ιδεών του συνεργατισμού στην πράξη.

a) Ελεύθερη είσοδος μελών.

Η ελεύθερη είσοδος στο συνεταιρισμό όλων εκείνων των ατόμων που μπορούν να κάνουν χρήση των υπηρεσιών του και που αποδέχονται τις ευθύνες από τη συμμετοχή τους, προβλέπεται στην πρώτη συνεταιριστική αρχή. Η είσοδος δεν μπορεί να παρεμποδίζεται από τεχνητούς περιορισμούς και διακρίσεις που στηρίζονται σε κοινωνικά, πολιτικά ή θρησκευτικά κριτήρια.

Υπάρχουν όμως περιπτώσεις που η ίδια η βιωσιμότητα του συνεταιρισμού διακυβεύεται από τη συμμετοχή στο συνεταιρισμό μεγάλου αριθμού μελών. Για παράδειγμα, ένας συνεταιρισμός δασεργατών που ιδρύεται για την εκμετάλλευση ενός συγκεκριμένου δάσους, μπορεί να αυξήσει τον αριθμό των μελών του μέχρι το όριο εκείνο που εξασφαλίζει στα μέλη του ένα λογικό αριθμό ημερών εργασίας το χρόνο. Αν ο αριθμός των μελών γίνει υπέρμετρος και κάθε μέλος δεν εξασφαλίζει παρά ασήμαντο αριθμό ημερών εργασίας, τότε είναι πολύ πιθανό ότι ο συνεταιρισμός θα διαλυθεί, γιατί τα μέλη δε θα βλέπουν λόγο υπάρξεώς του.

Στην περίπτωση αυτή, όπως και σε πολλές ανάλογες περιπτώσεις, οι περιορι-

σμοί δεν είναι τεχνητοί αλλά πραγματικοί. Μέσα στο πνεύμα του συνεργατισμού περιλαμβάνεται αναντίρρητα η επιδίωξη του συνεταιρισμού να αναζητήσει διεξόδους για την εξυπηρέτηση και άλλων ενδιαφερομένων να γίνουν μέλη. Μέχρι όμως να επιτευχθεί αυτό, δεν μπορεί να δεχθεί καινούργια μέλη.

Σε μερικές περιπτώσεις είναι βέβαια δυνατό τα υπάρχοντα μέλη να αντιμετωπίζουν με πνεύμα έντονης ιδιοτέλειας ανάλογες καταστάσεις και να παρεμποδίζουν την είσοδο νέων μελών, για να μην περιορισθούν τα δικά τους οφέλη. Πέρα από το ότι αυτή η συμπεριφορά αποτελεί κακή εφαρμογή της συνεταιριστικής ιδέας, υπάρχει πάντοτε σαν δικλείδα ασφάλειας, η δυνατότητα των ενδιαφερομένων, που δεν είναι μέλη, να ιδρύσουν χωριστό συνεταιρισμό και να διεκδικήσουν ανάλογο με τον υφιστάμενο συνεταιρισμό ρόλο.

Η ανάγκη να περιορίζεται σε κάποιο δρίο ο αριθμός μελών, προκύπτει σε μερικές μόνο κατηγορίες συνεταιρισμών ή σε μερικές μόνο περιπτώσεις. Ένας καταναλωτικός ή προμηθευτικός ή πιστωτικός κλπ. συνεταιρισμός επιδιώκει, αντίθετα, να διευρύνει όσο είναι δυνατό τον αριθμό των μελών του, γιατί με τον τρόπο αυτόν ισχυροποιείται και γίνεται πιο αποτελεσματικός. Επομένως, η συνεταιριστική αρχή δεν είναι δυνατό να γίνει τόσο λεπτομερειακή και ειδική, ώστε να προβλέπει κάθε ενδεχόμενη περίπτωση. Το θέμα αφήνεται συνήθως να αντιμετωπίζεται με σύνεση και με συνεταιριστικό πνεύμα από κάθε συνεταιριστική κίνηση.

Β) Ελεύθερη έξοδος μελών.

Χωρίς να αναφέρεται ρητά από την πρώτη συνεταιριστική αρχή, συνάγεται, χωρίς καμιά αμφισβήτηση, ότι και η έξοδος των μελών είναι ελεύθερη. Αν κάποιο μέλος επιθυμεί να διαγραφεί από το συνεταιρισμό και να αποχωρήσει, έχει το δικαίωμα να το κάνει. Θα ήταν αδιανότο για μια εθελοντική οργάνωση, όπως είναι ο συνεταιρισμός, να μην επιτρέπει στα μέλη της να αποχωρούν, όταν κρίνουν ότι τα συμφέροντά τους δεν εξυπηρετούνται πια από το συλλογικό τους όργανο. Όμως, από την ελευθερία αυτή αποχωρήσεως από το συνεταιρισμό δεν πρέπει και να παρεμποδίζεται η ελευθερία των άλλων. Επί πλέον, επειδή ο συνεταιρισμός δεν είναι μία απλή μορφή συλλόγου, με πνευματικές ή ηθικές επιδιώξεις, αλλά αποτελεί μια οικονομική μονάδα και σε πολλές περιπτώσεις μια σημαντική οικονομική επιχείρηση με σοβαρές υποχρεώσεις έναντι τρίτων, δεν είναι δυνατό η ιδιότητα του μέλους να ανάγεται σε υπόθεση μιας δηλώσεως εγγραφής ή διαγραφής.

Διατηρώντας το πνεύμα της ελευθερίας αποχωρήσεως των μελών, στους συνεταιρισμούς ζητείται συνήθως να υποβάλλεται προειδοποίηση αποχωρήσεως ορισμένο χρόνο πριν από την πραγματοποίησή της, για να μπορεί στο μεταξύ ο συνεταιρισμός να διευθετεί τα προβλήματα που ενδεχομένως προκύπτουν από την αποχώρηση αυτή. Δεν είναι επίσης έξω από το συνεταιριστικό πνεύμα η αυτοδέσμευση των μελών ότι θα παραμείνουν στο συνεταιρισμό επί ορισμένο χρονικό διάστημα. Η αυτοδέσμευση αυτή ζητείται συνήθως όταν ο συνεταιρισμός αποφασίζει να προχωρήσει στην ανάληψη σοβαρών οικονομικών υποχρεώσεων, στις οποίες φυσικά δε θα μπορέσει να ανταποκριθεί, αν στο μεταξύ τα μέλη του αρχίσουν το ένα μετά το άλλο να αποχωρούν.

γ) Πολιτικές και Θρησκευτικές διακρίσεις.

Οι πολιτικές και θρησκευτικές διακρίσεις δεν συμβιβάζονται με τις ιδέες του συνεργατισμού και, όπως αναφέρεται στην πρώτη αρχή, δεν μπορούν να αποτελούν κριτήριο αποδοχής ή όχι ενός μέλους. Όμως, η ένταση που πολλές φορές παρατηρείται στις πολιτικές ή θρησκευτικές εκδηλώσεις μερικών χωρών, δεν έχει άφθοει ανεπηρέαστους τους συνεταιρισμούς. Ο επιρεασμός είναι έμμεσος, αλλά σημαντικός. Σε κανένα καταστατικό συνεταιρισμού δεν ορίζεται, στις περιπτώσεις αυτές, ότι οι πολιτικές ή θρησκευτικές πεποιθήσεις του υποψήφιου μέλους βαρύνουν για την αποδοχή ή όχι της αιτήσεως εγγραφής του. Στην πράξη όμως λειτουργούν παράλληλα συνεταιρισμοί που εκφράζουν τις διαφορετικές τάσεις, τα δε μέλη ή υποψήφια μέλη συσπειρώνονται στην τάση που τους εκφράζει. Υπάρχουν μάλιστα περιπτώσεις που έχουν διαμορφωθεί χωριστές συνεταιριστικές δομές, μέχρι και χωριστές οργανώσεις εθνικού επιπέδου, οι οποίες εκφράζουν διαφορετικές θρησκευτικές ή πολιτικές πεποιθήσεις και οι οποίες συνήθως δε συνεργάζονται μεταξύ τους.

Με τον άτυπο αυτό αλλά στην πράξη αυστηρό διαχωρισμό, είναι φανερό ότι δεν ακολουθείται το πνεύμα του συνεργατισμού, που θέλει τους ανθρώπους να συνεργάζονται για την εξυπηρέτηση των κοινών συμφερόντων τους, ανεξάρτητα από τις πολιτικές ή θρησκευτικές πεποιθήσεις τους, οι οποίες βέβαια θα μπορούσαν σε άλλους φορείς και σε άλλους χώρους να εκδηλωθούν με τον τρόπο που καθένας κρίνει σκόπιμο.

Ο διαχωρισμός των συνεταιριστών και των συνεταιρισμών με βάση τις θρησκευτικές ή πολιτικές τους πεποιθήσεις, έρχεται συνήθως και σε αντίθεση με την έκτη αρχή. Οι συνεταιρισμοί δηλαδή δεν συνεργάζονται μεταξύ τους για την καλύτερη εξυπηρέτηση των συμφερόντων των μελών τους. Φυσικά χρησιμοποιούνται διαφορετικές αιτιολογίες για να δικαιολογηθεί αυτή η κατάσταση, η οποία όμως δεν παύει να είναι δυσάρεστη και στην ουσία αντίθετη προς το συνεταιριστικό πνεύμα. Και όταν οι συνεταιρισμοί κινούνται σε ένα περιβάλλον στο οποίο οι αντιθέσεις είναι έντονες, δεν είναι πάντοτε εύκολο μόνοι αυτοί να αποτελέσουν τον αναγκαίο καταλύτη για την προώθηση της συνεργασίας και της συμφιλιώσεως.

δ) Χρησιμοποίηση των υπηρεσιών των συνεταιρισμών.

Αυτή καθαυτή η εγγραφή στο συνεταιρισμό σημαίνει ότι το μέλος έχει ανάγκη και προσβλέπει σε όφελος από τη χρησιμοποίηση των υπηρεσιών του συνεταιρισμού. Πολλές φορές όμως, για διάφορους λόγους, τα μέλη δεν χρησιμοποιούν τις υπηρεσίες ή τις εγκαταστάσεις του συνεταιρισμού, χωρίς και να διαγράφονται από αυτόν. Στην περίπτωση αυτή φυσικά παύει να υφίσταται ο λόγος για τον οποίο τα μέλη αυτά εγγράφηκαν στο συνεταιρισμό, χωρίς να λύνεται και τυπικά ο δεσμός τους.

Σε άλλες περιπτώσεις τα μέλη χρησιμοποιούν μόνο ευκαιριακά τις υπηρεσίες του συνεταιρισμού. Χρησιμοποιούν περισσότερο τις υπηρεσίες τρίτων και σε περίπτωση που θα δυσκολευθούν σ' αυτό, καταφεύγουν στο συνεταιρισμό.

Είναι φανερό ότι η τακτική αυτού του είδους δεν ανταποκρίνεται στο πνεύμα του συνεργατισμού, αφού τα ίδια τα μέλη αποφάσισαν την ίδρυση του συνεταιρισμού για να επωφεληθούν από τη χρησιμοποίηση των υπηρεσιών του.

Προβλήματα αυτού του είδους φανερώνουν ότι δεν έχει κατανοηθεί πλήρως από τα μέλη ο λόγος υπάρξεως του συνεταιρισμού και των προϋποθέσεων που πρέπει να υπάρχουν για την αποτελεσματική λειτουργία του προς όφελος των μελών του. Η αντιμετώπιση αυτών των προβλημάτων εξαρτάται από τα ίδια τα μέλη, που συνυπογράφουν το καταστατικό και τις σχετικές δεσμεύσεις τους. Αν τα μέλη έχουν συναποδεχθεί συγκεκριμένες δεσμεύσεις και ορισμένοι συνεταίροι τις παραβαίνουν, χωρίς να υπάρχει σοβαρή αιτία που να δικαιολογεί τις ενέργειές τους αυτές, τότε λαμβάνονται τα μέτρα που επίσης έχουν προκαθορισθεί. Αν όμως το φαινόμενο είναι γενικότερο, είναι φανερό ότι η μορφή συνεργασίας που διάλεξαν τα μέλη δεν ανταποκρίνεται προς τις πραγματικές προθέσεις τους και το μέλλον του συνεταιρισμού τους μάλλον δε θα είναι λαμπρό.

Το πρόβλημα καθίσταται περισσότερο περίπλοκο όταν τα μέλη εκείνα που δεν χρησιμοποιούν καθόλου τις υπηρεσίες του συνεταιρισμού ή τις χρησιμοποιούν ελάχιστα, εκδηλώνουν παρόλα αυτά το ενδιαφέρον τους κατά την επιλογή της αιρετής διοικήσεως του συνεταιρισμού με τη συμμετοχή τους στη σχετική ψηφοφορία. Μια τέτοια αντιφατικότητα ενεργειών υποδηλώνει έμπρακτη περιφρόνηση του πνεύματος του συνεργατισμού και χρησιμοποίησή του για σκοπούς άλλους από τον προορισμό του.

Παρά το γεγονός ότι η ελλιπής κατανόηση του συνεταιριστικού πνεύματος δεν θεραπεύεται εύκολα με κανόνες, υπάρχουν στη διεθνή πρακτική περιπτώσεις αποκλεισμού από το δικαίωμα ψήφου των μελών εκείνων που δεν συναλλάσσονται με το συνεταιρισμό επί μεγάλο διάστημα χρόνου, ή καθορισμού ενός ύψους συναλλαγών ως προϋποθέσεως για τη χρησιμοποίηση του δικαιώματος της συμμετοχής στην ψηφοφορία.

ε) Μία ψήφος κατά μέλος.

Η αρχή της μιας ψήφου κατά μέλος θεωρείται ως θεμελιώδες γνώρισμα των συνεταιρισμών και ως ένα από τα κυριότερα στοιχεία που διαφοροποιούν τους συνεταιρισμούς από τις εταιρίες, προσδίδοντας στο συνεταιρισμό δημοκρατικό χαρακτήρα. Με το μικρό ύψος συνεταιριστικής μερίδας που καθορίζουν οι συνεταιρισμοί και με τη μια ψήφο κατά μέλος, δείχνουν ότι εναποθέτουν τις προσδοκίες για της επιτυχία τους όχι στο κεφάλαιο, αλλά στη δραστηριοποίηση των ατόμων, μέσω του συλλογικού τους οργάνου.

Στις περισσότερες περιπτώσεις συνεταιρισμών ανά τον κόσμο διατηρείται και σήμερα ο κανόνας της ίσης συμμετοχής των μελών στο σχηματισμό του συνεταιριστικού κεφαλαίου και των ίσων δικαιωμάτων κατά την ψηφοφορία (μία ψήφος). Στις περισσότερες περιπτώσεις επίσης η ευθύνη των μελών για τις υποχρεώσεις του συνεταιρισμού έναντι των πιστωτών του, σε περίπτωση χρεωκοπίας, είναι ίση (συνεταιρισμοί περιορισμένης ευθύνης), ενώ υπάρχουν και περιπτώσεις συνεταιρισμών με απεριόριστη ευθύνη, όπου η ευθύνη καθενός είναι ίση με το σύνολο της περιουσίας του, δηλαδή μεγαλύτερη για τους πιο ευκατάστατους.

Στη σημερινή εποχή, στην οποία επικρατεί η τάση για ισότητα στα δικαιώματα και στις υποχρεώσεις, όπου η στήριξη σε ισχυρούς προσωπικούς δεσμούς έχει παραχωρήσει τη θέση της στη στήριξη σε νομικούς κανόνες και όπου η διάθεση για μονομερή προσφορά έχει περιορισθεί, η αρχή της μιας ψήφου κατά μέλος αντιμε-

τωπίζει προβλήματα στην εφαρμογή της σε ορισμένες κατηγορίες συνεταιρισμών. Και οι κατηγορίες αυτές είναι εκείνες που από τη φύση τους συνεπάγονται άνιση προσφορά από μέρους των μελών. Σε ένα συνεταιρισμό κοινής παραγωγής γεωργικών προϊόντων, για παράδειγμα, όπου οι αγρότες συνενώνουν τη γη και τον εξοπλισμό που διαθέτουν για να πετύχουν αποτελέσματα καλύτερα για όλους, τα περιουσιακά στοιχεία που συνενώνονται έχουν κατά κανόνα διαφορετική ή και πολύ διαφορετική μεταξύ τους αξία. Στις περιπτώσεις αυτές θα πρέπει να υπάρχει καλλιεργημένο σε μεγάλο βαθμό το αίσθημα αλληλεγγύης, για να είναι δυνατό να δεχθούν όσοι συνεισφέρουν περισσότερης αξίας περιουσιακά στοιχεία να έχουν ίσα δικαιώματα ψήφου με εκείνους που συνεισφέρουν πολύ λιγότερα.

Η έννοια της αλληλεγγύης είναι παρόλα αυτά συνυφασμένη με τις ιδέες του συνεργατισμού, μέσω του οποίου επιδιώκεται ταυτόχρονα το κοινό όφελος και η κοινωνική εξισορρόπηση. Γι' αυτό άλλωστε δεν εφαρμόζεται η συνηθισμένη στις εταιρίες τακτική της αναλογικότητας μεταξύ της συνεισφοράς σε κεφάλαιο και του αριθμού των ψήφων. Έτσι, ως τρόπος αντιμετωπίσεως του προβλήματος στις περιπτώσεις των συνεταιρισμών κοινής παραγωγής, στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες έχει γίνει δεκτός ο κανόνας της πολλαπλής ψήφου, εφόσον συμφωνούν τα μέλη. Η πολλαπλή ψήφος δεν σημαίνει αριθμό ψήφων ανάλογο με τη συνεισφορά σε περιουσιακά στοιχεία, αλλά τη δυνατότητα περιορισμένης αυξήσεως του αριθμού ψήφων εκείνων που συνεισφέρουν περισσότερα, μέχρι κάποιο ορισμένο ανώτατο όριο και με βάση καθορισμένα κριτήρια. Το ανώτατο όριο προσδιορίζεται σε αριθμό ψήφων (π.χ. μέχρι τρεις το πολύ) ή σε ποσοστό επί του συνόλου (π.χ. όχι μεγαλύτερο από το ένα εικοστό).

Η απόκλιση αυτή από το γενικό κανόνα της μιας ψήφου κατά μέλος θεωρείται από πολλούς ότι δεν καταλύει τον κανόνα αλλά, δίνει τη δυνατότητα δημιουργίας συνεταιρισμών, αντί εταιριών, σε τομείς που διαφορετικά αυτό θα ήταν αδύνατο ή πολύ δύσκολο.

στ) Εργασίες με μη μέλη.

Ο συνεταιρισμός ιδρύεται για την εξυπηρέτηση των μελών του, οπότε τα ίδια πρόσωπα είναι και «επιχειρηματίες» και πελάτες. Ο συνεταιρισμός όμως έχει παράλληλα και κοινωνική αποστολή, δηλαδή να διαδόσει το συνεταιριστικό πνεύμα και να προσφέρει υπηρεσίες στο κοινωνικό σύνολο.

Στην περίπτωση, για παράδειγμα, που ο συνεταιρισμός ιδρύει ένα κατάστημα καταναλωτικών ειδών (σούπερ - μάρκετ) για να μπορούν τα μέλη του να αγοράζουν τα αναγκαία είδη σε τιμές λογικές και σε καλή ποιότητα, γεννιέται το ερώτημα αν πρέπει ο συνεταιρισμός να πωλεί και σε μη μέλη. Λόγοι που συνηγορούν υπέρ της εξυπηρετήσεως και μη μελών είναι:

- Να διδάξει τα μη μέλη ότι υπάρχουν σοβαρά πλεονεκτήματα που προκύπτουν από την κοινή δράση, ώστε, αν το επιθυμούν, να γίνουν και αυτά μέλη.
- Να αποτελέσει σημείο αναφοράς και συγκρίσεως με ομοειδείς δραστηριότητες του ίδιου χώρου, π.χ. με τις χαμηλότερες τιμές του, και να οδηγήσει την αγορά στον περιορισμό των αδικαιολογήτων επιβαρύνσεων προς όφελος όλων των καταναλωτών.
- Να αυξήσει τον κύκλο εργασιών του και με τον τρόπο αυτό να βελτιώσει ακόμη περισσότερο τις τιμές του.

Επιφυλάξεις που υπάρχουν σχετικά με την επέκταση των εργασιών του συνεταιρισμού σε μη μέλη είναι:

- Η σε κάποιο βαθμό εξομοίωση της μεταχειρίσεως μελών και μη μελών, οπότε τα μη μέλη αφελούνται χωρίς να προσφέρουν και κατά συνέπεια δεν έχουν λόγο να γίνουν μέλη.
- Η απόκτηση από το συνεταιρισμό αφελειών που δεν προκύπτουν από την κοινή δράση των μελών και που δεν ανήκουν στα μέλη.
- Ο κίνδυνος να εκτραπεί ο συνεταιρισμός από την εξυπηρέτηση των μελών του — που είναι και ο προορισμός του — σε συνήθη εμπορική επιχείρηση. Ο προβληματισμός αυτός απασχόλησε επί πολύ τη συνεταιριστική κίνηση. Η λύση που στις περισσότερες περιπτώσεις έχει δοθεί είναι να μπορεί ο συνεταιρισμός να προσφέρει τις υπηρεσίες του και σε μη μέλη, για την αξιοποίηση των θετικών στοιχείων που προκύπτουν από την εργασία αυτή, με ταυτόχρονη ελαχιστοποίηση των μειονεκτημάτων. Έτσι, συνήθως, ορίζεται ένα ανώτατο όριο συναλλαγών με μη μέλη (π.χ. ένα ποσοστό του κύκλου εργασιών) και επίσης ότι σε καμία περίπτωση τα οφέλη που προκύπτουν από τις συναλλαγές με μη μέλη δε διανέμονται στα μέλη. Τα οφέλη αυτά παραμένουν στο συνεταιρισμό και χρησιμοποιούνται για την προσφορά κοινών υπηρεσιών ή για την επέκταση των εργασιών του.

Ω Ενισχύσεις από το κράτος.

Οι συνεταιρισμοί είναι ιδιωτικοί φορείς και λειτουργούν με ιδιωτικοοικονομικά κριτήρια. Αυτό σημαίνει ότι αποφασίζουν οι ίδιοι για τις υποθέσεις τους και απολαμβάνουν τους καρπούς των προσπαθειών τους ή υφίστανται τις συνέπειες των αποφάσεών τους. Κινούνται ανταγωνιστικά προς τους ιδιωτικούς φορείς, στις οικονομίες που στηρίζονται στον ελεύθερο ανταγωνισμό και σε περίπτωση που θα αποτύχει η οικονομική τους διαχείριση μπορεί και να χρεωκοπήσουν.

Ο αυτόνομος ιδιωτικός χαρακτήρας των συνεταιρισμών δείχνει ότι οι συνεταιρισμοί στηρίζονται στις δικές τους δυνάμεις για την επιβίωση και για την ανάπτυξή τους. Δεν στηρίζονται δηλαδή στην κρατική ενίσχυση. Στις περισσότερες περιπτώσεις όμως το κράτος δεν αντιμετωπίζει τους συνεταιρισμούς με τον ίδιο τρόπο που αντιμετωπίζει τις ιδιωτικές επιχειρήσεις, γιατί αναγνωρίζει τον σημαντικό κοινωνιοοικονομικό ρόλο τους.

Η διαφορετική μεταχείριση των συνεταιρισμών από το κράτος και ιδιάτερα η ενίσχυσή τους από μέρους του αποτελεί ένα ευαίσθητο σημείο προβληματισμού, επειδή συχνά η προστατευτική διάθεση οδηγεί σε εφησυχασμό και μπορεί να εξελιχθεί σε κηδεμόνευση. Ειδικότερα για την περίπτωση των γεωργικών συνεταιρισμών, το ενδιαφέρον του κράτους είναι συνήθως έντονο, γιατί οι συνεταιρισμοί εξασφαλίζουν στον αγροτικό χώρο τις αναγκαίες δομές για την αποτελεσματική διεξαγωγή των γεωργικών διαδικασιών (προμήθεια λιπασμάτων, φαρμάκων, ζωοτροφών, μηχανημάτων, υπηρεσίες αγροτικής πίστεως και ασφαλίσεως, μεταποίηση και εμπορία γεωργικών προϊόντων κλπ.). Η διασπορά του αγροτικού πληθυσμού και το χαμηλό, συχνά, μορφωτικό επίπεδό του, αποτελούν πρόσθθετους λόγους εκδηλώσεως του ενδιαφέροντος του κράτους για το συνεταιριστικό θεσμό στη γεωργία ως μέσου για την εξυπηρέτηση των παραγωγών και την αύξηση του εισοδήματός τους.

Το ερώτημα που γεννιέται είναι πόση και τι είδους ενίσχυση από το κράτος ενδυναμώνει το συνεταιριστικό θεσμό, χωρίς να δημιουργεί ανεπιθύμητες εξαρτήσεις. Η απάντηση δεν είναι εύκολη. Γενικά όμως μπορεί να λεχθεί ότι δεν είναι αποδεκτή η άμεση οικονομική ενίσχυση για την κάλυψη ζημιών που προέρχονται από άστοχες οικονομικές πρωτοβουλίες των συνεταιρισμών ούτε η επιχορήγηση για την κάλυψη διοικητικών και διαχειριστικών δαπανών. Διαφορετικά θεωρούνται η ευθύνη που έχουν οι διοικήσεις και τα μέλη των συνεταιρισμών για βασικά θέματα για τα οποία αποφασίζουν.

Αντίθετα, αποδεκτές μορφές ενισχύσεως των συνεταιρισμών είναι η επιχορήγηση επιμορφωτικών και εκπαιδευτικών προγραμμάτων, η ενθάρρυνση αναλήψεως νέων πρωτοβουλιών αφελίμων για την ανάπτυξη του ευρύτερου χώρου δράσεως των συνεταιρισμών (π.χ. προσφορά γεωτεχνικών και γεωργοϊκονομικών υπηρεσιών από τους συνεταιρισμούς) ή η ενίσχυση με εξειδικευμένο προσωπικό, στην πρώτη περίοδο, συνεταιρισμών που έχουν τις υπόλοιπες προϋποθέσεις για την ανάπτυξή τους. Πολλές φορές και μόνη η άρση από το κράτος ορισμένων παραγόντων που ενεργούν ανασταλτικά στην ανάπτυξη των συνεταιρισμών (π.χ. απλοποίηση γραφειοκρατικών διαδικασιών) αποτελούν επαρκή ενίσχυση των συνεταιρισμών από το κράτος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΩΝ

3.1 Γενικά.

Η διάκριση των συνεταιρισμών σε κατηγορίες εξυπηρετεί κυρίως τη συστηματική κατάταξή τους. Δεν αποτελεί στοιχείο διαφοροποιήσεως τους ως προς την ουσία της συνεργασίας. Άλλωστε, ο ίδιος συνεταιρισμός μπορεί να εντάσσεται σε διαφορετική κατηγορία όταν μεταβάλλονται τα κριτήρια ταξινομήσεως. Όταν π.χ. οι συνεταιρισμοί κατατάσσονται ανάλογα με το αντικείμενο της δραστηριότητάς τους, ένας συνεταιρισμός που ασκεί την αγροτική πίστη θα υπαχθεί στους πιστωτικούς συνεταιρισμούς και, όταν οι ίδιοι συνεταιρισμοί ταξινομηθούν ανάλογα με την επαγγελματική ομάδα στην οποία ανήκουν τα μέλη, ο ίδιος συνεταιρισμός θα υπαχθεί στους γεωργικούς συνεταιρισμούς.

Δεν υπάρχει καθιερωμένος και κοινά αποδεκτός τρόπος ταξινομήσεως των συνεταιρισμών. Οι ταξινομήσεις τους εξαρτώνται από το σκοπό για τον οποίο γίνονται και από τη σημασία που έχουν σε κάθε χώρα οι διάφοροι τύποι συνεταιρισμών.

3.2 Η τυπολογία των συνεταιρισμών και κριτήρια διακρίσεως.

Μερικές από τις πιο συνηθισμένες ταξινομήσεις των συνεταιρισμών είναι οι ακόλουθες:

α) Ανάλογα με τις ομάδες που εξυπηρετούν.

Οι συνεταιρισμοί διακρίνονται συνήθως σε αγροτικούς (ή γεωργικούς) συνεταιρισμούς, σε καταναλωτικούς συνεταιρισμούς και σε συνεταιρισμούς εργατών.

Οι **αγροτικοί συνεταιρισμοί** αποτελούνται από αγρότες που επιδιώκουν, μέσω του συνεταιρισμού, να εξασφαλίσουν τον εφοδιασμό τους με τα αναγκαία είδη υπό καλύτερους όρους, να μεταποιήσουν και να διαθέσουν τα προϊόντα τους σε καλύτερες τιμές, να εξασφαλίσουν κεφάλαια με καλύτερους όρους για δάνεια στα μέλη τους ή και να συνδυάσουν όλους αυτούς τους σκοπούς και να παράγουν ακόμη από κοινού, για να εξασφαλίζουν το σύνολο των πλεονεκτημάτων.

Οι **καταναλωτικοί συνεταιρισμοί** αποτελούν συσπειρώσεις των καταναλωτών, οι οποίες επιδιώκουν να εφοδιάζουν τα μέλη τους και το ευρύτερο κοινό με καταναλωτικά αγαθά σε καλή ποιότητα και χαμηλές τιμές ή να τους προσφέρουν υπηρεσίες (υγείας, ασφαλίσεως, αναψυχής κλπ.) με καλύτερους όρους.

Οι **συνεταιρισμοί εργατών**, που σε μερικές χώρες είναι πολύ διαδεδομένοι, αποτελούν οργανώσεις που μπορούν να αναλαμβάνουν την παραγωγή βιομηχανικών ή βιοτεχνικών προϊόντων ή την προσφορά υπηρεσιών.

Μια παραλλαγή αυτής της διακρίσεως των συνεταιρισμών αποτελεί η ταξινόμηση που έχει επικρατήσει να γίνεται στην Ελλάδα, σύμφωνα με την οποία οι συνεταιρισμοί διακρίνονται σε δυο μεγάλες ομάδες, τους **αγροτικούς** και τους **αστικούς συνεταιρισμούς**. Στην περίπτωση αυτή, στους αστικούς υπάγονται όλοι οι μη αγροτικοί συνεταιρισμοί.

β) Ανάλογα με το χώρο δραστηριοποίησεως.

Οι συνεταιρισμοί διακρίνονται σε τοπικούς, περιφερειακούς, εθνικούς και διεθνείς. Οι **τοπικοί συνεταιρισμοί** αναπτύσσουν δραστηριότητα σε μια μικρή περιοχή, π.χ. μιας κοινότητας ή ενός αριθμού γειτονικών κοινοτήτων. Οι **περιφερειακοί συνεταιρισμοί** καλύπτουν το χώρο πολλών τοπικών συνεταιρισμών, δηλαδή μιας ευρείας περιφέρειας. Οι **εθνικοί συνεταιρισμοί**, καλύπτουν το σύνολο της χώρας και οι **διεθνείς** το χώρο δύο ή περισσότερων χωρών και συνήθως εξειδικεύεται η αποστολή τους (π.χ. τραπεζικές εργασίες, προμηθευτικές ή εμπορικές εργασίες κλπ.).

Στην Ελλάδα, στις περισσότερες περιπτώσεις, η διάκριση των συνεταιρισμών ως προς το εύρος του χώρου δραστηριοποίησεώς τους αντιστοιχεί και προς τη διάκρισή τους σε βαθμίδες. Έτσι, οι τοπικοί συνεταιρισμοί είναι **πρωτοβάθμιοι** (έχουν ως μέλη τους φυσικά πρόσωπα), οι περιφερειακοί είναι **δευτεροβάθμιοι** και ονομάζονται ενώσεις συνεταιρισμών (έχουν δηλαδή μέλη πρωτοβάθμιους συνεταιρισμούς) και οι εθνικού επιπέδου συνεταιρισμοί, που ονομάζονται κεντρικές ενώσεις συνεταιρισμών, είναι **τρίτου βαθμού** (έχουν δηλαδή ως μέλη τις ενώσεις συνεταιρισμών).

γ) Ανάλογα με το κύριο αντικείμενό τους.

Ως προς το κύριο αντικείμενο δραστηριότητάς τους, οι συνεταιρισμοί διακρίνονται σε συνεταιρισμούς παραγωγής, προμήθειας, εμπορίας και προσφοράς υπηρεσιών. Οι **συνεταιρισμοί παραγωγής** έχουν ως κύριο έργο την από κοινού παραγωγή προϊόντων, οι **συνεταιρισμοί προμήθειας** (ή προμηθευτικοί) τον από κοινού εφοδιασμό των μελών τους με τα αναγκαία παραγωγικά μέσα, οι **συνεταιρισμοί εμπορίας** την από κοινού διάθεση των προϊόντων των μελών και οι **συνεταιρισμοί προσφοράς υπηρεσιών** τη διευκόλυνση των μελών τους στην παραγωγική τους προσπάθεια (δάνεια, ασφαλίσεις, μεταφορές κλπ.). Σύνθεση αυτών των κατηγοριών αποτελούν οι **συνεταιρισμοί πολλαπλού σκοπού** που περιλαμβάνουν περισσότερα από ένα ή και το σύνολο των παραπάνω αντικειμένων.

δ) Ανάλογα με τη νομική μορφή.

Η νομική μορφή αναφέρεται στο είδος της νομοθεσίας που αφορά τους συνεταιρισμούς. Σε ορισμένες χώρες υπάρχει δυνατότητα επιλογής μεταξύ νομικών κανόνων που ισχύουν για τους συνεταιρισμούς, οι οποίοι συνδέονται με διαφορετικούς συνδυασμούς δικαιωμάτων και υποχρεώσεων. Για παράδειγμα, για να μπορούν οι συνεταιρισμοί να απολαμβάνουν ορισμένα πλεονεκτήματα (όπως π.χ. ειδικά αναπτυξιακά κίνητρα), πρέπει να υπόκεινται σε μερικούς πρόσθετους περιορισμούς (όπως π.χ. στη δέσμευση των μελών να παραμείνουν στο συνεταιρισμό για ορισμένο χρόνο). Έχουν όμως τη δυνατότητα οι συνεταιρισμοί να μην επιλέξουν αυτόν το συνδυασμό.

Ταξινόμηση ως προς τη νομική μορφή είναι επίσης δυνατή όταν υπάρχει χωριστή νομοθεσία για τις διάφορες κατηγορίες των συνεταιρισμών (π.χ. αγροτικών, αστικών, οικοδομικών κλπ.), με διαφορές σε σημαντικές διατάξεις τους.

ε) Ανάλογα με τον τρόπο ιδρύσεως.

Ο συνεταιρισμός αποτελεί οργάνωση που ιδρύεται με απόφαση των μελών και στηρίζεται στην ελεύθερη βούλησή τους. Υπάρχουν όμως περιπτώσεις που συνιστώνται συνεταιρισμοί με ειδικούς νόμους. Οι πρώτοι χαρακτηρίζονται ως **ελεύθεροι**, ενώ οι δεύτεροι ως **αναγκαστικοί συνεταιρισμοί**. Οι αναγκαστικοί συνεταιρισμοί μπορούν να διαβαθμισθούν ανάλογα με τις συνθήκες συστάσεώς τους σε:

- Απόλυτα αναγκαστικούς, όταν η γνώμη των ενδιαφερομένων ατόμων δεν λαμβάνεται υπόψη.
- Σχετικά αναγκαστικούς, όταν στην απόφαση της πλειοψηφίας για ίδρυση συνεταιρισμού οφείλει να υποταχθεί η μειοψηφία και να συμμετάσχει υποχρεωτικά, και
- σε παρέχοντες δικαιώματα στους συμμετέχοντες, οπότε όσοι δεν εγγράφονται ως μέλη δεν έχουν δικαίωμα να απολαύσουν ορισμένες παροχές.

Στην Ελλάδα, κατά το παρελθόν, ιδρύθηκαν με νόμους ορισμένοι αναγκαστικοί συνεταιρισμοί, για να προστατευθούν τα προϊόντα ορισμένων περιοχών (π.χ. η μαστίχα της Χίου, τα κρασιά της Σάμου κλπ.).

3.3 Αγροτικό συνεταιρισμός.

Στις χώρες στις οποίες η συνεταιριστική κίνηση των αγροτών έχει αναπτυχθεί, παρατηρείται μεγάλη ποικιλία συνεταιρισμών που έχουν ιδρυθεί για την εξυπηρέτηση των επιμέρους αναγκών των παραγωγών. Η διάκριση αυτών των συνεταιρισμών σε κατηγορίες διαφέρει από χώρα σε χώρα, ανάλογα με τη δομή της οικονομίας και του γεωργικού τομέα και ανάλογα με την ανάπτυξη του συνεργατισμού προς επιμέρους κατευθύνσεις. Συχνά εμφανίζονται σε ευρωπαϊκές χώρες συνεταιρισμοί που ασκούν τραπεζικές εργασίες και έχουν ιδρύσει περιφερειακές ή και εθνικού επιπέδου συνεταιριστικές τράπεζες, ενώ ανάλογη εξέλιξη δεν παρατηρείται στην Ελλάδα, όπου υπάρχουν πιστωτικοί συνεταιρισμοί με διαφορετικό προσανατολισμό.

Από την κατεύθυνση του γεωργικού τομέα στις χώρες αυτές δημιουργήθηκαν συνεταιρισμοί με στόχο την εξυπηρέτηση των σχετικών αναγκών. Έτσι π.χ. στη Δανία υπάρχουν συνεταιρισμοί παραγωγής μπέικον (λεπτές φέτες κρέατος με παρεμβαλλόμενό λίπος, από σφάγια χοίρων), στην Ολλανδία υπάρχουν συνεταιρισμοί βιομηχανικής επεξεργασίας της πατάτας κλπ. Οι συνεταιρισμοί έχουν αναπτύξει και πολλές παράπλευρες δραστηριότητες που εξυπηρετούν τους αγρότες, όπως π.χ. οι συνεταιρισμοί εξηλεκτρισμού στη Δ. Γερμανία και οι συνεταιρισμοί αντικαταστάσεως στην εργασία στην Ολλανδία, οι οποίοι διευκολύνουν τους αγρότες, με συνεχή δέσμευση στην εκμετάλλευσή τους (π.χ. εκτροφή ζώων), να εξευρίσκουν ελεύθερο χρόνο και χρόνο για διακοπές.

Για την Ελλάδα, μια πρώτη διάκριση των αγροτικών συνεταιρισμών αναφέρεται στον τρόπο συστάσεώς τους. Υπάρχουν δύο κατηγορίες συνεταιρισμών, οι ελεύθεροι, που αποτελούν και τη μεγάλη πλειοψηφία (το 97% του συνόλου) και οι

αναγκαστικοί, που δημιουργήθηκαν με νόμους και αναφέρονται σε συγκεκριμένα προϊόντα μερικών περιοχών (βλ. και παραπάνω) ή σε καθορισμένες δραστηριότητες. Σ' αυτούς περιλαμβάνονται:

- Οινοποιητικοί συνεταιρισμοί για τα κρασιά της Σάμου και μερικών ακόμη περιοχών.
- Συνεταιρισμοί προστασίας των προϊόντων της Σαντορίνης.
- Συνεταιρισμοί των παραγωγών μαστίχας Χίου.
- Σύνδεσμοι (συνεταιρισμοί) των παραγωγών κίτρων στην Κρήτη.
- Ένας συνεταιρισμός των παραγωγών κρόκου (άνθους φυτού που χρησιμοποιείται κυρίως στη βαφική).
- Συνεταιρισμοί για τη διαχείριση λιβαδιών και συνιδιοκτήτων δασών.

Στη μεγάλη κατηγορία των ελευθέρων συνεταιρισμών διακρίνονται οι ακόλουθες υποκατηγορίες, ανάλογα με τον κύριο σκοπό τους όπως αυτός προσδιορίζεται από το καταστατικό τους:

- α) Πιστωτικοί.
- β) Πωλήσεως προϊόντων.
- γ) Παραγωγικοί.
- δ) Διαφόρων σκοπών.
- ε) Αλιευτικοί.

Το περιεχόμενο της δραστηριότητας των υποκατηγοριών αυτών των αγροτικών συνεταιρισμών είναι συνοπτικά το ακόλουθο:

α) Πιστωτικοί αγροτικοί συνεταιρισμοί.

Κύρια επιδίωξη των πιστωτικών συνεταιρισμών είναι η εξεύρεση κεφαλαίων για τη δανειοδότηση των μελών τους. Αυτό το πετυχαίνουν με διάφορους τρόπους που ποικίλλουν από χώρα σε χώρα. Σε πολλές περιπτώσεις έχουν πετύχει να συγκεντρώσουν οι ίδιοι μεγάλα ποσά και να ιδρύσουν συνεταιριστικές τράπεζες (Γερμανία, Γαλλία, Αυστρία, Βέλγιο, Ολλανδία, Κύπρος κλπ.). Στην Ελλάδα αντλούν τα απαραίτητα κεφάλαια από την κρατική Αγροτική Τράπεζα της Ελλάδας (ΑΤΕ). Στη διοχέτευση των δανείων της ΑΤΕ προς τα μέλη τους οι περισσότεροι (το 90%) πιστωτικοί συνεταιρισμοί έχουν μόνο διαμεσολαβητικό ρόλο. Μόνο ένας περιορισμένος αριθμός έχει αναλάβει την «αυτοτελή άσκηση της αγροτικής πίστεως», δηλαδή τη σύναψη δανείου από το συνεταιρισμό και τη διαχείρισή τους από αυτόν με συλλογική ευθύνη.

Οι εργασίες των πιστωτικών συνεταιρισμών στην Ελλάδα συνήθως δεν περιορίζονται στη διοχέτευση κεφαλαίων της ΑΤΕ στα μέλη τους. Οι περισσότεροι από αυτούς εκτελούν και προμηθευτικές εργασίες για την εξασφάλιση των κυρίων εφοδίων των παραγωγών (λιπάσματα, ζωτροφές, φάρμακα κλπ.) ή και άλλες εργασίες. Γ' αυτό, από τη σκοπιά του αντικειμένου δραστηριότητάς τους, οι συνεταιρισμοί αυτοί κατατάσσονται μάλλον στους συνεταιρισμούς πολλαπλού σκοπού.

β) Συνεταιρισμοί πωλήσεως προϊόντων.

Οι συνεταιρισμοί πωλήσεως προϊόντων επιδιώκουν να εξασφαλίσουν τους καλύτερους δυνατούς όρους κατά τη διάθεση των προϊόντων των μελών τους. Συνήθως αναλαμβάνουν την πώληση του κυριότερου ή των κυριοτέρων προϊόντων των

μελών τους, εξασφαλίζοντας έτσι σοβαρά πλεονεκτήματα, όπως είναι η γνώση των συνθηκών της αγοράς και η επιλογή του χρόνου διαθέσεως και του αγοραστή, η αποθήκευση και η συντήρηση σε κατάλληλες εγκαταστάσεις, η χορήγηση δανείων στα μέλη για να μην επείγονται να διαθέσουν τα προϊόντα τους, η τυποποίηση των προϊόντων κλπ. Όλα αυτά αποτελούν στοιχεία που αυξάνουν τη διαπραγματευτική δύναμη των παραγωγών και έχουν θετικές επιπτώσεις στο εισόδημά τους.

Οι εξειδικευμένοι στην πώληση των προϊόντων των μελών τους αγροτικοί συνεταιρισμοί δεν αποτελούν μεγάλο ποσοστό του συνόλου. Υπάρχουν όμως αρκετοί ακόμη συνεταιρισμοί (π.χ. επεξεργασίας προϊόντων) που έχουν διαφορετικό κύριο σκοπό αλλά ταυτόχρονα διαθέτουν και τα προϊόντα.

γ) Παραγωγικοί συνεταιρισμοί.

Στην υποκατηγορία των παραγωγικών συνεταιρισμών εντάσσονται εκείνοι που προωθούν τη συνεργασία των μελών τους σε μία ή περισσότερες φάσεις της παραγωγικής διαδικασίας. Στους παραγωγικούς υπάγονται και οι συνεταιρισμοί που διαθέτουν εγκαταστάσεις για την επεξεργασία των προϊόντων των μελών τους (ελαιοτριβεία, οινοποιεία, τυροκομεία κλπ.) ή μηχανήματα για την εξυπηρέτηση των μελών τους (π.χ. θεριζοαλωνιστικές ή βαμβακοσυλλεκτικές μηχανές κλπ.). Στους συνεταιρισμούς αυτούς υπάγονται: επίσης οι συνεταιρισμοί που δεν διαθέτουν οι ίδιοι τις αναγκαίες εγκαταστάσεις για την επεξεργασία των προϊόντων των μελών τους, επειδή δεν έχουν το απαιτούμενο μέγεθος, συμμετέχουν όμως σε ειδικές συνεταιριστικές ενώσεις που αποκτούν τέτοιες εγκαταστάσεις (π.χ. εργοστάσια επεξεργασίας τομάτας, φρούτων, βρώσιμης ελιάς κλπ.).

Στους παραγωγικούς συνεταιρισμούς εντάσσονται και οι γεωργοβιοτεχνικοί συνεταιρισμοί και οι συνεταιρισμοί δασικής εργασίας, όπου τα μέλη εργάζονται από κοινού, αξιοποιώντας έτσι καλύτερα την εργασία τους. Ως κατεξοχήν παραγωγικοί συνεταιρισμοί μπορούν να χαρακτηρισθούν οι ολιγάριθμοι συνεταιρισμοί ομαδικής καλλιέργειας και εκτροφής ζώων, που προέρχονται από τη συνένωση των εκμεταλλεύσεων των μελών σε μια κοινή εκμετάλλευση, την οποία διευθύνουν και στην οποία εργάζονται συλλογικά.

δ) Συνεταιρισμοί διαφόρων σκοπών.

Συνεταιρισμοί που δεν ταξινομούνται σε καμιά από τις προηγούμενες υποκατηγορίες ούτε έχουν διάδοση τόση που να δικαιολογούν ξεχωριστή ταξινόμηση, υπάγονται στους συνεταιρισμούς διαφόρων σκοπών. Σ' αυτούς περιλαμβάνονται κυρίως οι μελισσοκομικοί συνεταιρισμοί και οι συνεταιρισμοί εξαγοράς και ενοικιάσεως γης.

ε) Αλιευτικοί συνεταιρισμοί.

Στη γεωργία, με την ευρεία έννοια του όρου, υπάγεται και η αλιεία. Η άσκηση της αλιείας προϋποθέτει ομαδική εργασία και προσφέρεται για την ίδρυση συνεταιρισμών. Η αλιεία διακρίνεται σε:

- Υπερπόντια, όταν ασκείται σε μακρινές θάλασσες και στους ακτές.
- Μέση, όταν ασκείται στις ανοικτές θάλασσες.
- Παράκτια, όταν ασκείται κοντά στις ακτές.
- Εσωτερικών υδάτων, όταν ασκείται σε λίμνες και ιχθυότροφα ύδατα.

Οι αλιευτικοί συνεταιρισμοί που υπάρχουν στην Ελλάδα ανήκουν στις τρεις τελευταίες μορφές και στη σπογγαλιεία.

Μία συνοπτική εικόνα του αριθμού των αγροτικών συνεταιρισμών που λειτουργούν στην Ελλάδα και του αριθμού των μελών τους, δίνεται στον πίνακα 3.3.1 (στοιχεία τέλους 1983).

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.3.1
Αγροτικοί συνεταιρισμοί

Κατηγορίες	Αριθμός συνεταιρισμών	Αριθμός μελών
A. ΕΛΕΥΘΕΡΟΙ	7.335	833.777
1. Πιστωτικοί	4.906	569.138
2. Πωλήσεως	457	59.458
3. Παραγωγικοί	1.715	189.234
4. Διαφόρων σκοπών	148	12.171
5. Αλιευτικοί	109	3.776
B. ΑΝΑΓΚΑΣΤΙΚΟΙ	276	61.506
ΣΥΝΟΛΟ	7.611	895.283

Πηγή: ΑΤΕ, Διεύθυνση Συνεταιρισμών, Έκθεση Πεπραγμένων 1983, Αθήνα 1984.

Αν, αντί για την ταξινόμηση με βάση τον κύριο σκοπό ιδρύσεως που υναφέρεται στο καταστατικό τους και ακολουθήθηκε στον πίνακα 3.3.1, χρησιμοποιηθεί ως κριτήριο ταξινομήσεως το αντικείμενο ή τα αντικείμενα δραστηριότητας των συνεταιρισμών, προκύπτει η εικόνα (στοιχεία τέλους 1983) που δείχνει ο Πίνακας 3.3.2.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.3.2
Αγροτικοί συνεταιρισμοί

Κατηγορίες	Αριθμός συνεταιρισμών	Αριθμός μελών
A. ΕΛΕΥΘΕΡΟΙ	7.335	833.777
1. Πολλαπλών δραστηριοτήτων	4.906	569.138
2. Πωλήσεως	457	59.458
3. Παραγωγής - επεξεργασίας - πωλήσεως	1.393	157.058
4. Συγκεντρώσεως προϊόντων	239	20.949
5. Προσφοράς υπηρεσιών	83	11.227
6. Διαφόρων σκοπών	257	15.947
B. ΑΝΑΓΚΑΣΤΙΚΟΙ	276	61.506
ΣΥΝΟΛΟ	7.611	895.283

Πηγή: ΑΤΕ, Διεύθυνση Συνεταιρισμών, Έκθεση Πεπραγμένων 1983, Αθήνα 1984.

3.4 Αστικοί συνεταιρισμοί.

Στην κατηγορία των αστικών συνεταιρισμών υπάγονται όλοι οι μη αγροτικοί συνεταιρισμοί. Οι καταναλωτές, οι επαγγελματίες, οι βιοτέχνες, οι εργάτες, οι υπάλληλοι και γενικά οι κάθε λογής εργαζόμενοι έχουν τη δυνατότητα να ιδρύουν συνεταιρισμούς, για την εξυπηρέτηση των επαγγελματικών συμφερόντων τους ή των οικιακών αναγκών τους.

Σε σχέση με το διεθνή χώρο, όπου οι αστικοί συνεταιρισμοί υπερτερούν των αγροτικών σε αριθμό μελών και σε δραστηριότητες, η διάδοση των αστικών συνεταιρισμών στην Ελλάδα είναι περιοσμένη. Κύρια υποκατηγορία των αστικών συνεταιρισμών αποτελούν οι καταναλωτικοί συνεταιρισμοί. Υπάρχουν όμως και πολλές άλλες μορφές που θα μπορούσαν να ταξινομηθούν ως εξής:

α) Καταναλωτικοί συνεταιρισμοί.

Όλοι οι κάτοικοι μιας χώρας αποτελούν καταναλωτές, αφού αγοράζουν και καταναλώνουν πλήθος αγαθών και υπηρεσιών, δαπανώντας για το σκοπό αυτό το εισόδημά τους. Οι καταναλωτικοί συνεταιρισμοί επιδιώκουν να προσδώσουν μεγαλύτερη αγοραστική δύναμη στο εισόδημα των μελών τους, προμηθεύοντάς τα με αγαθά και υπηρεσίες σε καλύτερη ποιότητα και με χαμηλότερη τιμή. Το όφελος των μελών μπορεί να είναι άμεσο ή έμμεσο ή και τα δύο. Άμεσο είναι το όφελός τους, όταν η τιμή, στην οποία αγοράζουν τα αναγκαία είδη από το συνεταιρισμό, είναι χαμηλότερη από την τιμή στην οποία θα τα αγόραζαν στην ελεύθερη αγορά. Έμμεσο είναι το όφελος όταν τα μέλη καταβάλλουν την ίδια όπως και στο ιδιωτικό εμπόριο τιμή κατά την αγορά, αλλά τους επιστρέφεται ένα μέρος στο τέλος του χρόνου, ανάλογα με τις αγορές που πραγματοποίησαν από το συνεταιρισμό. Ταυτόχρονα άμεσο και έμμεσο όφελος υπάρχει, όταν τα μέλη προμηθεύονται από το συνεταιρισμό τα αναγκαία είδη σε τιμές λίγο χαμηλότερες από εκείνες του ιδιωτικού εμπορίου, αλλά εισπράττουν και επιστροφές από τα πλεονάσματα στο τέλος του χρόνου.

Ο αριθμός των καταναλωτικών συνεταιρισμών στην Ελλάδα είναι περιορισμένος. Υπάρχουν καταναλωτικοί συνεταιρισμοί για το ευρύ κοινό και άλλοι που περιορίζονται κυρίως στους εργαζόμενους σε ορισμένους επαγγελματικούς κλάδους (π.χ. υπαλλήλων τραπεζών, υπουργείων, οργανισμών κλπ.).

β) Επαγγελματοβιοτεχνικοί συνεταιρισμοί.

Οι επαγγελματίες και οι βιοτέχνες ιδρύουν συνεταιρισμούς που στην απλούστερη μορφή τους αναλαμβάνουν τον εφοδιασμό των μελών τους με πρώτες ύλες ή προϊόντα που χρειάζονται για την άσκηση του επαγγέλματός τους, υποκαθιστώντας έτσι το ιδιωτικό εμπόριο και αποφεύγοντας τις επιβαρύνσεις διαμεσολαβήσεως. Στην πιο σύνθετη μορφή τους, οι συνεταιρισμοί αυτοί προχωρούν στην κοινή εργασία των μελών τους. Παραδείγματα της πρώτης περιπτώσεως είναι οι συνεταιρισμοί ηλεκτρολόγων, ταξιτζήδων, ραπτών, υδραυλικών κλπ. και της δεύτερης οι συνεταιρισμοί (κοινής εργασίας) επιπλοποιών, ραπτών, σερβιτόρων που διαχειρίζονται εστιατόριο κλπ.

γ) Οικοδομικοί συνεταιρισμοί.

Στην ολοκληρωμένη τους μορφή, οι οικοδομικοί συνεταιρισμοί επιδιώκουν την από κοινού αγορά γης και την από κοινού κατασκευή κατοικιών για τα μέλη που καταθέτουν για το σκοπό αυτό τις οικονομίες τους στο συνεταιρισμό. Με την ομαδική αγορά γης και κατασκευής κατοικιών επιδιώκεται όχι μόνο η μείωση του συνολικού κόστους κατά μέλος, αλλά και διαμόρφωση οικισμών με την αναγκαία υποδομή και τους αναγκαίους κοινόχρηστους χώρους που δεν θα ήταν δυνατό να υπάρξουν με την πρωτοβουλία του καθενός χωριστά.

Η μορφή οικοδομικών συνεταιρισμών που κυρίως έχει διαδοθεί στην Ελλάδα είναι οι συνεταιρισμοί αγοράς, διαρρυθμίσεως και διανομής γης για την οικοδόμηση συνήθως εξοχικών κατοικιών.

δ) Συνεταιρισμοί εργατών.

Στους συνεταιρισμούς εργατών, τα μέλη είναι επιχειρηματίες και εργαζόμενοι ταυτόχρονα. Προσφέρουν το κεφάλαιο του συνεταιρισμού και την εργασία τους, για την παραγωγή προϊόντων και τη διάθεσή τους στην αγορά, ώστε στη διαδικασία αυτή να μην παρεμβάλλονται τρίτοι. Οι συνεταιρισμοί εργατών με το παραπάνω αντικείμενο αποτελούν μια εξελιγμένη και όχι εύκολη μορφή συνεταιρισμού, που όμως σε άλλες χώρες έχει δώσει, σε ορισμένες περιπτώσεις, πολύ σημαντικά αποτελέσματα (ιδιαίτερα αξιοσημείωτο είναι το παράδειγμα του Μοντραγκόν της Ισπανίας, όπου οι συνεταιρισμοί των εργατών παράγουν ηλεκτρικές συσκευές οικιακής χρήσεως).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

ΔΙΑΡΘΡΩΣΗ ΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΑΓΡΟΤΙΚΩΝ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΩΝ

4.1 Γενικά.

Η υλοποίηση του πνεύματος της συνεργασίας δεν ολοκληρώνεται μόνο με τη συμμετοχή των παραγωγών στο συνεταιρισμό τους. Πρόσθετα, και μερικές φορές μεγαλύτερα, περιθώρια συνεργασίας υπάρχουν με τη συνεργασία των συνεταιρισμών μεταξύ τους. Με τις συνεργασίες αυτές, σε διάφορα επίπεδα, δημιουργείται ένα σύνθετο συνεταιριστικό οικοδόμημα, που αποτελείται από μονάδες που συνδέονται και συντονίζονται μεταξύ τους. Γι' αυτό και συνήθως γίνεται λόγος για τη συνεταιριστική κίνηση σαν μια ενότητα.

Στις χώρες όπου έχουν αναπτυχθεί σε σημαντικό βαθμό πολλές κατηγορίες συνεταιρισμών, η διασύνδεση αυτή προχωρεί και ανάμεσα στις επιμέρους κατηγορίες συνεταιρισμών, έστω και αν αυτές φαίνεται να εξυπηρετούν ομάδες με ανταγωνιστικά συμφέροντα. Υπάρχουν πολλοί τομείς στους οποίους η συνεργασία αποβαίνει ωφέλιμη για όλους, ενώ οι τομείς των φαινομενικών αντιθέσεων αποτελούν και την καλύτερη ευκαιρία για απόδειξη της κατανοήσεως του συνεταιριστικού πνεύματος. Πραγματικά, όπως μέσα στο συνεταιρισμό δεν είναι αποδεκτό να ωφελείται ένα μέλος σε βάρος των άλλων, έτσι και μέσα στη συνεταιριστική κίνηση δεν πρέπει να ωφελείται ένας συνεταιρισμός σε βάρος των άλλων.

Η διάρθρωση της συνεταιριστικής κινήσεως στις διάφορες χώρες δεν είναι ομοιόμορφη. Ιστορικοί κυρίως λόγοι οδήγησαν σε προσαρμογές της συνεταιριστικής κινήσεως ανάλογες με τις συνθήκες που επικρατούσαν κάθε φορά. Το συνηθισμένο πρότυπο αποτελείται από τοπικούς, περιφερειακούς και εθνικούς συνεταιρισμούς, σε μια κάθετη διασύνδεση μεταξύ τους. Σε περιπτώσεις μικρών χωρών, το περιφερειακό επίπεδο μερικές φορές παραλείπεται και οι τοπικοί συνεταιρισμοί διασυνδέονται κατ' ευθείαν σε εθνικό επίπεδο, σε συνεταιριστικές οργανώσεις εξειδικευμένες ως προς το αντικείμενό τους. Η ελευθερία επιλογής των αντικειμένων δραστηριότητας κάθε συνεταιρισμού από τα μέλη του, ισχύει και για την επιλογή της συνεργασίας με άλλους συνεταιρισμούς, για τη δημιουργία συνεταιριστικών οργανώσεων ανώτερου βαθμού.

4.2 Δομή της αγροτικής συνεταιριστικής κινήσεως.

Η δομή της ελληνικής αγροτικής συνεταιριστικής κινήσεως υπήρξε το αποτέλεσμα της εξελικτικής πορείας των συνεταιρισμών από το 1914 που ψηφίσθηκε ο

πρώτος νόμος για τους συνεταιρισμούς (νόμος 602), ο οποίος πρόβλεπε τη δημιουργία τριών βαθμίδων συνεταιριστικών οργανώσεων:

- Των πρωτοβαθμίων γεωργικών συνεταιρισμών, που μπορούσαν να ιδρυθούν από τουλάχιστον 7 ιδρυτικά μέλη - αγρότες.
- Των δευτεροβαθμίων (ή ενώσεων) γεωργικών συνεταιρισμών, που μπορούσαν να ιδρυθούν από τουλάχιστον 7 πρωτοβάθμιους συνεταιρισμούς.
- Των τριτοβαθμίων (ή κεντρικών ενώσεων) γεωργικών συνεταιρισμών, που μπορούσαν να ιδρυθούν από τουλάχιστον 2 ενώσεις και από πρωτοβάθμιους συνεταιρισμούς.

Οι μορφές, στις οποίες αργότερα η συνεταιριστική κίνηση έκρινε επίσης σκόπιμο να προσφύγει, είναι:

- Ένα κεντρικό ιδεολογικό και συντονιστικό όργανο της συνεταιριστικής κινήσεως. Το όργανο αυτό είναι η Πανελλήνια Συνομοσπονδία Ενώσεων Γεωργικών Συνεταιρισμών (Π.Α.Σ.Ε.Γ.Ε.Σ.), που ιδρύθηκε το 1935.
- Κοινοπραξίες συνεταιριστικών οργανώσεων, που μπορούσαν να ιδρυθούν είτε από πρωτοβάθμιους (2 ή περισσότερους) συνεταιρισμούς είτε από ενώσεις συνεταιρισμών (2 ή περισσότερες). Η πρώτη κοινοπραξία, που ιδρύθηκε το 1940, ήταν η Κοινοπραξία Ενώσεων Συνεταιρισμών Διαχειρίσεως Εγχωρίων Προϊόντων, ΚΥΔΕΠ⁽¹⁾.
- Συνεταιριστικές εταιρίες, που οι μετοχές τους όμως ανήκουν σε συνεταιριστικές οργανώσεις ή και στην Αγροτική Τράπεζα της Ελλάδας (ΑΤΕ).

Με το νόμο 1541/85 για τις αγροτικές συνεταιριστικές οργανώσεις, επέρχονται μεταβολές στη δομή της συνεταιριστικής κινήσεως⁽²⁾, οι οποίες θα αναφερθούν στα επιμέρους στοιχεία της όλης δομής. Προέχει όμως να αναφερθούν μεταβολές και στη χρησιμοποιούμενη ορολογία, που έχουν γίνει με το νόμο αυτό, ώστε ν' αποφευχθούν συγχύσεις. Όπου οι προηγούμενοι νόμοι αναφέρονται σε «γεωργικούς» συνεταιρισμούς, ο νόμος 1541/85 μιλάει για «αγροτικούς» συνεταιρισμούς. Κατ' αναλογία οι ενώσεις γεωργικών συνεταιρισμών αναφέρονται ως ενώσεις αγροτικών συνεταιρισμών. Τέλος, οι κεντρικές ενώσεις μετονομάζονται σε κεντρικές κλαδικές συνεταιριστικές ενώσεις.

Τα συστατικά στοιχεία της δομής της αγροτικής συνεταιριστικής κινήσεως είναι τα ακόλουθα:

4.2.1 Πρωτοβάθμιοι συνεταιρισμοί (αγροτικοί συνεταιρισμοί).

Οι πρωτοβάθμιοι συνεταιρισμοί αποτελούν τα βασικά κύτταρα της συνεταιριστικής κινήσεως. Συγκεντρώνουν στους κόλπους τους ένα μέρος ή και το σύνολο

(1) Τα αρχικά ΚΥΔΕΠ σημαίνουν Κεντρική Υπηρεσία Διαχειρίσεως Εγχωρίων Προϊόντων. Αποτελούν αδόκιμο τίτλο για μια συνεταιριστική οργάνωση και προέρχονται από την ονομασία υπηρεσίας, που συστάθηκε το 1940 και της οποίας το έργο συνέχισε η συνεταιριστική κοινοπραξία.

(2) Κατά το 1985, που γράφεται αυτό το κείμενο, η νέα δομή της συνεταιριστικής κινήσεως έχει νομοθετηθεί, αλλά δεν έχει πραγματοποιηθεί. Γι' αυτό στην ανάλυση που ακολουθεί παρέχονται τα γενικά στοιχεία τόσο της υφιστάμενης καταστάσεως όσο και της προβλεπόμενης από το νόμο.

των γεωργών ενός ή περισσοτέρων χωριών, με σκοπό την κοινή δράση για την οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική τους ανάπτυξη. Οι δραστηριότητες που μπορεί να αναπτύξει ο πρωτοβάθμιος συνεταιρισμός εκτείνονται σε ολόκληρο το φάσμα των αντικειμένων που ενδιαφέρουν τον παραγωγό, δηλαδή την παραγωγή, μεταποίηση και εμπορία των γεωργικών εφοδίων, την παροχή ποικιλίας υπηρεσιών κλπ. Η έκταση των δραστηριοτήτων που αναλαμβάνει ο συνεταιρισμός προσδιορίζεται από το καταστατικό του. Καθορίζεται δηλαδή από τη γενική συνέλευση των μελών του και εξαρτάται συνήθως από την κατανόηση και εκτίμηση του συνεταιριστικού θεσμού από τα μέλη, από την αποφασιστικότητά τους να ενεργούν συλλογικά και με σεβασμό προς τις αποφάσεις τους, από τη σωστή οργάνωση και τη συνετή διαχείριση των υποθέσεων τους και από αντικειμενικές συνθήκες που διευρύνουν ή περιορίζουν την αποτελεσματικότητα της συλλογικής δράσεως.

Ο τοπικός χαρακτήρας των πρωτοβαθμίων συνεταιρισμών περιορίζει, όπως είναι φυσικό, τις δυνατότητες αναλήψεως δραστηριοτήτων σε τομείς που απαιτούν μεγάλη εξειδίκευση ή μεγάλο όγκο για να κατασήσουν οικονομικότερη την προσφερόμενη υπηρεσία του. Για τις δραστηριότητες αυτές συνεργάζεται με άλλους ισόβαθμους συνεταιρισμούς στο σχηματισμό δευτεροβάθμίων οργανώσεων, για τις οποίες θα γίνει λόγος στη συνέχεια.

Κατά το τέλος του 1983 λειτουργούσαν 7611 αγροτικοί συνεταιρισμοί με 895.000 μέλη. Δηλαδή στον κάθε συνεταιρισμό αντιστοιχούσαν 118 μέλη κατά μέσο όρο. Από τους συνεταιρισμούς αυτούς οι 7335 ήταν ελεύθεροι και οι 276 αναγκαστικοί. Από τα μέλη των ελευθέρων συνεταιρισμών (834.000) υπολογίζεται ότι το 80% περίπου ήταν ενεργά μέλη, δηλαδή συμμετείχαν στις εργασίες των συνεταιρισμών. Υπολογίζεται επίσης, ότι από το σύνολο των αγροτικών οικογενειών το 72% συμμετέχουν σε συνεταιρισμούς.

Συνεταιρισμοί υπάρχουν στο 84% των δήμων και κοινότητων της χώρας. Ουσιαστικά καλύπτουν το σύνολο των αγροτικών περιοχών και είναι ελάχιστες οι περιπτώσεις όπου δεν έχει ιδρυθεί συνεταιρισμός, ενώ θα μπορούσε να είχε ιδρυθεί. Σε αρκετές μάλιστα περιπτώσεις υπάρχουν περισσότεροι από έναν συνεταιρισμού στον ίδιο δήμο ή κοινότητα, άλλοτε διαφορετικού σκοπού και άλλοτε παρόμοιου σκοπού.

Ο νόμος 1541 του 1985 ορίζει ότι οι συνεταιρισμοί που έχουν την ίδια περιφέρεια δράσεως (τουλάχιστον ένα δήμο ή κοινότητα) οφείλουν να συγχωνευθούν σε ένα συνεταιρισμό (μέχρι τις 18.2.1986) ανεξάρτητα αν είναι ομοειδείς ή όχι. Από τη συγχώνευση εξαιρούνται οι συνεταιρισμοί ειδικού σκοπού (δασικοί, αλιευτικοί, σηροτροφικοί, μελισσοκομικοί, ανθοκομικοί και παραγωγής γουναρικών), που μπορούν να λειτουργούν στην ίδια περιφέρεια, παράλληλα με τον ένα πολλαπλού σκοπού αγροτικό συνεταιρισμό.

4.2.2 Δευτεροβάθμιοι συνεταιρισμοί (ενώσεις αγροτικών συνεταιρισμών).

Οι πρωτοβάθμιοι αγροτικοί συνεταιρισμοί συνεταιρίζονται μεταξύ τους και σχηματίζουν δευτεροβάθμιους συνεταιρισμούς, τις ενώσεις αγροτικών συνεταιρισμών. Η ίδια λογική, που ενώνει τους παραγωγούς μεταξύ τους στη δημιουργία συνεταιρισμών, επικρατεί και στη συνεργασία των συνεταιρισμών μεταξύ τους.

Σκοπός τους είναι να επεκτείνουν τις δυνατότητες που έχει κάθε συνεταιρισμός χωριστά, σε νέους τομείς δράσεως και να διευρύνουν τα πλεονεκτήματα που συνεπάγεται το μεγάλο οικονομικό μέγεθος. Μεγάλες και δαπανηρές εγκαταστάσεις για την επεξεργασία ή τη συντήρηση των γεωργικών προϊόντων (συσκευαστήρια, ψυγεία, αποθήκες), μπορούν ευκολότερα και οικονομικότερα να αποκτηθούν από τις ενώσεις παρά από τους συνεταιρισμούς. Επίσης, η διαπραγματευτική δύναμη των ενώσεων στην αγορά των εφοδίων και στην πώληση των προϊόντων είναι αυξημένη, γιατί διαπραγματεύονται μεγάλες ποσότητες. Εξάλλου, μια μεγάλη οργάνωση μπορεί να αποκτήσει και να αξιοποιήσει ειδικευμένο προσωπικό για τις δραστηριότητές της, πράγμα που σε λίγες περιπτώσεις μπορεί να πετύχει ο μέσος πρωτοβάθμιος συνεταιρισμός.

Δυο ειδικά σημεία πρέπει να επισημανθούν ως προς τις σχέσεις συνεταιρισμών και ενώσεων:

Πρώτο, τα πλεονεκτήματα από την ένωση δεν υποκαθιστούν αλλά συμπληρώνουν τα πλεονεκτήματα του συνεταιρισμού. Ο συνεταιρισμός συνεπάγεται πιο ισχυρή σύνδεση των ατόμων μεταξύ τους και προσφέρεται για την αποτελεσματική συνεργασία τους σε πολλούς τομείς, όπου το μέγεθος δεν αποτελεί καθοριστικό παράγοντα για αποτελεσματικότητα στη συνεργασία (π.χ. κοινές καλλιεργητικές φροντίδες, απλή επεξεργασία προϊόντων, μεταφορές, αγροτική πίστη κλπ.). Η ένωση, αντίθετα, προσφέρεται περισσότερο για εξειδικευμένες εργασίες υπερτοπικού ενδιαφέροντος (σοβαρές βιομηχανικές εγκαταστάσεις, οργάνωση εμπορίας των προϊόντων κλπ.). Έτσι, οι δραστηριότητες της ενώσεως συμπληρώνουν και επεκτείνουν τις δραστηριότητες των συνεταιρισμών.

Δεύτερο, οι ενώσεις δεν ασκούν εξουσία πάνω στους συνεταιρισμούς. Η εξουσία ανήκει στους συνεταιρισμούς - μέλη της, που αποφασίζουν για τους προσανατολισμούς της, στα πλαίσια της γενικής συνελεύσεως της ενώσεως. Αυτή η εξάρτηση από τα κάτω σε όλη τη συνεταιριστική δομή, αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα χαρακτηριστικά της συνεταιριστικής κινήσεως και έρχεται σε αντίθεση προς τις σχέσεις εξαρτήσεως που επικρατούν τόσο στο δημόσιο όσο και στις ιδιωτικές επιχειρήσεις, όπου τα κεντρικά όργανα είναι και τα ιεραρχικά ανώτερα· σ' αυτά λαμβάνονται οι αποφάσεις και από αυτά διαβιβάζονται προς εκτέλεση στα κατώτερα. Στους συνεταιρισμούς, ο αγρότης παραμένει ο άμεσος ή έμμεσος κατευθυντής παράγοντας των συνεταιρισμών κάθε βαθμού και σ' αυτόν καταλήγουν οι θετικές ή αρνητικές επιπτώσεις από τη συνεταιριστική δράση.

Οι ενώσεις αγροτικών συνεταιρισμών που λειτουργούσαν στην Ελλάδα κατά το τέλος του 1983 ήταν 132. Από αυτές οι 107 ήταν πολλαπλών δραστηριοτήτων και οι υπόλοιπες εξειδικευμένες για την εξυπηρέτηση ορισμένων υποκατηγοριών συνεταιρισμών, όπως π.χ. δασικών, αλιευτικών, οινοποιητικών, ελαιουργικών κλπ. και οι 4 ενώσεις αναγκαστικών συνεταιρισμών. Στις ενώσεις αυτές μετείχαν 6943 συνεταιρισμοί. Έτσι, κάθε ένωση εκπροσωπούσε κατά μέσο όρο 52 συνεταιρισμούς με 6200 μέλη περίπου.

Τα γεωγραφικά όρια, που προσδιορίζουν την περιφέρεια κάθε ενώσεως, δεν συμπίπτουν με κάποια διοικητική υποδιάίρεση (νομού, επαρχίας κλπ.). Υπάρχουν νομοί στους οποίους λειτουργούν περισσότερες από μια ενώσεις και σ' αυτό οφείλεται το ότι ο αριθμός τους είναι μεγαλύτερος από τον αριθμό των νομών της χώρας. Τα όρια της περιφέρειάς τους προσδιορίζονται από τα όρια των συνεταιρι-

σμών που είναι μέλη τους.

Με το νόμο 1541 του 1985, όπου υπάρχουν περισσότερες από μια ενώσεις σε ένα νομό, υποχρεώνονται να συγχωνευθούν σε μια. Διαφορετικά διαλύονται. Οι συγχωνεύσεις πρέπει να συντελεσθούν μέχρι τα μέσα Σεπτεμβρίου 1986. Εξαιρέσεις στον κάνονα της συγχωνεύσεως μπορούν να υπάρχουν, σύμφωνα με ορισμένη διαδικασία.

- Οι πιο συνηθισμένες δραστηριότητες μιας ενώσεως πολλαπλού σκοπού είναι:
- Η ανάληψη βραχυπροθέσμων δανείων από την ΑΤΕ και η χορήγησή τους στους συνεταιρισμούς – μέλη.
 - Η αποθήκευση και διανομή γεωργικών εφοδίων και ειδών οικιακών αναγκών στους συνεταιρισμούς – μέλη ή και απ' ευθείας στα μέλη των συνεταιρισμών, όταν οι αποστάσεις είναι μικρές.
 - Η διατήρηση, διαλογή, συσκευασία και επεξεργασία των κυριοτέρων προϊόντων της περιοχής στις εγκαταστάσεις της (αποθήκες, ψυγεία, διαλογητήρια, συσκευαστήρια, γεωργικές βιομηχανίες).
 - Η πώληση των προϊόντων των μελών (πρωτογενών ή μεταποιημένων), σε συνεργασία με κεντρικές ενώσεις ή απ' ευθείας.
 - Η παροχή υπηρεσιών τεχνικής και λογιστικής εξυπηρετήσεως στους συνεταιρισμούς – μέλη.

Μερικές από τις ενώσεις συνεταιρισμών έχουν εξελιχθεί σε μεγάλες συνεταιριστικές επιχειρήσεις, με ακτινοβολία σε ολόκληρο τον ελληνικό χώρο (π.χ. γάλα και παγωτά ΑΓΝΟ) και με σημαντικές εξαγωγές (π.χ. προϊόντα ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑΣ, φρούτα και κρασιά από πολλές ενώσεις).

4.2.3 Τριτοβάθμιοι συνεταιρισμοί (κεντρικές κλαδικές συνεταιριστικές ενώσεις).

Οι ενώσεις αγροτικών συνεταιρισμών συνεταιρίζονται μεταξύ τους και δημιουργούν τριτοβάθμιες συνεταιριστικές οργανώσεις, με σκοπό το συντονισμό των δραστηριοτήτων τους και τη δημιουργία εγκαταστάσεων ανώτερου τεχνολογικού επιπέδου ή απαιτήσεων, στις οποίες δε θα μπορούσε να ανταποκριθεί κάθε ένωση μόνη της.

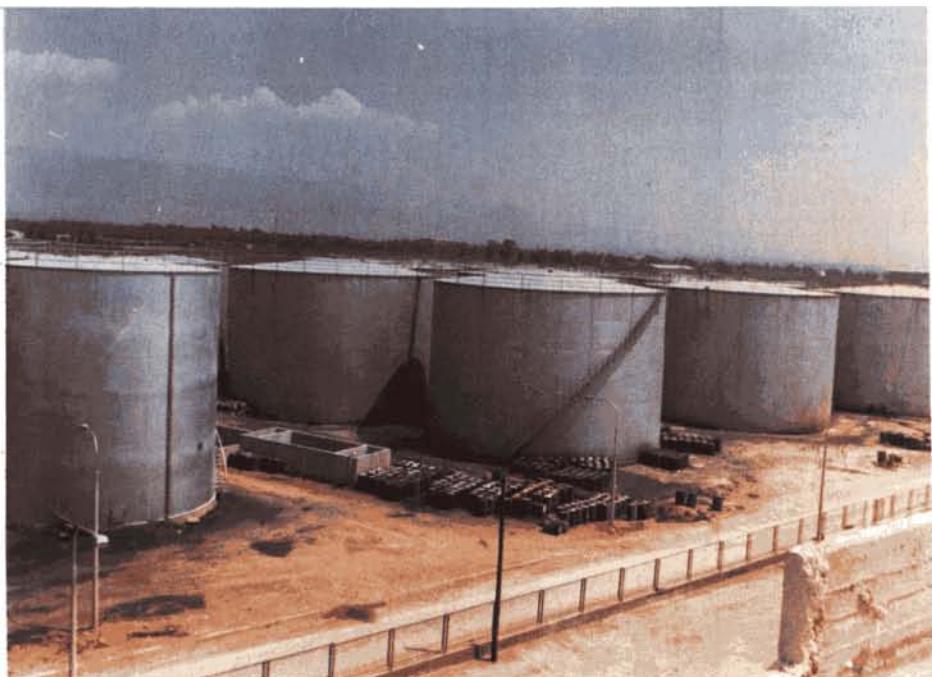
Παλιότερα, η νομοθεσία άφηνε στις ενώσεις να προσδιορίσουν τους σκοπούς και την περιφέρεια της τριτοβάθμιας οργανώσεως που αποφάσιζαν να ιδρύσουν. Έτσι ιδρύθηκαν κεντρικές ενώσεις που είχαν περιφέρεια ολόκληρη τη χώρα και εξειδίκευση σε συγκεκριμένα προϊόντα και άλλες, με μικρότερη περιφέρεια και μεγαλύτερη ποικιλία δραστηριοτήτων.

Οι κεντρικές κλαδικές συνεταιριστικές ενώσεις του νόμου 1541 του 1985, που πάρονται τη θέση των κεντρικών ενώσεων, έχουν ως περιφέρεια ολόκληρη τη χώρα και εξειδίκευνται κατά κλάδο παραγωγής ή κατά βασικό προϊόν. Έργο των κεντρικών κλαδικών συνεταιριστικών ενώσεων είναι να εκπροσωπούν τους παραγωγούς του προϊόντος με το οποίο ασχολούνται, να εγκαθιστούν μονάδες επεξεργασίας του προϊόντος, όταν το επίπεδο των σχετικών μονάδων προϋποθέτει τη συνεργασία δύο ή περισσοτέρων ενώσεων και να καθορίζουν κοινούς κανόνες εμπορίας των προϊόντων, υποχρεωτικούς για τα μέλη των συνεταιρισμών που παράγουν το σχετικό προϊόν.

Σύμφωνα με τον ίδιο νόμο 1541/85, οι υφιστάμενες κεντρικές ενώσεις που έχουν περιφέρεια ολόκληρη τη χώρα, πρέπει να αποφασίσουν για τη μετατροπή

τους σε κεντρικές κλαδικές συνεταιριστικές ενώσεις ή για τη διάλυσή τους, ενώ διαλύονται υποχρεωτικά εκείνες που είχαν μικρότερη περιφέρεια.

Από τις υφιστάμενες κεντρικές ενώσεις, ολόκληρη τη χώρα ή τα κυριότερα παραγωγικά διαμερίσματά της καλύπτουν η ΕΛΑΙΟΥΡΓΙΚΗ (Κεντρική Συνεταιριστική Ένωση Ελαιοπαραγωγών Ελλάδας) με εγκαταστάσεις επεξεργασίας και διαχείρισης του ελαιολάδου και της βρώσιμης ελιάς (σχ. 4.2), η ΚΤΗΝΟΤΡΟΦΙΚΗ (Κεντρική Ένωση Κτηνοτροφικών Συνεταιριστικών Οργανώσεων Ελλάδας) που συντονίζει τις δραστηριότητες των οργανώσεων στην κτηνοτροφία, η ΚΕΟΣΟΕ (Κεντρική Ένωση Οινοποιητικών Συνεταιριστικών Οργανώσεων Ελλάδας) που χειρίζεται κυρίως θέματα εμπορίας των κρασιών και η ΣΥΚΙΚΗ (Κεντρική Συνεταιριστική Ένωση Συκοπαραγωγών Ελλάδας), που χειρίζεται θέματα επεξεργασίας και εμπορίας ξηρών σύκων.

Σχ. 4.2.

Δεξαμενές ελαιολάδου της Ελαιουργικής (πριν στεγαστούν), χωρητικότητας 52.000 τόννων.

4.2.4 Κοινοπραξίες συνεταιριστικών οργανώσεων.

Η δημιουργία κοινοπραξιών συνεταιριστικών οργανώσεων είχε κριθεί αναγκαία από το 1940 και εξής, για τις περιπτώσεις εκείνες που υπήρχε ανάγκη και σκοπιμότητα για συνεργασία μεταξύ μερικών συνεταιριστικών οργανώσεων, λόγω αμοιβαίου ενδιαφέροντος. Αφορούσαν δηλαδή οι κοινοπραξίες αυτές περιορισμένου βαθμού συνεργασία (π.χ. την ίδρυση μιας κοινής μονάδας επεξεργασίας προϊόν-

των) μεταξύ πρωτοβαθμίων ή δευτεροβαθμίων συνεταιριστικών οργανώσεων.

Από το 1958 και εξής η δυνατότητα δημιουργίας κοινοπραξιών επεκτάθηκε και στη συνεργασία μεταξύ συνεταιριστικών οργανώσεων και ΑΤΕ. Με τη μορφή αυτή ιδρύθηκαν εργοστάσια γάλακτος και άλλες μεταποιητικές μονάδες, όπου το ποσοστό συμμετοχής της ΑΤΕ είναι 51%.

Από τις γνωστότερες κοινοπραξίες που συστήθηκαν, κυρίως από ενώσεις συνεταιρισμών, είναι η ΚΥΔΕΠ, η ΚΣΟΣ, η ΜΕΛΙΣΣΟΚΟΜΙΚΗ και η ΣΚΟΠ.

Η ΚΥΔΕΠ έχει εξελιχθεί σε μια από τις μεγαλύτερες συνεταιριστικές οργανώσεις της χώρας. Αντικείμενό της είναι η διαχείριση των δημητριακών (για ανθρώπινη κατανάλωση και για ζωτροφές), τόσο των εγχώρια παραγομένων όσο και των εισαγομένων (ή εξαγομένων), καθώς και του βαμβακιού. Τη διαχείριση ασκεί είτε για λογαριασμό της, είτε για λογαριασμό της ΕΟΚ, γιατί λειτουργεί και ως φορέας παρεμβάσεως.

Η ΚΣΟΣ (Κοινοπραξία Συνεταιριστικών Οργανώσεων Σουλτανίνας), επεξεργάζεται και διαθέτει στο εξωτερικό σουλτανίνα, η ΜΕΛΙΣΣΟΚΟΜΙΚΗ προώθησε την τυποποίηση και επιμελημένη συσκευασία και εμπορία του μελιού των συνεταιρισμών των μελισσοτρόφων και η ΣΚΟΠ (Συνεταιριστική Κοινοπραξία Οπωροκηπευτικών) προωθεί τη βελτίωση της εμπορίας των οπωροκηπευτικών.

Η νομική μορφή της κοινοπραξίας συνεταιριστικών οργανώσεων καταργείται με το νόμο 1541/85. Διατηρούνται μόνο οι κοινοπραξίες που έχουν συστήσει οι συνεταιριστικές οργανώσεις με την ΑΤΕ. Από τις υπόλοιπες, οι τοπικής σημασίας διαλύονται και οι ευρύτερης σημασίας (ΚΥΔΕΠ, ΚΣΟΣ, ΜΕΛΙΣΣΟΚΟΜΙΚΗ κλπ.) μπορούν να επιλέξουν τη μετατροπή τους σε κεντρικές κλαδικές συνεταιριστικές ενώσεις για τα προϊόντα που διαχειρίζονται.

4.2.5 Συνεταιριστικές εταιρίες.

Οι διάφορες μορφές εταιρίας (ανώνυμη εταιρία, εταιρία περιορισμένης ευθύνης κλπ.), αποτελούν μορφές συνεργασίας κεφαλαίου, σε αντίθεση με το συνεταιρισμό που αποτελεί συνεργασία προσώπων. Όμως η μορφή της εταιρίας χρησιμοποιήθηκε σε ορισμένες περιπτώσεις και περιόδους, ως διέξοδος για τις συνεταιριστικές οργανώσεις. Χρησιμοποιήθηκε ιδίως όπου χρειαζόταν να υπάρχει αυξημένη ευελιξία για να μπορέσουν οι συνεταιριστικές οργανώσεις να ασκήσουν ανταγωνιστικά το έργο τους, όταν έκριναν σκόπιμη τη συνεργασία τους με μη συνεταιριστικούς φορείς (ουσιαστικά μόνο με την ΑΤΕ) ή όταν η υφιστάμενη νομοθεσία δεν επέτρεπε στις καθαυτό συνεταιριστικές οργανώσεις να ασκήσουν ορισμένες δραστηριότητες (π.χ. ασφαλιστικές εργασίες).

Παρά την ομοιότητά τους με τη νομική μορφή των εταιριών κεφαλαίου, βασικό χαρακτηριστικό των συνεταιριστικών εταιριών είναι ότι οι μετοχές τους ανήκουν αποκλειστικά σε συνεταιριστικές οργανώσεις και όχι σε πρόσωπα και ότι η πολιτική που ακολουθούν καθορίζεται από τις οργανώσεις - μετόχους. Δεν είναι δηλαδή άλλη από την άμεση ή έμμεση εξυπηρέτηση των παραγωγών.

Ανάμεσα στις συνεταιριστικές εταιρίες υπάρχουν μερικές από τις πιο μεγάλες συνεταιριστικές επιχειρήσεις: Η ΣΕΚΕ (Συνεταιριστική Ένωση Καπνοπαραγωγών Ελλάδας) για την επεξεργασία και εξαγωγή καπνών, η ΣΕΚΟΒΕ (Συνεταιριστικά

Εργοστάσια Κονσερβοποιίας Β. Ελλάδας) για την επεξεργασία, εμπορία και εξαγωγή μεταποιημένων οπωροκηπευτικών, η ΣΕΚΑΠ (Συνεταιριστική Εταιρία Καπνού) για την παραγωγή και εξαγωγή τσιγάρων, η ΣΠΕΚΑ⁽¹⁾ (Συνεταιριστική Τεχνική Εμπορική Εταιρία) για την εισαγωγή και εμπορία γεωργικών μηχανημάτων και την εξαγωγή γεωργικών προϊόντων, η ΣΠΕ (Συνεταιριστική Προμηθευτική Ένωση) για την κοινή προμήθεια γεωργικών εφοδίων και καταναλωτικών αγαθών, η ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΗ ασφαλιστική για ασφαλίσεις στο γεωργικό χώρο, η ΕΛΣΥ - διανομές για τον κοινό εφοδιασμό καταστημάτων με συνεταιριστικά προϊόντα, η ΣΕΒΑΘ (Συνεταιριστική Εταιρία Βιομηχανικής Αναπτύξεως Θράκης) για την παραγωγή τοματοπολοτού και προτηγανισμένης κατεψυγμένης πατάτας, η ΣΥΝΕΛ (Συνεταιριστική Εταιρία Λιπασμάτων) για την κεντρική διαχείριση των λιπασμάτων κλπ.

Ο νόμος 1541/85 προβλέπει τη δυνατότητα συστάσεως εταιριών από τις συνεταιριστικές οργανώσεις στις περιπτώσεις που σκοπεύουν να αναλάβουν δραστηριότητες που δεν ενδιαφέρουν τις ενώσεις ή τις κεντρικές κλαδικές συνεταιριστικές ενώσεις. Στις υφιστάμενες συνεταιριστικές εταιρίες επέρχονται οι ακόλουθες μεταβολές: Παραμένουν όπως έχουν οι συνεταιριστικές εταιρίες που έχουν συσταθεί μεταξύ συνεταιριστικών οργανώσεων και ΑΤΕ, καθώς και οι αμιγείς συνεταιριστικές εταιρίες, ο σκοπός και οι δραστηριότητες των οποίων δεν επικαλύπτονται με τις προβλεπόμενες κεντρικές κλαδικές συνεταιριστικές ενώσεις. Οι υπόλοιπες αμιγείς συνεταιριστικές εταιρίες, δηλαδή εκείνες που δρούν στην επεξεργασία και εμπορία γεωργικών προϊόντων, οφείλουν να συγχωνευθούν με την ένωση της περιοχής τους ή με την αντίστοιχη κεντρική κλαδική συνεταιριστική ένωση.

4.2.6 Συνεταιριστικοί οργανισμοί.

Ειδικά για την παραγωγή, εμπορία και διάθεση των παραγωγικών εφοδίων (λιπασμάτων, φυτοφαρμάκων, εργαλείων, μηχανημάτων κλπ.), για τη διακίνηση των αγροτικών προϊόντων στο εσωτερικό και στο εξωτερικό και για την αγορά και αναδιανομή της αγροτικής γης, προβλέπεται από το νόμο 1541/85 η ίδρυση συνεταιριστικών οργανισμών.

Συνεταιριστικός οργανισμός μπορεί να ιδρυθεί για καθεμιά από τις παραπάνω δραστηριότητες και να συσταθεί από 5 τουλάχιστον ενώσεις έχοντας ως περιφέρεια ολόκληρη τη χώρα. Υφιστάμενες εταιρίες στις οποίες μετέχουν οι συνεταιριστικές οργανώσεις και των οποίων ο σκοπός και οι δραστηριότητες συμπίπτουν με τα αντίστοιχα συνεταιριστικού οργανισμού (π.χ. η ΣΥΝΕΛ για τα λιπάσματα, η ΣΠΕΚΑ για τα μηχανήματα κλπ.), μπορούν να συγχωνευθούν στο συνεταιριστικό οργανισμό.

4.2.7 Η ΠΑΣΕΓΕΣ.

Η ΠΑΣΕΓΕΣ (Πανελλήνια Συνομοσπονδία Ενώσεων Γεωργικών Συνεταιρισμών), αποτελεί το κορυφαίο όργανο εκπροσωπήσεως της αγροτικής συνεταιρι-

(1) Η επωνυμία αυτή οφείλεται στην αρχική σύνθεση, που ήταν συνεργασία της ΣΠΕ με τον ιδιώτη Καμπάνη.

στικής κινήσεως στη χώρα μας. Είναι ο ιδεολογικός εκφραστής και ο συντονιστικός φορέας των δραστηριοτήτων των συνεταιριστικών οργανώσεων. Δεν ασκεί η ίδια οικονομικές δραστηριότητες, αλλά προετοιμάζει το έδαφος και εισηγείται νέες συνεταιριστικές πρωτοβουλίες, προγραμματίζει με τη συνεργασία των μελών της τη συντονισμένη συνεταιριστική δράση, παρακολουθεί τις συνεταιριστικές επιδόσεις και εισηγείται στα μέλη της κατευθύνσεις συνεταιριστικής πολιτικής.

- Η ΠΑΣΕΓΕΣ αποτελεί όργανο προσφοράς υπηρεσιών στα μέλη της, όπως:
- Η συνεταιριστική εκπαίδευση και επιμόρφωση αιρετών και υπηρεσιακών στελεχών και η διάδοση και σωστή εφαρμογή των συνεταιριστικών αρχών.
 - Η μελέτη των προβλημάτων που απασχολούν τη συνεταιριστική κίνηση, η εισήγηση λύσεων και η υποστήριξη των κοινών θέσεων προς τους φορείς που είναι αρμόδιοι για την επίλυσή τους.
 - Η παροχή συμβουλευτικών υπηρεσιών για την αποτελεσματική οργάνωση και διεξαγωγή των εργασιών τους με εφαρμογή συγχρόνων μεθόδων οργανώσεως - διοικήσεως και μηχανοργανώσεως για επέκταση της ανταγωνιστικότητάς τους στον οικονομικό στίβο.
 - Η παροχή νομικών συμβουλών και νομικών υπηρεσιών, για την ορθή εφαρμογή της νομοθεσίας που τα αφορά.
 - Η προετοιμασία τεχνικοοικονομικών μελετών και η παροχή αντιστοίχων υπηρεσιών για σοβαρές επενδυτικές πρωτοβουλίες τους.

Ως προς την εκπροσώπηση της συνεταιριστικής κινήσεως της χώρας, η ΠΑΣΕΓΕΣ παρουσιάζει και υποστηρίζει τις απόψεις και τα θέματα που απασχολούν τα μέλη της σε όλους τους αρμόδιους φορείς. Εκπροσωπεί επίσης τη συνεταιριστική κίνηση στο διεθνή χώρο, στην κοινή προσπάθεια συνεργασίας και κατανοήσεως μεταξύ των συνεταιριστικών κινήσεων και των λαών των διαφόρων χωρών. Μερικά από τα διεθνή όργανα στα οποία η ελληνική αγροτική συνεταιριστική κίνηση εκπροσωπείται μέσω της ΠΑΣΕΓΕΣ είναι:

- Η Διεθνής Συνεταιριστική Ένωση (ICA).
- Η Διεθνής Ομοσπονδία Αγροτών (IFAP).
- Η Ευρωπαϊκή Συνομοσπονδία Γεωργίας (CEA).
- Η Επιτροπή Γεωργικών Οργανώσεων της ΕΟΚ (COPA).
- Η Γενική Επιτροπή Γεωργικών Συνεταιρισμών της ΕΟΚ (COGECA) κλπ.

Μέλη της ΠΑΣΕΓΕΣ είναι οι ενώσεις συνεταιρισμών και οι πόροι της εξασφαλίζονται (αφού η ΠΑΣΕΓΕΣ δεν έχει οικονομικές δραστηριότητες), από τις εισφορές των μελών της και από παρακράτηση ενός μικρού ποσοστού (1%) από τις εισφορές των αγροτών υπέρ ΟΓΑ.

Η ΠΑΣΕΓΕΣ ιδρύθηκε το 1935 και, σύμφωνα με το νόμο 1541/85, μέλη της είναι όλες οι ενώσεις συνεταιρισμών.

4.2.8 Διασύνδεση των συνεταιριστικών οργανώσεων.

Αφού αναλύθηκαν τα συστατικά στοιχεία της δομής της συνεταιριστικής κινήσεως, ακολουθεί η παρουσίαση της διασυνδέσεώς τους για το σχηματισμό ενός ενιαίου λειτουργικού συνόλου. Συνοψίζοντας τα προηγούμενα, υπενθυμίζεται ότι τα στοιχεία που απαρτίζουν τη δομή της συνεταιριστικής κινήσεως με βάση το νό-

μο 1541/85 είναι:

- Οι αγροτικοί συνεταιρισμοί.
- Οι ενώσεις αγροτικών συνεταιρισμών.
- Οι κεντρικές κλαδικές συνεταιριστικές ενώσεις.
- Οι συνεταιριστικοί οργανισμοί.
- Οι συνεταιριστικές εταιρίες.
- Η ΠΑΣΕΓΕΣ.

Για να κατανοηθεί καλύτερα η δομή που καθιέρωσε ο νόμος 1541/85, διακρίνομε δύο μορφές διασυνδέσεως: Η πρώτη αφορά την επαγγελματική διασύνδεση μεταξύ των συνεταιριστικών οργανώσεων των διαφόρων επιπέδων και καταλήγει στην ΠΑΣΕΓΕΣ. Η δεύτερη αφορά τη λειτουργική διασύνδεση και καταλήγει στις κεντρικές κλαδικές συνεταιριστικές ενώσεις και στους συνεταιριστικούς οργανισμούς. Στις διασυνδέσεις αυτές, δεν περιλαμβάνονται οι συνεταιριστικές εταιρίες, γιατί δεν διέπονται από το νόμο για τους συνεταιρισμούς, ούτε φυσικά οι κοινοπραξίες που καταργούνται από το νόμο 1541/85.

α) Επαγγελματική διασύνδεση.

Τη βάση της πυραμίδας επαγγελματικής διασυνδέσεως αποτελούν οι αγροτικοί συνεταιρισμοί (α' επίπεδο). Με τη συνεργασία τους σχηματίζουν τις ενώσεις αγροτικών συνεταιρισμών. Κάθε αγροτικός συνεταιρισμός αντιπροσωπεύεται στην ένωση ανάλογα με τον αριθμό των μελών του. Για κάθε 50 μέλη εκλέγεται έναν αντιπρόσωπο. Αν με την εφαρμογή του κανόνα αυτού περισσεύουν πάνω από 25 μέλη, τότε εκλέγεται ένας ακόμη αντιπρόσωπος. Οι αντιπρόσωποι αυτοί απαρτίζουν τη γενική συνέλευση της ενώσεως (β' επίπεδο).

Με τη συνεργασία τους οι ενώσεις σχηματίζουν την ΠΑΣΕΓΕΣ. Τη γενική συνέλευση της ΠΑΣΕΓΕΣ απαρτίζουν οι αντιπρόσωποι των ενώσεων. Αυτοί εκλέγονται μεταξύ των αντιπροσώπων των συνεταιρισμών που αποτελούν τη γενική συνέλευση κάθε ενώσεως, με αναλογία 1 προς 40.

Η ΠΑΣΕΓΕΣ αποτελεί το γ' επίπεδο στην πυραμίδα επαγγελματικής διασυνδέσεως (όχι συνεταιριστική οργάνωση τρίτου βαθμού).

β) Λειτουργική διασύνδεση.

Η πυραμίδα της λειτουργικής διασυνδέσεως είναι πιο σύνθετη. Στη βάση της βρίσκονται πάλι οι αγροτικοί συνεταιρισμοί (α' επίπεδο). Στους κόλπους κάθε αγροτικού συνεταιρισμού λειτουργούν κλαδικές οργανώσεις παραγωγής αγροτικού συνεταιρισμού (ΚΟΠΑΣ), που αντιστοιχούν στους κλάδους παραγωγής και στα βασικά προϊόντα (π.χ. καπνού, βαμβακιού, ελαιοκομίας, αμπελουργίας, οπωροκηπευτικών κλπ.). Τα μέλη του συνεταιρισμού, εκτός από τη γενική συμμετοχή τους στο συνεταιρισμό, συμμετέχουν και σε μια από τις ΚΟΠΑΣ, συγκεκριμένα μάλιστα σε εκείνη που αντιστοιχεί προς το κύριο προϊόν που παράγουν. Μέσα σε ένα συνεταιρισμό μπορούν να σχηματισθούν τόσες ΚΟΠΑΣ όση είναι και η ποικιλία κυρίων κλάδων παραγωγής των γεωργικών εκμεταλλεύσεων των μελών, αρκεί για κάθε μια να υπάρχουν τουλάχιστον 5 ενδιαφερόμενοι.

Στα πλαίσια της ενώσεως αγροτικών συνεταιρισμών (β' επίπεδο) δημιουργούνται κλαδικές οργανώσεις παραγωγής ενώσεων αγροτικών συνεταιρισμών (ΚΟΠΕΑΣ), που αντιστοιχούν προς τις ΚΟΠΑΣ των συνεταιρισμών - μελών της ενώ-

σεως. Στις ΚΟΠΕΑΣ εκπροσωπούνται οι ΚΟΠΑΣ με ένα αντιπρόσωπο για κάθε 50 μέλη ΚΟΠΑΣ ή τουλάχιστον με ένα αντιπρόσωπο, όταν τα μέλη της αντίστοιχης ΚΟΠΑΣ του συνεταιρισμού είναι λιγότερα.

Από τους αντιπροσώπους, που απαρτίζουν τη γενική συνέλευση μιας ΚΟΠΕΑΣ (π.χ. οπωροκηπευτικών) μιας ενώσεως, προέρχονται οι αντιπρόσωποι που θα μετέχουν στην αντίστοιχη κεντρική κλαδική συνεταιριστική ένωση (οπωροκηπευτικών), απαρτίζοντας τη γενική της συνέλευση. Ο αριθμός των αντιπροσώπων στην περίπτωση αυτή, καθορίζεται με βάση το ύψος των συναλλαγών της ενώσεως με την κεντρική κλαδική συνεταιριστική ένωση (γ' επίπεδο), σε βάση τριετίας.

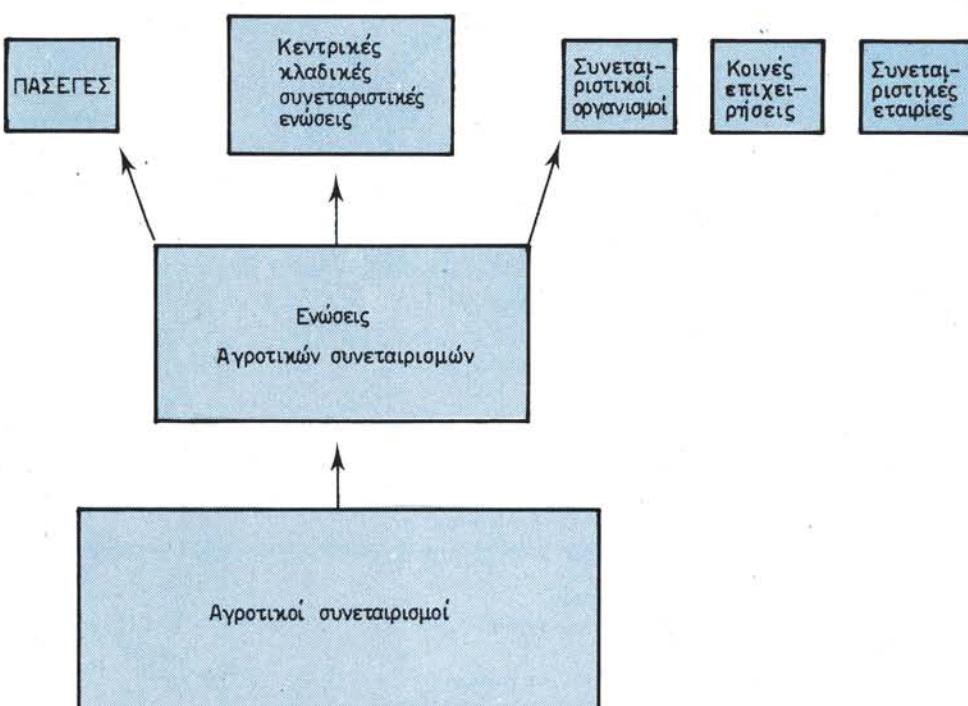
Στα πλαίσια της λειτουργικής διασυνδέσεως, περιλαμβάνεται και η σύνδεση των ενώσεων με τους συνεταιριστικούς οργανισμούς. Στην περίπτωση αυτή, ο αριθμός των αντιπροσώπων κάθε ενώσεως στη γενική συνέλευση του συνεταιριστικού οργανισμού καθορίζεται με κριτήρια που περιλαμβάνονται στο καταστατικό κάθε οργανισμού.

Στα διαγράμματα 1 και 2, επιχειρείται η γραφική απεικόνιση της γενικής και της λειτουργικής διασυνδέσεως αντίστοιχα.

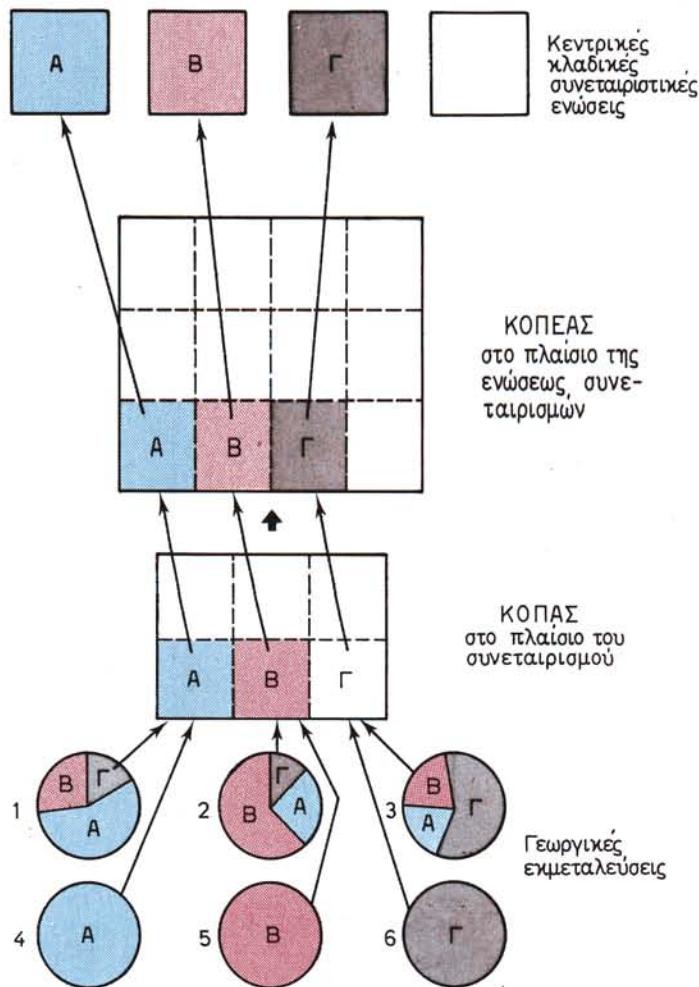
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1

Δομή της αγροτικής συνεταιριστικής κινήσεως

A. γενική εικόνα

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2
Β Λετουργική διασύνδεση

ΕΠΕΞΗΓΗΣΙΣ ΣΤΟ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1.

1. Δεν αποτελούν βαθμούς αγροτικών συνεταιριστικών οργανώσεων η ΠΑΣΕΓΕΣ, οι συνεταιριστικοί οργανισμοί, οι κοινές επιχειρήσεις στις οποίες μετέχουν οι αγροτικές συνεταιριστικές οργανώσεις, καθώς και οι συνεταιριστικές εταιρίες.
2. Κοινές επιχειρήσεις μπορούν να δημιουργούνται με τη σύμπραξη αγροτικών συνεταιριστικών οργανώσεων με:
 - α) Καταναλωτικούς συνεταιρισμούς.
 - β) Νομικά πρόσωπα του δημόσιου τομέα.
 - γ) Κοινωφελείς οργανισμούς.
 - δ) Συνεταιριστικές οργανώσεις άλλων χωρών.
 - ε) Επιχειρήσεις οργανισμών τοπικής αυτοδιοικήσεως.

3. Δεν επιτρέπει ο νόμος 1541/85 στις αγροτικές συνεταιριστικές οργανώσεις να συνιστούν μεταξύ τους εταιρίες από τις προβλεπόμενες από τον εμπορικό νόμο ή από τον αστικό κώδικα. Κατ' εξαίρεση επιτρέπεται η σύσταση τέτοιων εταιριών από ομοιόβαθμες συνεταιριστικές οργανώσεις, μετά από σύμφωνη γνώμη της ΓΑΣΕΓΕΣ, εφόσον η ένωση αγροτικών συνεταιρισμών ή η κεντρική κλαδική συνεταιριστική ένωση ανάλογα αρνούνται να αναλάβουν την προτεινόμενη επιχειρηματική δραστηριότητα.

Με τις παραπάνω προϋποθέσεις, οι αγροτικές συνεταιριστικές οργανώσεις μπορούν να συνιστούν και ανώνυμες εταιρίες και εταιρίες περιορισμένης ευθύνης με φυσικά ή νομικά πρόσωπα που δεν αναφέρονται στο σημείο 2 πιο πάνω. Στην περίπτωση αυτή, οι αγροτικές συνεταιριστικές οργανώσεις πρέπει να έχουν τουλάχιστον 65% των μετοχών ή των εταιρικών μεριδιών.

ΕΠΕΞΗΓΗΣΙΣ ΣΤΟ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2.

1. Κάθε γεωργική εκμετάλλευση παράγει ένα ή περισσότερα γεωργικά προϊόντα. Ανάλογα με το παραγόμενο προϊόν (αν είναι ένα) ή το κύριο προϊόν, μετέχει στην ΚΟΠΑΣ του συνεταιρισμού που ασχολείται με τον προϊόντα αυτό.
 - Α Οπωροκηπευτικά
 - Β Βαμβάκι
 - Γ Καπνός, τότε,
 οι εκμεταλλεύσεις 1 και 4 θα μετέχουν στην ΚΟΠΑΣ οπωροκηπευτικών,
 οι εκμεταλλεύσεις 2 και 5 θα μετέχουν στην ΚΟΠΑΣ βαμβακιού, και
 οι εκμεταλλεύσεις 3 και 6 θα μετέχουν στην ΚΟΠΑΣ καπνού του συνεταιρισμού. Ο συνεταιρισμός μπορεί να έχει τόσες ΚΟΠΑΣ όσες προκύπτουν από τα κύρια προϊόντα των εκμεταλλεύσεων των μελών του, αρκεί να συγκεντρώνονται τουλάχιστον 5 τακτικά μέλη σε κάθε μία.
2. Αν υποθεθεί ότι οι πιο πάνω 6 γεωργικές εκμεταλλεύσεις παράγουν ένα ή περισσότερα από τα προϊόντα.
 - Α Οπωροκηπευτικά
 - Β Βαμβάκι
 - Γ Καπνός, τότε,
 οι εκμεταλλεύσεις 1 και 4 θα μετέχουν στην ΚΟΠΑΣ οπωροκηπευτικών,
 οι εκμεταλλεύσεις 2 και 5 θα μετέχουν στην ΚΟΠΑΣ βαμβακιού, και
 οι εκμεταλλεύσεις 3 και 6 θα μετέχουν στην ΚΟΠΑΣ καπνού του συνεταιρισμού. Ο συνεταιρισμός μπορεί να έχει τόσες ΚΟΠΑΣ όσες προκύπτουν από τα κύρια προϊόντα των εκμεταλλεύσεων των μελών του, αρκεί να συγκεντρώνονται τουλάχιστον 5 τακτικά μέλη σε κάθε μία.
3. Στα πλαίσια της ενώσεως συνεταιρισμών συνιστώνται τόσες ΚΟΠΕΑΣ όσες αντιστοιχούν στις ΚΟΠΑΣ όλων των μελών τους, ακόμη και όταν μόνο ένα μέλος της (συνεταιρισμός) έχει σχετική ΚΟΠΑΣ. Για κάθε 50 μέλη ΚΟΠΑΣ εκλέγεται ένας εκπρόσωπος στην αντίστοιχη ΚΟΠΕΑΣ. ΑΝ τα μέλη της ΚΟΠΑΣ είναι λιγότερα από 50, εκλέγεται πάλι ένας εκπρόσωπος. Αν στην περιφέρεια της ενώσεως λειτουργεί μόνο μία ΚΟΠΑΣ, για ορισμένο κλάδο παραγωγής, τότε εκλέγονται τουλάχιστον δύο εκπρόσωποι στην ΚΟΠΕΑΣ.
4. Οι Κεντρικές Κλαδικές Συνεταιριστικές Ενώσεις (ΚΚΣΕ) είναι εξειδικευμένες κατά προϊόν, π.χ. η Α για τα οπωροκηπευτικά, η Β για το βαμβάκι και η Γ για τον καπνό. Κάθε ένωση μπορεί να μετέχει σε περισσότερες από μία ΚΚΣΕ, όσες και οι ΚΟΠΕΑΣ που λειτουργούν σ' αυτή. Ο αριθμός των αντιπροσώπων της ενώσεως στην ΚΚΣΕ είναι ανάλογος προς το ύψος των συναλλαγών της Ενώσεως με την αντίστοιχη ΚΚΣΕ. Οι αντιπρόσωποι εκλέγονται από τη γενική συνέλευση και πρέπει να προέρχονται από την αντίστοιχη ΚΟΠΕΑΣ.

4.3 Όργανα των συνεταιρισμών.

Ο συνεταιρισμός αποτελεί μια οργάνωση που πραγματοποιεί οικονομικές ή άλλες πράξεις. Έχει συνεπώς ανάγκη από κάποια όργανα, με τα οποία να σχηματίζει και να εκφράζει τη βούλησή του και να ενεργεί για την πραγματοποίηση των επιδιώξεών του. Τα όργανα αυτά που απαρτίζονται από φυσικά πρόσωπα, μέλη του συνεταιρισμού, είναι:

- Η γενική συνέλευση.
- Το διοικητικό συμβούλιο και
- το εποπτικό συμβούλιο.

a) Η γενική συνέλευση.

Η γενική συνέλευση αποτελεί το ανώτατο όργανο του συνεταιρισμού, το οποίο

διαμορφώνει τη βούλησή του. Έχει αποφασιστικές αρμοδιότητες και εξουσίες και αποτελεί κατά κάποιο τρόπο το νομοθετικό όργανο του συνεταιρισμού, αφού έχει αρμοδιότητα να θεσπίζει και να τροποποιεί τους κανόνες του καταστατικού, τηρώντας, φυσικά, τους νόμους. Οι αποφάσεις της γενικής συνέλευσεως εφαρμόζονται από όλα τα μέλη του συνεταιρισμού, ακόμα και από όσα τις καταψήφισαν ή και εκείνα που ήταν απόντα κατά την ψηφοφορία.

Στη γενική συνέλευση του συνεταιρισμού μετέχουν όλα τα μέλη και κάθε μέλος έχει μια ψήφο. Στις ανώτερου βαθμού συνεταιριστικές οργανώσεις, τη θέση των μελών πάρονται οι αντιπρόσωποι που έχουν εκλεγεί από τις οργανώσεις - μέλη.

Τα θέματα για τα οποία η γενική συνέλευση έχει αποκλειστική αρμοδιότητα, ορίζονται από το νόμο και από το καταστατικό. Οι αποφάσεις για τα σπουδαιότερα θέματα του συνεταιρισμού ανάγονται, όπως είναι φυσικό, στην αρμοδιότητα της γενικής συνέλευσεως. Τέτοια είναι π.χ.:

- Η ψήφιση και η τροποποίηση του καταστατικού, δηλαδή του συνόλου των κανόνων που διέπουν τη λειτουργία και τις διαδικασίες του συνεταιρισμού.
- Η συγχώνευση του συνεταιρισμού με άλλον, η διάλυσή του ή η παράταση της διάρκειάς του, όταν λήγει ο χρόνος για τον οποίο έχει συσταθεί.
- Η έγκριση ή η απόρριψη των λογαριασμών οικομικής διαχείρισεως του συνεταιρισμού (ισολογισμού και λογαριασμού αποτελεσμάτων χρήσεως), που παρουσιάζονται από το διοικητικό συμβούλιο, καθώς και ο καθορισμός του τρόπου με τον οποίο θα διατεθούν τα πλεονάσματα ή θα επιβαρυνθούν τα μέλη για την κάλυψη τυχόν ζημιών.
- Η εκλογή, η ανάκληση και η αντικατάσταση των μελών του διοικητικού και του εποπτικού συμβουλίου, καθώς και η απαλλαγή τους από κάθε προσωπική ευθύνη για τη διαχείριση των υποθέσεων του συνεταιρισμού που τους είχε ανατεθεί, καθώς και η εκλογή, ανάκληση και αντικατάσταση των αντιπροσώπων σε συνεταιριστικές οργανώσεις στις οποίες μετέχει ο συνεταιρισμός κλπ.

Η γενική συνέλευση συγκαλείται από το διοικητικό συμβούλιο σε τακτική συνεδρίαση μια φορά το χρόνο. Μπορεί όμως να συγκληθεί και έκτακτα, όταν αυτό επιβάλλει το συμφέρον του συνεταιρισμού. Έκτακτη σύγκληση μπορεί να γίνει από το διοικητικό ή το εποπτικό συμβούλιο ή από το ένα πέμπτο των μελών. Η σύγκληση της συνέλευσεως από το διοικητικό ή το εποπτικό συμβούλιο συνεπάγεται προηγούμενη λήψη σχετικής αποφάσεως από τα όργανα αυτά, καθώς και καθορισμό των θεμάτων που θα συζητηθούν. Η σύγκληση από ένα μέρος των μελών συνεπάγεται την υποβολή στο διοικητικό συμβούλιο έγγραφης αιτήσεως, υπογραφόμενης από τουλάχιστον το 1/5 των μελών, με την οποία να ζητείται η έκτακτη σύγκληση της γενικής συνέλευσεως. Στην αίτηση αυτή πρέπει ταυτόχρονα να αναφέρονται και τα προτεινόμενα θέματα για συζήτηση. Στην περίπτωση αυτή, το διοικητικό συμβούλιο οφείλει να συγκαλέσει τη γενική συνέλευση, είτε συμφωνεί με την πρόταση είτε όχι. Αν αρνηθεί ή αν καθυστερήσει περισσότερο από 15 ημέρες, τα μέλη που υπέβαλαν την αίτηση μπορούν να συγκαλέσουν αυτά τη γενική συνέλευση και να πάρουν αποφάσεις που θα είναι νόμιμες.

Η πρόσκληση για τη σύγκληση της γενικής συνέλευσεως δεν αποτελεί ένα τυπικό έγγραφο. Σ' αυτήν αναφέρονται τα θέματα που θα συζητηθούν, με τρόπο και με βαθμό λεπτομέρειας τέτοιο που να διευκολύνει τον εκ των προτέρων προβλη-

ματισμό των μελών. Παρέχονται επίσης ταυτόχρονα όλες οι πληροφορίες εκείνες που θα διευκολύνουν το μέλος να μορφώσει γνώμη και ανάλογα να υπερψηφίσει ή να καταψηφίσει προτάσεις που θα υποβληθούν, αφού βέβαια παρεμβληθεί συζήτηση με την οποία φωτίζονται περισσότερο τα θέματα.

Για να εξετάσει την ουσία των θεμάτων, η γενική συνέλευση πρέπει να έχει απαρτία. Πρέπει δηλαδή να διαπιστωθεί κατά την έναρξη των εργασιών της ότι είναι παρόντα τα μισά τουλάχιστον από τα τακτικά μέλη. Ο νόμος 1541/85 διακρίνει δύο κατηγορίες μελών, τα τακτικά και τα ειδικά μέλη. Ειδικά μέλη μπορούν να γίνουν όσοι είναι ιδιοκτήτες αγροτικής περιουσίας που βρίσκεται μέσα στην περιφέρεια του αγροτικού συνεταιρισμού, αλλά δεν ασχολούνται αυτοπροσώπως και επαγγελματικά με την παραγωγή αγροτικών προϊόντων. Τα ειδικά μέλη έχουν όλα τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των τακτικών μελών, δεν δικαιούνται όμως να εκλέγονται. Αν δεν υπάρχει απαρτία, η συνέλευση επαναλαμβάνεται ύστερα από μία εβδομάδα, οπότε απαρτία θεωρείται η παρουσία τουλάχιστον του 1/4 των τακτικών μελών.

Οι αποφάσεις της γενικής συνελεύσεως για τα συνήθη θέματα λαμβάνονται με την απόλυτη πλειοψηφία των συνεταίρων που είναι παρόντες κατά την ψηφοφορία. Για τα αυξημένης σπουδαιότητας για το συνεταιρισμό θέματα, ορίζεται από το νόμο ότι απαιτείται αυξημένη πλειοψηφία 2/3 των παρόντων και αυξημένη απαρτία 2/3 του συνόλου των μελών. Τέτοια θέματα είναι η συγχώνευση του συνεταιρισμού, η παράταση της διάρκειάς του, η διάλυσή του, η μεταβολή των σκοπών του, η τροποποίηση του καταστατικού, η επιβάρυνση των μελών για την κάλυψη τυχόν ζημιών, η επιβολή ειδικής εισφοράς στα μέλη, η ανάκληση του διοικητικού ή του εποπτικού συμβουλίου ή μελών τους, η ανάκληση αντιπροσώπων κλπ.

β) Το διοικητικό συμβούλιο.

Η γενική συνέλευση στην οποία μετέχουν όλα τα μέλη αποτελεί αναμφισβήτητα το κατ' εξοχήν όργανο εκφράσεως του δημοκρατικού χαρακτήρα του συνεταιρισμού. Όμως η γενική συνέλευση δεν είναι δυνατό να βρίσκεται σε διαρκή συνεδρίαση και να αποφασίζει για κάθε θέμα που απασχολεί το συνεταιρισμό στην καθημερινή του ζωή και δράση. Καταλληλότερο για το σκοπό αυτό είναι ένα ολιγομελές και ευκίνητο όργανο από πρόσωπα που η γενική συνέλευση κρίνει ότι είναι προικισμένα με ήθος και ικανότητες και στα οποία μπορεί να εμπιστευθεί το χειρισμό των υποθέσεων του συνεταιρισμού μέσα στα πλαίσια του νόμου, του καταστατικού και των αποφάσεων της γενικής συνελεύσεως.

Ο αριθμός των μελών του διοικητικού συμβουλίου, όπως καθορίζεται από το νόμο 1541/85, είναι τουλάχιστον 5 για τους αγροτικούς συνεταιρισμούς, τις ενώσεις αγροτικών συνεταιρισμών και τις κεντρικές κλαδικές συνεταιριστικές ενώσεις, τουλάχιστον 7 για τους συνεταιριστικούς οργανισμούς και 21 για την ΠΑΣΕΓΕΣ. Στα μέλη αυτά περιλαμβάνεται ένας εκπρόσωπος του προσωπικού, ως εξής:

– Στους αγροτικούς συνεταιρισμούς, μόνο όταν το προσωπικό του συνεταιρισμού απαρτίζεται από τουλάχιστον 20 πρόσωπα. Ο εκπρόσωπος του προσωπικού (των υπαλλήλων και εργατών του συνεταιρισμού) έχει όλα τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των μελών του διοικητικού συμβουλίου, με εξαίρεση τη δυνατότητα αναδείξεώς του στα αξιώματα του προέδρου, αντι-

προέδρου, γενικού γραμματέα και ταμία.

- Στις ενώσεις αγροτικών συνεταιρισμών, στις κεντρικές κλαδικές συνεταιριστικές ενώσεις, στους συνεταιριστικούς οργανισμούς και στην ΠΑΣΕΓΕΣ μετέχει στο διοικητικό συμβούλιο σε κάθε περίπτωση εκπρόσωπος του προσωπικού, ο οποίος έχει όλα τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των μελών του διοικητικού συμβουλίου μόνο όταν συζητούνται θέματα προσωπικού. Στα υπόλοιπα θέματα μετέχει μόνο με δικαίωμα λόγου, όχι ψήφου. Σε περίπτωση ισοψηφίας στα θέματα προσωπικού, υπερισχύει η ψήφος του προέδρου του διοικητικού συμβουλίου.

Με εξαίρεση τον εκπρόσωπο του προσωπικού, που εκλέγεται από το προσωπικό, τα μέλη του διοικητικού συμβουλίου εκλέγονται από τη γενική συνέλευση των μελών με μυστική ψηφοφορία. Το σύστημα που καθορίζει για τις αρχαιρεσίες ο νόμος 1541/85 είναι το σύστημα των συνδυασμών. Δηλαδή κατά τις αρχαιρεσίες υποβάλλουν υποψηφιότητα όχι άτομα αλλά συνδυασμοί υποψηφίων και κάθε ψηφοφόρος ψηφίζει το συνδυασμό της προτιμήσεώς του. Μεμονωμένοι υποψήφιοι μπορούν επίσης να πάρουν μέρος με χωριστά ψηφοδέλτια. Κάθε συνδυασμός αναδεικνύει αριθμό μελών στο διοικητικό συμβούλιο, ανάλογο με την εκλογική του δύναμη. Από κάθε συνδυασμό εκλέγονται εκείνοι οι υποψήφιοι που συγκέντρωσαν τους περισσότερους σταυρούς προτιμήσεως.

Η θητεία του διοικητικού συμβουλίου είναι τριετής. Έργο του είναι να εκπροσωπεί το συνεταιρισμό και να αποφασίζει για όλα τα θέματα που αφορούν τη διοίκηση και τη διαχείριση του συνεταιρισμού, σύμφωνα με όσα καθορίζουν οι νόμοι, το καταστατικό του συνεταιρισμού και οι αποφάσεις της γενικής συνελεύσεως, με φροντίδα και στόχο την εξυπηρέτηση των συμφερόντων των μελών και την εκπλήρωση της κοινωνικής αποστολής του συνεταιρισμού.

Η εκλογή μελών του συνεταιρισμού ως υπευθύνων για τη διοίκησή του αποτελεί έκφραση της εμπιστοσύνης των μελών και της πεποιθήσεώς τους ότι τα μέλη αυτά θα επιδείξουν κάθε επιμέλεια στην άσκηση των καθηκόντων τους. Για ν' αποφευχθεί όμως κάθε κίνδυνος καταχρήσεως εξουσίας, ο νόμος καθιστά τα μέλη του διοικητικού συμβουλίου συλλογικά υπεύθυνα για κάθε ζημιά που προκάλεσαν στο συνεταιρισμό με υπαιτιότητά τους κατά την άσκηση των καθηκόντων τους. Για τις ζημιές που προκάλεσε μέλος του διοικητικού συμβουλίου, μπορεί να ασκηθεί αγωγή αποζημιώσεως. Ποινές προβλέπονται ακόμη για τα μέλη του διοικητικού συμβουλίου που εν γνώσει τους παρέχουν στη γενική συνέλευση ή σε όσους ασκούν διαχειριστικό έλεγχο ψευδή στοιχεία ή αρνούνται τη χορήγηση στοιχείων ή αποκρύπτουν αληθή στοιχεία, γεγονότα ή περιστατικά που αφορούν την οικονομική κατάσταση του συνεταιρισμού και για άλλα ανάλογα αδικήματα.

γ) Το εποπτικό συμβούλιο.

Η γενική συνέλευση έχει ανάγκη να παρακολουθεί και να κρίνει την πορεία των εργασιών του συνεταιρισμού, ώστε με πλήρη ενημέρωση να αποφασίζει για τις υποθέσεις του συνεταιρισμού και για τον τρόπο που άσκησε τη διοίκηση το διοικητικό συμβούλιο. Όμως η γενική συνέλευση, ως πολυπρόσωπο όργανο, δεν είναι σε θέση να ασκεί τον απαραίτητο τακτικό και αποτελεσματικό έλεγχο. Τα περισσότερα μέλη της δεν έχουν συνήθως τις αναγκαίες γνώσεις για τον έλεγχο των εγ-

γράφων της οικονομικής διαχειρίσεως του συνεταιρισμού, αλλά και, αν τις έχουν, είναι πρακτικά ανέφικτο να ασχολούνται με το έργο αυτό. Ένα ολιγομελές όργανο, που να ασκεί λεπτομερειακό έλεγχο για λογαριασμό της γενικής συνελεύσεως και να ανακοινώνει στη γενική συνέλευση τα πορίσματά του, μπορεί καλύτερα να ανταποκριθεί στο έργο παρακολουθήσεως της διαχειρίσεως των υποθέσεων του συνεταιρισμού. Το όργανο αυτό είναι το εποπτικό συμβούλιο.

Το εποπτικό συμβούλιο αποτελείται από μέλη της γενικής συνελεύσεως και εκλέγεται από αυτή ταυτόχρονα με το διοικητικό συμβούλιο. Διεκπεραιώνει το έργο εποπτείας και ελέγχου για λογαριασμό της γενικής συνελεύσεως, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι, επειδή ασκεί εποπτία, είναι όργανο ανώτερο από το διοικητικό συμβούλιο. Τα δύο αυτά όργανα, δηλαδή το διοικητικό και το εποπτικό συμβούλιο, είναι ισοδύναμα όργανα, υπόλογα στη γενική συνέλευση.

Η εποπτεία που ασκεί το εποπτικό συμβούλιο συνίσταται στην παρακολούθηση τηρήσεως από το συνεταιρισμό του νόμου, του καταστατικού και των αποφάσεων της γενικής συνελεύσεως. Ο διαχειριστικός έλεγχος συνίσταται στην εξέταση των βιβλίων και εγγράφων του συνεταιρισμού για να διαπιστωθεί αν τηρείται η απαρίθητη λογιστική και διαχειριστική τάξη.

Σύμφωνα με το νόμο 1541/85 ο αριθμός των μελών του εποπτικού συμβουλίου για όλες τις βαθμίδες των συνεταιριστικών οργανώσεων και για την ΠΑΣΕΓΕΣ είναι τουλάχιστον τρία. Κατ' εξαίρεση τα εποπτικά συμβούλια των συνεταιριστικών οργανισμών αποτελούνται από τουλάχιστον πέντε μέλη.

Όπως συμβαίνει και με τα μέλη του διοικητικού συμβουλίου, τα μέλη του εποπτικού συμβουλίου οφείλουν να εκτελούν με σύνεση και αντικειμενικότητα το έργο που τους εμπιστεύθηκε η γενική συνέλευση. Για να διασφαλισθεί η αμερόληπτη εκτέλεση των καθηκόντων των μελών του εποπτικού συμβουλίου, προβλέπεται από το νόμο ο καταλογισμός ευθυνών στα μέλη του αν δώσουν ψευδή στοιχεία ή αν αποκρύπτουν ή αρνούνται αληθή γεγονότα ή περιστατικά, που αφορούν τη διαχείριση ή την οικονομική κατάσταση του συνεταιρισμού και που περιήλθαν σε γνώση τους από την εποπτεία ή τον έλεγχο που έκαναν.

4.4 Κανόνες λειτουργίας των συνεταιρισμών.

Κανόνες για τη λειτουργία των συνεταιρισμών περιέχονται:

- Στο νόμο που διέπει τους συνεταιρισμούς.
- Στο καταστατικό του συνεταιρισμού.
- Στον εσωτερικό κανονισμό του συνέταιρισμού.

a) Ο νόμος.

Στις περισσότερες χώρες υπάρχει ειδικός νόμος, που αναφέρεται στους συνεταιρισμούς. Σε μερικές χώρες, όπως π.χ. στη Δανία, δεν υπάρχει ειδικός νόμος για τους συνεταιρισμούς παρά μόνο ορισμένες διατάξεις σε άλλους νόμους. Επίσης, στις περισσότερες χώρες υπάρχει κοινή νομοθεσία για όλες τις κατηγορίες των συνεταιρισμών. Σε ορισμένες, μεταξύ των οπίων και η Ελλάδα, υπάρχει χωριστή νομοθεσία για τους αγροτικούς συνεταιρισμούς σε αντιδιαστολή προς τις άλλες κατηγορίες συνεταιρισμών. Οι νομοθεσίες διαφέρουν από χώρα σε χώρα και ως

προς το βαθμό λεπτομέρειας των ρυθμίσεων που προσδιορίζουν. Σε πολλές χώρες ο νόμος καθορίζει το γενικό πλαίσιο των κανόνων που διέπουν τους συνεταιρισμούς, αφήνοντας τις λεπτομέρειες να προσδιορισθούν από το καταστατικό που συναποδέχονται και ψηφίζουν τα μέλη. Σε άλλες, μεταξύ των οποίων και η Ελλάδα, ο νόμος προχωρεί σε σημαντικό βαθμό λεπτομέρειας, αφήνοντας μόνο δευτερεύουσες ρυθμίσεις στο καταστατικό.

Ο νόμος 1541/85 για τους ελληνικούς αγροτικούς συνεταιρισμούς (σχ. 4.4) αποτελείται από 14 κεφάλαια, στα οποία περιέχονται 79 άρθρα. Μεταξύ αυτών υπάρχουν αρκετά άρθρα που αναφέρονται στους κανόνες λειτουργίας των συνεταιρισμών. Μερικές από τις ρυθμίσεις αυτές είναι:

- Η υποχρέωση των συνεταίρων να παραμείνουν στο συνεταιρισμό για τουλάχιστον πέντε χρόνια, εκτός αν το καταστατικό καθορίσει μεγαλύτερο χρόνο.
- Η έθελοντική παροχή της προσωπικής εργασίας των τακτικών μελών στο συνεταιρισμό ανάλογα με τις ανάγκες του. Την ειδική εργασία κάθε μέλους ορίζει το διοικητικό συμβούλιο. Αν κάποιο μέλος δεν επιθυμεί να προσφέρει την καθοριζόμενη από το διοικητικό συμβούλιο ειδική εργασία, μπορεί να προσβάλει τη σχετική απόφαση στη γενική συνέλευση. Στο παρεμβαλλόμενο χρονικό διάστημα δεν είναι υποχρεωμένο να εκτελέσει αυτή την εργασία.
- Η παράδοση της παραγωγής των συνεταίρων στο συνεταιρισμό για εμπορία ή και μεταποίηση. Τις προϋποθέσεις για την παράδοση της παραγωγής, ορίζουν το καταστατικό και οι αποφάσεις της γενικής συνέλευσεως. Οι συνεταίροι μπορούν να απαλλάσσονται μερικώς ή ολικώς από την υποχρέωση παραδόσεως της παραγωγής τους στο συνεταιρισμό, με απόφαση της γενικής συνέλευσεως, που λαμβάνεται με αυξημένη απαρτία (2/3) και αυξημένη πλειοψηφία (2/3).
- Η υποχρέωση των συνεταίρων να τηρούν ορισμένους κανόνες παραγωγής και ποιότητας που εξασφαλίζουν προσφορά του προϊόντος σύμφωνα με τις συνθήκες της αγοράς. Οι κανόνες αυτοί, καθώς και οι κανόνες πωλήσεως θεσπίζονται από το διοικητικό συμβούλιο ή από τη γενική συνέλευση με αυξημένη απαρτία και πλειοψηφία.
- Το δικαίωμα των συνεταίρων να ζητούν πληροφορίες σχετικά με την πορεία των υποθέσεων του συνεταιρισμού, να παίρνουν αντίγραφα των πρακτικών της γενικής συνέλευσεως, του ισολογισμού και του λογαριασμού κερδών και ζημιών, να λαμβάνουν γνώση των ατομικών τους λογαριασμών και των αποφάσεων του συνεταιρισμού, καθώς επίσης και να παίρνουν ένα μέρος από το καθαρό πλεόνασμα διαχειρίσεως, αν έτσι ορίζεται από το καταστατικό και δεν υπάρχει αντίθετη προς τη διανομή απόφαση της γενικής συνέλευσεως.
- Το δικαίωμα του μέλους να αποχωρήσει από το συνεταιρισμό όταν έχει περάσει ο χρόνος δεσμεύσεως του, εφόσον το δηλώσει τουλάχιστον έξι μήνες πριν από τη λήξη της διαχειριστικής περιόδου, παίρνοντας την ονομαστική αξία της μερίδας του ή το υπόλοιπό της, αν έχει μειωθεί από ζημιές του συνεταιρισμού. Το μέλος μπορεί να αποχωρήσει και κατά την περίοδο δεσμεύσεως του, αν υφίσταται σπουδαίος λόγος. Αν αποχωρήσει χωρίς σπουδαίο λόγο, είναι υποχρεωμένο να επανορθώσει κάθε ζημιά που προκαλείται στα συνεταιρισμό από την πρόωρη αποχώρησή του.

ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

Α ΘΗΝΑ
18 ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1986

ΤΕΥΧΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΑΡΙΘΜΟΣ ΦΥΛΛΟΥ
68

ΝΟΜΟΣ ΥΠ' ΑΡΙΘ. 1541
Αγροτικής Συνεταιριστικής Οργανώσεως.

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

Κηδώνωμα κα: επίδειξης του απόδοθου νόμου που έβρε:
τε Βούλη:

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α'.
ΓΡΗΓΟΡΕΣ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ

'Άρθρο 1.

Ορισμός - Σκοπός - Νομική μορφή.

1. Αγροτικός συνεταιρισμός είναι εκδίσια ένωσης γηροτών, η οποία έχει σκοπό την οικονομική, κανονική και πλήρειστη κατά τους ανάπτυξη, με την ιδιότητα συνεργασίας και την αριθμούς δομής των μελών, μέσα σε μια κοινή επιχείρηση.

2. Ο αγροτικός συνεταιρισμός είναι νομικό πρόσωπο ιδιοτυπού δικαιου και έχει εμπορική ιδιότητα.

3. Στις διατάξεις αυτού του νόμου υπάρχουν οι αγροτικοί συνεταιρισμοί, οι ενώσεις αγροτικών συνεταιρισμών, οι λεγχτρικές κλαδικές συνεταιριστικές ενώσεις (Κ. Λλ., Συν. Εν.), η πανελλήνια συνομοσποδίδια ενώσεων γεωργικών συνεταιρισμών (Π.Α.Σ.Ε.Π.Ε.Σ.) και οι συνεταιρισμοί οργανωμένων.

4. Συνταλπομενικά, για δόματα που δεν ριθμίζονται από το νόμο αυτόν, εφαρμόζονται οι κανόνες του εμπορικού κ. κ. των αστικού δικαιου.

'Άρθρο 2.

Δομή αγροτικών συνεταιριστικών οργανώσεων.

1. Οι αγροτικές συνεταιριστικές οργανώσεις διαιρέονται σε πρωτοδιάδημους ή αγροτικούς συνεταιρισμούς, σε διευροδιάδημους ή ενώσεις αγροτικών συνεταιρισμών και σε τριτοδιάδημα ή κατερτικές κλαδικές συνεταιριστικές ενώσεις.

2. Οι αγροτικές συνεταιρισμοί ενώνονται από φυσικά πρόσωπα, που έχουν τη πρόσθιδότητα του άρθρου 8.

Οι ενώσεις αγροτικών συνεταιρισμών αποτελούνται από αγροτικές συνεταιρισμούς της περιφέρειάς τους, ούτων με το άρθρο 47.

Οι κατηγορικές κλαδικές συνεταιριστικές ενώσεις αποτελούνται από ενώσεις αγροτικών συνεταιρισμών και συνιστώνται κατά κλάδο παραγωγής ή διατοκή προϊόντων, μέμφονται με το άρθρο 51.

3. Δια ποτελεῖσθαι έρδωμας αγροτικών συνεταιριστικών οργανώσεων η πανελλήνια συνεργαστική ενώσεων γεωργικών συνεταιρισμών, που σύντοτάται σύμφωνα με το άρθρο 51, οι συνεταιριστικοί οργανώσεις, που συνιστώνται σύμφωνα με το

άρθρο 58, οι κοινές επιχειρήσεις ετοις σπολές μετέγουν οι αγροτικές συνεταιριστικές οργανώσεις, καθώς και οι συνεταιριστικές επιχειρήσεις (άρθρα 3 παρ. 4 και 59).

'Άρθρο 3.

Δραστηριότητας συγραπτικών συνεταιριστικών οργανώσεων.

1. Η αγροτικής συνεταιριστική οργάνωση ανταπόκειται στην δραστηριότητα για την επίτευξη των σκοπών της.

Η αγροτικής συνεταιριστική οργάνωση με τις δραστηριότητές της τα καλύπτει άλλοτε πολλά πορτού της παραγωγής, μεταποίηση και εμπορίας των αγροτικών προϊόντων, της παραγωγής και πραγμάτειας γεωργικών εργοστάνων, καθώς και της κατασκευής και πραγμάτειας των μέτων αγροτικής παραγωγής.

2. Ενδεικτικά δραστηριότητες των αγροτικών συνεταιριστικών οργανώσεων είναι οι εξής:

α) Η ταλαιπωρητική παραγωγής και αναπτυξιακή παραγωγής επενδύσεων.

β) Η θρησκή και λειτουργία κοινών κτηνοτροφικών επενδύσεων.

γ) Η κατασκευή συντήρησης, αγροφή και ενοικίασης γραφείων μηχανήματων και εργαλείων για εξυπηρέτηση των συνεταιρισμών και της οργανωσής.

δ) Η θρησκή και λειτουργία μονάδων για τη συνεκπαίδευση, επεργάσιμη και γενικά στην αξιοποίηση της αγροτικής παραγωγής.

ε) Η διακίνηση των μελών τους και τρίτων.

Ϛ) Η άσκηση της αγροτικής πίστης.

Ϝ) Η πρακτόρευση στην περιφέρεια τους απεριλιπτικών επενδύσεων, των σπολών και πλεονότητας των μετογών ανήκει σε γραφείων συνεταιριστικής οργανώσεις ή και στην Α.Τ.Ε.ρ.

Ϛ) Η πρακτόρευση στην περιφέρεια τους αργανιστών απόχρησης γραφείων παραγωγής και εργαλείων.

Ϛ) Η παροχή τεχνικής διθεσίας στα μέλη.

Ϛ) Η διαμονή συνεταιριστικών επιχειρήσεων για την προμήθεια στα μέλη καταναλωτικών σχεδίων.

Ϛ) Η εκτίναξη εγγονοελαττωτικών έργων και έργων αγροτικής επενδύσεως.

Ϛ) Η παρέμβαση και η λήψη κάθε μέτρου προστασίας των αγροτικών πρόβλημάτων των μελών τους και τρίτων.

Ϛ) Η παροχή συνεταιριστικής επενδύσεως.

Ϛ) Η παροχή και λειτουργία αγροτοπροστικών μονάδων και καταλύματων, η ανάπτυξη των εικονομισμών, των κανονισμών παραγωγής και των αγροτοπροστικών πραγμάτων.

Ϛ) Κάθε δραστηριότητα για τη διεξίστηση της κοινωνικής και πλαισιονικής κατάστασης των αγροτών και των δικτικών τους επικέδευτων.

Σχ. 4.4.
Η πρώτη σελίδα του νόμου 1541/85 όπως δημοσιεύτηκε στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως.

- Η υποχρέωση του συνεταιρισμού που παραλαμβάνει την παραγωγή των συνεταιρισμών να τη διακινεί και να την εμπορεύεται σύμφωνα με τις αποφάσεις της ενώσεως αγροτικών συνεταιρισμών στην οποία ανήκει και σύμφωνα με

τα γενικά πλαίσια εμπορίας του προϊόντος που καθορίζονται από την αντίστοιχη με το προϊόν κεντρική κλαδική συνεταιριστική ένωση.

- Η δυνατότητα του συνεταίρου να παραχωρήσει στο συνεταιρισμό, για ορισμένο χρόνο, τη χρήση ενός μέρους ή ολόκληρης της καλλιεργήσιμης εκτάσεώς του, καθώς και των κινητών μέσων παραγωγής του (μηχανημάτων, εργαλείων, ζώων κλπ.). Για την παραχώρηση της χρήσεως, ο συνεταίρος εισπράττει από το συνεταιρισμό το ενοίκιο που συμφωνείται.

β) Το καταστατικό.

Σε αντιδιαστολή προς το νόμο, ο οποίος περιέχει ρυθμίσεις υποχρεωτικής εφαρμογής για κάθε συνεταιρισμό, το καταστατικό περιέχει ρυθμίσεις που αποφασίζονται και τροποποιούνται από τη γενική συνέλευση των μελών μέσα στα περιθώρια που καθορίζει ο νόμος. Έτσι το καταστατικό αποτελεί ένα είδος νόμου που ψηφίζεται από τη γενική συνέλευση του συνεταιρισμού για τη ρύθμιση θεμάτων που δεν ρυθμίζονται από το νόμο ή που ο νόμος αφήνει τη σχετική επιλογή στη γενική συνέλευση. Το καταστατικό καταρτίζεται από τα ιδρυτικά μέλη και τροποποιείται από τη γενική συνέλευση με αυξημένη (2/3) απαρτία και αυξημένη (2/3) πλειοψηφία των παρόντων μελών.

Ο νόμος καθορίζει ποια στοιχεία πρέπει υποχρεωτικά να περιέχει το καταστατικό, αφήνοντας στα μέλη τη δυνατότητα να περιλαμβάνουν και άλλες διατάξεις, που όμως να μην είναι αντίθετες προς το νόμο. Διατάξεις σχετικές με τους κανόνες λειτουργίας του συνεταιρισμού, που, σύμφωνα με το νόμο 1541/85 πρέπει να περιέχονται στο καταστατικό, είναι:

- Τα καθήκοντα των μελών του διοικητικού και του εποπτικού συμβουλίου.
- Θέματα σχετικά με την κοινή χρήση περιουσιακών στοιχείων των μελών.
- Τους όρους για την παροχή εργασίας προς το συνεταιρισμό από τα μέλη του, καθώς και για την παράδοση της παραγωγής τους προς αυτόν.
- Τη σύσταση και λειτουργία τοπικών συνελεύσεων, κλαδικών οργανώσεων παραγωγής αγροτικών συνεταιρισμών (ΚΟΠΑΣ) και ομάδων κοινής εκμεταλλεύσεως (ΟΚΕ).

γ) Ο εσωτερικός κανονισμός.

Αναλυτικότερη περιγραφή της λειτουργίας του συνεταιρισμού, της δομής της εσωτερικής οργανώσεως και των λειτουργικών διασυνδέσεων στον υπηρεσιακό μηχανισμό του συνεταιρισμού, υπάρχει στον εσωτερικό κανονισμό λειτουργίας του συνεταιρισμού, που ψηφίζεται από τη γενική συνέλευση με αυξημένη απαρτία και πλειοψηφία. Σύμφωνα με το νόμο 1541/85, ο εσωτερικός κανονισμός λειτουργίας καθορίζει:

- Τους όρους λειτουργίας του συνεταιρισμού.
- Τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των συνεταίρων ως προς τη χρήση των εγκαταστάσεων, των μηχανημάτων και των υπηρεσιών του συνεταιρισμού.
- Τις κυρώσεις για αθέτηση των υποχρεώσεων των συνεταίρων και τη διαδικασία επιβολής τους, και
- τις λεπτομέρειες της τηρήσεως των λογαριασμών μεταξύ συνεταιρισμού και συνεταίρων.

Στον ίδιο εσωτερικό κανονισμό ή και χωριστά, αλλά με την ίδια ισχύ του εσωτερικού κανονισμού θεσπίζονται, στους συνεταιρισμούς που απασχολούν σημαντικό αριθμό υπαλλήλων και εργατών, οι κανόνες που ισχύουν για το προσωπικό των συνεταιρισμών. Τέτοιοι κανόνες αφορούν την πρόσληψη, προσαγωγή, απομάκρυνση ή έξodo από την υπηρεσία, τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις του προσωπικού, τις ηθικές και υλικές αμοιβές, τους κανόνες προσφοράς υπηρεσίας και τις ποινές σε περίπτωση παραβάσεως τους κλπ.

4.5 Διαχείριση των συνεταιρισμών.

Ο νόμος 1541/85 ορίζει ότι η αγροτική συνεταιριστική οργάνωση μπορεί να αναπτύσσει οποιαδήποτε δραστηριότητα για την επίτευξη των σκοπών της. Με τις δραστηριότητες αυτές μπορεί να καλύπτεται ολόκληρο το φάσμα της παραγωγής, της μεταποίησεως και εμπορίας των αγροτικών προϊόντων, της παραγωγής και προμήθειας γεωργικών εφοδίων, της κατασκευής και προμήθειας των μέσων αγροτικής παραγωγής, της προμήθειας καταναλωτικών αγαθών στα μέλη, της ασκήσεως της αγροτικής πίστεως κλπ. Η πληθώρα αυτή των εργασιών δεν ασκείται βέβαια από κάθε συνεταιριστική οργάνωση. Ασκούνται μόνον εκείνες που προσδιδάζουν στα μέλη και από τις οποίες προσδοκάται άμεσο ή έμμεσο όφελός τους.

Επειδή οι συνεταιριστικές οργανώσεις είναι πολυάνθρωπες, η διαχείριση των υποθέσεών τους πρέπει όχι μόνο να είναι οπωσδήποτε άφογη αλλά και να μπορεί σε κάθε σημείο να φαίνεται και να αποδεικνύεται ότι είναι άφογη. Αυτή η ανάγκη προσθέτει αναπόφευκτα γραφειοκρατικές διαδικασίες, αλλά και συντελεί στην πάγιωση της αμοιβαίας εμπιστοσύνης των μελών και της συσπειρώσεώς τους, πράγμα που αποτελεί και την πηγή της δυνάμεως τους.

Σύμφωνα με το νόμο 1541/85, η διαχείριση των υποθέσεων του συνεταιρισμού, ως πρακτική λειτουργία, στηρίζεται σε πρόγραμμα δράσεως και αναπτύξεως, που ετοιμάζεται από το διοικητικό συμβούλιο και υποβάλλεται προς έγκριση στη γενική συνέλευση. Η οικονομική δράση του συνεταιρισμού για το επόμενο ή για τα επόμενα χρόνια στηρίζεται στο πρόγραμμα αυτό. Την ευθύνη για την οικονομική διαχείριση έχει το διοικητικό συμβούλιο, το οποίο, συνήθως, όταν αναπτύσσονται οι δραστηριότητες, έχει ανάγκη από ειδικευμένο προσωπικό για τη διεξαγωγή τους. Το προσωπικό είναι υπεύθυνο απέναντι στο διοικητικό συμβούλιο για την ορθή και σύμφωνα με τους νόμους διεξαγωγή των εργασιών που του ανατίθενται, ενώ το διοικητικό συμβούλιο παραμένει υπεύθυνο απέναντι στη γενική συνέλευση για τα αποτελέσματα των εργασιών και για τον τρόπο με τον οποίο άσκησε ή κατεύθυνε τις δραστηριότητες του συνεταιρισμού.

Διαχειριστική χρήση ονομάζεται η περίοδος για την οποία συγκεντρώνονται και αποτιμώνται οι δοσοληψίες του συνεταιρισμού και οι υποχρεώσεις από το συνεταιρισμό και προς αυτόν. Η διαχειριστική χρήση είναι ετήσια και συμπίπτει με το ημερολογιακό έτος. Κατά τη λήξη της γίνεται ανασκόπηση της οικονομικής θέσεως του συνεταιρισμού, για την ενημέρωση των μελών και για τη λήψη σχετικών αποφάσεων από τη γενική συνέλευση.

Κατά τη λήξη της διαχειριστικής χρήσεως γίνεται **απογραφή** και συντάσσονται ο **ισολογισμός** και ο **λογαριασμός αποτελεσμάτων χρήσεως**, τους οποίους το διοικη-

ΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΓΥΝΑΣΤΟΠΟΙΕΙ ΣΤΟ ΕΠΟΠΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΕΝΑ ΜΗΝΑ ΠΡΙΝ ΑΠΟ ΤΗ ΓΕΝΙΚΗ ΣΥΝΕΛΕΥΣΗ, ΉΣΤΕ ΝΑ ΜΠΟΡΕΣΕΙ ΤΟ ΕΠΟΠΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΝΑ ΤΟΥΣ ΕΛΕΓΧΕΙ ΚΑΙ ΜΑΖΙ ΜΕ ΤΙΣ ΣΥΠΟΛΟΙΠΕΣ Σ' ΌΛΗ ΤΗ ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΤΟΥ ΈΤΟΥΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΙΑ ΤΗ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΩΝ ΘΕΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΥ ΑΠΟ ΤΟ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ, ΝΑ ΣΥΝΤΑΞΕΙ ΤΗΝ ΕΚΘΕΣΗ ΤΟΥ ΠΡΟΣ ΤΗ ΓΕΝΙΚΗ ΣΥΝΕΛΕΥΣΗ.

Ο ισολογισμός (σχ. 4.5) είναι μια συνοπτική απεικόνιση της οικονομικής κατάστασης του συνεταιρισμού. Συντάσσεται σε δύο αντικρυστές σελίδες από τις οποίες η αριστερή απεικονίζει το «ενεργητικό», δηλαδή τα περιουσιακά στοιχεία του συνεταιρισμού (ακίνητα και κινητά, μεταξύ των οποίων τα εμπορεύματα, οι αξίες και οι απαιτήσεις), και η δεξιά το «παθητικό» δηλαδή τις πηγές χρηματοδοτήσεως (όπως μερίδες, αποθεματικά κεφάλαια, δάνεια κλπ.). Ο λογαριασμός «αποτέλεσματα χρήσεως» απεικονίζει, με ανάλογο τρόπο, αριστερά τη «χρέωση», δηλαδή τις δαπάνες διαχειρίσεως κατά τη διαχειριστική χρήση, τις αποσβέσεις κλπ. και δεξιά την «πίστωση», δηλαδή τα έσοδα που πραγματοποιήθηκαν κατά την ίδια περίοδο. Η διαφορά μεταξύ των δύο αποτελεί το πλεόνασμα ή τη ζημιά της διαχειριστικής χρήσεως.

Με το πρόγραμμα δράσεως και αναπτύξεως του συνεταιρισμού συνδέεται η σύνταξη προϋπολογισμού εσόδων και εξόδων που να εναρμονίζεται με το προτεινόμενο πρόγραμμα. Ο προϋπολογισμός περιλαμβάνει εκτιμήσεις τόσο των εσόδων όσο και των εξόδων υλοποιήσεως του προτεινόμενου προγράμματος κατά την επόμενη ή τις επόμενες διαχειριστικές χρήσεις. Αντίστοιχος του προϋπολογισμού, που καταρτίζεται πριν από τη διαχειριστική χρήση, είναι ο απολογισμός που καταρτίζεται μετά τη λήξη της διαχειριστικής χρήσεως και δείχνει τα έσοδα και έξοδα που πραγματοποιήθηκαν. Μαζί με την έγκριση του προϋπολογισμού από τη γενική συνέλευση μπορεί, για πρακτική διευκόλυνση του διοικητικού συμβουλίου, να δοθεί σ' αυτό εξουσιοδότηση για τη μεταφορά κονδυλίων από ένα λογαριασμό σε άλλο, χωρίς μεταβολή του συνολικού ύψους του προϋπολογισμού που εγκρίθηκε.

Το πλεόνασμα διαχειρίσεως, που προκύπτει όταν από τα ακαθάριστα έσοδα αφαιρεθούν τα κάθε μορφής έξοδα της συνεταιριστικής οργανώσεως και οι κάθε μορφής αποσβέσεις, καθώς και οι τυχόν ζημιές προηγουμένων χρήσεων, ονομάζεται **καθαρό πλεόνασμα χρήσεως**. Σύμφωνα με το νόμο 1541/85 το καθαρό πλεόνασμα διατίθεται ως εξής:

- Στο σχηματισμό τακτικού αποθεματικού περιέρχεται ποσοστό τουλάχιστον 10%, μέχρι το τακτικό αποθεματικό κεφάλαιο να φθάσει στο σύνολο τουλάχιστον της αξίας των συνεταιρικών μερίδων ή σε μεγαλύτερο ύψος, αν προβλέπεται από το καταστατικό. Το τακτικό αποθεματικό κεφάλαιο χρησιμοποιείται για την αντικατάσταση και συντήρηση του πάγιου κεφαλαίου, για επενδύσεις και για κεφάλαιο κινήσεως του συνεταιρισμού και σ' αυτό περιέρχονται επίσης τα πρόστιμα που προβλέπονται από το καταστατικό, χαριστικές παροχές προς το συνεταιρισμό και κάθε άλλο έσοδο, ο ειδικός προορισμός του οποίου δεν ορίζεται από το καταστατικό.
- Στο σχηματισμό έκτακτου αποθεματικού ή και ειδικού αποθεματικού. Το έκτακτο αποθεματικό κεφάλαιο προορίζεται για την κάλυψη τυχόν ζημιών στην παραγωγή και στα περιουσιακά στοιχεία της συνεταιριστικής οργανώσεως. Το ειδικό αποθεματικό προορίζεται για την εξυπηρέτηση ειδικών σκο-

ΙΩΛΟΓΙΣΜΟΣ 31η ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ 1983

ΙΝΝΕΡΗΤΙΚΟ

A. ΙΤΑΛΙΟ

Αρχηγός		1982	1983	1982	1983
Τύπος - Κυβερνητικός - Αρχηγός - Κύριος Πίλαρος - Κύριος Τάκες - Τύπος	74.188.970,40	—	324.581.482,65	—	9.830.000
Κάτιος - Βασικός Υπουργός - Αρχηγός - Κύριος Τάκες	24.087.410,00	—	—	—	9.000.000
Μέρος - Μέρος - Εθνικός - Βασικός Υπουργός - Αρχηγός	170.301.051,51	—	—	—	6.600.000
Μέρος - Μέρος - Εθνικός - Βασικός Υπουργός	55.120.555	—	55.120.555	—	273.754.561,00
Μέρος - Μέρος - Εθνικός - Βασικός Υπουργός	47.348.745	—	—	—	402.400.615,00
Εθνικός και Ευρωπαϊκός - Βασικός Υπουργός	11.394.879	—	—	—	871.585.024,00
Εθνικός και Ευρωπαϊκός - Βασικός Υπουργός	11.394.879	—	—	—	871.585.024,00
Εθνικός και Ευρωπαϊκός - Βασικός Υπουργός	41.613,75	—	—	—	—
Εθνικός και Ευρωπαϊκός - Βασικός Υπουργός	899.752	—	520.752	—	—
Επιφύλαξη για Τύπου Οργανισμός	—	702.136.000	—	—	—

B. ΚΥΚΛΟΦΟΡΙΟΣ

Χρηματικές Συναλογίες	36.000	—	2.147.310,10	—	31.317.774,75
Χρηματικές Συναλογίες	1.116.559	—	6.316.649	—	22.112.150,11
Χρηματικές Συναλογίες	5.460.917	—	6.321.977	—	13.962.613.62,13
Χρηματικές Συναλογίες	—	229.870	—	13.467.462.78,24	
Χρηματικές Συναλογίες	14.353.373	—	18.668.150,40	—	979.388,35
Χρηματικές Συναλογίες	14.353.373	—	18.668.150,40	—	979.388,35
Χρηματικές Συναλογίες	66.526.429,40	—	108.903.246	—	28.897.333,20
Χρηματικές Συναλογίες	111.120,101	—	134.315,045	—	2.730.596,70
Χρηματικές Συναλογίες	62.180,88	—	24.353,365	—	81.420.112.204,75
Χρηματικές Συναλογίες	62.180,88	—	24.353,365	—	81.420.112.204,75
Χρηματικές Συναλογίες	—	3.465.772.086,55	—	2.367.106.390,50	—
Χρηματικές Συναλογίες	—	—	—	—	—

C. ΕΛΛΗΝΙΣΜΟ

Τυπος	4.897.501,40	—	1.933.437	—	14.468.420.972,15
Καρδιναλίς Θώμας	958.316,351	—	511.362.917,52	—	759.860.542,16
Καρδιναλίς Θώμας	318.279.815	—	137.465.999	—	1.172.353.933,37
Α. ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΤΗΣ ΤΕΡΨΙΚΟΝ ΠΡΟΪΟΝΤΩΝ	—	—	—	—	8.094.621.353,00
Χρηματικές Συναλογίες	—	—	—	—	1.481.490.410,00
Χρηματικές Συναλογίες	—	—	—	—	16.843.384.421.67,23
Χρηματικές Συναλογίες	—	—	—	—	16.843.384.421.67,23
Δ. ΑΦΟΓΑΝΟΙ ΤΑΞΕΙΣ ΚΡΕΟΤΟΣ	—	—	—	—	4.478.722.516,79
Χρηματικές Συναλογίες	—	—	—	—	4.478.722.516,79

E. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑ ΚΡΗΤΗΣ 1983

1982	1983	1982	1983	1982	1983
1. Ποτήρια από μεγάλης ποσότητας	68.546.312,17	126.137.261,76	78.951.722,34	54.171.771,32	11.127.011,45
2. Βασική οικοδομή	1.177.328,34	2.337.125,35	1.835.516,56	—	—
3. Βασική οικοδομή	1.899.151,59	2.345.544	1.945.632,00	—	—
4. Αναστολής Αναπτυξιακής Ανάπτυξης	36.446.012,00	24.453.895	67.944.012,00	93.817.012,46	871.944.10,65
5. Κατέργασης Εργασίας	35.552.204,50	39.617.043,46	26.143.012,76	—	—
—	—	—	—	—	—
ΣΥΝΟΛΙΚΟ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗΣ	13.340.250.086,52	8.478.722.516,79	13.211.040.873,14	13.140.154.081,52	4.478.722.516,79

F. ΑΝΑΛΥΤΗΣ ΛΟΓΙΣΜΟΥ "ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑ ΧΡΗΣΗΣ Η. 1983

1982	1983	1982	1983	1982	1983
1. Μετανάστευση και αποζημίωση Τελωνείου	138.525.100,00	112.323.145.794,92	123.200.000	123.200.000	—
2. Βασική οικοδομή	2.345.544	1.835.516,56	1.835.516,56	1.835.516,56	—
3. Καθηγητικά αποτελέσματα	—	—	—	—	—
4. Αναστολής επενδύσεων	24.453.895	67.944.012,00	67.944.012,00	93.817.012,46	871.944.10,65
5. Κατέργασης Εργασίας	39.617.043,46	30.177.946,39	26.143.012,76	—	—
—	—	—	—	—	—
ΣΥΝΟΛΙΚΟ ΔΙΑΘΕΤΙΣ ΚΕΡΔΟΝ	175.544.015,00	175.544.015,00	175.544.015,00	175.544.015,00	175.544.015,00

G. ΠΡΟΔΙΚΟΣ ΝΟΥΡΑ Η. 1984

1982	1983	1982	1983	1982	1983
1. Τιμονιέτης Μάρκος	31.200	20.300	20.300	20.300	—
2. Ταυτο προσωπικός Καρλό	16.541.121	17.500	17.500	—	—
3. Τιμονιέτης Ανδρέας	2.000	2.000	2.000	2.000	—
4. Τιμονιέτης Λαζαρός	1.200	1.200	1.200	1.200	—
5. Τιμονιέτης Λάζαρος	1.200	1.200	1.200	1.200	—
—	—	—	—	—	—
ΣΥΝΟΛΙΚΟ ΔΙΑΘΕΤΙΣ ΚΕΡΔΟΝ	35.842.794,00	35.842.794,00	35.842.794,00	35.842.794,00	35.842.794,00

H. ΤΕΛΟΥΡΙΟ ΚΑΙ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑ

I. ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΗΥΔΡΑΥΛΙΚΟΥ

J. ΒΟΔΗΦΟΡΟΙ

K. ΠΟΛΙΤΙΚΟΙ ΑΓΟΡΑΙΝΟΙ

L. ΖΕΥΝΤΕΡΙΟ

M. ΒΟΔΗΦΟΡΟΙ ΤΟΥ Α. Τ. Γ. Τ. ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ

N. ΖΕΥΝΤΕΡΙΟ

Ένα δείγμα τασολογισμού, ο ισολογισμός της ΚΥΔΕΠ για τη χρήση 1983. Για λόγους προσαρμογής προς τον Κύβικα Φορολογικών Στοιχείων, τα πλεονόσματα αναφέρονται και εδώ ως κέρδη.

Σχήμα 4.6.

πών. Ενώ όμως η διάθεση ενός ποσοστού για το σχηματισμό τακτικού αποθεματικού κεφαλαίου είναι υποχρεωτική στο βαθμό που προαναφέρεται, η διάθεση μέρους του καθαρού πλεονάσματος διαχειρίσεως για το σχηματισμό έκτακτου αποθεματικού αποφασίζεται από τη γενική συνέλευση με αυξημένη απαρτία και πλειοψηφία.

- Το υπόλοιπο καθαρό πλεόνασμα, δηλαδή μετά την αφαίρεση μέρους για το σχηματισμό τακτικού αποθεματικού και ενδεχομένως έκτακτου και ειδικού αποθεματικού, διανέμεται στα μέλη με τρόπο που καθορίζεται από το κατατακτικό, ή, αν έτσι αποφασίσει η γενική συνέλευση με αυξημένη απαρτία και πλειοψηφία, μπορεί να χρησιμοποιηθεί για την κάλυψη συγκεκριμένων αναγκών.

Σε περίπτωση που η οικονομική πορεία της συνεταιριστικής οργανώσεως δεν είναι ικανοποιητική και διαπιστώνεται από τον ισολογισμό ότι το παθητικό είναι μεγαλύτερο από το ενεργητικό κατά μέγεθος που είναι ίσο ή μεγαλύτερο προς το ένα τρίτο του συνολικού ποσού της ευθύνης των μελών⁽¹⁾, λαμβάνονται μέτρα για την επιβίωση του συνεταιρισμού. Το διοικητικό συμβούλιο οφείλει να συγκαλέσει τη γενική συνέλευση στην οποία υποβάλλει έκθεση για την περιουσιακή κατάσταση του συνεταιρισμού και τον ισολογισμό, καθώς και πρόταση για την επιβολή έκτακτης εισφοράς στα μέλη. Για την επιβολή της έκτακτης εισφοράς αποφασίζει η γενική συνέλευση με αυξημένη απαρτία και πλειοψηφία. Η έκτακτη εισφορά αποτελεί, όπως είναι φανερό, ένα μέτρο αποφυγής της πτωχεύσεως προς την οποία φαίνεται να βαδίζει ένας συνεταιρισμός.

Η ύπαρξη μεγάλου ή μικρού καθαρού πλεονάσματος διαχειρίσεως σε ένα συνεταιρισμό, κατά την παρουσίαση του λογαριασμού αποτελεσμάτων χρήσεως, δεν πρέπει να θεωρείται ως δείκτης των αφελειών που έχει δημιουργήσει ο συνεταιρισμός για τα μέλη του, γιατί εξαρτάται από τον τρόπο που τιμολογεί ο συνεταιρισμός τα αγαθά και τις υπηρεσίες που προσφέρει στα μέλη του. Αν ένα προϊόν που πωλείται στην αγορά προς 10 δρχ. το κιλό το προμηθεύεται χονδρικά ο συνεταιρισμός με 8 δρχ. και με τα διαχειριστικά του έξοδα μπορεί να το διαθέσει στα μέλη του προς 8,50 δρχ., υπάρχουν δύο επιλογές: Είτε να το διαθέσει προς 8,50 δρχ., οπότε δεν θα υπάρχει καθόλου καθαρό πλεόνασμα, είτε να το διαθέσει π.χ. προς 9,50 δρχ., οπότε για κάθε κιλό θα παραμένει 1 δραχμή ως καθαρό πλεόνασμα στο τέλος της χρήσεως. Στην πρώτη περίπτωση τα μέλη επωφελούνται άμεσα από τη διαφορά τιμής ενώ στη δεύτερη το όφελος παρουσιάζεται στο τέλος της χρήσεως ως πλεόνασμα. Το όφελος υπάρχει και στους δύο εναλλακτικούς χειρισμούς, αλλά στην πρώτη δεν εμφανίζεται στο πλεόνασμα διαχειρίσεως.

Τις ευθύνες και τις διαδικασίες διαχειρίσεως των οικονομικών λειτουργιών του συνεταιρισμού αναλαμβάνει το διοικητικό συμβούλιο. Για το χρόνο που διαθέτουν

(1) Ευθύνη των μελών λέγεται το πολλαπλάσιο της συνεταιριστικής μερίδας που κάθε μέλος εγγύαται ότι θα καταβάλει προς εξόφληση των δανειστών του συνεταιρισμού σε περίπτωση που για οποιοδήποτε λόγο ο συνεταιρισμός αδυνατεί να συνεχίσει τις εργασίες του. Με το νόμο 1541/85 η ευθύνη ορίζεται στο τριπλάσιο της συνεταιριστικής μερίδας εκτός αν η γενική συνέλευση αποφασίσει υψηλότερο όριο.

τα μέλη του συμβουλίου στη διεκπεραίωση των υποθέσεων του συνεταιρισμού, παρέχεται σ' αυτά αποζημίωση, το ύψος της οποίας καθορίζεται από τη γενική συνέλευση στην αρχή της θητείας του διοικητικού συμβουλίου. Εκτός από την αποζημίωση, το καταστατικό καθορίζει την καταβολή στα μέλη του διοικητικού συμβουλίου των εξόδων κινήσεως (κατά τις μετακινήσεις τους) και παραστάσεως (δηλαδή εξόδων για επαγγελματικές επαφές) ή και άλλων δαπανών που πραγματοποιούνται για λογαριασμό και στα πλαίσια εξυπηρετήσεως των υποθέσεων του συνεταιρισμού.

Το διαχειριστικό έργο του συνεταιρισμού το εποπτεύει το εποπτικό συμβούλιο, για το οποίο έγινε λόγος στα προηγούμενα. Εποπτεία και έλεγχος ασκείται επίσης από ειδικό όργανο που προβλέπεται από το νόμο 1541/85, το **σώμα ελεγκτών συνεταιριστικών οργανώσεων**. Η εποπτεία και ο έλεγχος, που ασκούνται από το σώμα ελεγκτών, περιλαμβάνουν:

- Τη νόμιμη λειτουργία των αγροτικών συνεταιριστικών οργανώσεων και ιδίως την τήρηση από τα όργανά τους του νόμου, του καταστατικού και του κανονισμού.
- Το διαχειριστικό και λογιστικό έλεγχο και την παρακολούθηση της οικονομικής καταστάσεως των συνεταιρισμών.
- Την υποβοήθηση του έργου των αγροτικών συνεταιριστικών οργανώσεων για την ορθολογική οργάνωση, τη σωστή επιχειρηματική δράση, την αποδοτική λειτουργία και την πληρέστερη άσκηση των δραστηριοτήτων τους.
- Την υποβοήθηση των εποπτικών συμβουλίων στην άσκηση των αρμοδιοτήτων τους.

Οι ελεγκτές του σώματος ελεγκτών είναι ανεξάρτητοι κατά την εκτέλεση της εργασίας τους και απαγορεύεται οποιαδήποτε παρέμβαση στο έργο τους. Για τη διακρίβωση της νομιμότητας των πράξεων και της διαχειριστικής τάξεως, έχουν το δικαίωμα να ελέγχουν κάθε στοιχείο που είναι αναγκαίο για το έργο τους. Το πόρισμα του ελέγχου τους το υποβάλλουν στη γενική συνέλευση.

Η διενέργεια ελέγχου σε μια συνεταιριστική οργάνωση από το σώμα ελεγκτών δεν αποτελεί αυτόματη διαδικασία. Πρέπει να προηγηθεί πρόσκληση από το διοικητικό συμβούλιο ή από το εποπτικό συμβούλιο ή από τη γενική συνέλευση ή από το 1/5 των συνεταίρων ή των αντιπροσώπων ή από την ΠΑΣΕΓΕΣ ή από το νομάρχη για τις αγροτικές συνεταιριστικές οργανώσεις του νομού ή από τον Υπουργό Γεωργίας για τις τριτοβάθμιες οργανώσεις, τους συνεταιριστικούς οργανισμούς και την ΠΑΣΕΓΕΣ.

Το σώμα ελεγκτών εποπτεύεται από τον Υπουργό Γεωργίας, που διορίζει το επταμελές διοικητικό συμβούλιο του σώματος. Το διοικητικό συμβούλιό του αποτελείται:

- Από ένα μέλος Διδακτικού Ερευνητικού Προσωπικού ανώτατου εκπαιδευτικού ιδρύματος, ειδικευμένο στη διοίκηση επιχειρήσεων, ως πρόεδρο, το οποίο ορίζεται από τον Υπουργό Παιδείας.
- Από δύο μέλη που ορίζονται από τον Υπουργό Γεωργίας.
- Από τέσσερα μέλη που ορίζονται από το διοικητικό συμβούλιο της ΠΑΣΕΓΕΣ.

Μέχρι να οργανωθεί το σώμα ελεγκτών συνεταιριστικών οργανώσεων, η εποπτεία και ο έλεγχος των συνεταιριστικών οργανώσεων ασκείται από εξουσιοδοτημένα όργανα της ΑΤΕ, ύστερα από πρόσκληση.

4.6 Διαφορές από τις εταιρίες.

Εκτός από τις κύριες διαφορές μεταξύ συνεταιρισμών και εταιριών, που επισημάνθηκαν στην εισαγωγή, υπάρχουν διαφορές που αναφέρονται στη διάρθρωση και τη λειτουργία των συνεταιρισμών, σε σύγκριση με εκείνη των εταιριών και ιδιαίτερα των ανωνύμων εταιριών.

α) Στη δομή.

Οι συνεταιριστικές οργανώσεις διασυνδέονται μεταξύ τους σε μια ενιαία λειτουργικά δομή. Ξεκινώντας από τους πρωτοβάθμιους αγροτικούς συνεταιρισμούς καταλήγουν σε οργανώσεις εθνικού επιπέδου, στην επιδίωξη του κοινού σκοπού της οικονομικής, κοινωνικής και πολιτιστικής αναπτύξεως των μελών. Οι αγροτές-μέλη των πρωτοβαθμίων συνεταιρισμών ελέγχουν και κατευθύνουν άμεσα το συνεταιρισμό τους. Τις ανώτερου βαθμού συνεταιριστικές οργανώσεις κατευθύνουν έμμεσα με τους αντιπροσώπους τους.

Οι εταιρίες δεν έχουν μεταξύ τους τις λειτουργικές διασυνδέσεις και τη συνολική δομή που παρουσιάζουν οι συνεταιρισμοί. Κάθε εταιρία κινείται αυτόνομα στην επιδίωξη των σκοπών της. Στις περιπτώσεις εταιριών με μεγάλο κύκλο εργασιών, το αντικείμενό τους τις οδηγεί συχνά στη δημιουργία θυγατρικών εταιριών ή υποκαταστημάτων, σε χωροταξική διάταξη που μπορεί να είναι εξωτερικά ανάλογη με εκείνη των συνεταιρισμών. Όμως, στην περίπτωση αυτή των εταιριών, τα περιφερειακά όργανα είναι εκτελεστικά των αποφάσεων του κέντρου, δηλαδή της διοικήσεως της εταιρίας. Αντίθετα, στους συνεταιρισμούς, οι αποφάσεις των κεντρικών φορέων αποτελούν τη συνισταμένη των θέσεων των περιφερειακών οργανώσεων που αποτελούν τα μέλη τους.

β) Στα όργανα.

Εξωτερικά υπάρχει σημαντική ομοιότητα ανάμεσα στα όργανα της εταιρίας και σε εκείνα του συνεταιρισμού. Η ανώνυμη εταιρία έχει γενική συνέλευση, την οποία συγκαλεί μια φορά το χρόνο σε τακτική συνεδρίαση και θέτει υπόψη της τον ισολογισμό και το λογαριασμό αποτελεσμάτων χρήσεως προς έγκριση. Έχει επίσης διοικητικό συμβούλιο που εκλέγεται από τη γενική συνέλευση, εκτός αν προβλέπεται από το καταστατικό ότι ορισμένος μέτοχος ή μέτοχοι, μπορούν να διορίζουν μέχρι το 1/3 των μελών του διοικητικού συμβουλίου. Υπάρχει ακόμη στην ανώνυμη εταιρία κάτι ανάλογο του εποπτικού συμβουλίου: ο καθορισμός από τη γενική συνέλευση δύο ελεγκτών που μπορούν να προέρχονται από το σώμα ορκωτών λογιστών. Το σώμα αυτό είναι ανάλογο με το σώμα ελεγκτών, που προβλέπεται για τους αγροτικούς συνεταιρισμούς. Την εποπτεία στις εταιρίες ασκεί το Υπουργείο Εμπορίου με υπαλλήλους του.

Οι διαφορές αυτών των οργάνων από τα αντίστοιχα όργανα του συνεταιρισμού, αναφέρονται στην ουσία του ρόλου τους. Αφού στη γενική συνέλευση της ανώνυμης εταιρίας πλειοψηφία σημαίνει την πλειοψηφία των μετοχών και όχι των προσώπων, είναι φανερό ότι οι μέτοχοι, λίγοι ή πολλοί, που ελέγχουν την πλειοψηφία των μετοχών, ελέγχουν και τη διοίκηση και την πορεία της εταιρίας, αν και για σοβαρές αποφάσεις απαιτείται και στις εταιρίες αυξημένη πλειοψηφία μετοχών (2/3).

Αν σε μια ανώνυμη εταιρία ένας από τους μετόχους κατέχει την πλειοψηφία των μετοχών, είναι επόμενο να είναι και καθοριστικός ο ρόλος του στη διαμόρφωση των αποφάσεων της γενικής συνελεύσεως, καθώς και στη διοίκηση της εταιρίας. Στην περίπτωση αυτή, ο πλειοψηφών μέτοχος ισοδυναμεί με τον ιδιοκτήτη της εταιρίας, στην οποία αυτός έχει εισφέρει το μεγαλύτερο μέρος του κεφαλαίου, ενώ οι υπόλοιποι μέτοχοι αποτελούν ουσιαστικά χρηματοδότες, που προσδοκούν να εισπράξουν αμοιβή του κεφαλαίου τους μεγαλύτερη από το τραπεζικό επιτόκιο.

γ) Στους κανόνες λειτουργίας.

Οι βασικοί κανόνες λειτουργίας των αγροτικών συνεταιρισμών καθορίζονται από το νόμο 1541/85 και από το καταστατικό που καταρτίζεται στα πλαίσια αυτού του νόμου. Αντίστοιχοι νόμοι υπάρχουν και για τις εταιρίες (ο νόμος 2190/1920, όπως τροποποιήθηκε, για τις ανώνυμες εταιρίες, ο νόμος 3190/1955 για τις εταιρίες περιορισμένης ευθύνης κλπ.) και, με βάση τους νόμους αυτούς, καταρτίζονται τα καταστατικά τους, που εγκρίνονται από το Υπουργείο Εμπορίου και δημοσιεύονται σε ειδικό τεύχος της Εφημερίδας της Κυβερνήσεως.

δ) Στη διαχείριση.

Όπως και στους συνεταιρισμούς, τη διαχείριση των υποθέσεων της ανώνυμης εταιρίας έχει το διοικητικό συμβούλιο, το οποίο μπορεί να αναθέτει σε ένα από τα μέλη του ή σε υπάλληλο της εταιρίας (π.χ. το διευθυντή) ορισμένες αρμοδιότητες. Οι υποχρεώσεις για την κατάρτιση ισολογισμού και λογαριασμού αποτελεσμάτων χρήσεως είναι παρόμοιες με τους συνεταιρισμούς. Από το λογαριασμό αποτελεσμάτων χρήσεως προκύπτουν τα κέρδη (αντίστοιχα του πλεονάσματος διαχειρίσεως στους συνεταιρισμούς) ή οι ζημιές της χρήσεως. Όπως και στους συνεταιρισμούς, ένα μέρος των κερδών των ανωνύμων εταιριών (το 1/20) μεταφέρεται στο τακτικό αποθεματικό, μέχρι αυτό να φθάσει το 1/3 του εταιρικού κεφαλαίου. Μετά την αφαίρεση αυτού του ποσού, χορηγείται στους μετόχους πρώτο μέρισμα τουλάχιστον 6% επί του εταιρικού κεφαλαίου που έχει καταβληθεί, το δε υπόλοιπο διατίθεται σύμφωνα με τους κανόνες του καταστατικού.

4.7 Επιτεύγματα και αδυναμίες.

Η συνεταιριστική κίνηση των Ελλήνων αγροτών, που με τη σύγχρονη μορφή της ξεκίνησε το 1900 από τον Αλμυρό, έχει δημιουργήσει ένα δίκτυο συνεταιριστικών μονάδων που καλύπτει ολόκληρη τη χώρα και εξυπηρετεί τις περισσότερες ανάγκες των αγροτών ως παραγωγών και μέρος των αναγκών τους ως καταναλωτών. Ο αριθμός των συνεταιριστικών οργανώσεων κάθε βαθμού και κάθε νομικής μορφής που υπήρχαν πριν από την εφαρμογή του νόμου 1541/85 (που προβλέπει συγχωνεύσεις και μεταβολές της νομικής μορφής κλπ.), ήταν ο ακόλουθος (στοιχεία τέλους 1983):

— Πρωτοβάθμιοι συνεταιρισμοί	7611
— Ενώσεις συνεταιρισμών	132
— Κοινοπραξίες πρωτοβαθμίων συνεταιρισμών	8
— Κοινοπραξίες ενώσεων συνεταιρισμών	9
— Κεντρικές ενώσεις	10

– Ανώνυμες εταιρίες συνεταιριστικών οργανώσεων και ΑΤΕ	18
– Ανώνυμες εταιρίες συνεταιριστικών οργανώσεων με ΑΤΕ και τρίτους	7
– Ανώνυμες εταιρίες συνεταιριστικών οργανώσεων αμιγείς	15
– Ανώνυμες εταιρίες συνεταιριστικών οργανώσεων και τρίτων	7
– Ομόρρυθμες εταιρίες	2
– Εταιρίες περιορισμένης ευθύνης	20
– Κοινοπράξιες συνεταιριστικών οργανώσεων και ΑΤΕ	8
– Άτυπες κοινοπράξιες - συνεργασίες συνεταιριστικών οργανώσεων αμιγείς, με ΑΤΕ ή τρίτους	14
– Ιδεολογική - συντονιστική οργάνωση (ΠΑΣΕΓΕΣ)	1

Με τη μικρή συνεισφορά των μελών σε κεφάλαιο, που στο τέλος του 1982 ήταν για τις συνεταιριστικές οργανώσεις όλων των βαθμών (δηλαδή με εξαίρεση των οργανώσεων εταιρικής μορφής) μόνο 1,4 δισ. δρχ., οι συνεταιριστικές οργανώσεις, στηριζόμενες κυρίως στα αποτελέσματα της συνεργασίας μεταξύ των μελών τους, δημιούργησαν εξοπλισμό και εγκαταστάσεις που η αξία τους στο τέλος του 1983 εκτιμήθηκε στο ύψος περίπου των 32 δισ. δρχ. και αναλύεται ως εξής:

Γεωργικές βιομηχανίες	13,4	δισ. δρχ.
Λοιπές εγκαταστάσεις	3,6	δισ. δρχ.
Μηχανήματα και μεταφορικά μέσα	2,0	δισ. δρχ.
Γραφεία, αποθήκες κλπ.	12,7	δισ. δρχ.
<hr/>		
ΣΥΝΟΛΟ	31,7	δισ. δρχ.

Η πραγματοποίηση των στόχων των συνεταιριστικών οργανώσεων εξαρτάται πρώτα - πρώτα από τον ανθρώπινο παράγοντα και τη δυνατότητά του να κινητοποιεί τις δυνατότητες που προσφέρει η συλλογική προσπάθεια. Η γνώση και η σωστή εφαρμογή των συνεταιριστικών κανόνων, η συνοχή μεταξύ των μελών και η εισαγωγή στους συνεταιρισμούς των συγχρόνων εξελίξεων της επιστήμης και της τεχνολογίας, αποτελούν αναγκαίες προϋποθέσεις για την πετυχημένη δράση τους. Δεκάδες χιλιάδες αγροτών, που επωμίζονται την ευθύνη της διοικήσεως των συνεταιριστικών οργανώσεων, οφείλουν να έχουν τις θεμελιώδεις τουλάχιστον γνώσεις για τη λειτουργία των συνεταιρισμών και τη διαχείρηση των υποθέσεών τους και πάνω απ' όλα την πεποίθηση ότι με την εφαρμογή των συνεταιριστικών κανόνων και με τη συσπείρωση των μελών, δημιουργείται μια καινούργια δύναμη που υπηρετεί όλους και τον καθένα χωριστά. Το στοιχείο της ενότητας και της συσπειρώσεως των μελών στο συνεταιρισμό οπωσδήποτε προέχει, αφού οι αναγκαίες επιστημονικές γνώσεις μπορούν να τεθούν στη διάθεση του συνεταιρισμού με την πρόσληψη υπαλλήλων.

Η ανάλυση των επιτευγμάτων και των αδυναμιών των συνεταιριστικών οργανώσεων αποτελεί πρόσφορο τρόπο εκτιμήσεως της υφιστάμενης καταστάσεως με τα ισχυρά και αδύνατα σημεία της, για να διαφανεί από τη μια πλευρά πόση δημιουργική αξία έχει η συνεργασία των ατόμων με τη μορφή του συνεταιρισμού και από την άλλη ποια αδύνατα σημεία θα πρέπει να προσεχθούν, για να προχωρήσει ανεμπόδιστη η δημιουργική πορεία. Είναι περιπτό να τονισθεί ότι το κλίμα, μέσα

στο οποίο καλούνται οι συνεταιρισμοί να αναπτύξουν τη δράση τους, ασκεί σοβαρή επίδραση στην πορεία τους. Πρόσφορο κλίμα για τη συνεταιριστική ανάπτυξη υφίσταται, όταν αναγνωρίζεται και ενθαρρύνεται η συνεταιριστική δράση και εκτιμάται ο οικονομικά εξισορροπητικός και κοινωνικά αναγκαίος ρόλος του συνεταιρισμού. Η ενθάρρυνση της συνεταιριστικής δράσεως δεν πρέπει να θεωρείται ως ταυτόσημη με την αποκλειστική στήριξη σε ικανά υπηρεσιακά στελέχη ή σε άλλους φορείς με τους οποίους συνεργάζονται οι συνεταιρισμοί. Κάτι τέτοιο θα κατέληγε στην κηδεμόνευσή τους (εσωτερική ή εξωτερική). Για την περιφέρεια του συνεταιρισμού πρόσφορο κλίμα συνιστούν όλα εκείνα τα στοιχεία που προωθούν την κοινωνική συνοχή και την εξομάλυνση των αντιθέσεων μεταξύ εκείνων που αποτελούν μέλη ή μπορούν να γίνουν μέλη του συνεταιρισμού.

4.7.1 Επιτεύγματα των αγροτικών συνεταιρισμών.

Επιτεύγματα για τους συνεταιρισμούς αποτελούν όλες οι πετυχημένες πρωτοβουλίες τους να ενεργούν για λογαριασμό των μελών τους πράξεις που συμβάλλουν στην προώθηση των συνεταιριστικών στόχων, δηλαδή της οικονομικής, κοινωνικής και πολιτιστικής αναπτύξεως των μελών τρυφ. Οι πρωτοβουλίες αυτές μπορούν να έχουν ποικίλες και σύνθετες μορφές, οι οποίες για λόγους ταξινομήσεως μόνο, διακρίνονται σε δραστηριότητες:

- Πριν από την παραγωγή προϊόντων.
- Κατά την παραγωγή, μεταποίηση και εμπορία των προϊόντων και
- υπηρεσίες.

Στο σύνολό τους οι δραστηριότητες αυτές καλύπτουν όλο το φάσμα των αναγκών του παραγωγού.

a) Πριν από την παραγωγή προϊόντων.

Για την πραγματοποίηση της παραγωγικής διαδικασίας, ο αγρότης έχει ανάγκη από γεωργικά εφόδια, όπως σπόρους, μηχανήματα, λιπάσματα, γεωργικά φάρμακα, παραγωγικά ζώα, ζωτροφές κλπ. Η λογική της προμήθειας των εφοδίων αυτών μέσω των συνεταιρισμών έγκειται στην εξασφάλισή τους σε μικρότερο κόστος και σε καλή ποιότητα, ώστε να δημιουργούνται οι προϋποθέσεις παραγωγής προϊόντων καλής ποιότητας και χαμηλού κόστους, με τελικό αποτέλεσμα τη βελτίωση του εισοδήματός του.

Η σημασία της εξασφαλίσεως από τους συνεταιρισμούς των κυρίων παραγωγών εφοδίων, κατανοήθηκε αρκετά νωρίς από την αγροτική συνεταιριστική κίνηση. Άλλωστε και ο πρώτος συνεταιρισμός σύγχρονης μορφής, ο συνεταιρισμός Αλμυρού, στήριξε την επιτυχία του στη χρησιμοποίηση αλωνιστικών μηχανών.

Η γρήγορη διάδοση της χρησιμοποίησεως λιπασμάτων στη γεωργία, αλλά και το ενδιαφέρον του κράτους να επεκταθεί η χρησιμοποίησή τους για την αύξηση της παραγωγής, χωρίς αυτή να παρεμποδισθεί από υψηλές τιμές και εμπορικά κέρδη, οδήγησε στη μακρόχρονη και συνδυασμένη διαχείριση των λιπασμάτων από το δημόσιο και από τις συνεταιριστικές οργανώσεις. Ως φορέας του δημοσίου, η Αγροτική Τράπεζα ανέλαβε την κεντρική διαχείριση των λιπασμάτων, δηλαδή την αγορά τους από τις εγχώριες βιομηχανίες και συμπληρωματικά από το εξωτερικό

και στη συνέχεια τη διοχέτευσή τους σε αποθηκευτικά κέντρα, δικά της ή των συνεταιρισμών, ανάλογα με τις ανάγκες κάθε περιοχής σε ποσότητες και σε τύπους λιπασμάτων, φροντίζοντας ώστε τα λιπάσματα να βρίσκονται στη διάθεση των παραγωγών όταν είχαν ανάγκη να τα χρησιμοποιήσουν. Με την παρεμβολή αυτή του δημοσίου, συνδυάσθηκε και η επιδότηση των τιμών των λιπασμάτων, σε σημείο που, συνήθως, η τιμή που πληρώνει ο παραγωγός να είναι κατώτερη από την τιμή που εισέπραττε η βιομηχανία παραγωγής λιπασμάτων.

Η παρεμβολή του δημοσίου στην κεντρική διαχείριση των λιπασμάτων συνεχίσθηκε μέχρι το 1984, όταν αποφασίσθηκε η μεταβίβαση αυτού του ρόλου σε συνεταιριστικό φορέα, τη ΣΥΝΕΛ (Συνεταιριστική Εταιρία Λιπασμάτων), που ιδρύθηκε το 1981 με τη συμμετοχή των συνεταιριστικών οργανώσεων (70% του κεφαλαίου) και της ΑΤΕ.

Τη διαδικασία της διοχετεύσεως των λιπασμάτων στους παραγωγούς είχαν στο παρελθόν και διατηρούν οι ενώσεις συνεταιρισμών και οι συνεταιρισμοί με το δίκτυο των αποθηκών τους, που μαζί με τις αποθήκες της ΑΤΕ καλύπτουν όλες σχεδόν τις ανάγκες της χώρας. Με την παρεμβολή αυτή των συνεταιρισμών, οι προσφερόμενες υπηρεσίες στους παραγωγούς επιβαρύνονται μόνο με το πραγματικό διαχειριστικό κόστος των ιδίων των συνεταιρισμών.

Παραπλήσιο σύστημα, με την παρεμβολή του δημοσίου, χρησιμοποιήθηκε και στην περίπτωση των κτηνοτροφικών δημητριακών (ζωοτροφών), που στο παρελθόν προέρχονταν κατά ένα μεγάλο ποσοστό από εισαγωγές. Το δημόσιο (η ΑΤΕ στην προκειμένη περίπτωση) αποσύρθηκε από το ρόλο της κεντρικής διαχείρισεως το 1978 και υποκαταστάθηκε από την ΚΥΔΕΠ (Κοινοπραξία Ενώσεων Συνεταιρισμών Διαχειρίσεως Εγχωρίων Προϊόντων). Την περιφερειακή και τοπική διαχείριση έχουν και στην περίπτωση αυτή οι ενώσεις συνεταιρισμών και οι συνεταιρισμοί.

Η ΚΥΔΕΠ έχει επίσης αναλάβει για λογαριασμό των συνεταιριστικών οργανώσεων και τον εφοδιασμό τους με σπόρους, ιδίως εκείνους που χρησιμοποιούνται σε μεγάλες ποσότητες (σιταριού, αραβοσίτου, πατάτας κλπ.). Πρόσθετα η ΚΥΔΕΠ έχει αναλάβει και τη σποροπαραγωγή, που στο παρελθόν ανήκε στις αρμοδιότητες του δημοσίου.

Γεωργικά μηχανήματα ελάχιστα παράγονται στην Ελλάδα. Τα περισσότερα εισάγονται. Οι συνεταιρισμοί επιδίωξαν το συνδυασμό εξαγωγής γεωργικών προϊόντων με αντίστοιχη εισαγωγή γεωργικών μηχανημάτων. Η ΣΕΚΕ (Συνεταιριστική Ένωση Καπνοπαραγωγών Ελλάδας), που πρώτη ξεκίνησε τις εξαγωγές καπνών στις ανατολικές χώρες, χρειάσθηκε για την προώθηση των εξαγωγών της έναν αντίστοιχο εισαγωγικό συνεταιριστικό φορέα για την εισαγωγή και διάθεση γεωργικών μηχανημάτων από τις χώρες αυτές. Για το σκοπό αυτό ιδρύθηκε η ΣΠΕΚΑ (Συνεταιριστική Τεχνική Εμπορική Εταιρία), που στη συνέχεια προχώρησε και στην εισαγωγή γεωργικών μηχανημάτων από άλλες χώρες, αλλά και στην εξαγωγή από την ίδια και άλλων γεωργικών προϊόντων. Παράλληλα, στον κλάδο μηχανημάτων προχώρησε και η ΣΠΕ (Συνεταιριστική Προμηθευτική Ένωση), που κύριο έργο της είναι ο κεντρικός εφοδιασμός των συνεταιριστικών οργανώσεων με είδη γεωργικής και οικιακής χρησιμότητας.

Η επιδίωξη εκσυγχρονισμού της κτηνοτροφίας με τη βελτίωση των φυλών των

παραγωγικών ζώων και τη βελτίωση της διατροφής τους, οδήγησε τις συνεταιριστικές οργανώσεις σε νέες πρωτοβουλίες. Το 1962 ιδρύθηκε η ΚΤΗΝΟΤΡΟΦΙΚΗ (Κεντρική Ένωση Κτηνοτροφικών Συνεταιριστικών Οργανώσεων Ελλάδας) και το 1963 η ΕΛΒΙΖ (Ελληνική Βιομηχανία Ζωοτροφών). Η Κτηνοτροφική επιδόθηκε στην εισαγωγή αγελάδων υψηλής παραγωγικότητας από το εξωτερικό, με σκοπό τη διάθεσή τους στους στους παραγωγούς, καθώς και στην εισαγωγή μόσχων για πάχυνση. Η ΕΛΒΙΖ εγκατέστησε μεγάλη μονάδα παραγωγής μιγμάτων ζωοτροφών και υποδειγματικούς σταύλους, σε συνεργασία με άλλες συνεταιριστικές οργανώσεις, ώστε και να καθοδηγεί τους παραγωγούς στη σωστή διατροφή των ζώων υψηλών απαιτήσεων και να τους εφοδιάζει με τις αναγκαίες ζωοτροφές, χωρίς εμπορικές επιβαρύνσεις.

Σε αντίθεση με τους πιο πάνω τομείς εφοδιασμού, όπου η συμβολή των συνεταιριστικών οργανώσεων υπήρξε αξιόλογη μέχρι πολύ σημαντική, στον τομέα εφοδιασμού των παραγωγών με γεωργικά φάρμακα, η συμβολή τους ήταν δευτερεύουσας σημασίας. Παλιότερα, ορισμένα βασικά γεωργικά φάρμακα τα προμήθευε στις συνεταιριστικές οργανώσεις η ΑΤΕ. Την κεντρική προμήθεια φαρμάκων προώθησε σε ορισμένο βαθμό η ΣΠΕ, χωρίς όμως να επηρεασθεί σοβαρά η αγορά. Ειδικά, με σκοπό την εγκατάσταση μονάδας παραγωγής και εμπορίας γεωργικών φαρμάκων, ιδρύθηκε το 1978 η συνεταιριστική εταιρία ΝΕΣΤΟΣ, που όμως μέχρι το 1985 δεν είχε προχωρήσει στη σχετική επένδυση. Έτσι ο ρόλος των συνεταιριστικών οργανώσεων, σ' αυτό το αντικείμενο, περιορίσθηκε στην εγκατάσταση πρατηρίων για τη μαζική προμήθεια φαρμάκων σε τιμές χονδρεμπορίου και τη διάθεσή τους στους παραγωγούς, χωρίς παρεμβολή λιανεμπορικού κέρδους. Το πρόσθετο όφελος όμως που προκύπτει για τους παραγωγούς είναι ότι οι συνεταιριστικές οργανώσεις που διατηρούν πρατήρια φαρμάκων απασχολούν και ειδικευμένους γεωπόνους για την παροχή τεχνικών οδηγιών και έτσι αποφεύγεται η υπερκατανάλωση φαρμάκων τόσο για λόγους οικονομικούς όσο και για αποτροπή αδικαιολόγητης ρυπάνσεως του περιβάλλοντος και διατηρήσεως υπολειμμάτων στα γεωργικά προϊόντα.

Στον τομέα εφοδιασμού των παραγωγών υπάγεται τέλος η προμήθεια από τους συνεταιρισμούς ειδών οικιακών αναγκών. Η απουσία καταναλωτικών συνεταιρισμών από τα περισσότερα αστικά και αγροτικά κέντρα που εξυπηρετούν τους παραγωγούς, οδήγησε τις συνεταιριστικές οργανώσεις και πρώτα - πρώτα τις ενώσεις στην εγκατάσταση αρχικά πρατηρίων για τον εφοδιασμό των παραγωγών με τα κυριότερα είδη οικιακής χρήσεως (ελαιόλαδο, ζάχαρη, ζυμαρικά, σαπούνι κλπ.) και πιο πρόσφατα συγχρόνων σούπερ - μάρκετς που διαθέτουν όχι μόνο τα συνεταιριστικά προϊόντα τα οποία προωθούν κατά προτεραιότητα, αλλά και πλήθος άλλων ειδών.

Κατά το τέλος του 1982 λειτουργούσαν σε ολόκληρη τη χώρα περίπου 700 πρατήρια και 300 σούπερ - μάρκετς συνεταιριστικών οργανώσεων, με συνολικό κύκλο εργασιών περίπου 13 δισ. δρχ. Η σημασία των καταστημάτων αυτών είναι διπλή. Από το ένα μέρος συντελούν στην καλύτερη αξιοποίηση των εισοδημάτων των μελών των συνεταιρισμών, αυξάνοντας την αγοραστική τους αξία, αφού κατά κανόνα διαθέτουν τα είδη τους σε χαμηλότερες τιμές, ενώ από το άλλο μέρος, επειδή διαθέτουν προϊόντα και σε καταναλωτές που δεν είναι μέλη τους, συντε-

λούν στη γενικότερη συμπίεση των τιμών της αγοράς προς τα κάτω, αφού και το ιδιωτικό εμπόριο αναγκάζεται να συμπιέσει τις τιμές του για να διατηρήσει την πελατεία του.

Στην κατηγορία του εφοδιασμού των παραγωγών όχι σε είδος αλλά σε χρήμα, εντάσσεται και η δραστηριότητα των συνεταιρισμών στην αγροτική πίστη. Η αγροτική πίστη ασκείται στην Ελλάδα από την Αγροτική Τράπεζα (ATE), που ιδρύθηκε το 1929. Ένας μεγάλος αριθμός συνεταιρισμών είχε ίδρυθεί ως τότε με σκοπό την άσκηση της αγροτικής πίστεως και την απαλλαγή των αγροτών από την τοκογλυφία. Η άσκηση της αγροτικής πίστεως από την ATE με τη χρησιμοποίηση υποκαταστημάτων της, μαζί με τη χορήγηση δανείων με επιτόκια επιδοτημένα από το δημόσιο, περιόρισαν το ρόλο των συνεταιρισμών σε διαμεσολαβητικό. Μέχρι και σήμερα ο ρόλος στην αγροτική πίστη των περισσοτέρων από τους λεγόμενους πιστωτικούς συνεταιρισμούς, είναι διαμεσολαβητικός. Δηλαδή η ATE ακολουθεί και για τα μέλη του συνεταιρισμού τη διαδικασία των ατομικών δανείων, που ακολουθεί και για τους μη συνεταιρισμένους παραγωγούς, ενώ ο συνεταιρισμός συνεργάζεται στη συγκέντρωση των αιτήσεων δανεισμού, στην παραλαβή των ποσών που εγκρίνονται και στην παράδοσή τους στα μέλη του.

Περισσότερο ουσιαστικός είναι ο ρόλος ενός μέρους (περίπου 470 κατά το 1982) των πρωτοβαθμίων συνεταιρισμών και δυο ενώσεων που έχουν αναλάβει την «αυτοτελή» άσκηση της αγροτικής πίστεως. Στην περίπτωση αυτή τα δάνεια δεν είναι ατομικά αλλά συλλογικά. Δανειζόμενος από την ATE δεν είναι ο κάθε παραγωγός ξεχωριστά, αλλά ο συνεταιρισμός. Το δάνειο της ATE χορηγείται προς το συνεταιρισμό και ο συνεταιρισμός το κατανέμει στα μέλη του ακολουθώντας τους κανόνες που εφαρμόζει και η ATE, με μερικές δυνατότητες αποκλίσεως από αυτούς. Ο τρόπος αυτός δανεισμού εξυπηρετεί τα μέλη του συνεταιρισμού, αφού οι δοσοληψίες τους γίνονται με το συνεταιρισμό που είναι πιο κοντά και όχι με το υποκατάστημα της ATE. Διευκολύνει επίσης την ATE, αφού αντί για 100 και περισσότερους λογαριασμούς με αντίστοιχους οφειλέτες της διεκπεραιώνει ένα μόνο λογαριασμό. Ο συνεταιρισμός, στην περίπτωση αυτή, εκτελεί ένα διαχειριστικό έργο που διαφορετικά θα εκτελούσε η ATE και για το λόγο αυτό έχει καθορισθεί και ορισμένη αποζημίωση για τις δαπάνες του. Η μέθοδος αυτή ασκήσεως της αγροτικής πίστεως έχει αποδειχθεί στην πράξη αποτελεσματική, αλλά επεκτείνεται με βραδύ ρυθμό.

Ο ρόλος των συνεταιρισμών στην άσκηση της αγροτικής πίστεως, όπως περιγράφεται πιο πάνω, αναφέρεται στα βραχυπρόθεσμα δάνεια, δηλαδή εκείνα που χορηγούνται για μια καλλιεργητική περίοδο (μέχρι ένα χρόνο). Για τα μεσοπρόθεσμα δάνεια (μέχρι 8 χρόνια) και για ποσά δανείων μέχρι 200 χιλ. δρ., άρχισε από το 1984 να ανατίθεται και στους συνεταιρισμούς η άσκηση της αγροτικής πίστεως. Ανατέθηκε επίσης από το 1983 σε 100 περίπου συνεταιρισμούς και σε μια ένωση η πρακτόρευση καταθέσεων για λογαριασμό της ATE, συνήθως σε συνεταιρισμούς που παράλληλα ασκούν την «αυτοτελή» αγροτική πίστη. Το έργο τους συνίσταται στη διεκπεραίωση καταθέσεων και αναλήψεων μελών τους ή μη για λογαριασμό της ATE.

Αναφέρθηκε πιο πάνω ότι ένας από τους λόγους που περιόρισαν το ρόλο των συνεταιρισμών στην άσκηση της αγροτικής πίστεως ήταν και η επιδότηση των επι-

τοκίων των αγροτικών δανείων από το δημόσιο. Αυτό δεν σημαίνει ότι οι συνεταιρισμοί θα προτιμούσαν να μην υπάρχει επιδότηση στα επιτόκια, για να έχουν αυτοί δυνατότητες ασκήσεως της αγροτικής πίστεως. Τους συνεταιρισμούς συμφέρει ότι συμφέρει τα μέλη τους, αφού από αυτά έχουν ιδρυθεί και από αυτά κατευθύνονται. Σημαίνει όμως ότι οι συνεταιρισμοί δεν μπορούν, στην περίπτωση αυτή, να αναλάβουν μόνοι τους την πρωτοβουλία για τη συγκέντρωση καταθέσεων από τις οποίες να χορηγούν δάνεια χωρίς να παρεμβάλλεται κέρδος. Και αυτό γιατί θα έπρεπε να ζητούν για τα δάνεια αυτά τόκο ανώτερο από αυτόν με τον οποίο, λόγω της επιδοτήσεως από το δημόσιο, επιβαρύνει η ΑΤΕ τα δάνεια, οπότε δεν θα ήταν ανταγωνιστικό. Μόνο στην περίπτωση που η επιδότηση επιτοκίου επεκτεινόταν και στους συνεταιρισμούς θα μπορούσαν να ασκήσουν πιστωτικό έργο παράλληλα με την ΑΤΕ.

β) Κατά την παραγωγή, μεταποίηση και εμπορία των προϊόντων.

Σημαντικά είναι τα επιτεύγματα των συνεταιρισμών στη μεταποίηση και εμπορία των γεωργικών προϊόντων, αλλά και μεγάλα ακόμη τα περιθώρια επεκτάσεως της συμβολής τους στον τομέα αυτό. Αντίθετα, περιορισμένος είναι ο ρόλος τους στην από κοινού παραγωγή.

Η κοινή παραγωγή γεωργικών προϊόντων αποτελεί μια δύσκολη μορφή συνεταιριστικής δράσεως, γιατί προϋποθέτει έντονα αναπτυγμένο το συνεταιριστικό πνεύμα και το αίσθημα αλληλεγγύης και συναντιλήψεως μεταξύ των μελών που καλούνται να εργασθούν μαζί και να μοιρασθούν τους καρπούς των κόπων τους. Κατά το τέλος του 1983 λειτουργούσαν μόνο 25 συνεταιρισμοί ομαδικής καλλιέργειας με 1980 μέλη συνολικά.

Πιο απλή μορφή συνεργασίας στη φάση της παραγωγής αποτέλεσαν στο παρελθόν οι ομάδες παραγωγών βαμβακιού, όπως ονομάσθηκαν, που ήταν άτυπες, δεν είχαν δηλαδή κάποια συγκεκριμένη νομική μορφή (π.χ. συνεταιρισμού), και η συγκρότησή τους ήταν αποτέλεσμα των όρων που είχαν καθορισθεί για τη χορήγηση βαμβακοσυλλεκτικών μηχανών, με τιμή σημαντικά χαμηλότερη από την τιμή πωλήσεως στην αγορά. Στις περιπτώσεις αυτές, ένας αριθμός καλλιεργητών, που συγκέντρωνε ορισμένη συνολική έκταση βαμβακοκαλλιέργειας, μπορούσε να αποκτήσει την επιδοτούμενη βαμβακοσυλλεκτική μηχανή με βάση συμφωνητικό κοινής χρήσεως μεταξύ των μελών της ομάδας. Άργότερα, με την εφαρμογή της κοινοτικής αγροτικής πολιτικής, που θεωρούσε αναγκαία την ύπαρξη νομικής μορφής στην ομάδα, οι συνεταιρισμοί πήραν τη θέση των ομάδων, δίνοντας έτσι τη δυνατότητα αναπτύξεως της συνεργασίας και σε άλλους τομείς, εκτός από τη συγκομιδή του προϊόντος με συνιδιόκτητη μηχανή.

Συνεργασία στη φάση της παραγωγής αποτελεί επίσης η σύσταση χωριστών φορέων για την ανάληψη της παραγωγής προϊόντων. Στην κατηγορία αυτή υπάγονται συνεταιριστικοί φορείς εταιρικής μορφής, όπως η ΣΕΠΕΚ και η ΕΛΒΙΚ, που έχουν ιδρύσει μονάδες εκτροφής ζώων και παραγωγής κρέατος και παρασκευασμάτων από κρέας. Η ΣΕΠΕΚ (Συνεταιριστική Εταιρία Παραγωγής και Εμπορίας Κρέατος) αποτελεί μια κάθετα οργανωμένη μονάδα, δηλαδή στην ίδια μονάδα παράγεται το προϊόν (κρέας), μεταποιείται και διοχετεύεται στην αγορά. Παράγει χοιρινό κρέας σε δικές της εγκαταστάσεις και σε συνεργασία με εκτροφείς της περιο-

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.7.1
Γεωργικές βιομηχανίες αγροτικών συνεταιριστικών οργανώσεων
(Υφιστάμενες την 31.12.1983)

Είδος βιομηχανίας	Αριθμός μονάδων
1. Παστεριωτήρια - τυροκομεία γάλακτος	10
2. Τυροκομεία απλά	224
3. Κονσερβοποιεία βρωσίμων ελαιών	15
4. Κονσερβοποιεία τοματοπολού	6
5. Εκκοκιστήρια βάμβακος	16
6. Ελαιουργεία	506
7. Σπορελαιουργεία	5
8. Πυρηνελαιουργεία	5
9. Ραφιναρίες	10
10. Σαπουνοποιεία	4
11. Εργοστάσια χυμών εσπεριδοειδών	2
12. Εργοστάσια επεξεργασίας κίτρων	1
13. Εργοστάσια συκόπαστας	1
14. Εργοστάσια διαλογής - συσκευασίας φρούτων	69
15. Σταφιδεργοστάσια	4
16. Ορυζεργοστάσια	2
17. Εργοστάσια επεξεργασίας μελιού	3
18. Κυλινδρόμυλοι	11
19. Οινοποιεία με εμφιαλωτήρια	24
20. Οινοποιεία χωρίς εμφιαλωτήρια	23
21. Πτηνοσφαγεία	7
22. Εγκαταστάσεις καταψύξεως (κρέατος - λαχανικών)	4
23. Ψυκτικοί θάλαμοι	69
24. Ψυκτικοί θάλαμοι πλαστικοί	23
25. Ψυγεία - παγοποιεία	26
26. Ξυλοκιβωτοποιεία	7
27. Εργοστάσια επεξεργασίας καπνού	1
28. Κυτιοποιεία - τυπογραφεία	1
29. Εργοστάσια παραγωγής μαστίχας	1
30. Εργοστάσια διαυγάσεως ελαίου	4
31. Εργοστάσια αποφλοιώσεως και επεξεργασίας φουντουκιών	2
32. Εργοστάσια θραύσεως και διαλογής αργυδάλων	3
33. Εργοστάσια ζωτροφών από υπολείμματα εσπεριδοειδών	1
34. Εργοστάσια επεξεργασίας και τυποποιήσεως οσπρίων	1
Συνολικός αριθμός	1160

χής, διαθέτει σφαγείο, μονάδα τυποποιήσεως και κονσερβοποιήσεως κρέατος καθώς και τμήμα επεξεργασίας υποπροϊόντων. Στο μετοχικό της κεφάλαιο μετέχουν συνεταιριστικές οργανώσεις κατά 70% και η ΑΤΕ κατά 30%. Έχει την έδρα της στην Ξάνθη. Η ΕΛΒΙΚ (Ελληνική Βιομηχανία Κρέατος) είναι μόνο κατά το 1/3 συνεταιριστική. Το υπόλοιπο μέρος του μετοχικού κεφαλαίου της ανήκει στην ΑΤΕ και στην ΕΤΒΑ (Ελληνική Τράπεζα Βιομηχανικής Αναπτύξεως). Έχει τις εγκαταστάσεις της στα Μεγάλα Καλύβια Τρικάλων. Παράγει επίσης χοιρινό κρέας σε δική της μονάδα και διαθέτει σφαγείο, αλλαντοποιείο, ψυγεία και τμήμα επεξεργασίας παραπροϊόντων.

Από τα παραπάνω γίνεται φανερό ότι τα επιτεύγματα των συνεταιρισμών στην από κοινού παραγωγή προϊόντων είναι περιορισμένα και ανομοιόμορφα.

Η δραστηριότητα των συνεταιριστικών οργανώσεων υπήρξε εντονότερη και μακρόχρονη στη φάση της φροντίδας για το προϊόν μετά την παραγωγή του. Η αποθήκευση (σχ. 4.7a), η συντήρηση (με συνθήκες ψύξεως ή καταψύξεως, με χημικές ουσίες, εξαερισμό κλπ.), ο καθαρισμός από ξένες ύλες, η διαλογή, η τυποποίηση, η συσκευασία, η απλή επεξεργασία (π.χ. εκκόκκιση, έκθλιψη, παστερίωση κλπ.), η μεταποίηση για παραγωγή νέων προϊόντων (π.χ. κομπόστες από φρούτα, κρασί από γλεύκος, τυρί από γάλα, κονσέρβες από κρέας κλπ.) και η διάθεση των προϊόντων στην εσωτερική αγορά ή στο εξωτερικό, αποτέλεσαν δραστηριότητες στις οποίες οι συνεταιριστικές οργανώσεις έχουν να επιδείξουν σημαντικά επιτεύγματα. Όσο πιο απλές είναι οι απαιτούμενες εγκαταστάσεις και οι αντίστοιχες διαδικασίες, τόσο η συχνότητα με την οποία συναντώνται στη συνεταιριστική κίνηση είναι μεγαλύτερη. Όπου χρειάζεται μεγάλο μέγεθος ή πολυσύνθετες διεργασίες, ο αριθμός των μονάδων είναι μικρός. Για παράδειγμα αναφέρεται ότι ο αριθμός των αποθηκών το 1983 ξεπερνούσε τις 5000, των οινοδεξαμενών πλησίαζε τις 4000 και των ελαιοδεξαμενών τις 1800, με αντίστοιχες συνολικές χωρητικότητες σε κυβικά μέτρα: 4,6 εκατ., 250 χιλ. και 230 χιλ. Οι μονάδες που χαρακτηρίζονται ως γεωργικές βιομηχανίες ξεπερνούν τις 1000 και συνοψίζονται στον πίνακα 4.7.1.

Σχ. 4.7a.

Σιλό δημητριακών χωρητικότητας 6000 τόννων στην Κοιλάδα Λάρισας.

Η σημασία των γεωργικών συνεταιριστικών βιομηχανιών δεν έγκειται τόσο στον αριθμό τους όσο στο ότι αρκετές από τις συνεταιριστικές μονάδες είναι μεγάλης δυναμικότητας και προηγμένης τεχνολογίας και έχουν έτσι τη δυνατότητα να εξασφαλίζουν ανταγωνιστικό κόστος και υψηλής ποιότητας προϊόντα. Τις μεγάλες και σύγχρονες μονάδες συνήθως διαχειρίζονται ανώτερου βαθμού συνεταιριστικές οργανώσεις και συνεταιριστικές εταιρίες.

Στον κλάδο των **δημητριακών** ο ρόλος της ΚΥΔΕΠ είναι πρωταρχικός. Μαζί με τις ενώσεις συνεταιρισμών που ενδιαφέρονται για τα δημητριακά και που είναι μέλη της, έχει δημιουργήσει ένα εκτεταμένο δίκτυο αποθηκευτικών χώρων εντελώς απαραίτητο για την εξυπηρέτηση των παραγωγών, στην οποία από κοινού αποβλέπουν.

Στο παρελθόν η ΚΥΔΕΠ αποτελούσε το φορέα συγκεντρώσεως των δημητριακών για λογαριασμό του δημοσίου. Με ανάθεση από το δημόσιο συγκέντρωνε μεγάλες ποσότητες δημητριακών στις τιμές που καθόριζε το δημόσιο και στη συνέχεια τις διοχέτευε στην εσωτερική αγορά ή και στο εξωτερικό, όταν υπήρχαν πλεονάσματα. Ο ρόλος της αυτός διασφάλιζε τους παραγωγούς, με την αποφυγή της συμπιέσεως των τιμών αρέσως μετά τη συγκομιδή, όταν όλοι οι παραγωγοί ήθελαν να πουλήσουν τα προϊόντα τους. Με την εφαρμογή της κοινοτικής πολιτικής η ΚΥΔΕΠ έχει δύο ρόλους, όπως αναφέρθηκε και παραπάνω.

Ο πρώτος ρόλος της είναι αυτόνομος, τον αποφασίζει δηλαδή η ίδια η ΚΥΔΕΠ και αφορά την ενεργοποίησή της ως αγοραστή δημητριακών (σχ. 4.7β) σε τιμές πιο υψηλές από τις κατώτατες εγγυημένες που ορίζει η κοινοτική πολιτική. Τα δημητριακά που αγοράζει τα διαθέτει στις καλύτερες δυνατές τιμές στο εσωτερικό ή στο εξωτερικό. Έτσι οδηγεί την αγορά στην καθιέρωση βελτιωμένων τιμών για τους παραγωγούς, εξυπηρετώντας έμμεσα τα συμφέροντά τους. Σε περίπτωση που αυτή η εμπορική της δραστηριότητα αφήνει πλεονάσματα, έχει τη δυνατότητα να τα επιστρέφει στα μέλη της, για να καταλήξουν στους παραγωγούς.

Ο δεύτερος ρόλος της ΚΥΔΕΠ είναι η λειτουργία της ως φορέα παρεμβάσεως, δηλαδή φορέα που παραλαμβάνει δημητριακά για λογαριασμό της Κοινότητας, πληρώνοντας την κατώτατη εγγυημένη τιμή. Αυτό συμβαίνει όταν οι παραγωγοί δεν έχουν καταφέρει να πουλήσουν τα προϊόντα τους στην αγορά και να εισπράξουν καλύτερη τιμή, οπότε, ως έσχατη λύση, έχουν την παράδοσή τους στο φορέα παρεμβάσεως. Τα προϊόντα που συγκεντρώνονται με τον τρόπο αυτόν πληρώνονται από το κοινοτικό ταμείο, που έχει και την ευθύνη διαχειρίσεώς τους.

Στα **οπωροκηπευτικά** υπάρχουν επίσης σημαντικά επιτεύγματα των συνεταιρισμών και μπορεί να λεχθεί ότι οι συνεταιριστικές οργανώσεις ηγούνται στον κλάδο αυτό ως προς τη μεταποίηση των προϊόντων και την εμπορία των μεταποιημένων με τρεις μεγάλες μονάδες: την Ομοσπονδία (που αποτελεί ένωση συνεταιρισμών) και τις ΣΕΚΟΒΕ και ΣΕΒΑΘ (που αποτελούν συνεταιριστικές εταιρίες). Οι μεταποιητικές μονάδες τους βρίσκονται στο χώρο της Βόρειας Ελλάδας. Παράγουν μεγάλη ποικιλία προϊόντων (χυμούς, κομπόστες, μαρμελάδες, τοματοπολτό, συντηρημένα λαχανικά κλπ.) καθώς και προϊόντα που απαιτούν σύγχρονη τεχνολογία (προτηγανισμένη - κατεψυγμένη πατάτα, πουρέ πατάτας, κατεψυγμένα λαχανικά,

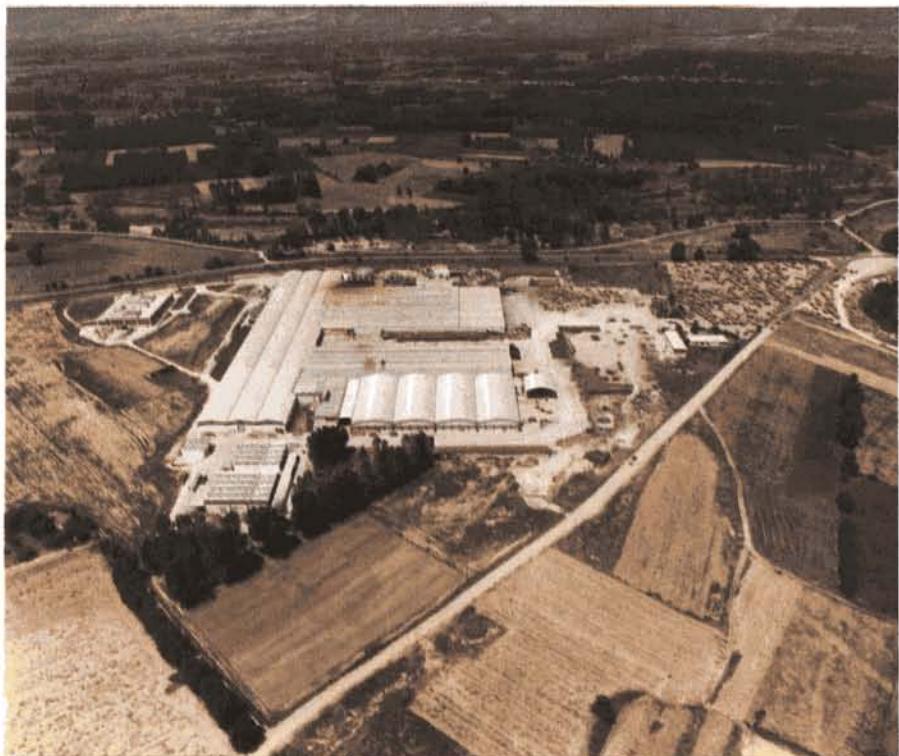
Σχ. 4.7β.

ΚΥΔΕΠ: Εγκαταστάσεις φορτοεκφορτώσεως και αποθηκεύσεως δημητριακών στο λιμάνι του Βόλου. Σε πρώτο πλάνο το αερορευματικό μηχάνημα εκφορτώσεως δυναμικότητας 180-200 τόννων την ώρα. Δεξιά, με τη μορφή γέφυρας, η μεταφορική τανίδια. Σε δεύτερο πλάνο το σιλό δημητριακών χωρητικότητας 13.000 τόννων με ωριαία αναρρόφηση φορτώσεως 100-130 τόννων.

αφυδατωμένα λαχανικά κλπ.) (σχ. 4.7γ). Οι μονάδες αυτές έχουν σημαντικό εξαγωγικό προσανατολισμό και αρκετές φορές έχουν βραβευθεί για την ποιότητα των προϊόντων τους και την εξαγωγική τους επίδοση.

Από τα παραγόμενα οπωροκηπευτικά, το μεγαλύτερο μέρος χρησιμοποιείται σε νωπή κατάσταση και διοχετεύεται στην εσωτερική αγορά ή στο εξωτερικό. Στην εμπορία των προϊόντων στο εσωτερικό, ο ρόλος των συνεταιριστικών οργανώσεων είναι μικρός ή και ασήμαντος. Αυτό οφείλεται στον τρόπο με τον οποίο ασκείται η εμπορία και ο εφοδιασμός των μεγάλων κυρίως αστικών κέντρων, που απορροφούν μεγάλο ποσοστό της συνολικής παραγωγής.

Η χονδρική διάθεση των οπωροκηπευτικών στα μεγάλα αστικά κέντρα γίνεται μέσω των κεντρικών λαχαναγορών, στις οποίες, όταν ιδρύθηκαν, είχαν διατεθεί και για τους συνεταιρισμούς ορισμένα καταστήματα. Ένα μέρος από τα καταστήματα αυτά διατηρήθηκε μέχρι σήμερα, ενώ τα υπόλοιπα εγκαταλείφθηκαν. Οι κυριότεροι λόγοι για τη συρρίκνωση της συνεταιριστικής παρουσίας στο χονδρεμπόριο οπωροκηπευτικών είναι οι εξής:

Σχ. 4.7γ.

Οι εγκαταστάσεις του συγκροτήματος της ΣΕΒΑΘ (Συνεταιριστικής Εταιρίας Βιομηχανικής Αναπύξεως Θράκης) στην Ξάνθη. Περιλαμβάνει μονάδα επεξεργασίας τομάτας (για τοματοπολτό, αποφλοιωμένη τομάτα, τοματοχυμό κλπ.) και άλλων οπωροκηπευτικών, μονάδα παραγωγής πουρέ πατάτας και κατεψυγμένης προτηγανισμένης πατάτας, μονάδα γραφικών τεχνών, μονάδα κατασκευής ανταλλακτικών κλπ.

- Οι οικονομικά εύρωστοι χονδρέμποροι έχουν τη δυνατότητα να διαθέτουν μεσίτες σε πολλές περιοχές παραγωγής και να αγοράζουν την παραγωγή κατ' αποκοπή, με εκτίμηση πριν από τη συγκομιδή, εξασφαλίζοντας έτσι ομαλή τροφοδοσία των καταστημάτων τους και συνήθως ανταγωνιστική τιμή.
- Οι συνεταιρισμοί στηρίζονται στην κατανόηση της σημασίας της από κοινού εμπορίας από τα μέλη τους και στη δέσμευση που αναλαμβάνουν να παραδώσουν την παραγωγή τους στο συνεταιρισμό, για την προώθησή της. Συχνά οι δεσμεύσεις αυτές αθετούνται, με αποτέλεσμα τη δημιουργία προβλημάτων στην ομαλή τροφοδοσία των καταστημάτων.

- Στις περιοχές που οι συνεταιρισμοί ενεργοποιούνται για την από κοινού διάθεση οπωροκηπευτικών μέσω της λαχαναγοράς, οι χονδρέμποροι έχουν τη δυνατότητα να προσφέρουν βραχυχρόνια στους παραγωγούς τιμές καλύτερες από το συνεταιρισμό, παρασύροντάς τους έτσι προς το μέρος τους και εξουδετερώνοντας τη συνεταιριστική προσπάθεια, αφού οι παραγωγοί δεν αντιλαμβάνονται τη σκοπιμότητα αυτής της ενέργειας και τις μακροχρόνιες επιπτώσεις της.
- Στις σχέσεις τους με τους λιανοπωλητές, που προμηθεύονται από αυτούς, οι χονδρέμποροι σε σύγκριση με τους συνεταιρισμούς, έχουν περισσότερη ευελιξία στον καθορισμό των όρων αγοραπωλησίας, γιατί, ως άμεσα διαχειρίζομενοι τις υποθέσεις τους μπορούν ακόμη και να εφαρμόζουν διαφορετική τaktikή στους επιμέρους πελάτες τους. Ο εκπρόσωπος τους συνεταιρισμού στο χονδρεμπορικό κατάστημα δεν έχει τέτοια δυνατότητα.

Η κατάσταση που επικρατεί στο χονδρεμπόριο οπωροκηπευτικών δεν προσφέρεται για την επιτυχημένη ρυθμιστική παρέμβαση των συνεταιρισμών και γ' αυτό, στις περισσότερες περιπτώσεις, καταλήγει στην υπερβολική ενδιάμεση επιβάρυνση των προϊόντων και στη μεγάλη διαφορά μεταξύ της τιμής που εισπράττει ο παραγωγός και της τιμής που καταβάλλει ο καταναλωτής. Η απόσταση μεταξύ των τιμών αυτών είναι συνήθως πολύ μεγαλύτερη από όση δικαιολογείται από τη φθαρτότητα των οπωροκηπευτικών, γιατί είναι γεγονός ότι ένα μέρος της ποσότητας υποβαθμίζεται ή και καταστρέφεται στα χέρια του χονδρεμπόρου ή του λιανοπωλητή, περιμένοντας τον αγοραστή.

Στην προσπάθεια διορθώσεως των ατελειών του συστήματος εμπορίας των οπωροκηπευτικών, σχεδιάσθηκε η εφαρμογή μεθόδων εμπορίας που εφαρμόζονται σε άλλες χώρες με επιτυχία. Ένα τέτοιο σύστημα είναι της Ολλανδίας, όπου υπάρχουν αγορές κατά περιοχές παραγωγής. Στις αγορές αυτές προσφέρονται τυποποιημένα τα προϊόντα από τους παραγωγούς ή τους συνεταιρισμούς τους και αγοράζονται από τους χονδρέμπορους ή τους εκπρόσωπους τους με δημόσια διαπραγμάτευση (δημοπρασία). Αγοραστές μπορούν να είναι και οι συνεταιρισμοί των παραγωγών. Το πλεονέκτημα του συστήματος αυτού είναι ότι το προϊόν καταλήγει στο χονδρεμπορικό περνώντας από διάφανες διαδικασίες διαπραγματεύσεως τόσο για τον παραγωγό όσο και για τον αγοραστή. Το εμπορικό κύκλωμα υπόκειται έτσι σε γνωστούς κανόνες, οπότε τα περιθώρια επιβαρύνσεων μπορούν να ελέγχονται. Σε ένα τέτοιο πλαίσιο οι συνεταιρισμοί μπορούν όχι μόνο να επιβιώσουν, αλλά και να αναλάβουν ουσιαστικό ρόλο, εφόσον εξασφαλίσουν αυξημένη ανταγωνιστικότητα.

Το ότι οι συνεταιρισμοί δεν είναι υπαίτιοι για την πενιχρή παρουσία τους στην εμπορία των οπωροκηπευτικών στα εσωτερικό συμπεραίνεται και από την επίδοσή τους στις εξαγωγές οπωροκηπευτικών αλλά και από την από μέρους τους επιτυχημένη διεξαγωγή πιο πολυπλάκων διαδικασιών. Για πολλά χρόνια οι συνεταιριστικές οργανώσεις διατηρούν ένα σημαντικό ποσοστό των εξαγωγών αρκετών οπωροκηπευτικών, αν και έχουν αξιοποιήσει τις δυνατότητες που προσφέρονται σε μερικές μόνο από τις αγορές του εξωτερικού. Κατά τα τελευταία χρόνια, συντονιστικό ρόλο των συνεταιριστικών εξαγωγών έχει αναλάβει η ΑΓΡΕΞ, κύριος μέτοχος της οποίας είναι η ΑΤΕ.

Οι τελευταίες πρωτοβουλίες των συνεταιρισμών στην εμπορία των οπωροκηπευτικών, αφορούντοντος την απευθείας εφοδιασμό στρατιωτικών μονάδων, νοσοκομείων κλπ. από τους συνεταιρισμούς, ώστε να μην παρεμβάλλονται ενδιάμεσοι στις περιπτώσεις αυτές μαζικής καταναλώσεως. Η ΣΚΟΠ (Συνεταιριστική Κοινοπραξία Οπωροκηπευτικών), σε συνεργασία με ενώσεις ή συνεταιρισμούς, που έχουν τις σχετικές δυνατότητες, έχουν αναλάβει το έργο αυτό.

Στο **ελαιόλαδο**, οι συνεταιρισμοί έχουν για πολλά χρόνια σημαντικό ρόλο τόσο στην έκθλιψη του ελαιοκάρπου όσο και στην εμπορία του ελαιολάδου. Η έκθλιψη του ελαιοκάρπου στα περισσότερα από τα πολυάριθμα συνεταιριστικά ελαιοτριβεία γίνεται χωριστά για κάθε παραγωγό, αλλά προχωρεί συνεχώς και η ιδέα της από κοινού εκθλίψεως, με την οποία μειώνεται σημαντικά το κόστος.

Με την εμπορία του ελαιολάδου ασχολούνται αρκετοί συνεταιρισμοί και ενώσεις των περιοχών παραγωγής και είναι σε σημαντικό βαθμό αναπτυγμένο το διασυνεταιριστικό εμπόριο, δηλαδή η προμήθεια ελαιολάδου από τις συνεταιριστικές οργανώσεις που παράγουν και η διάθεσή του από τα συνεταιριστικά καταστήματα εκείνων που στις περιοχές τους δεν παράγεται ελαιολάδο ή, αν παράγεται, είναι ανεπαρκές. Το κύριο πλεονέκτημα στις περιπτώσεις αυτές είναι η βεβαιότητα για τη διακίνηση αγνού και παρθένου ελαιολάδου, απαλλαγμένου από κάθε είδους πρόσμιξη ή νόθευση.

Αποτέλεσμα της κοινοτικής πολιτικής επιδοτήσεως της καταναλώσεως τυποποιημένου ελαιολάδου σε επώνυμα δοχεία μέχρι πέντε λίτρων, αποτελεί η κατά τα τελευταία χρόνια εγκατάσταση από αρκετές συνεταιριστικές οργανώσεις μονάδων τυποποιήσεως του προϊόντος. Βασικό ρόλο τόσο στην τυποποίηση όσο και στις εξαγωγές ελαιολάδου έχει η Ελαιουργική (Κεντρική Ένωση Ελαιοπαραγωγών Ελλάδας), η οποία διαθέτει σύγχρονες εγκαταστάσεις όχι μόνο για την τυποποίηση, αλλά και για ραφινάρισμα ελαιολάδου, για επεξεργασία πυρηνελαίων και απομαργαρίνωση, για παραγωγή υδρογονωμένων προϊόντων και για διατήρηση του ελαιολάδου σε δεξαμενές. Η ίδια οργάνωση, αυτοτελώς ή σε συνεργασία με ενώσεις συνεταιρισμών, διαθέτει σημαντικό αριθμό μονάδων επεξεργασίας και κονσερβοποιήσεως βρώσιμης ελιάς. Με τον εξοπλισμό τους αυτόν, οι συνεταιριστικές οργανώσεις παρεμβαίνουν αποτελεσματικά στην αγορά και συντελούν στη διαμόρφωση ικανοποιητικών τιμών για τους παραγωγούς.

Στην επεξεργασία και εξαγωγή του **καπνού** οι συνεταιριστικές οργανώσεις έχουν να επιδείξουν μακροχρόνια και σημαντική συμβολή. Η συντονισμένη δράση τους μορφοποιήθηκε αμέσως μετά τον πόλεμο, όταν η απορρόφηση καπνών από το εξαγωγικό εμπόριο αντιμετώπιζε σοβαρότατη κρίση. Τότε (το 1947) ιδρύθηκε η ΣΕΚΕ (Συνεταιριστική Ένωση Καπνοπαραγωγών Ελλάδας), που πραγματοποίησε ένα καινούργιο ξεκίνημα και πέτυχε να ανοίξει νέες αγορές και να καθιερωθεί ως συνεπής και τακτικός προμηθευτής κρατικών οργανισμών και των κυριοτέρων καπνοβιομηχανιών σε πολλές χώρες. Με τη ΣΕΚΕ οι συνεταιριστικές οργανώσεις πέτυχαν να μπουν στον εξαιρετικά δύσκολο χώρο του εξαγωγικού καπνεμπορίου, όπου κυριαρχούν μεγάλοι ιδιωτικοί και κρατικοί φορείς.

Εκτός από τη συμβολή της στην προώθηση των ελληνικών καπνών στις ξένες αγορές, η παρουσία της ΣΕΚΕ ως αγοραστή στην ελληνική αγορά, συντέλεσε σημαντικά στη διαμόρφωση ικανοποιητικών τιμών για τους παραγωγούς και στον επηρεασμό της πολιτικής που ασκείται στον τομέα του καπνού.

Χαρακτηριστική περίπτωση σωστής εφαρμογής των συνεταιριστικών ιδεών, αποτέλεσε στο παρελθόν η πρωτοβουλία της ΣΕΚΕ στη χορήγηση υποτροφιών για πανεπιστημιακές σπουδές σε παιδιά πτωχών καπνοπαραγωγικών οικογενειών. Με τις υποτροφίες της ΣΕΚΕ, που προέρχονταν από τα πλεονάσματα της εξαγωγικής της προσπάθειας, σπούδασαν 400 νέοι. Η επένδυση αυτή σε ανθρώπινο κεφάλαιο δείχνει τη βαθιά αντίληψη της αποστολής των συνεταιρισμών, από την οποία πρέπει να διακατέχονται οι συνεταιριστές.

Δημιούργημα της ΣΕΚΕ αποτελεί και η σύγχρονη καπνοβιομηχανία ΣΕΚΑΠ (Συνεταιριστική Καπνοβιομηχανία), από τις πιο σύγχρονες του είδους της, που είναι πρωτοποριακή και στον ευρωπαϊκό χώρο, κατά το ότι ανήκει στους συνεταιρισμούς. Η ΣΕΚΑΠ (σχ. 4.7δ) ιδρύθηκε το 1975 στην Ξάνθη και στα λίγα χρόνια της λειτουργίας της κατόρθωσε όχι μόνο να κατακτήσει σημαντική παρουσία στην ελληνική αγορά αλλά και να αποτελεί τη μοναδική σχεδόν εξαγωγική βιομηχανία στα τσιγάρα.

Σχ. 4.7δ.

Μια μεγάλη και σύγχρονη συνεταιριστική βιομηχανία παραγωγής και εξαγωγής τσιγάρων.

Οι **σταφίδες** (κορινθιακή και σουλτανίνα) αποτέλεσαν από παλιότερα ένα από τα κεντρικά σημεία των προσπαθειών των συνεταιριστικών οργανώσεων, τόσο για την εφαρμογή μιας πολιτικής στηρίζεως των προϊόντων αυτών, όσο και για τη βελτίωση της ποιότητας και την προώθηση των εξαγωγών τους.

Βασική ήταν η συμβολή για την προώθηση των θεμάτων των σταφίδων που διαδραμάτισαν δύο διαφορετικοί φορείς: Ο ΑΣΟ και η ΚΣΟΣ. Ο ΑΣΟ (Αυτόνομος Σταφιδικός Οργανισμός), είναι κρατικός οργανισμός με έδρα την Πάτρα και σκοπό την υποστήριξη της παραγωγής της κορινθιακής σταφίδας, τη βελτίωση της ποιό-

τητας και την παρέμβαση στην αγορά, με σκοπό την υποβοήθηση των εξαγωγών. Η ΚΣΟΣ (Κοινοπραξία Συνεταιριστικών Οργανώσεων Σουλτανίνας), είναι συνεταιριστική οργάνωση, με αποκλειστικό αντικείμενο τη σουλτανίνα, της οποίας επιδιώκει τη βελτίωση της ποιότητας, την επεξεργασία και την εξαγωγική προώθηση. Στο έργο της αυτό η ΚΣΟΣ συνεργάζεται άμεσα με τις ενδιαφερόμενες συνεταιριστικές οργανώσεις, κυρίως ενώσεις συνεταιρισμών της Κρήτης, όπου κατ' εξοχήν παράγεται σουλτανίνα. Η ΚΣΟΣ αποτελεί έναν από τους πιο αξιόλογους φορείς εξαγωγής σουλτανίνας, ενώ στην περίπτωση της κορινθιακής σταφίδας, σημαντικός είναι ο ρόλος της Παναιγιαλείου ενώσεως γεωργικών συνεταιρισμών, της ενώσεως Ηλείας - Ολυμπίας, Ζακύνθου κλπ.

Με την εφαρμογή του νόμου 1541/85 προβλέπεται η διάλυση του ΑΣΟ και η μεταβίβαση των αρμοδιοτήτων του στην κεντρική κλαδική συνεταιριστική ένωση σταφίδας, που θα προέλθει από τη συγχώνευση της ΚΣΟΣ με την κεντρική ένωση γεωργικών συνεταιρισμών κορινθιακής σταφίδας, η οποία ιδρύθηκε το 1984, με τη συμμετοχή των ενώσεων συνεταιρισμών της Πελοποννήσου, στις περιοχές των οποίων παράγεται η κορινθιακή σταφίδα.

Στο **κρασί** οι συνεταιριστικές οργανώσεις έχουν να επιδείξουν πολλά επιμέρους επιπτεύγματα (σχ. 4.7ε). Ο μεγάλος αριθμός καλλιεργουμένων ποικιλιών αμπελιού

Σχ. 4.7ε.
Οινοποιείο της Ενώσεως Συνεταιρισμών Αττικής.

και οι κατά περιοχές διαφορετικοί κλιματικοί παράγοντες έχουν οδηγήσει σε παραγωγή κρασιών με διαφορετικά χαρακτηριστικά. Έτσι, αν και από τους συνεταιρισμούς παράγεται το 50% ή και περισσότερο του ελληνικού κρασιού, στην αγορά κυκλοφορεί ένας μεγάλος αριθμός τύπων κρασιού, που μπορούν να ικανοποιήσουν όλες τις προτιμήσεις των καταναλωτών, αλλά, επειδή οι παραγωγικές μονάδες είναι σχετικά μικρές (σχ. 4.7στ), δεν προσφέρονται στη χρησιμοποίηση όλων

Σχ. 4.7στ.

Το οινοποιείο της Ενώσεως Συνεταιρισμών Λάρισας. Τυρνάβου - Αγιάς στον Τύρναβο.

των συγχρόνων μεθόδων εμπορίας για την προώθησή τους στην αγορά.

Για την ενιαία αντιμετώπιση των θεμάτων του κρασιού από τις συνεταιριστικές οργανώσεις, είχε ιδρυθεί το 1947 η κεντρική ένωση με την επωνυμία «Οινική», που όμως επί πολλά χρόνια ήταν σχεδόν σε αδράνεια. Το 1973 αναβίωσε και με τη νέα ονομασία της ΚΕΟΣΟΕ (Κεντρική Ένωση Οινοποιητικών Συνεταιριστικών Οργανώσεων Ελλάδας), δραστηριοποίηθηκε, από το 1974 κυρίως, στη διάθεση των τυποποιημένων κρασιών στην εσωτερική αγορά. Αντί στη μεγάλη αγορά της Αθήνας να λειτουργεί και από ένα χωριστό πρατήριο κρασιών των συνεταιριστικών οργανώσεων παραγωγής τους, το ρόλο αυτόν έχει αναλάβει η ΚΕΟΣΟΕ, η οποία με το δίκτυο διανομής που δημιούργησε, τοποθέτησε τα συνεταιριστικά κρασιά σε πλήθος σημείων λιανικής πωλήσεως και τα έκανε γνωστά στο καταναλωτικό κοινό.

Ορισμένοι τύποι συνεταιριστικών κρασιών έχουν πρωθιθεί και κερδίσει την εκτίμηση σε αγορές του εξωτερικού, πράγμα που συντέλεσε στην επέκταση των εξαγωγών εμφιαλωμένων κρασιών αντί χύμα. Η σταθεροποίηση και επέκταση των εξαγωγών εμφιαλωμένων επωνύμων κρασιών ανώτερης ποιότητας, δεν αποτελεί εύκολη υπόθεση για την έντονα ανταγωνιστική αγορά της δυτικής Ευρώπης.

Στην αξιοποίηση του γάλακτος, οι συνεταιρισμοί κινήθηκαν προς δύο κατεύθυνσεις, δηλαδή στη δημιουργία αμιγών συνεταιριστικών μονάδων και στην ίδρυση φορέων από κοινού με την ΑΤΕ. Στις μονάδες αυτές παράγεται ποικιλία γαλακτοκομικών προϊόντων, που ξεκινά από το παστεριωμένο γάλα και τα τυριά και επεκτείνεται μέχρι γάλα μακράς διάρκειας και παγωτά. Από τις πιο γνωστές συνεταιριστικές μονάδες παραγωγής γαλακτοκομικών προϊόντων είναι το ΑΓΝΟ (Ένωση Γεωργικών και Αγελαδοτροφικών Συνεταιρισμών Θεσσαλονίκης), που έχει εκτεταμένο δίκτυο διανομής των προϊόντων της σ' όλη την Ελλάδα και διαθέτει κυρίως γάλα και παγωτά, το ΑΣΠΡΟ (Συνεταιρισμός Αγελαδοτρόφων Ασπροπύργου) για γάλα και παγωτά, η ΡΟΔΟΠΗ (Βιομηχανία γάλακτος Ξάνθης) για γάλα μακράς διάρκειας και άλλα γαλακτοκομικά προϊόντα, καθώς και οι γαλακτοκομικές μονάδες

Σχ. 4.7ζ.

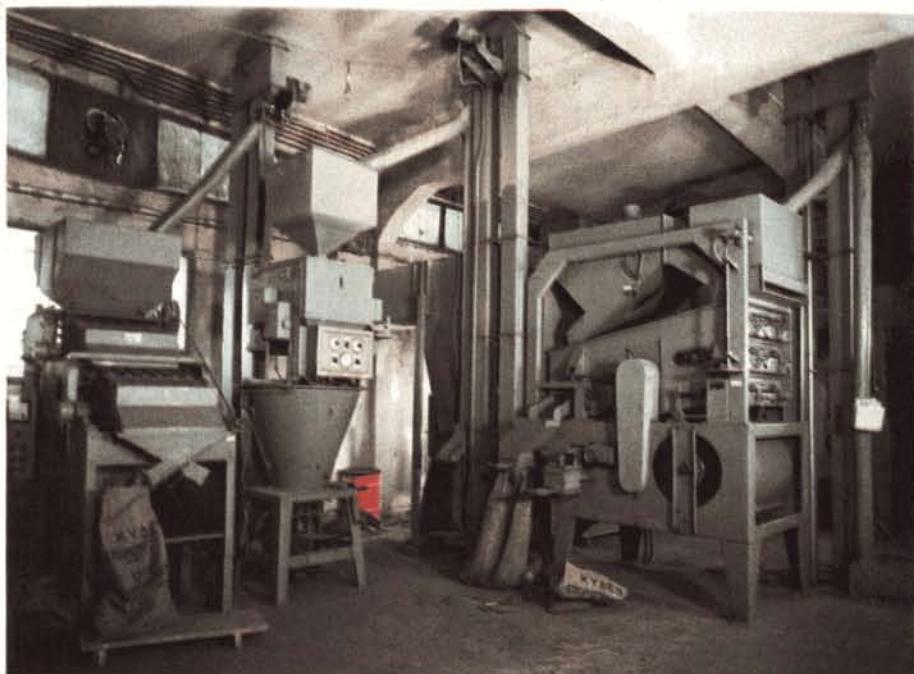
Συνεταιριστική βαμβακαποθήκη στο Βελεστίνο, χωρητικότητας 16.000 - 18.000 δεμάτων εκκοκισμένου βαμβακιού. Κάθε δέμα ζυγίζει 180 - 220 κιλά.

πολλών ενώσεων συνεταιρισμών.

Στην κατηγορία των κοινών φορέων με την ΑΤΕ, στους οποίους η ΑΤΕ έχει την πλειοψηφία, ανήκουν η ΔΩΔΩΝΗ (Αγροτική Βιομηχανία Γάλακτος Ηπείρου), το ΑΣΤΥ (Κοινοπραξία ΑΤΕ και ενώσεως Αγελαδοτροφικών Συνεταιρισμών Αττικής - Βοιωτίας), η ΣΕΡΓΑΛ (Βιομηχανία Γάλακτος Σερρών), η ΝΕΟΓΑΛ (Βιομηχανία Γάλακτος Δράμας), η ΟΛΥΜΠΟΣ (Βιομηχανία Γάλακτος Λάρισας), η ΗΛΒΙΓΑΛ (Ηλειακή Βιομηχανία Γάλακτος), τα εργοστάσια γάλακτος Λαμίας και Τρικάλων, κλπ., που παράγουν κυρίως γάλα και τυριά διαφόρων τύπων.

Για το συντονισμό της διαθέσεως των γαλακτοκομικών προϊόντων ιδρύθηκε ως κοινός φορέας η ΣΥΝΕΡΓΑΛ (Συνεργαζόμενα Εργοστάσια Γάλακτος), με τη μορφή εταιρίας περιορισμένης ευθύνης, στην οποία την πλειοψηφία έχουν οι κοινοί φορείς πλειοψηφίας της ΑΤΕ. Εκτός από τον εμπορικό της ρόλο, η ΣΥΝΕΡΓΑΛ ανέλαβε και ρόλο στην παραγωγή γαλακτοκομικών προϊόντων, σε συνεργασία με γαλλικό οίκο. Στις εγκαταστάσεις της παράγει τηγμένα τυριά και γιαούρτι με φρούτα (με την επωνυμία Γιοπλαί).

Στο **Βαμβάκι** (σχ. 4.7ζ), οι συνεταιριστικές οργανώσεις έχουν πετύχει να αγοράζουν και να εκκοκίζουν το 50% περίπου της συνολικής παραγωγής σε σύσπορο, με κεντρικό φορέα εμπορίας την ΚΥΔΕΠ. Προχώρησαν επίσης στην ομαδική προμήθεια βαμβακοσυλλεκτικών μηχανών, με σημαντική έκπτωση σε σύγκριση με τη

Σχ. 4.7η.

Μηχανή σποροδιαλογής και μηδικοδιαλογέας στην Καρδίτσα.

λιανική τους τιμή. Χαρακτηριστικό του συνεταιριστικού τρόπου διαχειρίσεως είναι ότι στις περιπτώσεις που η τελική τιμή πωλήσεως είναι υψηλότερη από την τιμή που πληρώθηκε στους παραγωγούς, το μεγαλύτερο μέρος της διαφοράς επιστρέφεται σ' αυτούς.

Πρόσφατος αλλά σημαντικός και με ευρείες προοπτικές είναι ο ρόλος των συνεταιρισμών, με υπεύθυνη την ΚΥΔΕΠ, στη **σποροπαραγωγή** (σχ. 4.7 η), για την οποία, κατά το μεγαλύτερο μέρος της, οι συνθήκες της Ελλάδας είναι ευνοϊκές.

γ) Υπηρεσίες.

Η δυνατότητα προσφοράς του συνεταιριστικού θεσμού στους παραγωγούς δεν τελειώνει με τη μεταποίηση και την εμπορία των προϊόντων τους. Υπάρχουν συμπληρωματικές υπηρεσίες στηρίζεως των προσπαθειών των συνεταιρισμών, που και στην περίπτωση αυτή, εφόσον αναλαμβάνονται σε ενιαία μορφή, έχουν μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα.

Η κυριότερη από τις υπηρεσίες των οπίων έχει ανάγκη η συνεταιριστική κίνηση είναι η **εκπαίδευση** και η επιμόρφωση αιρετών και υπηρεσιακών στελεχών των συνεταιρισμών, η οποία ανταποκρίνεται σε μια από τις βασικές αρχές του συνεργατισμού.

Ο αρχικός νόμος (ν. 602/1915) περί συνεταιρισμών είχε περιλάβει ειδικές διατάξεις σχετικά με την εκπαίδευση, την οποία θεωρούσε ως τον κατ' εξοχήν τρόπο διαδόσεως του συνεταιριστικού θεσμού. Σύμφωνα με τις διατάξεις αυτές οργανώθηκαν τα πρώτα μαθήματα συνεργατισμού το 1916, στα οποία διδάσκοντες ήταν, μεταξύ άλλων, ο Σ. Ιασεμίδης και ο Ν. Μιχόπουλος.

Το έργο της συνεταιριστικής εκπαίδευσης έχει αναλάβει σήμερα η ΠΑΣΕΓΕΣ. Για το σκοπό αυτό διαθέτει ειδική Υπηρεσία Συνεταιριστικής Εκπαίδευσης και Συνεταιριστική Σχολή στη Θεσσαλονίκη. Τακτικά συνεταιριστικά και επαγγελματικά μαθήματα προσφέρονται για συνεταιριστικούς υπαλλήλους, ενώ ειδικά σεμινάρια προσφέρονται σε αιρετά στελέχη και μέλη των συνεταιρισμών σε διάφορα σημεία της χώρας.

Υπηρεσία συναφής με την εκπαίδευση είναι οι **εκδόσεις**. Εκδόσεις συνεταιριστικών εντύπων και ειδικών δελτίων πραγματοποιεί η ΠΑΣΕΓΕΣ, αλλά και σημαντικός αριθμός άλλων συνεταιριστικών οργανώσεων.

Για την έκδοση περιοδικών ή βιβλίων με γεωργικό, συνεταιριστικό ή και γενικότερο μορφωτικό και πολιτιστικό περιεχόμενο έχουν ίδρυθεί δύο μεγάλες συνεταιριστικές μονάδες γραφικών τεχνών. Η πρώτη είναι η ΑΣΕ και η δεύτερη αποτελεί τμήμα του βιομηχανικού συγκροτήματος της ΣΕΒΑΘ. Η ΑΣΕ (Αγροτικές Συνεταιριστικές Εκδόσεις) ιδρύθηκε το 1958. Στις σύγχρονες εγκαταστάσεις της μπορούν να εκτελεσθούν και οι πιο απαιτητικές εργασίες γραφικών τεχνών. Στις πρωτοβουλίες της για την προαγωγή του πολιτιστικού επιπέδου του κοινωνικού συνόλου, ξεκινώντας από το παιδί, περιλαμβάνεται και η έκδοση μεγάλου αριθμού παιδικών βιβλίων ποιότητας.

Με ανάλογο εξοπλισμό, το τμήμα γραφικών τεχνών της ΣΕΒΑΘ έχει πρωθήσει την έκδοση σειράς συνεταιριστικών βιβλίων και εντύπων (εκδόσεις «Συνεργασία»). Με συμπληρωματικό εξοπλισμό παράγει επίσης κουτιά συσκευασίας για τις ανάγκες συνεταιριστικών οργανώσεων.

Με την εκπαίδευση συνδέεται επίσης η **τεχνική καθοδήγηση** των αγροτών στην παραγωγική τους προσπάθεια. Όλες σχεδόν οι ενώσεις συνεταιρισμών και ένας αριθμός συνεταιρισμών απασχολούν γεωτεχνικό προσωπικό, το οποίο, εκτός των άλλων καθηκόντων του παρέχει και τεχνικές ή οικονομικές συμβουλές στους ενδιαφερόμενους αγρότες, συμπληρώνοντας έτσι ή αναπληρώνοντας τις αρμόδιες υπηρεσίες του δημοσίου.

Η **διανομή** των συνεταιριστικών προϊόντων στα σημεία πωλήσεως, όπου εύκολα τα βρίσκει ο καταναλωτής, αποτελεί στη σημερινή εποχή μια εξειδικευμένη διαδικασία και μια υπηρεσία που δεν μπορεί να δημιουργήσει κάθε παραγωγική μονάδα χωριστά. Τα καταστήματα λιανικής πωλήσεως διευκολύνονται όταν έχουν ένα προμηθευτή για πολλά μαζί προϊόντα. Το γεγονός αυτό οδήγησε στη δημιουργία εταιριών διανομών, που συγκεντρώνουν τα προϊόντα από τις μονάδες παραγωγής και τα παραδίδουν, σύμφωνα με παραγγελίες, στα καταστήματα λιανικής πωλήσεως. Ειδικά για το πλήθος των συντηρησίμων συνεταιριστικών προϊόντων ιδρύθηκε το 1980 η συνεταιριστική εταιρία ΕΛΣΥ - Διανομές (Ελληνικοί Συνεταιρισμοί - Διανομές). Διαθέτοντας ειδικά διαρρυθμισμένους αποθηκευτικούς χώρους για την εύκολη εκτέλεση παραγγελιών (σχ.4.7θ), καθώς και πλήρη ηλεκτρονική μηχανογράφηση των οικονομικών της λειτουργιών, η ΕΛΣΥ - Διανομές αποτελεί κύριο

Σχ. 4.7θ.

ΕΛΣΥ - Διανομές. Μεγάλοι σύγχρονοι αποθηκευτικοί χώροι στο Κρυονέρι Αττικής από όπου διανέμονται τα προϊόντα στα καταστήματα.

συντελεστή προωθήσεως των πωλήσεων των συνεταιριστικών προϊόντων.

Η **διαφήμιση** είναι ένα μέσο επίσης για την προώθηση των πωλήσεων. Η σωστή προβολή των προϊόντων τους, προς την οποία προσβλέπουν οι συνεταιριστικές οργανώσεις, συνεπάγεται μια αμεσότερη και διαρκέστερη σχέση μεταξύ διαφημιζομένων και διαφημιστή. Με τη συλλογιστική αυτή και ύστερα από διαπίστωση των δυνατοτήτων που προσφέρει η σωστή εμφάνιση και προβολή των προϊόντων, οι συνεταιριστικές οργανώσεις ίδρυσαν τη ΣΥΝΕΔΙΑ (Συνεταιριστική Εταιρία Διαφημίσεων και Δημοσίων Σχέσεων), έργο της οποίας είναι να προσφέρει τις υπηρεσίες της στις συνεταιριστικές οργανώσεις σε τομείς διαφημίσεως, έρευνας αγοράς, σχεδιασμού συσκευασίας, ονομασίας νέων προϊόντων, οργανώσεως εκθέσεων και εκδηλώσεων προβολής κλπ.

Οι **μεταφορές** έχουν ιδιαίτερη σημασία για τις συνεταιριστικές οργανώσεις, τόσο για τα εφόδιά τους, όσο και για τα προϊόντα τους που συμποσούνται σε πολλά εκατομμύρια τόννους. Η σημασία τους έγκειται όχι μόνο στο μεταφορικό κόστος,

που, με τις υψηλές τιμές καυσίμων, αποτελούν σημαντικό κόστος παραγωγής, ιδίως για προϊόντα και εφόδια χαμηλής τιμής, αλλά και στη διαθεσιμότητα μεταφορικών μέσων, όταν υπάρχει ανάγκη, ώστε να εκτελούνται απρόσκοπτα οι παραγγελίες. Για τη διευκόλυνσή τους στο έργο αυτό, οι συνεταιριστικές οργανώσεις ίδρυσαν τη ΣΥΝΕΔΙΜ (Συνεταιριστική Εταιρία Διεθνών Μεταφορών) το 1981. Στο πρώτο στάδιο, έργο της ΣΥΝΕΔΙΜ είναι να προσφέρει τις υπηρεσίες της στις διεθνείς μεταφορές γεωργικών προϊόντων, με τη μείωση του κόστους και την ανάληψη των σχετικών διαδικασιών για λογαριασμό των συνεταιριστικών οργανώσεων. Στόχος της είναι, σε δεύτερο στάδιο, να επεκταθεί στις εσωτερικές μεταφορές, όπου υπάρχει και το περισσότερο μεταφορικό έργο. Αναμένεται ότι ουσιαστική μείωση του μεταφορικού κόστους και συνακόλουθα αύξηση της ανταγωνιστικότητας των προϊόντων των συνεταιρισμών, θα επιτευχθεί με την επέκταση του έργου της ΣΥΝΕΔΙΜ και την εξασφάλιση συνεχούς πληρότητας των μεταφορικών μέσων.

Πρόσθετη αναγκαία υπηρεσία προς τις συνεταιριστικές οργανώσεις και προς τους αγρότες είναι η κάθε είδους **ασφάλιση**. Τα περιουσιακά στοιχεία των συνεταιριστικών οργανώσεων, τα προϊόντά τους, το προσωπικό τους κλπ. έχουν ανάγκη ασφαλίσεως από ατυχήματα. Η ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΗ (Ασφαλιστική Εταιρία Γενικών Ασφαλειών) ιδρύθηκε το 1978 γι' αυτόν ακριβώς το σκοπό και με επιδίωξη να προσφέρει ασφαλιστικές υπηρεσίες, με συνέπεια και κατανόηση. Ασφαλίζει κάθε είδους κίνδυνο στους κλάδους πυρός, αυτοκινήτων, γεωργικών μηχανημάτων, μεταφορών, ατυχημάτων, κλοπής, ζωής κλπ.

Με το ίδιο αντικείμενο λειτουργεί στον αγροτικό χώρο και η ΑΓΡΟΤΙΚΗ ασφαλιστική εταιρία, που ιδρύθηκε από την ΑΤΕ το 1980. Το μεγαλύτερο μέρος του μετοχικού κεφαλαίου της Αγροτικής ανήκει στην ΑΤΕ και το υπόλοιπο σε συνεταιριστικές οργανώσεις.

Στο χώρο των υπηρεσιών, πρέπει επίσης να αναφερθούν οι υπηρεσίες που προσφέρει η ΠΑΣΕΓΕΣ στα μέλη της, σε τομείς όπως η ορθολογική οργάνωση των υπηρεσιών τους, η μηχανογράφηση των οικονομικών τους διαδικασιών, η εκπόνηση τεχνικοοικονομικών μελετών επενδύσεων, η αξιοποίηση των οικονομικών κινήτρων κλπ.

δ) Προοπτικές.

Το πλέγμα των δραστηριοτήτων των αγροτικών συνεταιριστικών οργανώσεων θα έμενε ατελές, χωρίς συνοπτική έστω αναφορά στις άμεσες προοπτικές, δηλαδή εκείνες των οποίων το πλαίσιο έχει ήδη προδιαγραφεί ή οι σχετικές διαδικασίες έχουν προχωρήσει. Σ' αυτές υπάγονται η μετατροπή της ΑΤΕ σε συνεταιριστική τράπεζα, η ίδρυση αλυσίδας συγχρόνων σφαγείων και η δημιουργία περιφερειακών αγορών για τα οπωροκηπευτικά, τη διαχείριση των οποίων θα έχουν οι συνεταιριστικές οργανώσεις.

Με τη μετατροπή της ΑΤΕ σε συνεταιριστική τράπεζα αναμένεται ότι θ' αποκτήσει ουσιαστικό περιεχόμενο ο ρόλος των συνεταιρισμών στην αγροτική πίστη και ότι οι συνεταιρισμοί θα αποτελέσουν τις μικρές τοπικές τράπεζες για καταθέσεις και χορηγήσεις δανείων προς τους αγρότες.

Με την εγκατάσταση συγχρόνων σφαγείων προσδοκάται όχι μόνο η εξασφάλι-

ση βελτιωμένων συνθηκών σφαγής και υγιεινής του κρέατος, αλλά και η βελτίωση των διαδικασιών εμπορίας του κρέατος, πράγμα που θα διευκολύνει και τη δραστηριοποίηση των συνεταιρισμών σ' αυτό τον τομέα.

Η σημασία των αγορών δημόσιας διαπραγματεύσεως για τα οπωροκηπευτικά αναφέρθηκε στα προηγούμενα. Με την ορθολογική οργάνωση της εμπορίας αναμένεται ότι θα ωφεληθούν τόσο οι παραγωγοί όσο και οι καταναλωτές.

4.7.2 Αδυναμίες των αγροτικών συνεταιρισμών.

Όταν στους συνεταιρισμούς γίνεται λόγος για τη δύναμη της ενώσεως, θα πρέπει κανονικά να αναφέρονται και οι αδυναμίες της. Η συνεργασία, για να πετύχει, χρειάζεται συνεννόηση και η συνεννόηση προϋποθέτει καλή πίστη, αναγνώριση όλων των απόψεων ως ισοτίμων και σεβασμό προς την άποψη που υποστηρίζουν οι περισσότεροι. Χρειάζεται, με μια λέξη, διάθεση για συνεργασία, μια ιδιότητα που δεν ενυπάρχει αυτόματα όταν υπάρχει σύμπτωση συμφερόντων.

Κατανόηση του συνεταιριστικού θεσμού σημαίνει όχι μόνο γνώση των κανόνων στους οποίους στηρίζεται, αλλά και καλλιέργεια της διαθέσεως για συνεργασία, ως αποτέλεσμα της γνώσεως των θετικών επιπτώσεών της, σε αντίθεση με τον απεριόριστο ατομικισμό. Σημαίνει επίσης ανεκτικότητα και αλληλοεκτίμηση μεταξύ των μελών και διάθεση προσφοράς του καθενός για το καλό όλων.

Δείγματα ανεπαρκούς κατανοήσεως του συνεταιριστικού θεσμού παρατηρούνται συχνά ανάμεσα στους συνεταιρισμούς. Ίσως η μακρόχρονη παρουσία των συνεταιριστικών οργανώσεων στις αγροτικές περιοχές δίνει την εντύπωση ενός καθιερωμένου και αποδεκτού μηχανισμού, που είναι γνωστός — συχνά όμως μόνο κατ' όνομα — και που δεν χρειάζεται να εξεταστεί πιο πέρα. Πολλοί αγρότες έγιναν μέλη συνεταιρισμού χωρίς συναίσθηση των δικαιωμάτων που αποκτούν ή των υποχρεώσεων που αναλαμβάνουν. Άλλοι δεν έγιναν μέλη, όχι επειδή εκτίμησαν ότι ο συνεταιρισμός δεν τους εξυπηρετεί, αλλά επειδή δεν τους δόθηκε κάποια αφορμή.

Είναι γεγονός ότι ορισμένες συνθήκες και οι διαδικασίες που συνήθως εφαρμόζουν οι συνεταιρισμοί δε βοήθησαν στην καλλιέργεια του προβληματισμού γύρω από τούς συνεταιρισμούς. Κατά τη διαχείριση των εφοδίων (λιπασμάτων, ζωοτροφών κλπ.), για παράδειγμα, η μεταχείριση μελών και μη μελών από τους συνεταιρισμούς δε διαφέρει. Μέλη και μη μέλη εξυπηρετούνται το ίδιο από τους συνεταιρισμούς, καταβάλλουν την ίδια τιμή, δεν έχουν διαφορετική προτεραιότητα κλπ. Ακόμη και όταν η διαχείριση αυτή αφήνει παθητικό στους συνεταιρισμούς — γιατί η αποζημίωση για τη διαχείριση ρυθμίζεται με υπουργική απόφαση και όχι από τους συνεταιρισμούς — η μεταχείριση των μη μελών δεν είναι διαφορετική. Εδώ θα πρέπει να προστεθεί επίσης ότι στις περισσότερες συνεταιριστικές οργανώσεις δε γίνεται διανομή πλεονασμάτων, αλλά αποφασίζεται να κρατούνται αυτά στη συνεταιριστική οργάνωση, για ανάπτυξη των δραστηριοτήτων της. Σε τέτοιες περιπτώσεις η θέση των μη μελών καταλήγει να είναι όχι απλώς ίδια με εκείνη των μελών, αλλά και πλεονεκτικότερη.

Επίσης, στην περίπτωση επεξεργασίας και εμπορίας αγροτικών προϊόντων,

επειδή εμφανίζεται μεγάλο ποσοστό αθετήσεως της υποχρεώσεως από μέρους των μελών να παραδίδουν το προϊόν τους στο συνεταιρισμό, έχει αναχθεί σε κάνονα η αποδοχή από το συνεταιρισμό προϊόντων μελών και μη μελών με τους ίδιους όρους. Στις περιπτώσεις αυτές, πιο συχνά αποφασίζονται επιστροφές μέρους των πλεονασμάτων στα μέλη, οπότε γίνεται αισθητή η διαφοροποίησή τους από τα μη μέλη. Και στις περιπτώσεις αυτές, τα μη μέλη άντλησαν ένα μέρος της ωφέλειας που προκάλεσε η ανταγωνιστική παρουσία του συνεταιρισμού, αφού για να ιταραδώσουν το προϊόν τους στο συνεταιρισμό, σημαίνει ότι τους πρόσφερε όρους καλύτερους από τους ανταγωνιστές του. Ανάλογη ωφέλεια επίσης έχουν τα μη μέλη που προμηθεύονται καταναλωτικά αγαθά από συνεταιριστικά καταστήματα σε φθηνότερες τιμές, αλλά ακόμη και εκείνοι που αγοράζουν από μη συνεταιριστικά καταστήματα, αφού συνήθως και εκείνα οδηγούνται σε συμπίεση των τιμών τους.

Η παρανόηση του ρόλου του συνεταιρισμού και η θεώρησή του ως αυθύπαρκτου κοινωνικού φορέα δεν υποβιβάζει το συνεταιρισμό. Ταυτόχρονα όμως δεν τονώνει ούτε τη συνοχή των μελών γύρω από το συνεταιρισμό τους, για να ωφεληθούν τα ίδια περισσότερο και να διευρύνουν την κοινωνική προσφορά τους.

Όταν η κατανόηση του συνεταιριστικού θεσμού είναι ελλιπής, οι ανθρώπινες αδυναμίες βρίσκουν πιο πρόσφορο έδαφος για να εκδηλωθούν. Και εκδηλώνονται με τη μορφή της μιας και μόνης ορθής γνώμης, που καθένας πιστεύει ότι είναι η δική του. Τα μέλη που εκδηλώνουν αυτές τις τάσεις, δείχνουν ότι δεν δέχονται πως οι γνώμες των άλλων έχουν την ίδια βαρύτητα. Χωρίς ποτέ να το παραδεχθούν, ουσιαστικά αρνούνται την αρχή της δημοκρατίας στους συνεταιρισμούς, πράγμα που οδηγεί σε χρόνιες διαφωνίες και ατελή εφαρμογή των αποφάσεων της πλειοψηφίας. Έτσι, ενώ η ύπαρξη αντιτιθεμένων απόψεων μέσα στο συνεταιρισμό είναι σύμφυτη με τη φύση του θεσμού, που αποτελείται από πολλούς ανεξάρτητα σκεπτόμενους ανθρώπους, πολλές φορές γίνεται λόγος για διαφωνίες, σε αντίθεση με τα διδάγματα του συνεταιρισμού του Ροτσντέιλ, όπου, όπως αναφέρει ο ιστορικός του Χολυόουκ «και όταν τα μέλη είχαν αντιτιθέμενες γνώμες, δεν βρίσκονταν σε διαφωνία. Και όταν είχαν διαφορές δεν ήταν διασπασμένοι».

Η λεπτή διαφορά μεταξύ αντιτιθεμένων απόψεων και διαφωνίας ή ακόμη και διασπάσεως, όπως τοποθετεί τις έννοιες ο Χολυόουκ, είναι ότι αυτοί που έχουν αντίθετη γνώμη σε κάποιο θέμα μπορεί να συμφωνούν απόλυτα στο επόμενο, ενώ η διαφωνία και η διάσπαση σημαίνουν γενικό διαφορισμό και αδυναμία συγκλίσεως των απόψεων για όλα τα θέματα.

Η ελληνική συνεταιριστική πραγματικότητα έχει να επιδείξει πλήθος περιπτώσεων αντιθέσεων και μάλιστα εντόνων μεταξύ των μελών, που όμως δεν ανέκοψαν τη συνεταιριστική πρόοδο ή και αποτέλεσαν στοιχείο ζωντανίας και δραστηριοποίησεως. Γι' αυτό και η αγροτική συνεταιριστική κίνηση είναι ενιαία, με αρκετά ισχυρούς δεσμούς διασυνδέσεως μεταξύ των επιμέρους συνεταιριστικών οργανώσεων. Δεν έλειψαν όμως και οι αντίθετες περιπτώσεις, δηλαδή διαφωνιών και εσωτερικών ανταγωνισμών και ομαδοποιήσεων, που μείωσαν ή και εξαφάνισαν τη δύναμη της ενώσεως. Τα αίτια μονιμότερης διαφωνίας μεταξύ ομάδων συνεταιριστών της ίδιας συνεταιριστικής οργανώσεως είναι συνήθως προσωπικής μορφής, όταν κατά τις αρχαιρεσίες διαφέρουν οι επιλογές ως προς τα πρόσωπα που κρίνον-

ται ικανά να εκλεγούν στη διοίκηση, ή τοπικιστικής μορφής, όταν μια ομάδα θεωρεί ότι η δράση του συνεταιρισμού δεν εξυπηρέτησε επαρκώς τη δική τους περιοχή, ή κομματικής μορφής, όταν δημιουργούνται ομαδοποιήσεις ανάλογα με τις κομματικές συμπάθειες των μελών. Οποιασδήποτε μορφής και αν είναι οι εσωτερικές διαφωνίες και οι ομαδοποιήσεις, βρίσκονται έξω από το πνεύμα του συνεργατισμού. Η ισότιμη συνεργασία και η αμοιβαία βοήθεια μεταξύ των μελών στα πλαίσια μιας κοινής επιχειρήσεως, δεν μπορούν να επιτευχθούν με εσωτερικούς ανταγωνισμούς και αντιπαραθέσεις εκείνων που ενώθηκαν εθελοντικά για ένα κοινό σκοπό.

Ως εγγενής αδυναμία των αγροτικών συνεταιρισμών θεωρείται συνήθως ο μεγάλος αριθμός πρωτοβαθμίων συνεταιρισμών, που, με το μικρό αριθμό μελών τους — γύρω στα 110 — και τις περιορισμένες δραστηριότητές τους δεν αποτελούν αξιόλογους συντελεστές αναπτύξεως της περιοχής τους. Με τις συγχωνεύσεις, που επιβάλλει ο νόμος 1541/85, ώστε να υπάρχει ένας συνεταιρισμός κατά δόμο ή κοινότητα ή σε περισσότερες, ο αριθμός τους θα μειωθεί και ο μέσος αριθμός μελών κατά συνεταιρισμό θα αυξηθεί. Το ίδιο και με τις ενώσεις που θα συγχωνευθούν σε μία κατά νομό, εκτός εξαιρέσεων. Δεν πρέπει όμως να νομισθεί ότι με τη μεγέθυνση αυτή των συνεταιριστικών οργανώσεων ως προς τον αριθμό των μελών τους θα υπάρξουν αυτόματα επαρκείς προϋποθέσεις αναπτύξεως των δραστηριοτήτων τους. Η ανάπτυξη των συνεταιρισμών στηρίζεται κατά κύριο λόγο στα ποιοτικά στοιχεία των προσώπων (διάθεση συνεργασίας, κατανόηση συνεταιριστικού θεσμού, ικανότητες, γνώσεις, εμπειρίες κλπ.) και μετά στον αριθμό των μελών τους. Δεν είναι ξεκαθαρισμένο για τους συνεταιρισμούς αν η επιτυχία είναι αποτέλεσμα της μεγεθύνσεως ή το αντίστροφο.

Στις αδυναμίες των συνεταιρισμών σύγκαταλέγεται και η ανεπαρκής στελέχωση τόσο από αιρετούς όσο και από υπαλληλικούς παράγοντες. Στα αιρετά στελέχη υπάρχουν συνήθως κενά στη γνώση των κανόνων και των διαδικασιών που εφαρμόζουν οι συνεταιρισμοί, καθώς και στην ικανότητα να κατευθύνουν τους συνεταιρισμούς προς τις οικονομικά ορθολογικές επιλογές. Τα κενά αυτά μπορούν να καλύπτονται σε σημαντικό βαθμό από τη συμπαράσταση των ανώτερου βαθμού οργανώσεων και με ειδικά επιμορφωτικά σεμινάρια. Ως προς τα υπηρεσιακά στελέχη, οι αδυναμίες εντοπίζονται στον ανεπαρκή αριθμό επιστημονικά καταρτισμένων υπαλλήλων, που να έχουν και συνεταιριστική κατάρτιση. Ο ρόλος και η ευθύνη των υπηρεσιακών στελεχών των συνεταιρισμών είναι αυξημένα και συχνά καθοριστικά στοιχεία για την επιτυχία των συνεταιριστικών οργανώσεων. Η ιδεολογία και ο τρόπος δράσεως των συνεταιριστικών οργανώσεων ανάγει τα υπηρεσιακά στελέχη σε αμειβόμενους συνεργάτες μάλλον, παρά σε υπαλλήλους μιας επιχειρήσεως.

Χωρίς υπερβολή, θα μπορούσε να λεχθεί ότι, αν οι συνεταιριστικές οργανώσεις ξεπεράσουν όσες αδυναμίες αναφέρονται στον ανθρώπινο παράγοντα (μέλη, αιρετά και υπηρεσιακά στελέχη) θα έχουν σίγουρα ανοίξει το δρόμο προς την επιτυχία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

ΑΓΡΟΤΟΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΟΙ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΙ

5.1 Γενικά.

Από τα προηγούμενα φαίνεται ότι ο αγροτικός συνεταιρισμός μπορεί να αναπτύξει μία ή περισσότερες από τις δραστηριότητες εκείνες που εξυπηρετούν τα μέλη του και που ξεκινούν από τη φάση της προμήθειας των εφοδίων που είναι αναγκαία στην παραγωγή και φθάνουν μέχρι την τελική διάθεση του προϊόντος στον καταναλωτή. Στο φάσμα αυτό των δραστηριοτήτων παρεμβάλλονται η από κοινού παραγωγή προϊόντων, η από κοινού επεξεργασία ή μεταποίησή τους, η από κοινού εμπορία, η αγροτική πίστη, καθώς και πλήθος υπηρεσιών. Κάθε πετυχημένη παρέμβαση του συνεταιρισμού στους τομείς αυτούς, προσπορίζει στο συνεταιρισμό, δηλαδή στα μέλη του συνεταιρισμού οφέλη, τα οποία προέρχονται από την οικονομικότερη διαχείριση που συνεπάγεται η συλλογική δράση. Τα οφέλη αυτά μεταφράζονται σε καλύτερες τιμές για τους παραγωγούς και σε αύξηση του εισοδήματός τους, χωρίς πρόσθετη επιβάρυνση του καταναλωτή ή και με ελάφρυνση της επιβαρύνσεώς του. Προϋπόθεση συνεπώς για την πετυχημένη παρέμβαση του συνεταιρισμού, που λειτουργεί σε ανταγωνιστική βάση, είναι η αξιοποίηση των πλεονεκτημάτων της συλλογικής δράσεως, τα οποία μπορούν φυσικά να είναι σημαντικά, όταν συνδυάζονται με ορθολογική οργάνωση και παραγωγική αξιοποίηση των ανθρωπίνων και υλικών πόρων.

Οι δραστηριότητες που μπορεί να αναπτύξει ο συνεταιρισμός δεν συνεπάγονται βέβαια όλες τον ίδιο βαθμό πρακτικής δυσκολίας. Υπάρχουν διαδικασίες απλές, που εύκολα μπορεί να αναλάβει ο συνεταιρισμός, αλλά και διαδικασίες σύνθετες, για την ανάληψη των οποίων πρέπει να υπάρχουν αρκετές προϋποθέσεις. Επίσης, ορισμένες συνεταιριστικές πρωτοβουλίες συνεπάγονται περιορισμένες υποχρεώσεις και ευθύνες για τα μέλη, ενώ άλλες στηρίζονται σε ανάληψη σοβαρών επιχειρηματικών κινδύνων.

Η εξέλιξη ενός συνεταιρισμού από μια απλή μορφή σε σύνθετη δεν αποτελεί αυτόματη διαδικασία, ούτε είναι θέμα χρόνου. Όταν οι δραστηριότητες του συνεταιρισμού σε απλές μορφές συνεργασίας αποδειχθούν ότι είναι πετυχημένες, τα ίδια τα μέλη βλέπουν ότι ανοίγει ο δρόμος για πιο σύνθετες, παίρνουν τις σχετικές αποφάσεις και αποδύονται σε νέες προσπάθειες. Η σταδιακή αυτή εξέλιξη εναρμονίζει τις οικονομικές δυνατότητες του συνεταιρισμού με το βαθμό συνεταιριστικής συνοχής. Κατά την πρώτη περίοδο της ζωής του συνεταιρισμού οι οικονομικές του δυνατότητες είναι, από τα ίδια τα πράγματα, περιορισμένες. Άλλα και οι σχέσεις μεταξύ των μελών και ο βαθμός αναπτύξεως της αλληλεγγύης μεταξύ τους παρου-

σιάζουν κενά. Η απόδειξη της αποτελεσματικότητας του συνεταιρισμού στην πράξη, από τη μια πλευρά αυξάνει τις οικονομικές του δυνατότητες και από την άλλη, ταυτόχρονα, ενδυναμώνει τους δεσμούς συνεργασίας μεταξύ των μελών. Τότε, η πίστη των μελών στη δύναμη της συνεργασίας τονώνεται και συνοδεύεται από τη διάθεσή τους να προχωρήσουν με αυτοπεποίθηση στα επόμενα και πιο δύσκολα βήματα.

Δεν πρέπει βέβαια να θεωρηθεί ότι δεν είναι δυνατό να έχει ένας συνεταιρισμός επιτυχία, αν ξεκινήσει ήδη από την ίδρυσή του με σύνθετες μορφές συνεργασίας. Ιδιόμορφες συνθήκες και συγκυρία ευνοϊκών παραγόντων έχουν αναδείξει στο παρελθόν αρκετές τέτοιες περιπτώσεις. Αποτελούν όμως τις εξαιρέσεις και όχι τον κανόνα.

Απλές μορφές συνεργασίας είναι συνήθως οι προμηθευτικές εργασίες και οι πιστωτικές. Παράγουν σύντομα αποτέλεσμα και το αποτέλεσμα αυτό είναι εύκολα συγκρίσιμο με την προηγούμενη κατάσταση. Με αυξανόμενο βαθμό δυσκολίας ακολουθούν οι εργασίες από κοινού χονδρικής διαθέσεως της παραγωγής, οι εργασίες επεξεργασίας και μεταποίησεως των προϊόντων, η εμπορία των προϊόντων μέχρι τον καταναλωτή και τέλος η από κοινού παραγωγή, που αποτελεί και τη δυσκολότερη μορφή συνεργασίας. Ιδανικό ασφαλώς θα ήταν να συνυπάρχουν ταυτόχρονα στον ίδιο συνεταιρισμό όλες αυτές οι μορφές συνεργασίας, ώστε να αποτελούσε ο συνεταιρισμός μια κοινή καθόλα επιχειρηματική μονάδα, αφού το ολικό όφελος θα ήταν το άθροισμα όλων των επιμέρους αφελειών. Ο ιδανικός αυτός συνεταιρισμός παραμένει ως ο επιθυμητός πάντοτε στόχος που εκπροσωπείται ωστόσο από περιορισμένα κατά καιρούς παραδείγματα.

Ο αγροτοβιομηχανικός συνεταιρισμός δεν έχει ακόμη αποκτήσει μια συγκεκριμένη έννοια στην ελληνική πραγματικότητα. Ασφαλώς πρόκειται για συνεταιρισμό με αγροτικό και ταυτόχρονα βιομηχανικό χαρακτήρα. Ανάμεσα όμως σ' αυτούς που έχουν επιχειρήσει την περιγραφή αυτού του είδους συνεταιρισμού, φαίνεται να επικρατούν τρεις τάσεις, οι οποίες συνοψίζονται παρακάτω:

α) Κατά την πρώτη εκδοχή, αγροτοβιομηχανικός είναι ο συνεταιρισμός στον οποίο όλες οι δραστηριότητες των μελών γίνονται από κοινού. Οι γεωργικές εκμεταλλεύσεις των μελών ενώνονται και σχηματίζουν μία μεγάλη, ενιαία γεωργική εκμετάλλευση, με ενιαία διεύθυνση από το συνεταιρισμό. Στην εκμετάλλευση αυτή εργάζονται τα ίδια τα μέλη και επιδιώκουν με τη συνεργασία τους να πετύχουν αυξημένη απόδοση, η οποία οφείλεται στο μεγάλο μέγεθος και στην εφαρμογή σύγχρονης τεχνολογίας. Ο ίδιος ο συνεταιρισμός φροντίζει για την εξασφάλιση των αναγκαίων παραγωγικών εφοδίων και αφού παραχθούν τα προϊόντα, για τη μεταποίηση (αν αυτό κρίνεται σκόπιμο) και την εμπορία τους. Με το σχήμα αυτό, οι πολλές μικρές οικογενειακές εκμεταλλεύσεις αντικαθίστανται από μία μεγάλη συνεταιριστικής μορφής.

β) Κατά τη δεύτερη εκδοχή, ο αγροτοβιομηχανικός συνεταιρισμός δεν συνδέεται απαραίτητα με τη συνένωση των γεωργικών εκμεταλλεύσεων των μελών, χωρίς και να απορρίπτεται όταν οι συνθήκες είναι πρόσφορες. Στην περίπτωση αυτή η παραγωγική διαδικασία διεξάγεται σε ατομική - οικογενειακή βάση, με πρόγραμμα που καταρτίζεται από το συνεταιρισμό και με την καθοδήγηση του συνεταιρισμού που διαθέτει το αναγκαίο για το σκοπό αυτό

προσωπικό. Τα παραγόμενα προϊόντα παραδίδονται στο συνεταιρισμό, ο οποίος φροντίζει για τη μεταποίηση (αν χρειάζεται) και την εμπορία τους είτε από τον ίδιο, είτε σε συνεργασία με ανώτερου βαθμού συνεταιριστικές οργανώσεις. Με τη φροντίδα του συνεταιρισμού εξασφαλίζονται και όλα τα αναγκαία παραγωγικά εφόδια και οι υπηρεσίες προς τα μέλη.

γ) Κατά την τρίτη, τέλος, εκδοχή, ο χαρακτηρισμός αγροτοβιομηχανικός αποδίδεται στους συνεταιρισμούς στους οποίους τα μέλη συνεργάζονται τουλάχιστον σε δύο στάδια της παραγωγικής διαδικασίας, χωρίς σ' αυτά να περιλαμβάνεται αιταραίτητη η κοινή παραγωγή σε ενιαία συνεταιριστική εκμετάλλευση. Ως στάδια της παραγωγικής διαδικασίας θεωρούνται η προμήθεια των εφοδίων, η αγροτική πίστη, η διαδικασία παραγωγής προϊόντων, η επεξεργασία και μεταποίηση προϊόντων και η εμπορία τους.

Υποστηρίζεται από πολλούς ότι οι προαναφερόμενες ως χωριστές τρεις τάσεις, δεν αποτελούν παρά εξελικτικά στάδια του αγροτοβιομηχανικού συνεταιρισμού από την αιτλούστερη (περίπτωση γ) προς την πιο σύνθετη και ολοκληρωμένη μορφή (περίπτωση α).

5.2 Σκοπός, χαρακτηριστικά.

Όπως οι συνεταιρισμοί κάθε κατηγορίας, έτσι και οι αγροτοβιομηχανικοί συνεταιρισμοί έχουν σκοπό την οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική ανάπτυξη των μελών τους με την ισότιμη συνεργασία και τη βοήθεια μεταξύ τους, στα πλαίσια μιας κοινής επιχειρήσεως. Επιδίωκή τους είναι να διευρύνουν συνεχώς τους τομείς συνεργασίας μεταξύ των μελών τους, μέχρι και τη συνεργασία στη φάση της παραγωγής, με τη συνέννωση των γεωργικών εκμεταλλεύσεων των μελών τους σε μια μεγάλη συνεταιριστική εκμετάλλευση. Αυτό δεν σημαίνει ότι κάθε συνεταιρισμός έχει τις προοπτικές να εξελιχθεί σε βιώσιμο αγροτοβιομηχανικό συνεταιρισμό. Οι παραγωγικές συνθήκες της περιοχής που καλύπτουν οι εκτάσεις των εκμεταλλεύσεων των μελών του προσδιορίζουν και τα όρια εξελίξεώς του.

Στις περιπτώσεις που οι συνεταιρισμοί έχουν περιορισμένες δυνατότητες αυτόνομης εξελίξεως, υπάρχουν δύο διέξοδοι. Η πρώτη είναι η συνεργασία ή και συγχώνευση με άλλους συνεταιρισμούς. Η δεύτερη είναι η εξυπηρέτησή του, μαζί με άλλους συνεταιρισμούς, από ανώτερου βαθμού συνεταιριστική οργάνωση (την ένωση για τους συνεταιρισμούς και την κεντρική ένωση για τις ένωσεις).

Ως προς τα χαρακτηριστικά του συνεταιρισμού, δεν υπάρχουν εξωτερικά γνωρίσματα που να διαφοροποιούν τον αγροτοβιομηχανικό από το συνηθισμένο αγροτικό συνεταιρισμό, με εξαίρεση βέβαια την ολοκληρωμένη μορφή αγροτοβιομηχανικού συνεταιρισμού, όπου τη θέση των μικρών οικογενειακών εκμεταλλεύσεων έχει πάρει η μεγάλη συνεταιριστική εκμετάλλευση. Εσωτερικά όμως ο αγροτοβιομηχανικός συνεταιρισμός οφείλει να έχει την οργανωτική διάρθρωση που θα του επιτρέπει να ανταποκρίνεται στην πολλαπλότητα των δραστηριοτήτων, που αναπτύσσει είτε αυτοτελώς είτε σε συνεργασία με άλλες συνεταιριστικές οργανώσεις.

Τα λειτουργικά χαρακτηριστικά του αγροτοβιομηχανικού συνεταιρισμού οφείλουν να προσαρμόζονται κάθε φορά προς το θεσμικό πλαίσιο (νόμους) που υπάρχει, προς το καταστατικό και προς τις αποφάσεις της γενικής συνελεύσεως. Το υφι-

στάμενο θεσμικό πλαίσιο (νόμος 1541/85) που αφορά τους αγροτικούς συνεταιρισμούς, διέπει υποχρεωτικά και τους αγροτοβιομηχανικούς συνεταιρισμούς. Τα κυριότερα από τα χαρακτηριστικά αυτά, που καθορίζονται περιοριστικά από το νόμο και που ισχύουν για κάθε είδους αγροτικό συνεταιρισμό (εκτός φυσικά από τις εξαιρέσεις που αναφέρει ο νόμος), είναι:

- Αριθμός μελών: τουλάχιστον 50 φυσικά πρόσωπα που συγκεντρώνουν τις προϋποθέσεις για τα τακτικά μέλη.
- Περιφέρεια: τα διοικητικά όρια ενός ή περισσοτέρων οργανισμών τοπικής αυτοδιοικήσεως γειτονικών με το δήμο ή την κοινότητα της έδρας του συνεταιρισμού.
- Υποχρέωση παραμονής: Εκτός αν το καταστατικό προβλέπει μεγαλύτερο χρόνο, τα μέλη υποχρεούνται να παραμείνουν στο συνεταιρισμό για τουλάχιστον πέντε χρόνια.
- Προσωπική εργασία: Παρέχεται εθελοντικά από τα μέλη. Το είδος εργασίας κάθε μέλους καθορίζεται από το διοικητικό συμβούλιο. Αν το μέλος διαφωνεί, αναστέλλεται η απόφαση του διοικητικού συμβουλίου με την οποία καθορίστηκε το είδος εργασίας, μέχρι να αποφασίσει σχετικά η γενική συνέλευση.
- Παράδοση παραγωγής: Το μέλος παραδίδει την παραγωγή του στο συνεταιρισμό για εμπορία ή και μεταποίηση με τις προϋποθέσεις που ορίζει το καταστατικό και οι αποφάσεις της γενικής συνελεύσεως.
- Αποχώρηση: Είναι ελεύθερη η αποχώρηση μετά τη λήξη της περιόδου δεσμεύσεως ή νωρίτερα, αν υπάρχει σπουδαίος λόγος. Αν ο συνεταίρος αποχωρήσει νωρίτερα χωρίς να συντρέχει σπουδαίος λόγος, τότε υποχρεούται να επανορθώσει στο συνεταιρισμό κάθε ζημιά που προκαλεί η αποχώρησή του.
- Συνεταιρική μερίδα: 25.000 δρχ. εκτός από εξαιρέσεις (για ορεινές ή ημιορεινές περιοχές ή μικρά νησιά), όπου μπορεί να μειωθεί μέχρι το ποσό των 10.000 δρχ. Το καταστατικό μπορεί να ορίζει τη μερίδα σε ανώτερο ποσό.
- Ευθύνη μελών: Τα μέλη ευθύνονται απέναντι στους δανειστές μέχρι το τριπλάσιο της συνεταιρικής μερίδας, εκτός αν η γενική συνέλευση αποφασίσει υψηλότερο όριο.
- Ελάχιστο ημερομίσθιο: Για την παρεχόμενη προσωπική εργασία των μελών, η γενική συνέλευση καθορίζει ελάχιστο ημερομίσθιο όχι κατώτερο από το ημερομίσθιο ανειδίκευτου εργάτη.
- Παραχώρηση χρήσεως περιουσιακών στοιχείων: Ο συνεταίρος μπορεί να παραχωρήσει στο συνεταιρισμό, έναντι ενοικίου, για ορισμένο χρόνο, τη χρήση της καλλιεργήσιμης εκτάσεώς του ή των κινητών μέσων παραγωγής του.
- Διανομή πλεονασμάτων: Όταν κατά το τέλος της διαχειριστικής χρήσεως υπάρχει καθαρό πλεόνασμα διαχειρίσεως, ένα μέρος περιέρχεται στα αποθεματικά κεφάλαια και το υπόλοιπο διανέμεται στα μέλη, εκτός αν η γενική συνέλευση αποφασίσει διαφορετικά.
- Έκτακτη εισφορά: Αν κατά το τέλος της διαχειριστικής χρήσεως διαπιστωθεί ότι η οικονομική πορεία του συνεταιρισμού είναι δυσμενής, μπορεί η γενική συνέλευση να αποφασίσει την επιβολή έκτακτης εισφοράς στα μέλη.
- Ομάδες κοινής εκμεταλλεύσεως: Στα πλαίσια του συνεταιρισμού μπορεί μεταξύ των μελών του να συσταθεί ομάδα κοινής εκμεταλλεύσεως για κοινή

καλλιέργεια ή εκτροφή ζώων ή για την εκτέλεση έργων υποδομής για την πρωτογενή παραγωγή.

- Εμπορία προϊόντων: Ο συνεταιρισμός εμπορεύεται τα προϊόντα των μελών σύμφωνα με τις αποφάσεις της ενώσεως συνεταιρισμών στην οποία ανήκει, μέσα στα γενικά πλαίσια εμπορίας του προϊόντος που τίθενται από την αντίστοιχη με το προϊόν κεντρική κλαδική συνεταιριστική ένωση.

5.3 Οργάνωση και διαχείριση.

Δεν έχουν θεσπισθεί ειδικοί κανόνες για την οργάνωση και διαχείριση των αγροτοβιομηχανικών συνεταιρισμών. Έτσι ισχύουν και στην περίπτωση αυτή οι διατάξεις του νόμου 1541/85, που ισχύουν γενικά για τους αγροτικούς συνεταιρισμούς. Είναι όμως γεγονός ότι όσο περισσότερες δραστηριότητες αναπτύσσει ο συνεταιρισμός, τόσο αυξάνουν οι απαιτήσεις για πιο σύγχρονα οργανωτικά σχήματα και για πρόσθετους κανόνες διαχειρίσεως.

Στην περίπτωση που ο αγροτοβιομηχανικός συνεταιρισμός διαχειρίζεται την παραγωγή των μελών του, που πρόερχεται από τις οικογενειακές τους εκμεταλλεύσεις, οφείλει, για να διατηρήσει τη συνοχή των μελών του, να είναι ανταγωνιστικός έναντι των μη συνεταιριστικών φορέων, που διακινούν προϊόντα μη μελών, ως προς την τιμή που εκκαθαρίζει (δηλ. που καταβάλλει τελικά) στα μέλη του. Κάθε φάση της διαδικασίας μεταποίησεως ή εμπορίας του προϊόντος πρέπει να διεξαγεται από το συνεταιρισμό πιο οικονομικά, δηλαδή με αυξημένη παραγωγικότητα, ώστε τελικά ένα μεγαλύτερο ποσοστό της τελικής τιμής καταναλωτή να καταλήγει στον παραγωγό. Πρόσθετη ευθύνη του συνεταιρισμού είναι να πετύχει τον άριστο επιμερισμό της παραγόμενης από τα μέλη του ποσότητας σε ένα μέρος που οδηγείται αυτούσιο στην αγορά και σε ένα άλλο μέρος που μεταποιείται, έτσι που και να εφοδιάζεται κανονικά η αγορά και να αξιοποιείται επίσης κανονικά το μεταποιητικό δυναμικό του συνεταιρισμού. Η ταυτόχρονη επιδίωξη και των δύο στόχων, δεν είναι πάντοτε εύκολη, αν ληφθεί υπόψη η συχνά σοβαρή διακύμανση του ύψους της παραγωγής των γεωργικών προϊόντων, εξαιτίας καιρικών συνθηκών ή άλλων λόγων.

Για να ανταποκριθεί ο συνεταιρισμός στις υποχρεώσεις του αυτές, είναι φανερό ότι έχει ανάγκη να χρησιμοποιεί τις υπηρεσίες ειδικευμένων ατόμων, δηλαδή έξω από τα μέλη του. Προϋπόθεση είναι επίσης η από μέρους των συνεταιρισμών διαχείριση ενός σοβαρού ποσοστού της συνολικής ποσότητας κάθε προϊόντος, ώστε οι επιπτώσεις στην αγορά από τους χειρισμούς των συνεταιρισμών να είναι εμφανείς.

Ως προς τη χρησιμοποίηση ειδικευμένων υπηρεσιακών στελεχών, που για τους σύγχρονους συνεταιρισμούς αποτελεί ανάγκη, θα πρέπει να καταβάλλεται συνεχής και συστηματική προσπάθεια, ώστε να μην νοθεύονται έμμεσα οι δημοκρατικές διαδικασίες των συνεταιρισμών με την αναγωγή των υπηρεσιακών στελεχών σε όργανα διαμορφώσεως της πολιτικής τους, εξαιτίας των γνώσεων και των ειδικών ικανοτήτων των στελεχών αυτών. Η προσπάθεια να αποφύγουν οι συνεταιρισμοί αυτή τη νόθευση του δημοκρατικού τους χαρακτήρα, πρέπει να αποβλέπει ταυτόχρονα προς τρεις κατευθύνσεις:

- α) Προς την εξεύρεση υπηρεσιακών στελεχών με τις επιζητούμενες επιστημονικές γνώσεις και ικανότητες, τα οποία παράλληλα να γνωρίζουν και να εκτιμούν το συνεργατισμό και να σέβονται τον κανόνα της δημοκρατικής διοικήσεως, σύμφωνα με τον οποίο η διοίκηση του συνεταιρισμού κατευθύνει τις υποθέσεις του. Εναλλακτικά, και επειδή στην πράξη τα περιθώρια επιλογής είναι περιορισμένα, οι συνεταιρισμοί πρέπει να φροντίζουν για τη συνεταιριστική επιμόρφωση των στελεχών τους, ώστε να αντιληφθούν αυτά σωστά και να ενστερνισθούν τις συνεταιριστικές αντιλήψεις.
- β) Προς την επιμόρφωση των αιρετών στελεχών των διοικήσεων των συνεταιριστικών οργανώσεων, για να είναι αυτά σε θέση να επιλέγουν την προσφορότερη από τις υποβαλλόμενες από τα υπηρεσιακά στελέχη εισηγήσεις και για να μπορούν να παρακολουθούν από κοντά τις εξελίξεις των θεμάτων του συνεταιρισμού, χωρίς να παρεμβάλλουν εμπόδια στη λειτουργία του.
- γ) Προς την αξιοποίηση εκείνων των μελών του συνεταιρισμού που δεν έχουν εκλεγεί στη διοίκηση, αλλά που έχουν απαραίτητες για το συνεταιρισμό γνώσεις ή πείρα. Πεπειραμένα στελέχη προηγουμένων διοικήσεων ή άλλα ικανά μέλη, μπορούν να μετέχουν σε όργανα συμβουλευτικού χαρακτήρα για τη διοίκηση, ώστε όχι μόνο να μην παρακαλύπτεται η εναλλαγή των προσώπων στη διοίκηση, αλλά και να ενεργοποιούνται όλες οι συνεταιριστικές δυνάμεις.

Η οργάνωση και διαχείριση των συνεταιριστικών υποθέσεων γίνεται, όπως είναι επόμενο, περισσότερο απαιτητική στην περίπτωση που ο συνεταιρισμός προχωρεί σε κοινή παραγωγή γεωργικών προϊόντων από τα μέλη του. Η απόφαση για από κοινού παραγωγή, πρέπει να λαμβάνεται με πολλή περίσκεψη, γιατί το είδος αυτό κοινής δράσεως αποτελεί τη δυσκολότερη μορφή συνεργασίας και προϋποθέτει όχι μόνο πλήρη εξουδετέρωση του ατομικισμού και επικράτηση της αλληλεγγύης σε όλες της τις μορφές, αλλά και ταυτόχρονη διατήρηση της παραγωγικής επιδόσεως και αφοσιώσεως των μελών στη συλλογική εκμετάλλευση, σα να ήταν η ατομική εκμετάλλευση καθενός.

Ορισμένα θέματα, που δεν έχουν θεσμοθετηθεί, θα πρέπει επίσης στην περίπτωση αυτή να αντιμετωπίζονται από τη γενική συνέλευση των μελών. Τα κυριότερα από τα θέματα διαχειριστικής φύσεως που πρέπει να αντιμετωπίζονται, είναι ο προσδιορισμός του ενοικίου, της χρησιμοποίησεως της γης των μελών ανάλογα με την παραγωγική της ικανότητα και ο καθορισμός της αρμοδιής της εργασίας ανάλογα με το είδος της εργασίας και την ενδεχόμενη εξειδίκευση των μελών. Η ρύθμιση των θεμάτων αυτών είναι αρκετά δύσκολη από τη φύση τους, γιατί είναι ανθρώπινο κάθε παραγωγός να θεωρεί ότι η δική του γη και η δική του προσωπική εργασία υπερέχουν ποιοτικά σε σχέση με ανάλογες περιπτώσεις συναδέλφων του. Και για το συνεταιρισμό έχει ιδιαίτερη σημασία η ικανοποίηση αυτής της εντυπώσεώς του, γιατί, σε αντίθετη περίπτωση, ο ζήλος του και η επίδοσή του είναι ενδεχόμενο να υποβαθμιστούν.

Το πρόσθετο πρόβλημα που παρουσιάζεται στην περίπτωση της από κοινού παραγωγής, που είναι αποτέλεσμα της εθελοντικής συμμετοχής των μελών, είναι ότι οι εκτάσεις αυτών που συμφωνούν για τη δημιουργία της κοινής εκμεταλλεύσεως δεν είναι συνεχόμενες, γιατί παρεμβάλλονται εκτάσεις που δεν ανήκουν σε μέλη. Τότε, ένα μέρος από τα πλεονεκτήματα του μεγάλου μεγέθους, στα οποία στηρίζει τις ελπίδες επιτυχίας της η συνεταιριστική εκμετάλλευση εκλείπει. Γ' αυτό, ευκο-

λότερο είναι να αναληφθεί κοινή παραγωγική δραστηριότητα σε ενιαίες εκτάσεις ή που δεν έχουν διανεμηθεί, εφόσον οι δικαιούχοι θα συμφωνήσουν γι' αυτό και θα καθορίσουν τους κανόνες συνεργασίας τους, παρά όπου απαιτείται συνένωση ιδιοκτησιών.

Εννοείται, τέλος, ότι στις περιπτώσεις εκείνες που απαιτείται εκτέλεση κοινών έργων στη συνεταιριστική εκμετάλλευση κοινής παραγωγής προϊόντων, η δέσμευση των μελών για τη συμμετοχή τους πρέπει να έχει ανάλογη χρονική διάρκεια.

5.4 Οικονομικά μέσα.

Τα οικονομικά μέσα που έχει στη διάθεσή του ο συνεταιρισμός για τη διεξαγωγή και την επέκταση των εργασιών του, εξαρτώνται από:

- Τα ποσά που θέτουν στη διάθεσή του τα μέλη του, με τη μορφή των συνεταιρικών μερίδων.
 - Τα ποσά που παραμένουν στη διάθεσή του από το πλεόνασμα διαχειρίσεως.
 - Τα δάνεια που μπορεί να συνάψει στηριζόμενος στην αλληλέγγυο ευθύνη των μελών.
 - Τα διαφόρων ειδών κίνητρα των οποίων μπορεί να κάνει χρήση.
- Ειδικότερα:

α) Συνεταιρικές μερίδες.

Τα χαμηλά, γενικά, εισοδήματα των αγροτών δεν επιτρέπουν την καταβολή μεγάλου ύψους συνεταιρικών μερίδων, αφού μάλιστα το κεφάλαιο αυτό δεν αποδίδει τόκο, αλλά αποτελεί ένα ποσό που δεσμεύεται στο συνεταιρισμό για την προώθηση των εργασιών του, από τις οποίες προσδοκάται έμμεσο όφελος για όλα τα μέλη. Κατά την έξοδο του μέλους από το συνεταιρισμό του επιστρέφεται η συνεταιρική μερίδα του στην ονομαστική της αξία ή και μειωμένη αν υπήρξαν ζημιές του συνεταιρισμού που καλύφθηκαν από το κεφάλαιο των μερίδων. Έτσι, με την πάροδο των ετών η αγοραστική αξία του ποσού της μερίδας σχεδόν εκμηδενίζεται.

Είναι φανερό ότι τα μέλη δεν μπορούν να προσδοκούν άμεσα οφέλη από το ποσό της συνεταιριστικής μερίδας που θέτουν στη διάθεση του συνεταιρισμού στο ξεκίνημά του. Προσδοκούν όμως έμμεσα οφέλη από τις εργασίες του συνεταιρισμού, που θα ξεπερνούν κατά πολύ τους τόκους του κεφαλαίου τους. Ανάλογα μάλιστα με το βαθμό που συνειδητοποιούν τη σημασία αυτών των αφελειών και ανάλογα με το μέγεθος των αφελειών που προσδοκούνται, τα μέλη μπορούν με το καταστατικό τους να ορίσουν υψηλότερο ποσό συνεταιριστικής μερίδας.

β) Μέρος από το πλεόνασμα διαχειρίσεως.

Ξεκινώντας από μια χαμηλή κεφαλαιική βάση, δηλαδή από το κεφάλαιο των μερίδων, ο συνεταιρισμός επιδιώκει κυρίως να δημιουργήσει ο ίδιος κεφάλαια στα οποία να στηρίζει την επέκταση των δραστηριοτήτων του. Για να δημιουργήσει κεφάλαια, πρέπει οι εργασίες του να αφήνουν καθαρό πλεόνασμα. Αφού δηλαδή από τα έσοδα του συνεταιρισμού αφαιρεθούν τα έξοδα, οι αποσβέσεις και οι ζημιές προηγουμένων χρήσεων, αν υπάρχουν, θα πρέπει να απομένει πλεόνασμα, από το

οποίο ένα μέρος (τουλάχιστο 10%) περιέρχεται στο τακτικό αποθεματικό και το υπόλοιπο χρησιμοποιείται όπως ορίζει το καταστατικό ή όπως αποφασίζει η γενική συνέλευση. Εναπόκειται στα μέλη να αποφασίσουν στη γενική τους συνέλευση ανάμεσα στις δύο ακραίες λύσεις, είτε δηλαδή να το διανείμουν ολόκληρο στα μέλη, είτε να μην κάνουν καμιά διανομή σ' αυτά, ή φυσικά να το επιμερίσουν.

Η απόφαση για τη χρησιμοποίηση του πλεονάσματος δεν είναι απλή, γιατί πρέπει να συνεκτιμούνται δύο κυρίως παράγοντες: Ο πρώτος είναι ότι η διανομή στα μέλη δείχνει πρακτικά την αποτελεσματικότητα της συνεταιριστικής δράσεως και πείθει τα μέλη ότι με τη συσπείρωσή τους στο συνεταιρισμό έχουν πραγματική αφέλεια. Ο δεύτερος ότι με τη διατήρηση των πλεονασμάτων στο συνεταιρισμό, του παρέχονται τα μέσα να επεκτείνει τη δράση του και να αποδώσει στο μέλλον περισσότερα οφέλη στα μέλη. Η δυσκολία επιλογής είναι ακόμα μεγαλύτερη κατά τα πρώτα στάδια αναπτύξεως του συνεταιρισμού, όταν υπάρχει ανάγκη ταυτόχρονα να αποδειχθεί το πρακτικό αποτέλεσμα της συνεργασίας αλλά και να διευρύνθουν οι οικονομικές δυνατότητες του συνεταιρισμού.

Το πλεόνασμα διαχειρίσεως ανήκει δικαιωματικά στα μέλη και, στην περίπτωση π.χ. πωλήσεως προϊόντων, αποτελεί συμπλήρωση της τιμής που αρχικά πλήρωσε ο συνεταιρισμός στα μέλη ως μια μορφή προκαταβολής. Με τη συμπλήρωση αυτής της τιμής ολοκληρώνεται η διαδικασία εκκαθαρίσεως και διαμορφώσεως της τελικής τιμής που πέτυχε ο συνεταιρισμός για τα μέλη του. Γι' αυτό, η πράξη των μελών που αποφασίζουν τη μη διανομή ενός μέρους ή και του συνόλου του πλεονάσματος, ισοδυναμεί με εθελοντική εισφορά του ποσού που δικαιούται κάθε μέλος προς το συνεταιρισμό. Το είδος αυτό εισφοράς δείχνει μάλιστα εντονότερα το πνεύμα αλληλεγγύης των μελών, σε σύγκριση με τη συνεταιρική μερίδα, γιατί δεν συνδέεται με το όνομα αυτών που εισφέρουν και γιατί δεν μπορούν τα μέλη να προσδοκούν να αναλάβουν έστω την ονομαστική αξία αυτών των εισφορών κατά την έξοδό τους από το συνεταιρισμό. Ακόμα, ενώ η συνεταιρική μερίδα είναι ίση για όλους, η μη διανομή πλεονασμάτων αντιστοιχεί με άνιση εισφορά των μελών. Τα μέλη που είχαν πολλές συναλλαγές με το συνεταιρισμό θα είχαν δικαίωμα σε μεγαλύτερο ποσό από τα πλεονάσματα. Με την απόφαση της συνελεύσεως να μη διανεμηθεί ένα μέρος ή το σύνολο των πλεονασμάτων, η ισοδύναμη εισφορά αυτών των μελών είναι μεγαλύτερη από εκείνη των μελών που είχαν λίγες συναλλαγές.

γ) Δάνεια.

Τα οικονομικά μέσα που αντλεί ο συνεταιρισμός από τα μέλη του δεν επαρκούν συνήθως για την ανάληψη και την προώθηση των πρωτοβουλιών του. Η ανάγκη για δανεισμό ανακύπτει τόσο κατά την εκτέλεση των εργασιών του (π.χ. αγορές εφοδίων, χορήγηση δανείων στα μέλη του, χορήγηση προκαταβολών κατά την εμπορία των προϊόντων των μελών του μέχρι να πραγματοποιήσει τις εισπράξεις από αυτά κλπ.), όσο και κατά την εκτέλεση επενδυτικών έργων. Οι τόκοι με τους οποίους επιβαρύνονται τα δάνεια αυτά αποτελούν μέρος των εξόδων διαχειρίσεως του συνεταιρισμού ή μέρος του κόστους του επενδυτικού έργου.

Το πλεονέκτημα που εξασφαλίζει ο συνεταιρισμός σε σύγκριση με το μεμονωμένο αγρότη κατά τη σύναψη δανείου είναι ότι συνήθως παρουσιάζει πολύ περισ-

σότερες διασφαλίσεις στο δανειστή του. Τα περιουσιακά στοιχεία του συνεταιρισμού και η αλληλέγγυος ευθύνη των μελών του διαμορφώνουν την απαραίτητη οικονομική επιφάνεια και εγγύηση. Εξάλλου, στις περιπτώσεις μακροπροθέσμων δανείων για επενδύσεις, ο συνεταιρισμός που έχει επιδείξει καλή διαχειριστική τάξη, πλεονεκτεί ως προς τη βεβαιότητα αξιοποίησεως της επενδύσεως από τα ίδια τα μέλη που αποφασίζουν την επένδυση.

Ευθύνη του συνεταιρισμού αποτελεί η λεπτομερειακή και ρεαλιστική εκτίμηση της ανάγκης για νέες επενδύσεις, η ιεράρχησή τους και η τεκμηρίωση της οικονομικής αποτελεσματικότητάς τους, ώστε τα οικονομικά οφέλη που θα προκύψουν να είναι τουλάχιστον ίσα προς το κεφάλαιο και τους τόκους του. Τυχόν κακή εκτίμηση των οικονομικών αποτελεσμάτων δεν καταλήγει μόνο στην επιβάρυνση των μελών αντί της αφέλειας που προσδοκούσαν αλλά και σε αμφισβήτηση, πολλές φορές, της αποτελεσματικότητας του ίδιου του συνεταιριστικού θεσμού. Επειδή οι επιμέρους συνεταιρισμοί αποτελούν μονάδες της συνεταιριστικής κινήσεως, κάθε αποτυχία από μέρους ενός έχει επιπτώσεις και στους άλλους.

δ) Κίνητρα.

Με τη μορφή χαμηλοτόκων δανείων ή άλλων παροχών θεσπίζονται διάφορα αναπτυξιακά κίνητρα που αποσκοπούν στην κινητοποίηση του ενδιαφέροντος προς δραστηριοποίηση σε ορισμένους τομείς ή σε ορισμένες περιοχές της χώρας. Οι συνεταιρισμοί προσφέρονται ιδιαίτερα για την ορθολογική αξιοποίηση αυτών των κινήτρων για πολλούς λόγους. Μεταξύ των λόγων αυτών είναι ότι:

- Διαχέουν τα οφέλη που προκύπτουν σε ένα πλήθος ανθρώπων που είναι μέλη τους και συχνά στο ευρύτερο κοινό.
- Αξιοποιούν επιτόπιες πρώτες ύλες και ανθρώπινο δυναμικό.
- Δημιουργούν μια ουσιαστικά κοινωνική υποδομή, αφού τα περιουσιακά στοιχεία των συνεταιρισμών βρίσκονται στη διάθεση των εκάστοτε μελών τους.
- Το εισόδημα που παράγεται παραμένει στην περιοχή όπου είναι εγκαταστημένα τα μέλη του συνεταιρισμού και συντελεί στην ευρύτερη οικονομική ανάπτυξη.
- Παράλληλα με την οικονομική ανάπτυξη, οι συνεταιρισμοί ενδιαφέρονται άμεσα για τη διατήρηση του περιβάλλοντος, αφού σ' αυτό ζουν και εργάζονται τα μέλη τους.

5.5 Η συμβολή στην ανάπτυξη των αγροτικών περιοχών.

Τα παραπάνω βοηθούν να εκτιμηθεί η συμβολή που μπορούν να έχουν οι κάθε βαθμού (συνεταιρισμοί, ενώσεις κλπ.) και κάθε εντάσεως (αγροτικοί ή αγροτοβιομηχανικοί) συνεταιρισμοί στην ανάπτυξη των αγροτικών περιοχών. Σε μια εποχή που τα ποιοτικά στοιχεία της ζωής αποκτούν σταδιακά τη σωστή τους διάσταση έναντι των ποσοτικών, η ισόρροπη οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη αποτελεί σταθερό στόχο.

Η αναπτυξιακή διαδικασία στο σύνολό της δεν πρέπει να θεωρείται υπόθεση του απρόσωπου κράτους. Είναι υπόθεση όλων όσων απαρτίζουν το κράτος. Είναι συμμετοχική διαδικασία στην οποία πρέπει να παίρνουν μέρος όλοι οι ενδιαφερό-

μενοι αναλαμβάνοντας και τις σχετικές ευθύνες.

Οι φορείς που κατ' εξοχήν δραστηριοποιούνται στον αγροτικό χώρο είναι οι συνεταιρισμοί, γιατί στους κόλπους τους συσπειρώνουν το μεγαλύτερο μέρος των αγροτών, γιατί επιδιώκουν ακριβώς την οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική ανάπτυξη των μελών τους και γιατί μέσω αυτής της επιδιώξεως συμβάλλουν στη γενικότερη ανάπτυξη. Οι κυριότεροι πόροι των αγροτικών περιοχών, χωρίς βέβαια να παραβλέπονται και οι άλλες αναπτυξιακές δυνατότητες, είναι οι γεωργικοί. Την αξιοποίηση αυτών των πόρων μπορούν να πετύχουν οι συνεταιρισμοί, αλλά και να τη συνδυάσουν με δραστηριότητες στους άλλους τομείς.

Το πρώτο βήμα για τη δραστηριοποίηση των συνεταιρισμών στην ανάπτυξη των αγροτικών περιοχών είναι η μελέτη των δυνατοτήτων και των ιδιομορφιών της κάθε περιοχής, σε συνδυασμό με το πρόγραμμα αναπτύξεως που έχει καταρτισθεί σε εθνικό επίπεδο και με τα κίνητρα που έχουν θεσπισθεί. Από τη συνεξέταση αυτών των στοιχείων συνάγονται οι κατευθύνσεις αναπτύξεως, μέσα από τις οποίες θα επιλεγούν και θα ιεραρχηθούν τα συγκεκριμένα επενδυτικά έργα. Για τα τοπικής σημασίας έργα, η επιλογή μπορεί να γίνει από τον ίδιο το συνεταιρισμό, ενώ για τα ευρύτερης σημασίας, που αφορούν και περιοχές άλλων συνεταιρισμών, η επιλογή πρέπει να γίνεται στο επίπεδο της ενώσεως.

Το επόμενο βήμα είναι η εξέταση της βιωσιμότητας των επενδυτικών έργων που κατ' αρχήν έχουν επιλεγεί. Για να προχωρήσει δηλαδή ο συνεταιρισμός ή ένωση στην επένδυση κεφαλαίων για κάποιο συγκεκριμένο έργο, θα πρέπει να πεισθούν ότι το έργο αυτό είναι βιώσιμο. Αυτό σημαίνει ότι κατά τη διάρκεια ζωής του έργου, τα άμεσα και έμμεσα οφέλη που θα παραχθούν θα είναι ανώτερα από τα άμεσο και έμμεσο κόστος.

Χαρακτηριστικό των περισσοτέρων κλάδων γεωργικής δραστηριότητας είναι η εποχικότητα της απασχολήσεως. Υπάρχουν περίοδοι έντονης γεωργικής απασχόλησεως, ενώ σε άλλες η απασχόληση είναι περιορισμένη ή μηδαμινή. Και στους στόχους του συνεταιρισμού ανήκει η δημιουργία συνεχούς απασχολήσεως των μελών του. Την επιδίωξή του αυτή ο συνεταιρισμός μπορεί να τη στρέψει προς δυο κατευθύνσεις: Προς το επίπεδο της γεωργικής εκμεταλλεύσεως ή προς νέους τομείς δράσεως. Εφόσον οι συνθήκες παραγωγής το επιτρέπουν, η έντονη εποχικότητα που συνήθως συνδέεται με μονοκαλλιέργεια, μπορεί να αντικατασταθεί από συνδυασμό καλλιεργειών, είτε στο επίπεδο των οικογενειακών εκμεταλλεύσεων είτε στην κοινή συνεταιριστική εκμετάλλευση, με τρόπο ώστε να αξιοποιείται καλύτερα η διαθέσιμη εργασία. Στην περίπτωση που τα περιθώρια τέτοιων μεταβολών είναι περιορισμένα, ο συνδυασμός της απασχολήσεως στη γεωργία με απασχόληση και σε άλλους τομείς αποτελεί διέξοδο που μπορεί και πρέπει να εξετασθεί. Οι τομείς που συχνά συνδυάζονται με τη γεωργία, για να απορροφούν την εποχικά διαθέσιμη εργασία, είναι ο τουρισμός και η βιοτεχνία.

Ο τουρισμός συχνά έχει πάρει τη μορφή μεγάλων επιχειρήσεων εντάσεως κεφαλαίου, δηλαδή μονάδων στις οποίες το επενδυόμενο κεφάλαιο κατά τουριστική κλίνη είναι πολύ υψηλό, για να προσφερθούν συνθήκες πολυτελούς διαμονής στους επισκέπτες. Μεγάλα τουριστικά συγκροτήματα έχουν ανεγερθεί σε πολλές περιοχές που προσφέρουν ευνοϊκές συνθήκες θερινών διακοπών. Σε ορισμένες μάλιστα περιοχές η έντονη τουριστική ανάπτυξη συντελεί στην υποβάθμιση των

ευνοϊκών στοιχείων που ο τουρισμός θέλησε να αξιοποιήσει. Το είδος αυτό τουρισμού προσφέρει βέβαια υπηρεσίες στη γεωργία από πλευράς απασχολήσεως και αιτορροφήσεως των προϊόντων της αλλά πολλές φορές συντελεί και στην υποβάθμιση και εγκατάλειψή της με τη στροφή του πληθυσμού προς πιο προσδοφόρες απασχολήσεις, όπως είναι η προσφορά υπηρεσιών στον τουρισμό.

Το είδος τουρισμού που ενδιαφέρει τους συνεταιρισμούς είναι εκείνο που αναπτύσσεται συμπληρωματικά προς τη γεωργία, με τον οποίο το φυσικό και κοινωνικό περιβάλλον των αγροτικών περιοχών δεν αλλοιώνεται εξαιτίας της υπερβολικής φορτίσεως της τοπικής κοινωνίας με επισκέπτες, αλλά, αντίθετα, προσφέρει στους επισκέπτες που το επιθυμούν την πρεμία του ανεπιτήδευτου φυσικού περιβάλλοντος και της αγροτικής ζωής. Μικρού μεγέθους τουριστικά καταλύματα που να ενσωματώνονται και να εξυπηρετούνται από την τοπική κοινωνία και να μην εκτρέπουν τους παραγωγούς και τους συνεταιρισμούς από τον κύριο στόχο τους, αποτελούν τα στοιχεία αυτού του είδους του αγροτικού τουρισμού.

Συμπληρωματική απασχόληση προς τη γεωργία αλλά και προς τον τουρισμό αιτοτελούν επίσης πολλών ειδών βιοτεχνικές και χειροτεχνικές δραστηριότητες, που μπορούν να αναπτυχθούν σε συνεταιριστική βάση. Ο κατακλυσμός του σημερινού καταναλωτή από κάθε είδους βιομηχανικά προϊόντα έχει τονώσει το ενδιαφέρον του για προϊόντα απλής βιοτεχνίας και χειροτεχνίας. Το πλεονέκτημα αυτού του είδους απασχολήσεως είναι ότι μπορεί να καλύπτει τα διάκενα της γεωργικής απασχολήσεως προσθέτοντας συμπληρωματικό εισόδημα στο αγροτικό νοικοκυριό, χωρίς πολλές απαιτήσεις σε επενδύσεις κεφαλαίου.

Για να μπορέσουν οι συνεταιρισμοί να αποτελέσουν αναπτυξιακούς πόλους στις αγροτικές περιοχές, θα πρέπει να έχουν το μέγεθος δραστηριοτήτων εκείνο που θα τους επιτρέπει επαρκή στελέχωση. Όμως, η στελέχωση συνεταιρισμών που βρίσκονται σε απομακρυσμένες περιοχές και που έχουν μεγαλύτερη ανάγκη από αναπτυξιακές πρωτοβουλίες, δεν είναι εύκολη. Για πολλούς λόγους τα στελέχη που έχουν δυνατότητα επιλογής τόπου απασχολήσεως, επιλέγουν αστικά κέντρα. Ειδικά κίνητρα προσελκύσεως στελεχών για τους συνεταιρισμούς ή εξυπηρετήσεως τους από τις ενώσεις συνεταιρισμών μπορούν να αποτελέσουν την αφετηρία ενδυναμώσεως των συνεταιρισμών και των τοπικών κοινωνιών, ώστε, εφόσον έχουν τις προϋποθέσεις, να αποτελέσουν στη συνέχεια αυτοδύναμους πόλους προσελκύσεως στελεχών και αναπτύξεως δραστηριοτήτων.

5.6 Φορείς εφαρμογής αγροτικής πολιτικής.

Η αγροτική πολιτική διαμορφώνεται από τους αρμόδιους για το σκοπό αυτό εθνικούς και υπερεθνικούς φορείς, οι οποίοι κατά τη διαδικασία αυτή επηρεάζονται και από τις εθνικού επιπέδου οργανώσεις των αγροτών και των συνεταιρισμών. Κατά τη φάση της εφαρμογής της αγροτικής πολιτικής οι εξιδικευμένοι φορείς του δημοσίου και οι συνεταιρισμοί αναλαμβάνουν ή μπορούν να αναλάβουν ένα μέρος του έργου. Τέτοιο ρόλο φορέων εφαρμογής της αγροτικής πολιτικής είχαν από παλιότερα αναλάβει οι συνεταιρισμοί για λογαριασμό του δημοσίου, όπως, για παράδειγμα, στη διαχείριση των εφοδίων και στη συγκέντρωση αγροτικών προϊόντων. Το ευρύ δίκτυο των συνεταιριστικών μονάδων τους επέτρεπε να

καλύπτουν ολόκληρο τον αγροτικό χώρο και να προσφέρουν υπηρεσίες που διευκόλυναν το δημόσιο και εξυπηρετούσαν τους συνεταιρισμούς.

Η μακρόχρονη εμπειρία των συνεταιρισμών στη λειτουργία τους ως φορέων αναλήψεως της εφαρμογής τομέων της αγροτικής πολιτικής κατ' εντολή του δημοσίου έχει δείξει ότι μπορούν να ανταποκριθούν στο έργο αυτό. Εξαρτάται από τους ίδιους τους συνεταιρισμούς, αλλά και από το δημόσιο, κατά πόσο η ανάληψη αυτών των έργων αποτελεί αφορμή ή μέσο δραστηριοποίησεως των συνεταιρισμών ή στοιχείο ανασταλτικό των συνεταιριστικών πρωτοβουλιών. Γι' αυτό, πριν εξετασθεί ο αυτόνομος ρόλος των συνεταιρισμών ως φορέων πρωθήσεως της αγροτικής πολιτικής, είναι χρήσιμο να αναφερθούν τα θετικά και αρνητικά σημεία της κατ' ανάθεση και για λογαριασμό του δημοσίου εφαρμογής μέτρων αγροτικής πολιτικής.

Όταν το δημόσιο ή οι ειδικοί φορείς του αναθέτουν στους συνεταιρισμούς την εφαρμογή ορισμένων μέτρων αγροτικής πολιτικής (π.χ. την παρέμβαση στην αγορά για την εξαγορά ποσοτήτων προϊόντων που δεν ζητούνται ή τη διαχείριση εφοδίων ή τη χορήγηση οικονομικών ενισχύσεων κλπ.) έναντι ορισμένης αποζημιώσεως, επιλέγει αυτή τη λύση επειδή προφανώς συνδυάζει την ομαλή εξυπηρέτηση των παραγωγών με μικρό κόστος. Για τους συνεταιρισμούς, η ανάθεση τέτοιων έργων σημαίνει την προσφορά μιας σταθερής υπηρεσίας, που συνήθως εύκολα τυποποιείται και που συντελεί στη διεύρυνση του ρόλου του συνεταιρισμού στην περιφέρειά του. Αυτό προωθεί το στόχο του συνεταιρισμού να αποτελεί το επικεντρό προσφοράς κάθε είδους υπηρεσίας στους αγρότες, ώστε και όσοι δεν είναι μέλη του να ενταχθούν, αλλά, και πιο πέρα, να ξεκινήσει από αυτές τις υπηρεσίες για να αναπτύξει πιο σύνθετες πρωτοβουλίες. Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο οι συνεταιρισμοί θεωρούν ή πρέπει να θεωρούν ευπρόσδεκτη την ανάθεση αρμοδιοτήτων που διαφορετικά θα τις ασκούσε το δημόσιο.

Τα αρνητικά σημεία αυτής της αναθέσεως όσον αφορά τους συνεταιρισμούς, είναι ότι συχνά δημιουργείται η ψευδαίσθηση της αναπτύξεως δραστηριοτήτων όταν εκτελούνται με επιμέλεια τα καθήκοντα που τους ανατίθενται, οπότε συγκεντρώνεται σε αυτά η προσοχή των ενδιαφερομένων και παραμελείται η αυτοδύναμη ανάληψη πρωτοβουλιών για εξυπηρέτηση των παραγωγών σε ουσιαστικότερους τομείς, όπως η μεταποίηση και εμπορία των προϊόντων των μελών. Η εργολαβική μορφή εκτελέσεως αυτού του έργου, με βάση οδηγίες που έρχονται έξω από το συνεταιρισμό, σημαίνει συνήθως διόγκωση του υπηρεσιακού μηχανισμού με υπαλλήλους μέσου ή κατώτερου επιπέδου που επαρκούν για το συγκεκριμένο ρόλο, αλλά δεν είναι σε θέση να οδηγήσουν το συνεταιρισμό σε καινούργιους τομείς δράσεως. Ως προς το δημόσιο, που στις περιπτώσεις αυτές αποτελεί τον εντόλεα, μπορεί να χρησιμοποιεί το ρόλο του αυτό για άσκηση πιέσεως προς τους συνεταιρισμούς, π.χ. με την καθυστέρηση εγκρίσεως ή αναπροσαρμογής της αποζημιώσεως προς τους συνεταιρισμούς.

Γενικά, μπορεί να λεχθεί ότι εξυπηρετεί τη συνεταιριστική υπόθεση η αύξηση των υπηρεσιών που προσφέρουν οι συνεταιρισμοί στα μέλη τους. Για να διατηρήσουν όμως οι συνεταιρισμοί την αυτονομία τους και να αποφύγουν την κηδεμονία, θα πρέπει να αναπτύσσουν ποικιλία δραστηριοτήτων, ώστε ένα μέρος μόνο των εργασιών τους να εξαρτάται από μερικούς μεγάλους συμβαλλόμενους (ιδιώτες ή το δημόσιο).

Σημαντικότερος μπορεί να είναι ο ρόλος των συνεταιρισμών στην ανάπτυξη αυτόνομης δρατηριότητας στα πλαίσια της καθοριζόμενης κάθε φορά αγροτικής πολιτικής. Η ενιαία μορφή της συνεταιριστικής κινήσεως επιτρέπει πάντοτε την απόκτηση της απαραίτητης γνώσεως και τη διοχέτευσή της στους συνεταιρισμούς και στα μέλη τους, μαζί με τις αναγκαίες οδηγίες και συμβουλές για τις ενέργειές τους. Η ταχύτητα μεταβιβάσεως εγκύρων πληροφοριών, ιδιαίτερα σε θέματα εμπορίας προϊόντων, έχει αποκτήσει σήμερα ιδιάζουσα σημασία. Επί πλέον, η πολυπλοκότητα πολλές φορές των μέτρων αγροτικής πολιτικής είναι τόση, που καθιστά πολύ δύσκολη την κατανόησή τους από μη ειδικευμένα στελέχη. Την αδυναμία των συνεταιρισμών να διαθέτουν καθένας χωριστά στελέχη με υψηλή ειδίκευση, καλύπτει η ύπαρξη κεντρικών φορέων και η διάρθρωση της συνεταιριστικής κινήσεως με μορφή πυραμίδας.

Η διοχέτευση των πληροφοριών στους συνεταιρισμούς σχετικά με τα αποφασιζόμενα μέτρα αγροτικής πολιτικής και τα ενδεχόμενα κίνητρα ή άλλες διευκολύνσεις, αποτελούν την αναγκαία βάση για την κατάστρωση ενός μεσοπρόθεσμου (μέχρι 5 χρόνια) προγράμματος αναπτύξεως των πρωτοβουλιών του συνεταιρισμού.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ

ΔΙΕΘΝΗΣ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΗ ΚΙΝΗΣΗ

6.1 Γενικά.

Η συνεταιριστική κίνηση αποτελεί τη μεγαλύτερη κοινωνικοοικονομική κίνηση στον κόσμο. Η οργάνωση που εκπροσωπεί τους συνεταιρισμούς παγκόσμια είναι η Διεθνής Συνεταιριστική Ένωση (Δ.Σ.Ε.). Με την ένταξη, στις αρχές του 1985, της Ομοσπονδίας Συνεταιρισμών Προμηθειών και Εμπορίας της Κίνας στη Διεθνή Συνεταιριστική Ένωση, ο αριθμός των συνεταιριστών που εκπροσωπούνται σ' αυτή, φθάνει τα 500 εκατομμύρια άτομα από 70 χώρες. Αυτή η τεράστια διάδοση των συνεταιρισμών, η πολυμορφία τους, καθώς και η ποικιλία των συνθηκών κάτω από τις οποίες δρουν, αποτελούν παράγοντες που επιτρέπουν μόνο μια γενική σκιαγράφηση αυτού του παγκόσμιου φαινομένου.

Είναι αξιοσημείωτο το γεγονός ότι ανά τον κόσμο οι συνεταιρισμοί έχουν ασχοληθεί με κάθε είδους οικονομική δραστηριότητα. Έχουν δεῖξει τόση ευελιξία, ώστε, αν εξαιρέσει κανείς τους σιδηροδρόμους, δεν υπάρχει οικονομική δραστηριότητα με την οποία να μην έχουν ασχοληθεί σε κάποιο σημείο του κόσμου. Παραγγγή και διανομή αγαθών στη γεωργία και στη βιομηχανία, τραπεζικές εργασίες, μεταφορές, ασφαλιστικές εργασίες, κατασκευή κατοικιών, δασικές βιομηχανίες, αλιεία και πλήθος υπηρεσιών, συνιστούν μια συνοπτική απαρίθμηση κλάδων δραστηριότητάς τους. Αξίζει να αναφερθούν μερικά χαρακτηριστικά παραδείγματα δραστηριοτήτων:

- Στη βιομηχανικά αναπτυγμένη Ιαπωνία, οι συνεταιρισμοί πολλαπλού σκοπού είναι κατά κύριο λόγο υπεύθυνοι για την ανάπτυξη των αγροτικών περιοχών.
- Τη δημιουργία δίκτυων ηλεκτρικής ενέργειας στην αγροτική Αμερική είχαν αναλάβει κατά την περασμένη γενιά οι συνεταιρισμοί.
- Στη Ρουμανία, η συνεταιριστική κίνηση διαθέτει το καλύτερο δίκτυο τουρισμού και παραθεριστικών εγκαταστάσεων στη χώρα.
- Στην Ινδία, η μισή παραγωγή ζάχαρης προέρχεται από τους συνεταιρισμούς. Οι γαλακτοκομικοί συνεταιρισμοί ενός από τα κρατίδια της Ινδίας διαθέτουν τις μεγαλύτερες και πιο σύγχρονες βιομηχανίες γάλακτος στον κόσμο.
- Στην Ισλανδία, οι συνεταιρισμοί έχουν τόσο αναπτυχθεί σε όλους τους τομείς της οικονομίας, ώστε συχνά να αναφέρεται η χώρα ως «συνεταιριστικό νησί».
- Στη Γαλλία, οι αγροτικοί συνεταιρισμοί διαθέτουν το δεύτερο σε μέγεθος πιστωτικό και τραπεζικό ίδρυμα στον κόσμο. Μεταξύ των 50 μεγαλυτέρων τραπεζών στον κόσμο, οι πέντε είναι συνεταιριστικές (της Γαλλίας, δύο της Ομοσπονδιακής Γερμανίας, της Ολλανδίας και της Ιαπωνίας).

Σχ. 6.1.

Εγκαταστάσεις διυλιστηρίου πετρελαίου της Σουηδικής συνεταιριστικής οργανώσεως OK.

- Στην Ισπανία, οι συνεταιρισμοί Μοντραγκόν της περιοχής των Βάσκων είναι από τους μεγαλύτερους βιομηχάνους της χώρας στην κατασκευή ψυγείων και άλλων οικιακών συσκευών.
- Στην Πολωνία, περισσότερες από 75% των κατοικιών που οικοδομούνται στα αστικά κέντρα κατασκευάζονται από συνεταιρισμούς.
- Στη Σουηδία, οι συνεταιρισμοί OK (σχ. 6.1) έχουν το μεγαλύτερο διυλιστήριο πετρελαίου στη χώρα και προμηθεύουν το 20% των αναγκών της αγοράς σε πετρελαιοειδή.
- Στη Μαλαισία, το μεγαλύτερο ασφαλιστικό δίκτυο είναι συνεταιριστικό. Χαρακτηριστικό των συνεταιρισμών είναι επίσης η μακροχρόνια επιβίωσή τους, έστω και αν στην πορεία τους παρατηρούνται διακυμάνσεις, με περιόδους αναπτύ-

ξεως και περιόδους υφέσεως ή και περιόδους κρίσεως ακόμη. Η ζωτικότητα της συνεταιριστικής ιδέας αποδεικνύεται μεγάλη στην πράξη, αφού, σε πολλές περιπτώσεις, οι προσπάθειες συνεταιριστικής δράσεως επαναλαμβάνονται ακόμη και όταν είχαν αποτύχει παρόμοιες στο παρελθόν. Έτσι, συνεταιρισμοί ανευρίσκονται σήμερα και στα πιο απόμακρα σημεία και σε όλες τις χώρες, ανεξάρτητα από το κοινωνικοοικονομικό τους καθεστώς.

Ως προς το μέγεθός τους, οι συνεταιρισμοί παρουσιάζουν μεγάλη ποικιλία. Υπάρχουν πολλές χιλιάδες μικρών συνεταιρισμών με λιγότερα από εκατό ή και από δέκα μέλη, αλλά και πολλοί μεσαίου ή μεγάλου, μέχρι και τεράστιου μεγέθους σε αριθμό μελών ή σε κύκλο εργασιών. Δεν υπάρχει κάποιο μέγεθος που να θεωρείται ιδανικό. Τόσο το μεγάλο όσο και το μικρό παρουσιάζουν πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα. Ο βαθμός επιτυχίας ενάς συνεταιρισμού στο έργο του δεν είναι μόνο συνάρτηση του μεγέθους, αλλά του βαθμού στον οποίο ο συνεταιρισμός αξιοποιεί τα πλεονεκτήματα και ελαχιστοποιεί τα μειονεκτήματα του μεγέθους του. Στα πλεονεκτήματα των συνεταιρισμών με μικρό αριθμό μελών περιλαμβάνεται η συνοχή μεταξύ των μελών, ενώ στα πλεονεκτήματα των μεγάλων υπάγεται η δυνατότητά τους να διεξάγουν οικονομικότερα τις εργασίες τους.

6.2 Οι συνεταιρισμοί σε άλλες χώρες.

Στην ευρύτατη διάδοση των συνεταιρισμών σε ολόκληρο τον κόσμο, με κάθε μορφής δραστηριότητα και κάτω από ποικιλία κοινωνικοοικονομικών συνθηκών, οφείλεται η σχεδόν μοναδικότητα κάθε χώρας σε ό,τι αφορά την ιστορική πορεία της συνεταιριστικής της αναπτύξεως ως τη σημερινή διαμόρφωση. Σε όλες σχεδόν τις χώρες του κόσμου εμφανίζονται άτυπες και παραδοσιακές μορφές συνεργασίας, που αναπτύχθηκαν αυτόνομα για να εξυπηρετήσουν, με την ομαδοποίηση, συγκεκριμένες κάθε φορά ανάγκες. Οι πρώιμες μορφές συνεργασίας ήταν απλές και με την αποκτούμενη εμπειρία, γίνονταν πιο σύνθετες.

Σε πολλές χώρες με ξηρό κλίμα, η ανάγκη αρδεύσεως οδήγησε σε συλλογικές προσπάθειες δημιουργίας υποτυπωδών αρδευτικών δικτύων, ιδιαίτερα στην Κίνα, την Αίγυπτο και μεταξύ των Ίνκας της Αμερικής. Στην αρχαία Αίγυπτο δημιουργήθηκαν σύνδεσμοι τεχνιτών και στη Βαβυλωνία, στον Κώδικα του Χαμουραμπί, αναφέρεται συνεταιριστική ενοικίαση της γης. Οι ομάδες των θρηνωδών που υπήρχαν στην Ελλάδα και στη Ρώμη, έδωσαν κατά το Μεσαίωνα τις συντεχνίες των ομοιοεπαγγελματιών. Κοινοβιακές κοινότητες υπήρχαν στην Κρήτη, ενώ στην Κίνα ένα είδος πιστωτικών και αποταμιευτικών συνεταιρισμών χρησιμοποιήθηκε για την κάλυψη των δαπανών των γάμων, των κηδειών και άλλων θρησκευτικών εκδηλώσεων. Με την εμφάνιση της εμπορευματικής οικονομίας, τα οφέλη από την κοινή δράση έγιναν περισσότερο αισθητά, ιδίως με την από κοινού αγορά των εφοδίων και την από κοινού πώληση των προϊόντων.

Μερικά χαρακτηριστικά σημεία της ιστορικής εξελίξεως και της σημερινής πραγματικότητας για ορισμένες χώρες αναφέρονται στη συνέχεια.

6.2.1 Ευρώπη.

Η γενέτειρα των καταναλωτικών συνεταιρισμών **M. Βρετανία** έχει να επιδείξει

αξιόλογα παραδείγματα συνεταιριστικής δράσεως των καταναλωτών. Σημαντικότερη θεωρείται η δράση του Συνεταιρισμού Χονδρικού Εμπορίου (Cooperative Wholesale Society - CWS), για την ίδρυση του οποίου είχαν αρχίσει ζυμώσεις ήδη από το 1830, με βάση τους καταναλωτικούς συνεταιρισμούς που είχαν ιδρυθεί πριν από το συνεταιρισμό του Ροτστέιλ. Έργο του συνεταιρισμού αυτού, που και σήμερα παρουσιάζει εκτεταμένη δράση, είναι η κοινή προμήθεια προϊόντων για τον εφοδιασμό των καταστημάτων των καταναλωτικών συνεταιρισμών. Ουσιαστικό έργο ο συνεταιρισμός ανέλαβε το 1863 και στα πρώτα βήματά του αντιμετώπισε πολλές δυσκολίες, εξαιτίας της αθετήσεως των υποσχέσεων των μελών και της μη έγκαιρης εξοφλήσεως από αυτά, καθώς και εξαιτίας της πολεμικής από μέρους των προμηθευτών του. Αφού κινδύνευσε να χρεωκοπήσει έδειξε στη συνέχεια ταχύτατη ανάπτυξη, χάρη στην ικανή ηγεσία του. Από το 1873 άρχισε τη δική του παραγωγή βιομηχανικών προϊόντων, με την εγκατάσταση, σταδιακά, μιας σειράς βιομηχανικών μονάδων, την προσφορά τραπεζικών εργασιών, την αγορά πλοίων κλπ. και ακόμη την εγκατάσταση μεγάλης αγροτικής εκμεταλλεύσεως. Αξίζει να σημειωθεί επίσης ότι από το 1919 ίδρυσε συνεταιριστικό κολλέγιο κοντά στο Λάφυμπορο, με εγκαταστάσεις για 120 σπουδαστές για ειδικές συνεταιριστικές σπουδές, που σήμερα προσφέρει εκπαιδευτικά προγράμματα και σε ξένους σπουδαστές.

Σε αντίθεση με τους καταναλωτικούς, οι αγροτικοί συνεταιρισμοί ελάχιστη ανάπτυξη γνώρισαν στη Μ. Βρετανία. Αυτό οφείλεται κυρίως στο μεγάλο μέσο μέγεθος των γεωργικών εκμεταλλεύσεων (1100 στρέμματα χρησιμοποιούμενης γεωργικής γης ανά εκμετάλλευση).

Στη **Δανία**, τόσο η γεωργία όσο και οι συνεταιρισμοί έχουν να επιδείξουν πολύ σημαντικά επιτεύγματα. Χαρακτηριστικό είναι ότι για τους συνεταιρισμούς δεν υπάρχει ειδική νομοθεσία. Η σύσταση συνεταιρισμών στηρίζεται σε διάταξη του συντάγματος που διασφαλίζει το δικαίωμα συστάσεως συνεταιρισμών για κάθε νόμιμο σκοπό. Ορισμένες διατάξεις για τους συνεταιρισμούς υπάρχουν στους νόμους για τις εταιρίες και για τη φορολογία, όπου καθορίζεται ότι η διανομή του πλεονάσματος στους συνεταιρισμούς θα πρέπει να γίνεται σε αναλογία με τις συναλλαγές των μελών με την οργάνωση. Όλους τους υπόλοιπους κανόνες που διέπουν τους συνεταιρισμούς τους καθορίζουν τα μέλη με το καταστατικό που εγκρίνει η γενική συνέλευσή τους.

Η γεωμορφολογία και το μικρό μέγεθος της χώρας βοήθησαν την τάση συγκεντρώσεως και συγχωνεύσεως των συνεταιρισμών προς μικρό αριθμό μεγάλων συνεταιρισμών και σε δημιουργία έθνικού επιπέδου οργανώσεων, εξειδικευμένων κατά προϊόν (σχ. 6.2a). Στις οργανώσεις αυτές, εκτός από τους συνεταιρισμούς, συχνά μετέχουν και ιδιωτικές επιχειρήσεις του ίδιου κλάδου.

Στη **Γερμανία**, η παραδοσιακή στροφή προς τους πιστωτικούς συνεταιρισμούς έχει οδηγήσει στη δημιουργία δύο μεγάλων συνεταιριστικών πιστωτικών τραπεζών για τον αστικό πληθυσμό και για τους αγρότες, που ανταποκρίνονται αντίστοιχα στα συστήματα Σούλτσε - Ντέλιτς και Ραϊφάιζεν. Ο αρχικός νόμος για τους συνεταιρισμούς του 1889, στον οποίο κατά κύριο λόγο είχε στηριχθεί και ο ελληνικός νόμος περί συνεταιρισμών 602 του 1914, αναθεωρήθηκε το 1974, κυρίως σε ό,τι αφορά το σχηματισμό του συνεταιριστικού κεφαλαίου, την ευθύνη της διοικήσεως και τη θέση των μελών.

Σχ. 6.2α.

Δανία: Το κεντρικό συνεταιριστικό μέγαρο Axelborg.

Στους αγροτικούς συνεταιρισμούς μετέχουν πρακτικά όλοι οι αγρότες της Ομοσπονδιακής Γερμανίας. Το 1981 ο κύκλος εργασιών των αγροτικών συνεταιρισμών ήταν 77 δισ. γερμανικά μάρκα και απασχολούσαν 150 χιλιάδες υπαλλήλους.

Στη **Γαλλία** ιδιαίτερα έχει αναπτυχθεί η αγροτική πίστη μέσω πιστωτικών συνεταιρισμών, που μεταξύ τους σχηματίζουν τις τοπικές και περιφερειακές τράπεζες των συνεταιρισμών. Σε εθνικό επίπεδο έχει σχηματισθεί η μεγάλων διαστάσεων (δεύτερη στον κόσμο) αγροτική τράπεζα (Credit Agricole), που αποτελεί φορέα συνεργασίας μεταξύ κράτους και συνεταιρισμών. Οι κύριες παραγωγικές δραστηριότητες των αγροτικών συνεταιρισμών συγκεντρώνονται στο δευτεροβάθμιο (περιφερειακό) και στο τρίτο βάθμιο (εθνικό) επίπεδο, όπου, εκτός από την αμιγή συνεταιριστική μορφή, χρησιμοποιείται παράλληλα και εταιρική μορφή οργανώσεως ή και συνεργασία με μη συνεταιριστικούς φορείς. Το 1980, οι καθαυτό συνεταιριστικές οργανώσεις απασχολούσαν 107 χιλιάδες υπαλλήλους και είχαν κύκλο εργασιών 140 δισ. γαλλικά φράγκα.

Η **Ιρλανδία** χαρακτηρίζεται από τη γρήγορη ανάπτυξη των αγροτικών συνεταιρισμών χάρη στην καθοδήγηση του Ορατίου Πλάνκετ που αποτέλεσε μια ξεχωριστή συνεταιριστική φυσιογνωμία. Χαρακτηρίζεται επίσης από την οργάνωση της συνεταιριστικής κινήσεως σε δύο επίπεδα (αντί των συνηθισμένων τριών): το τοπικό και το εθνικό επίπεδο. Κύριοι τομείς δράσεως των συνεταιρισμών είναι ο εφοδιασμός των παραγωγών και η επεξεργασία και διάθεση ζωοκομικών προϊόντων, που αποτελούν τα κύρια προϊόντα της χώρας.

Στην **Ιταλία**, ο πρώτος συνεταιρισμός που ιδρύθηκε το 1853 ήταν καταναλωτι-

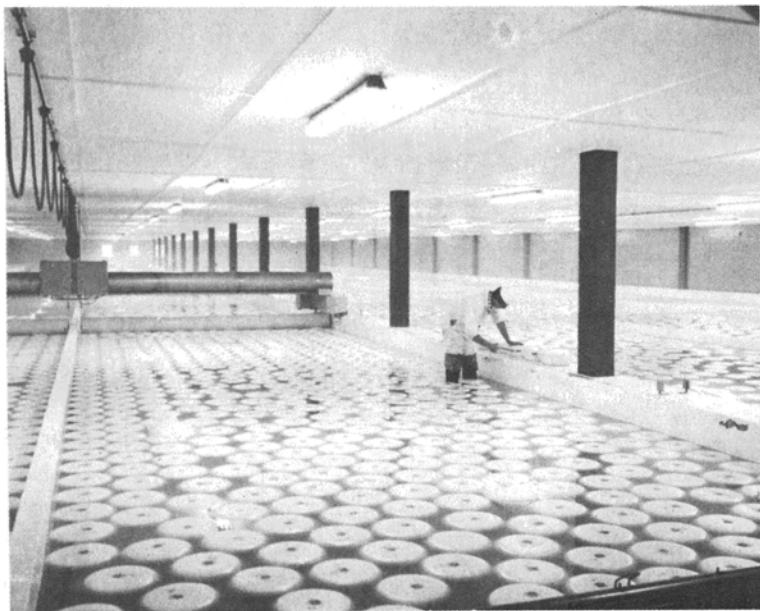
Σχ. 6.2β.
Συνεταιριστικά σιλό στο λιμάνι La Spezia.

Σχ. 6.2γ.
Συνεταιριστική μονάδα παραγωγής φυτοφαρμάκων και πειραματισμού στην περιοχή της Μπολώνιας
(Ιταλία).

κός. Στη συνέχεια αναπτύχθηκαν οι πιστωτικοί συνεταιρισμοί με τις πρωτοβουλίες του Λ. Λουτζάτι και αργότερα οι συνεταιρισμοί αγρεργατών που νοίκιαζαν γη, οι γαλακτοκομικοί και οι αμπελουργικοί.

Από το σύνολο των 126.000 συνεταιρισμών όλων των κλάδων που υπάρχουν στην Ιταλία (το 1981) οι 19.000 είναι αγροτικοί συνεταιρισμοί (σχ. 6.2β και 6.2γ).

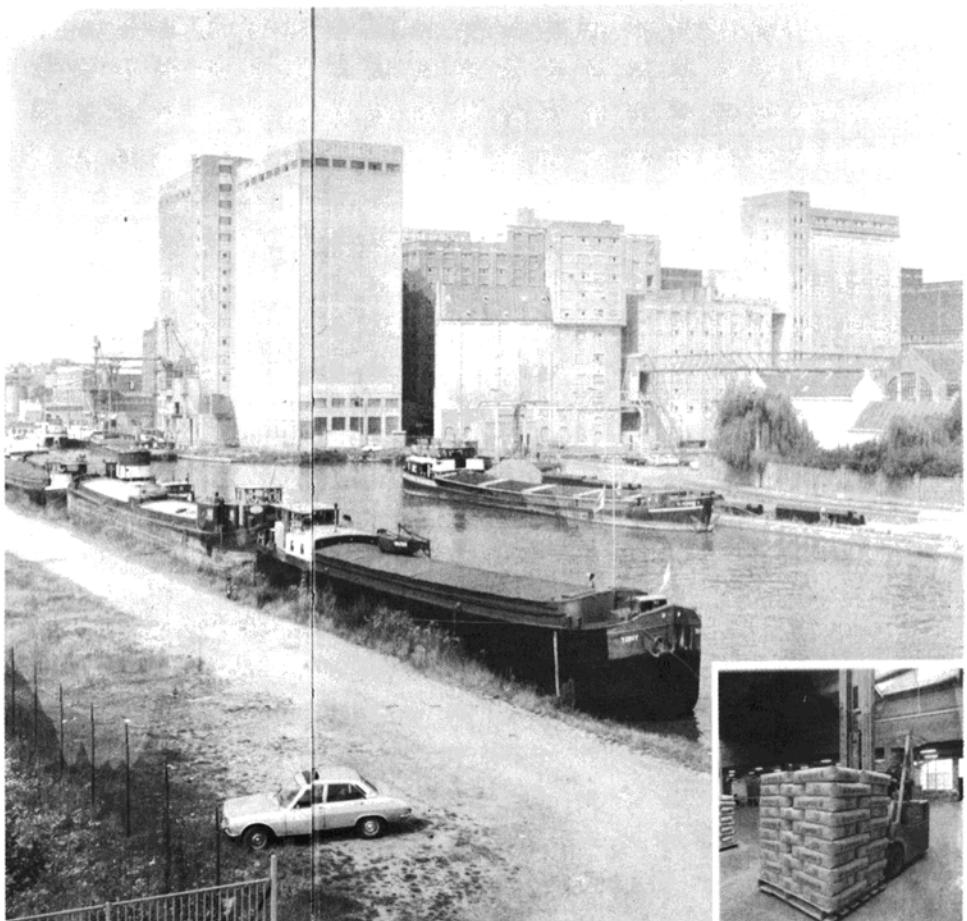
Σχ. 6.26.

Μεγάλη Ολλανδική συνεταιριστική μονάδα παραγωγής τυριού.

Σε εθνικό επίπεδο σχηματίζουν τέσσερις χωριστές οργανώσεις εκπροσωπήσεως, από τις οποίες η μία εκπροσωπεί μόνο αγροτικούς συνεταιρισμούς και οι υπόλοιπες, εκτός από αγροτικούς εκπροσωπούν και συνεταιρισμούς για τουρισμό, ανέγερση κατοικιών, ασφαλίσεις κλπ.

Η **Ολλανδία**, όπως και η Δανία, χαρακτηρίζεται από έντονη ανάπτυξη των αγροτικών συνεταιρισμών, χωρίς να έχει υπάρξει γι' αυτό οποιαδήποτε διάκριση του κράτους μεταξύ συνεταιριστικών και μη συνεταιριστικών επιχειρήσεων. Σχεδόν όλοι οι συνεταιρισμοί στην Ολλανδία είναι απλού σκοπού, οπότε οι παραγωγοί που ενδιαφέρονται να εξυπηρετήσουν πολλές ανάγκες τους μετέχουν σε περισσότερους από ένα συνεταιρισμό. Γι' αυτό κάθε κλάδος συνεταιρισμών καταλήγει σε μία ή περισσότερες κεντρικές οργανώσεις εθνικού επιπέδου. Μια από αυτές είναι η κεντρική συνεταιριστική τράπεζα (Central Rabobank), που είναι η δεύτερη σε μέγεθος τράπεζα της Ολλανδίας και χορηγεί το μεγαλύτερο μέρος των αγροτικών δανείων. Ο σημαντικός ρόλος των αγροτικών συνεταιρισμών της Ολλανδίας μπορεί να εκτιμηθεί από το γεγονός ότι το 55% της συνολικής γεωργικής παραγωγής πωλείται ή μεταποιείται από τους συνεταιρισμούς, πολλοί από τους μεγαλύτερους εξαγωγικούς φορείς είναι συνεταιριστικοί (σχ. 6.26) και ότι στις 200 μεγαλύτερες επιχειρήσεις της χώρας περιλαμβάνονται 18 συνεταιριστικές (στοιχεία 1979).

Το **Βέλγιο**, όπως και η Δανία, δεν έχει ειδική συνεταιριστική νομοθεσία. Για τους συνεταιρισμούς ισχύουν συνήθως οι κανόνες των εταιριών περιορισμένης ευθύνης με ορισμένες εξαιρέσεις. Η δραστηριότητα των αγροτικών συνεταιρι-

Σχ. 6.2ε.

Εγκαταστάσεις δημητριακών των συνεταιρισμών του Βελγίου.

σμών έχει αναπτυχθεί σε όλους τους τομείς και κυρίως στην αγορά εφοδίων, στην πώληση προϊόντων (σχ. 6.2ε) και στην παροχή υπηρεσιών (αγροτική πίστη, ασφάλιση, παροχή εγγυήσεων για δάνεια κλπ.). Η κεντρική συνεταιριστική τράπεζα (CERA) αποτελεί τη μεγαλύτερη ιδιωτική τράπεζα από την άποψη συγκεντρώσεως καταθέσεων.

Το **Λουξεμβούργο** επίσης διαθέτει τράπεζα των αγροτικών συνεταιρισμών, αλλά και ειδική συνεταιριστική νομοθεσία, αν και πολλοί συνεταιρισμοί, για να αποφύγουν τους περιορισμούς που περιέχει, παίρνουν τη νομική μορφή των εμπορικών εταιριών, τηρώντας τους συνεταιριστικούς κανόνες.

Μια συνοπτική εικόνα της δραστηριότητας των συνεταιρισμών της ΕΟΚ στην πώληση γεωργικών προϊόντων, δίνεται για το έτος 1982 στον πίνακα 6.2.1.

Στον πίνακα αυτό δεν περιλαμβάνονται η Ισπανία και η Πορτογαλία, με τις οποίες υπογράφηκε συμφωνία εντάξεως το 1985. Επίσης δεν περιλαμβάνει ορισμένα κύρια μεσογειακά προϊόντα του νότου και ιδίως της Ελλάδας, όπως το κρα-

ΠΙΝΑΚΑΣ 6.2.1
Γεωργικά προϊόντα που πωλήθηκαν μέσω των γεωργικών συνεπαρυφών - 1982.

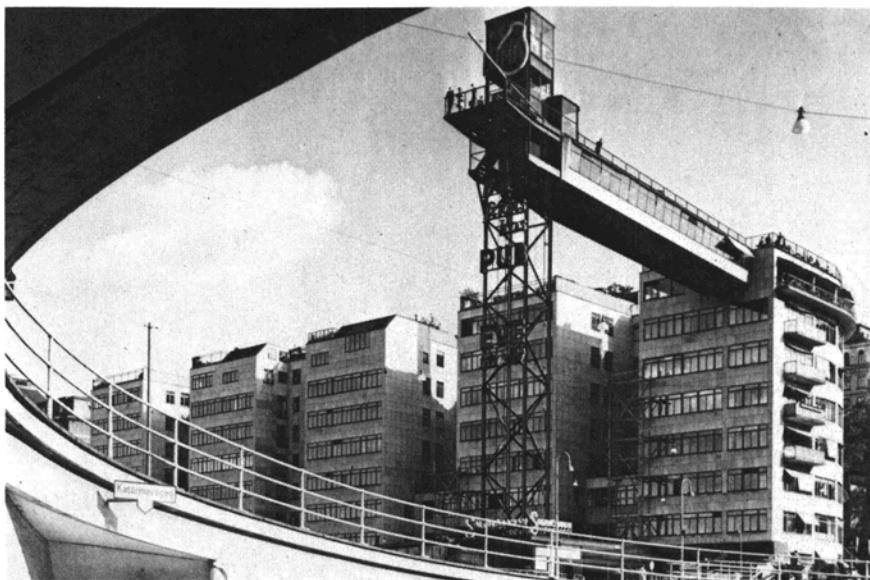
	Γερμανία (1981)	Γαλλία (1981)	Ιταλία	Ολλανδία	Βέλγιο	Λουξεμ- βούργο	Ηνωμένο Βασίλειο (1981)	Ιρλανδία	Δανία (1979)	Ελλάδα (1979)
Χοίριο κρέας	..	64 ⁽¹⁾	..	25	10	±25	13	19	92,4	0,5
Βόειο κρέας	..	21 ⁽¹⁾	..	14	0	±25	10	16	70,8	0,24
Κρέας πούλερικών	..	45.	..	23	0	..	2	33	49,7	16,77
Αυγά	..	25	..	17	0	±10	28	-2-5	67,7	8,74
Γάλα	..	52	..	90	65	86	-	86	88,0	24,80
Ζαχαρότευτλα	..	17 ⁽²⁾	..	62	0	0	14,1	-
Σιγηρά	53	67	..	55-60	15	..	20,2	24	47,2	-
Όλα τα φρούτα	..	42	..	82	52	20	33	1	50,0	11,69
Όλα τα λαχανικά	..	30 ⁽³⁾	..	84	45	..	17	2	50,5	0,7

Πηγή: Επιπροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Γενική Διεύθυνση Γεωργίας.

(1) Συμπεριλαμβάνονται οι ομάδες παραγωγών.

(2) Μεταποιημένα σε ζάχαρη και αλκοόλ.

(3) Οι πατάτες δεν περιλαμβάνονται [μικρές πατάτες για φύτευση 65%. Πατάτες διατηρούμενες και πρώιμες 25%].
Δεν υπάρχουν στοιχεία.

Σχ. 6.2στ.

Το συγκρότημα των κεντρικών κτιρίων της Σουηδικής κινήσεως των καταναλωτικών συνεταιρισμών KF.

σί, οι σταφίδες, τα σύκα, το ελαιόλαδο, το βαμβάκι κλπ.

Από τις εκτός ΕΟΚ χώρες, η **Σουηδία** παρουσιάζει αρκετές ομοιότητες με τη Δανία. Οι καταναλωτικοί συνεταιρισμοί της Σουηδίας, σε αντίθεση με εκείνους της Δανίας που στράφηκαν κυρίως προς τον αγροτικό πληθυσμό, έχουν προσανατολισθεί προς τους κατοίκους των αστικών κέντρων και, ακολουθώντας επιθετική πολιτική για την προστασία των εισοδημάτων των μελών τους, δεν δίστασαν να ακολουθήσουν πολιτική όμοια με των ιδιωτικών επιχειρήσεων όταν οι καταναλωτές αποτελούσαν αντικείμενο εκμεταλλεύσεως.

Διεθνής είναι η αναγνώριση της επιτυχίας της Σουηδικής συνεταιριστικής κινήσεως που έχει αναπτυχθεί με τη μορφή τόσο των καταναλωτικών συνεταιρισμών (σχ. 6.2στ) όσο και των αγροτικών. Επικεφαλής των καταναλωτικών συνεταιρισμών βρίσκεται η KF (Kooperativa Forbundet) που ιδρύθηκε το 1899, με αυστηρή τήρηση των αρχών του Ροτστέιλ τόσο για την ίδια όσο και για τα μέλη της. Με τη δράση της κατόρθωσε να επιβληθεί και να υποκαταστήσει διαφόρων ειδών καρτέλ (δηλ. συμφωνίες εμπορικών επιχειρήσεων να μην ανταγωνίζονται μεταξύ τους, ώστε συλλογικά να επικρατούν στην αγορά και να καθορίζουν τις τιμές) όπως της μαργαρίνης, των αλευρομύλων, ακόμη και των ηλεκτρικών λυχνιών, για τις οποίες συνεργάσθηκε με συνεταιρισμούς άλλων Σκανδιναβικών χωρών, πετυχαίνοντας σοβαρή μείωση των τιμών. Ένα πλήθος προϊόντων που διαθέτουν οι καταναλωτικοί συνεταιρισμοί, παράγονται σε συνεταιριστικές βιομηχανικές μονάδες. Σε πολλές δραστηριότητες γεωργικής σημασίας (π.χ. παραγωγή λιπασμάτων), η KF συνεργάζεται με τους γεωργικούς συνεταιρισμούς (σχ. 6.2ζ).

Σχ. 6.2ζ.

Κεντρικά γραφεία της ασφαλιστικής εταιρίας Folksam των Σουηδικών συνεταιρισμών.

Μέσω των αγροτικών συνεταιρισμών διακινείται χονδρικά το 80% των γεωργικών προϊόντων (99% των γαλακτοκομικών, 73% των αυγών και των πουλερικών). Το 70% των λιπασμάτων και των ζωτροφών που χρησιμοποιούν οι Σουηδοί αγρότες διακινούνται επίσης από τους συνεταιρισμούς.

Χαρακτηριστικό της αγροτικής συνεταιριστικής κινήσεως της Σουηδίας είναι ότι η κορυφαία τους οργάνωση, η Ομοσπονδία των Σουηδών Αγροτών (LRF) αποτελεί κοινή οργάνωση για τα συνεταιριστικά και τα επαγγελματικά θέματα. Οι δύο χωριστές οργανώσεις που προϋπήρχαν, συγχωνεύθηκαν σε μια το 1970.

Τόσο οι καταναλωτικοί όσο και οι αγροτικοί συνεταιρισμοί της Σουηδίας παρουσιάζουν πλούσιο εκπαιδευτικό και ερευνητικό έργο. Διατηρούν σχολές, οργανώνουν σεμινάρια, εκδίδουν περιοδικά και βιβλία στις δικές τους εγκαστάσεις. Ιδιαίτερη σημασία για τον έντονο συνεταιριστικό χαρακτήρα των δραστηριοτήτων τους έχει η συμβολή τους στη διεθνή συνεταιριστική ανάπτυξη. Από κοινού η KF, η LRF και η Εθνική Συνεταιριστική Ένωση Πετρελαιοειδών (OK) έχουν συστήσει το Σουηδικό Συνεταιριστικό Κέντρο (SCC), με το οποίο χορηγούν συνεταιριστική βοήθεια σε αναπτυσσόμενες χώρες.

Η **Νορβηγία** είναι μια ακόμη από τις χώρες που δεν έχουν θεσπίσει ειδικό νόμο για τους συνεταιρισμούς. Οι συνεταιρισμοί χρησιμοποιούν τη νομοθεσία για τις εταιρίες περιορισμένης ευθύνης και είναι ελεύθεροι να καθορίζουν τις διατάξεις του καταστατικού τους. Κατ' έξαρτηση, ρυθμίζονται με νόμο τα θέματα εμπορίας

γεωργικών προϊόντων από τους συνεταιρισμούς και τα θέματα των αλιευτικών συνεταιρισμών. Η ευνοϊκή νομοθεσία για τους αλιευτικούς συνεταιρισμούς οδήγησε στην ανάπτυξή τους. Υπάρχουν περίπου 800 συνεταιρισμοί με 30.000 μέλη που διαχειρίζονται το 95% των αλιευμάτων με δικά τους αλιευτικά μέσα και μέσα μεταποίησεως και συντηρήσεώς τους.

Οι γεωργικοί συνεταιρισμοί της Νορβηγίας διαχειρίζονται περίπου το 70% - 80% των παραγομένων γεωργικών προϊόντων ενώ οι καταναλωτικοί έχουν στα χέρια τους το 30% του συνολικού λιανικού εμπορίου της χώρας.

Σε αντίθεση με τις άλλες Σκανδιναβικές και γενικότερα τις ευρωπαϊκές χώρες, οι συγχωνεύσεις συνεταιρισμών για τη δημιουργία μεγαλυτέρων υπήρξαν περιορισμένες στη Νορβηγία, εξαιτίας της γεωγραφικής διαμορφώσεως της χώρας και της διασποράς του πληθυσμού σε μικρούς οικισμούς.

Ένας σημαντικός ρόλος που ανέλαβαν οι συνεταιρισμοί τα τελευταία χρόνια σε συνεργασία με την κυβέρνηση της χώρας, είναι η παρέμβασή τους στην αγορά, για τη ρύθμιση των τιμών των αγροτικών προϊόντων, ώστε να είναι ομαλή η εξέλιξη τους. Η κυβέρνηση ανέλαβε τη δέσμευση να απαγορεύει την εισαγωγή προϊόντων των οποίων οι τιμές εξελίσσονται ομαλά, ενώ διατηρεί το δικαίωμα να απελευθερώσει τις εισαγωγές, αν οι τιμές ξεπέρασουν ορισμένα όρια.

Στη Νορβηγία, όπως και στη Σουηδία, η κορυφαία οργάνωση είναι ενιαία για τα επαγγελματικά και τα συνεταιριστικά θέματα και πρόχλθε από συγχώνευση, το 1981, των δυο χωριστών ως τότε οργανώσεων. Σε αναλογία με τη Σουηδία επίσης, οι συνεταιρισμοί της Νορβηγίας ενισχύουν, μέσω ειδικού φορέα, προγράμματα συνεταιριστικής αναπτύξεως σε αναπτυσσόμενες χώρες.

Ως παγκόσμιο φαινόμενο που δεν περιορίζεται από τη μορφή του κοινωνικοο-κονομικού καθεστώτος των επιμέρους χωρών, οι συνεταιρισμοί έχουν σημειώσει σημαντική ανάπτυξη και στις χώρες με κεντρικά σχεδιασμένη οικονομία. Στις περιπτώσεις αυτές των σοσιαλιστικών χωρών ο συνεταιριστικός θεσμός είναι κατοχυρωμένος με συνταγματικές διατάξεις ως αναπόσπαστο στοιχείο της εθνικά σχεδιασμένης οικονομίας, που αναπτύσσεται σε στενή διασύνδεση με το κράτος, με την εφαρμογή των νόμων που ισχύουν. Στις χώρες αυτές οι συνεταιρισμοί έχουν την άμεση κρατική υποστήριξη, γιατί θεωρούνται ότι συνιστούν έναν από τους προσφορότερους τρόπους προωθήσεως των κοινωνικών, οικονομικών και πολιτικών στόχων του κράτους.

Η στενή διασύνδεση συνεταιρισμών και κράτους είναι αποτέλεσμα της δομής του συστήματος, στο οποίο τα μέσα παραγωγής ανήκουν στο κράτος ή σε συλλογικούς φορείς, όπως οι συνεταιρισμοί. Για παράδειγμα, ο συνεταιρισμός αγοράζει από κρατικές επιχειρήσεις τα βιομηχανικά προϊόντα που προμηθεύει στα μέλη του και πωλεί στο κράτος το μεγαλύτερο μέρος των αγροτικών προϊόντων που παράγει. Κρατικοί φορείς εκτελούν τις μεταφορές για τους συνεταιρισμούς, κρατικές τράπεζες χορηγούν τις αναγκαίες πιστώσεις κ.ο.κ. Στα πλαίσια του γενικού σχεδιασμού υπάγεται και ο καθορισμός του παραγωγικού προσανατολισμού του συνεταιρισμού. Ο συνεταιρισμός αναλαμβάνει την εφαρμογή ενός μέρους του γενικού προγράμματος, στην κατάρτιση του οποίου συμμετέχει μέσω των εκπροσώπων του, ενεργεί τις επενδύσεις που προβλέπονται από το πρόγραμμα και είναι υπεύθυνος για τη διαχείριση των υποθέσεων του, ώστε να φθάσει ή και να ξεπέρασει τους στόχους του προγράμματος προς όφελος των μελών του. Στα πλαίσια αυτά έ-

χει τη δυνατότητα να αναλάβει ορισμένες πρωτοβουλίες και να αξιοποιήσει παρεχόμενα κίνητρα.

Το οικονομικό σύστημα των σοσιαλιστικών χωρών στηρίζεται στην κοινωνικοποιημένη ιδιοκτησία των μέσων παραγωγής, με τη μορφή της κρατικής (δημόσιας) και της συνεταιριστικής ιδιοκτησίας. Αυτές οι δυο μορφές ιδιοκτησίας θεωρούνται ότι διαφέρουν ως προς το επίπεδο κοινωνικοποίησεως των μέσων παραγωγής, ως προς τον τρόπο σχηματισμού του κεφαλαίου και ως προς τις μεθόδους διοικήσεως. Υποστηρίζεται μάλιστα ότι όσοι οι σοσιαλιστικές χώρες προχωρούν προς τον κομμουνισμό, η συνεταιριστική περιουσία θα προχωρεί προς τη μετατροπή της σε κρατική περιουσία.

Στη διαδικασία αναπτύξεως των συνεταιρισμών στις σοσιαλιστικές χώρες, διακρίνονται τέσσερις βασικοί τύποι συνεταιρισμών παραγωγής, που διαφέρουν ως προς το βαθμό κοινωνικοποίησεως των μέσων παραγωγής και της εργασίας.

Ο πρώτος τύπος, με το συνεταιρισμό των αγροτών για την από κοινού καλλιέργεια της γης, της οποίας είναι ιδιοκτήτες, θεωρείται η απλούστερη μορφή συνεταιρισμού. Ο δεύτερος τύπος χαρακτηρίζεται από την κοινωνικοποίηση ενός μόνο μέρους των βασικών μέσων παραγωγής, με εξαίρεση τη γη, που, αν και χρησιμοποιείται από κοινού, παραμένει στην ιδιοκτησία των μελών. Ο τρίτος τύπος περιλαμβάνει τη συνεισφορά της γης, των παραγωγικών ζώων και των άλλων μέσων παραγωγής στο συνεταιρισμό.

Στους τρεις αυτούς τύπους συνεταιρισμού το εισόδημα που παράγει η συνεταιριστική εκμετάλλευση διανέμεται στα μέλη ανάλογα με την έκταση και την ποιότητα της εισφερόμενης γης (που βαίνει μειούμενο από τον πρώτο προς τον τρίτο τύπο) και ανάλογα με την εισφερόμενη εργασία (που αυξάνει από τον πρώτο προς τον τρίτο τύπο).

Ο τέταρτος τύπος χαρακτηρίζεται από την πλήρη κοινωνικοποίηση της γης, όλων των βασικών μέσων παραγωγής και της εργασίας, με αποτέλεσμα τη διανομή του εισοδήματος μόνο ανάλογα με την ποσότητα και την ποιότητα της προσφερόμενης από τα μέλη εργασίας.

Διάφορες μεταβατικές μορφές συνεταιρισμών που χρησιμοποιούν σε διαφορετικούς συνδυασμούς τα χαρακτηριστικά των προαναφερομένων τύπων έχουν χρησιμοποιηθεί και χρησιμοποιούνται ακόμη σε σοσιαλιστικές χώρες. Ο τέταρτος τύπος έχει αρκετά πρωθηθεί στις περισσότερες από αυτές. Η συνοπτική αναφορά στη συνέχεια, σε ορισμένες από τις χώρες αυτές, δίνει μια εικόνα της σύγχρονης συνεταιριστικής τους αναπτύξεως.

Στη **Σοβιετική Ένωση** οι καταναλωτικοί συνεταιρισμοί έχουν ευρύτατα διαδοθεί. Υπάρχουν 7000 συνεταιρισμοί με 60 εκατομμύρια μέλη και 370 χιλιάδες καταστήματα καταναλωτικών ειδών. Ένα μέρος των ειδών που διαθέτουν τα παράγοντα σε δικές τους μεταποιητικές μονάδες. Στις εργασίες τους το 1980 απασχολούσαν συνολικά 3 εκατομ. άτομα. Έργο τους είναι ο εφοδιασμός των καταναλωτών τόσο στις πόλεις όσο και στις αγροτικές περιοχές, για τις οποίες χρησιμοποιούν κινητά καταστήματα. Με τις εργασίες τους καλύπτουν περίπου το ένα τρίτο των αναγκών του πληθυσμού της χώρας, που το 1980 ξεπερνούσε τα 260 εκατ. άτομα. Έργο τους είναι επίσης η παρασκευή φαγητών. Στο έργο τους αυτό καλύπτουν περίπου το μισό του πληθυσμού της χώρας.

Η γεωργική παραγωγή της Σοβιετικής Ένωσεως στηρίζεται στις συνεταιριστικές

εκμεταλλεύσεις (κολλεκτίβες) και στις κρατικές εκμεταλλεύσεις. Μια μέση συνεταιριστική εκμετάλλευση αποτελείται από 67.000 στρέμματα γης, από 4600 κεφάλια ζώων, 40 τρακτέρ, 11 θεριζοαλωνιστικές μηχανές και 19 φορτηγά αυτοκίνητα. Υπάρχουν 27.000 τέτοιες εκμεταλλεύσεις που παράγουν το 60% της συνολικής γεωργικής παραγωγής. Τα παραγόμενα προιόντα τα πωλούν στο κράτος, σύμφωνα με το καθορισμένο πρόγραμμα, σε καθορισμένες τιμές.

Παράλληλα, υπάρχουν 20.000 κρατικές εκμεταλλεύσεις και καθεμιά τους έχει κατά μέσο όρο έκταση 190.000 στρέμμάτων. Το 3% περίπου της γεωργικής γης αποτελεί οικογενειακά αγροτεμάχια, που καλλιεργούνται ιδιωτικά από αγρότες ή εργάτες. Το μέσο μέγεθός τους είναι 5 στρέμματα. Σ' αυτά, με την εντατική εκμετάλλευσή τους, παράγεται περίπου το $\frac{1}{3}$ του όλου κρέατος, του γάλακτος και των λαχανικών.

Η γη, τόσο των κρατικών (σοβχόζ) όσο και των συνεταιριστικών (κολχόζ) εκμεταλλεύσεων ανήκει στο κράτος. Στις συνεταιριστικές εκμεταλλεύσεις έχει γίνει παραχώρηση της χρήσεως της γης επ' αόριστο και σ' αυτές απασχολούνται περίπου 15 εκατομμύρια άτομα.

Στο πλήθος των δραστηριοτήτων που έχουν αναλάβει οι συνεταιρισμοί στη Σοβιετική Ένωση, πρέπει να αναφερθούν επίσης οι κατασκευαστικοί οργανισμοί που διαθέτουν για τις ανάγκες τους (περίπου 4000 οικοδομικοί οργανισμοί και ίνστιτούτα σχεδιασμού επενδύσεων), τα κέντρα διακοπών και αναψυχής, βιβλιοθήκες, γυμναστήρια κλπ., καθώς και η εκπαίδευση των στελεχών τους για την οποία υπάρχουν 7 συνεταιριστικά ίνστιτούτα και 127 ειδικά σχολεία μέσης εκπαίδευσεως.

Στην **Τσεχοσλοβακία** οι αγροτικοί συνεταιρισμοί καλλιεργούν περισσότερο από το 70% των καλλιεργήσιμων εκτάσεων της χώρας. Ευρεία διάδοση έχουν επίσης οι καταναλωτικοί συνεταιρισμοί, οι παραγωγικοί και οι συνεταιρισμοί κατοικίας. Όλοι μαζί αριθμούν περίπου 3,5 εκατομ. μέλη. Η συμμετοχή των συνεταιρισμών στο λιανικό εμπόριο ξεπερνά το 25%, των παραγωγικών συνεταιρισμών βιομηχανικών προϊόντων ανέρχεται σε 40% και στην οικοδόμηση κατοικιών σε 30%.

Η γεωργία της σημερινής Τσεχοσλοβακίας στηρίζεται σε μεγάλο βαθμό στις συνεταιριστικές εκμεταλλεύσεις κολλεκτιβικής μορφής, στις οποίες η γη αποτελεί ιδιοκτησία του συνεταιρισμού ή του κράτους. Υπάρχουν περίπου 2700 τέτοιες εκμεταλλεύσεις με μέση έκταση καλλιεργήσιμης γης, για κάθε μια, περίπου 15.000 στρέμματα. Υπάρχουν επίσης 250 κρατικές εκμεταλλεύσεις με μέση έκταση 57.000 στρέμματα.

Η διαδικασία του σοσιαλιστικού μετασχηματισμού στη γεωργία, δηλαδή της στροφής της γεωργίας από τις μικρές ιδιωτικές στις μεγάλες συνεταιριστικές και κρατικές εκμεταλλεύσεις, ξεκίνησε στην Τσεχοσλοβακία το 1949 και προχώρησε σταδιακά. Κατά το έτος αυτό υπήρχαν μόνο 56 αγροτικοί συνεταιρισμοί παραγωγής, στους οποίους τα μέλη είχαν καταργήσει τα όρια των εκμεταλλεύσεών τους και καλλιεργούσαν από κοινού. Η διαρθρωτική εξέλιξη κατά τα επόμενα χρόνια συντελέσθηκε με τη χορήγηση σοβαρών ενισχύσεων του κράτους στους συνεταιρισμούς, με τη μορφή επιδοτήσεων ειδικών στελεχών για την οργάνωση της παραγωγής, βραχυπροθέσμων και μακροπροθέσμων δανείων, καθώς και μη επιστρεπτέων οικονομικών ενισχύσεων. Η πορεία του μετασχηματισμού αντιστοιχεί

προς τους ακόλουθους τύπους συνεταιρισμών, που σταδιακά παραχωρούσε ο ένας τη θέση του στον επόμενο:

- Τύπος 1: Εκτέλεση των εργασιών συλλογικά, χωρίς συνένωση των εκμεταλλεύσεων. Ατομική διαχείριση από κάθε παραγωγό της παραγωγής του.
- Τύπος 2: Κοινή παραγωγή σε συνενωμένα αγροτεμάχια, κοινή εργασία κατά ομάδες με βάση κοινό πρόγραμμα. Κατανομή της παραγωγής στα μέλη, ανάλογα με την έκταση που πρόσφερε το καθένα στη συνένωση.
- Τύπος 3: Πλήρης συγχώνευση στη φυτική και ζωική παραγωγή. Χορήγηση στα μέλη μικρών αγροτεμαχίων για οικογενειακή παραγωγή. Αποζημίωση των μελών για την προσφερόμενη στο συνεταιρισμό εργασία και για τη γη που πρόσφερε το καθένα στη συγχώνευση.
- Τύπος 4: Πλήρης συγχώνευση των εκμεταλλεύσεων και κατάργηση της αποζημίωσεως για τη γη που προσφέρθηκε. Άμοιβή των μελών με βάση την ποσότητα και την ποιότητα της εργασίας τους, που προσφέρουν στο συνεταιρισμό.

Το εισόδημα που παράγεται από τα μικρά ιδιωτικά αγροτεμάχια αποτελεί πρόσθετο ιδιωτικό εισόδημα των μελών. Η έκταση των αγροτεμαχίων αυτών κυμαίνεται μεταξύ 2,5 και 5 στρεμμάτων (ανάλογα με την ποιότητα της γης) κατά μέλος. Τα προϊόντα αυτών των αγροτεμαχίων αγοράζονται από τους συνεταιρισμούς. Από αυτά είχε καλυφθεί, το 1978, το 25% των συνολικών αγορών κρέατος και το 30% του γάλακτος.

Στη **Βουλγαρία**, ο πρώτος συνεταιρισμός σύγχρονης μορφής ιδρύθηκε το 1890 και το 1907 ψηφίσθηκε ο πρώτος νόμος για τους συνεταιρισμούς. Η διάδοση των συνεταιρισμών υπήρξε γρήγορη. Ιδρύθηκαν πιστωτικοί, γεωργικοί, καταναλωτικοί και βιοτεχνικοί συνεταιρισμοί, καθώς και ενώσεις τους και κεντρική συνεταιριστική οργάνωση. Ιδρύθηκαν επίσης συνεταιριστικές τράπεζες. Πριν από το δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο είχε αρχίσει και η ίδρυση συνεταιρισμών από κοινού παραγωγής.

Ο σοσιαλιστικός προσανατολισμός της χώρας μετά το 1944 οδήγησε στην προώθηση συλλογικών και κρατικών μορφών γεωργικής εκμεταλλεύσεως στη γεωργία. Η σταδιακή αυτή διαδικασία μετασχηματισμού στη γεωργία προς την κοινωνικοποίηση της γης ήταν εναρμονισμένη με την ψυχολογία του μικροαγρότη και ιδιοκτήτη της γης, που ήταν προσκολλημένος στην ιδιοκτησία της γης του. Η προώθηση αναπτύξεως των συνεταιρισμών, με κίνητρα που χορηγούσε το κράτος, οδήγησε στη συμμετοχή του μεγαλύτερου μέρους των αγροτών σ' αυτούς. Η μορφή των παραγωγικών συνεταιρισμών που προωθήθηκε σήμαινε τη συνένωση των μικρών ιδιοκτησιών, χωρίς να θίγεται το δικαίωμα ιδιοκτησίας. Το εισόδημα από την κοινή εκμετάλλευση μοιραζόταν στα μέλη ανάλογα με τη γη που είχαν εισφέρει και ανάλογα με την εργασία τους στην κοινή εκμετάλλευση. Κατά τη δεκαετία 1950-60 το μέρος του εισοδήματος που αντιστοιχούσε στην εισφορά γης μειώθηκε σταδιακά μέχρι που μηδενίσθηκε. Έτσι η ιδιοκτησία της γης αποσυνδέθηκε από οποιαδήποτε οικονομική σημασία και πραγματοποιήθηκε η κοινωνικοποίηση της γης.

Η αγροτική παραγωγή της χώρας στηρίζεται σήμερα στους αγροτικούς παρα-

γωγικούς συνεταιρισμούς, που αποτελούν μεγάλα αγροτοβιομηχανικά συγκροτήματα. Σε περιφερειακό επίπεδο έχουν συσταθεί αγροτοβιομηχανικές ενώσεις και σε εθνικό επίπεδο η Εθνική Αγροτοβιομηχανική Ένωση. Οι αγροτοβιομηχανικοί συνεταιρισμοί κατέχουν το 70% της καλλιεργήσιμης γης της χώρας. Η δράση τους δεν περιορίζεται στην παραγωγή, αλλά επεκτείνεται και στην επεξεργασία των αγροτικών προϊόντων. Κατά το 1980 υπήρχαν 160 αγροτοβιομηχανικά συγκροτήματα. Ένα τυπικό αγροτοβιομηχανικό συγκρότημα έχει έκταση γύρω στα 300.000 στρέμματα και εργάζονται σ' αυτό περίπου 6000 μέλη. Η συνολική ενιαία έκταση υποδιαιρείται σε μεγάλα συμπαγή κομμάτια. Η επιλογή των κλάδων παραγωγής γίνεται ανάλογα με τις επικρατούσες συνθήκες και τις κατευθύνσεις του προγράμματος.

Σημαντικός είναι επίσης ο ρόλος των καταναλωτικών συνεταιρισμών, που συγκεντρώνουν περισσότερα από 2 εκατομ. μέλη και διαχειρίζονται το 33% του συνόλου του λιανικού εμπορίου. Με τις βιομηχανικές επιχειρήσεις τους, παράγουν σχεδόν το σύνολο των μη αλκοολούχων ποτών, το 70% των γλυκισμάτων και το 56% του ψωμιού.

Διαφορετική δομή έχει η συνεταιριστική κίνηση της **Πολωνίας**, όπου έχουν αναπτυχθεί πολλές κατηγορίες συνεταιρισμών, όπως:

- Καταναλωτικοί συνεταιρισμοί.
- Παραγωγικοί συνεταιρισμοί εργατών.
- Οικοδομικοί συνεταιρισμοί.
- Χειροτεχνικοί συνεταιρισμοί.
- Αγροτικοί συνεταιρισμοί αυτοβοήθειας.
- Αγροτικοί συνεταιρισμοί από κοινού παραγωγής.
- Συνεταιρισμοί κοινής χρήσεως μηχανημάτων.
- Συνεταιριστικές τράπεζες.

Σύμφωνα με στοιχεία του 1978, οι καταναλωτικοί συνεταιρισμοί έχαν 3 εκατομ. μέλη και διέθεταν 30 χιλ. καταστήματα λιανικής διαθέσεως καταναλωτικών ειδών. Διέθεταν επίσης 10 χιλ. εστιατόρια και 2700 εγκαταστάσεις παραγωγής ειδών διατροφής (φούρνους, ζαχαροπλαστεία, μονάδες επεξεργασίας κρέατος, παραγωγής ποτών κλπ.). Κεντρική οργάνωση των καταναλωτικών συνεταιρισμών είναι η SPOLEM, που με τα μέλη της απασχολούσαν στις εγκαταστάσεις τους περισσότερα από 400.000 άτομα.

Οι παραγωγικοί συνεταιρισμοί εργατών δραστηριοποιούνται σε κάθε σχεδόν μορφή βιομηχανικής ή βιοτεχνικής παραγωγής και στην προσφορά υπηρεσιών. Η κατασκευή μέσων μεταφοράς, ειδών ηλεκτρισμού, χημικών προϊόντων, υλικών κατασκευών κλπ., καθώς και υπηρεσίες όπως καθαριστήρια, τουριστικές υπηρεσίες κλπ. περιλαμβάνονται στα αντικείμενά τους. Το 1980 λειτουργούσαν 1640 παραγωγικοί συνεταιρισμοί εργατών με 670.000 μέλη. Σ' αυτή την κατηγορία υπάγονται και οι συνεταιρισμοί των αναπήρων, στους οποίους υπάγονται τα 70% των αναπήρων της χώρας, καθώς και οι συνεταιρισμοί λαϊκής τέχνης.

Ιδιαίτερης σημασίας είναι οι οικοδομικοί συνεταιρισμοί. Έχουν 2,3 εκατ. μέλη και κατασκευάζουν το 65% περίπου των κατοικιών στις πόλεις.

Η διάρθρωση της γεωργίας της Πολωνίας διαφέρει από εκείνη των σοσιαλιστικών χωρών που προαναφέρθηκαν. Το μεγαλύτερο μέρος της γεωργικής γης (το

76% κατά το 1978) ανήκει σε ατομικές γεωργικές εκμεταλλεύσεις, το 5% σε συνεταιριστικές εκμεταλλεύσεις κοινής παραγωγής και το 19% σε κρατικές γεωργικές εκμεταλλεύσεις. Υπάρχουν περίπου 2,7 εκατομ. οικογενειακές και περίπου 2000 συνεταιριστικές εκμεταλλεύσεις. Οι οικογενειακές εκμεταλλεύσεις έχουν συστήσει τους υπάρχοντες περίπου 1700 αγροτικούς συνεταιρισμούς αυτοβοήθειας, έργο των οποίων είναι η προμήθεια όλων των αναγκαίων εφοδίων και η διάθεση των προϊόντων τους. Για την προμήθεια των εφοδίων και τη διάθεση των προϊόντων υπογράφονται συμφωνητικά μεταξύ συνεταιρισμού και μελών. Μη μέλη μπορούν να εξυπηρετηθούν αφού πρώτα καλυφθούν οι ανάγκες των μελών. Οι συνεταιρισμοί αυτοί διαθέτουν και μεταποιητικές μονάδες καθώς και πρατήρια διαθέσεως καταναλωτικών αγαθών στον αγροτικό πληθυσμό.

Στους συνεταιρισμούς από κοινού παραγωγής γίνεται συλλογική εκμετάλλευση της γης ή εκτροφή ζώων ή μεταποίηση προϊόντων. Το παραγόμενο συλλογικό εισόδημα διατίθεται κατά ένα μέρος για την επέκταση των εργασιών του συνεταιρισμού και το υπόλοιπο διανέμεται μεταξύ των μελών, ανάλογα με την εργασία και τη γη ή το κεφάλαιο που πρόσφεραν.

Για την αγροτική πίστη λειτουργούν 1600 συνεταιριστικές τράπεζες κάτω από την καθοδήγηση κεντρικής τράπεζας, που αποτελεί μικτό φορέα κράτους και συνεταιρισμών, διατηρεί ένα υποκατάστημα κατά νομό και διορίζει τους διευθυντές τραπεζικών εργασιών των συνεταιριστικών τραπέζων.

Τέλος, αξίζει να σημειωθεί ότι το σύνολο των μελών των συνεταιρισμών ανέρχεται σε 12 εκατομμύρια (πληθυσμός της χώρας 35 εκατομ.) και ότι μεταξύ της πληθώρας των λοιπών δραστηριοτήτων των συνεταιρισμών περιλαμβάνονται η υποστήριξη των σχολικών συνεταιρισμών (11.000 σχολικοί συνεταιρισμοί με 1,3 εκατομ. μέλη το 1975) και η λειτουργία βιβλιοθηκών (5000 βιβλιοθήκες υπήρχαν σε χωριά και πόλεις το 1975).

Στην **Ουγγαρία** έχει επίσης αναπτυχθεί πολύμορφη συνεταιριστική δραστηριότητα. Οι συνεταιρισμοί αριθμούν 4,5 εκατομ. μέλη (πληθυσμός της χώρας 10 εκατομ.), που, αν αφαιρεθούν οι συμμετοχές σε περισσότερους από ένα συνεταιρισμούς, ισοδυναμούν με 2 εκατομ. άτομα (20% του πληθυσμού). Ιδιαίτερης σημασίας για τη χώρα είναι οι αγροτικοί συνεταιρισμοί, από τους οποίους καλλιεργείται το 78% της γεωργικής γης. Στη χώρα υπάρχουν 1370 συνεταιριστικές εκμεταλλεύσεις κολλεκτιβικής μορφής, στις οποίες απασχολούνται τα 3/4 των εργαζομένων στη γεωργία. Η μέση έκταση μιας συνεταιριστικής εκμεταλλεύσεως είναι 42.000 στρέμματα, ενώ η μεγαλύτερη από αυτές καλύπτει 200.000 στρέμματα. Με τις μεγάλες αυτές συνεταιριστικές εκμεταλλεύσεις συνδέονται και τα μικρά οικογενειακά αγροτεμάχια, που έχουν παραχωρηθεί στα μέλη ή σε εργάτες ή συνταξιούχους για ιδιωτική αξιοποίηση. Οι συνεταιριστικές εκμεταλλεύσεις κοινής παραγωγής προμηθεύουν τα αναγκαία εφόδια στους καλλιεργητές των μικρών αγροτεμαχίων (ή εκτροφείς ζώων) και αγοράζουν από αυτούς το μεγαλύτερο μέρος της παραγωγής τους. Από το 1977 δόθηκε η δυνατότητα στις συνεταιριστικές εκμεταλλεύσεις να παραχωρούν επιπρόσθετα 10 στρέμματα (εκτός από τα 5 που ίσχυε ως τότε) στους καλλιεργητές μικρών αγροτεμαχίων σε οικογενειακή βάση, ειδικά για την παραγωγή λαχανικών, ώστε να συμπληρωθούν οι ανάγκες της χώρας.

Παράλληλα προς τις μεγάλες συνεταιριστικές εκμεταλλεύσεις από κοινού παρα-

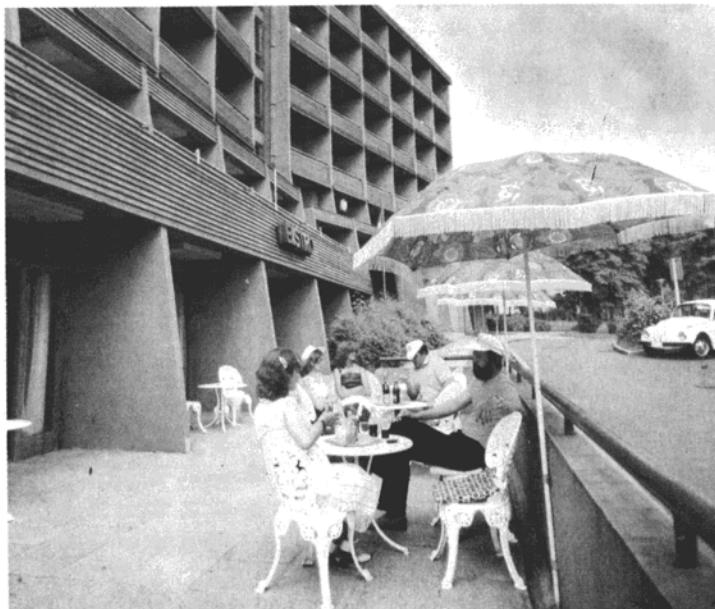
γωγής, υπάρχουν και μικρές «ειδικές ομάδες», που λειτουργούν στα πλαίσια καταναλωτικών συνεταιρισμών ή συνεταιρισμών άλλου είδους και με ποικιλία εντάσεως συνεργασίας ασχολούνται με τη γεωργική παραγωγή. Κατά το 1980 υπήρχαν περίπου 2500 τέτοιες ομάδες. Τα προϊόντα τους αγοράζονται συνήθως από τις συνεταιριστικές εκμεταλλεύσεις.

Το 15% της γεωργικής γης το διαχειρίζονται κρατικές γεωργικές εκμεταλλεύσεις, με μέσο μέγεθος 70.000 στρέμματα.

Μια από τις πρόσφατες εξελίξεις στην Ουγγαρία είναι η δημιουργία αγροτοβιομηχανικών ενώσεων με τη συνεργασία συνεταιριστικών και κρατικών εκμεταλλεύσεων, καθώς και κρατικών βιομηχανικών και εμπορικών επιχειρήσεων, με σκοπό την κοινή δραστηριοποίηση σε τομείς που είναι ασύμφορο να αναληφθούν από έναν από τους εταίρους. Μία από τις ενώσεις αυτές καλύπτει έκταση πάνω από ένα εκατομμύριο στρέμματα. Η τάση αυτή για μεγέθυνση δεν σημαίνει ότι παραβλέπεται η σημασία των οικογενειακών αγροτεμαχίων, από τα οποία προέρχεται το ένα τρίτο της γεωργικής παραγωγής και τα οποία ανέρχονται σε 750.000.

Στην Ουγγαρία υπάρχουν 900 βιομηχανικοί συνεταιρισμοί, που συνεργάζονται με τις μεγάλες κρατικές βιομηχανικές επιχειρήσεις, παράγοντας ανταλλακτικά ή άλλα βιομηχανικά προϊόντα. Ιδιαίτερα σημαντική είναι η προσφορά τους στην παραγωγή ενδυμάτων, υποδημάτων, γουναρικών και επίπλων.

Οι καταναλωτικοί συνεταιρισμοί ανέρχονται σε 288 με 1,5 εκατομ. μέλη. Διαχειρίζονται 72 πολυκαταστήματα και περίπου 400 σούπερ - μάρκετς, εστιατόρια κλπ (σχ. 6.2η).

Σχ. 6.2η.
Ξενοδοχείο των συνεταιρισμών στην Ουγγαρία.

Οι αποταμιευτικοί συνεταιρισμοί είναι 296 και συγκεντρώνουν το 13% των καταθέσεων της χώρας. Τέλος υπάρχουν 320 οικοδομικοί συνεταιρισμοί για την κατασκευή διαμερισμάτων για τα μέλη τους και 950 συνεταιρισμοί για εργασίες συντηρήσεως των διαμερισμάτων.

Στη **Roumanía** οι συνεταιρισμοί διαχειρίζονται το 54% της γης, με τη μορφή μεγάλων κοινωνικοποιημένων αγροτικών επιχειρήσεων. Η διαδικασία δημιουργίας μεγάλων συνεταιριστικών εκμεταλλεύσεων άρχισε το 1949 και ολοκληρώθηκε το 1962. Κατά την περίοδο αυτή ενισχύθηκε έντονα από το κράτος ο εκσυγχρονισμός της γεωργίας και η στελέχωση των συνεταιρισμών με ειδικούς, που τις αμοιβές τους πλήρωνε το ίδιο το κράτος. Το 1979 ξεκίνησε νέα προσπάθεια μεγαλύτερης διευρύνσεως των γεωργικών εκμεταλλεύσεων, με τη δημιουργία κρατικοσυνεταιριστικών αγροτοβιομηχανικών συμβουλίων. Τα συμβούλια αυτά απαρτίζονται από συνεταιριστικές εκμεταλλεύσεις, κρατικές γεωργικές εκμεταλλεύσεις, σταθμούς γεωργικών μηχανημάτων και ερευνητικών κέντρων κατά γεωγραφικό διαμέρισμα και έχουν σκοπό το συντονισμό της γεωργικής δραστηριότητας και τη βιομηχανοποίηση της αγροτικής παραγωγής. Ο αριθμός των αγροτικών συνεταιρισμών το 1980 ήταν 4550, με 3,5 εκατομ. μέλη.

Ευρεία διάδοση έχουν στη Ρουμανία οι καταναλωτικοί συνεταιρισμοί, στους οποίους μετέχουν 7,8 εκατομ. μέλη (ο πληθυσμός της χώρας είναι 22 εκατομ.). Οι 2800 καταναλωτικοί συνεταιρισμοί εξυπηρετούν περίπου τα 2/3 του πληθυσμού με 34.000 καταστήματα. Εκτός από τις εμπορικές τους δραστηριότητες, οι καταναλωτικοί συνεταιρισμοί διαθέτουν 200 τουριστικά κέντρα και παράγουν ένα μέρος από καταναλωτικά αγαθά (από ζύλο, γυαλί ή μέταλλο, υφαντά, δερμάτινα είδη κλπ.) σε συνεταιριστικές εγκαταστάσεις.

Στην οργανωτική δομή των καταναλωτικών συνεταιρισμών περιλαμβάνονται και 790 πιστωτικοί συνεταιρισμοί, με 3,8 εκατομ. μέλη.

Η **Γιουγκοσλαβία** ακολουθεί ένα ξεχωριστό δρόμο στην πορεία δημιουργίας αγροτικών συνεταιρισμών από κοινού παραγωγής, που να βασίζονται στο πολιτικό και οικονομικό σύστημα της αυτοδιαχειρίσεως. Επιδίωξη του κράτους υπήρξε η συγκέντρωση της γης σε συνεταιρισμούς, χωρίς εθνικοποίηση ή κολλεκτιβοποίηση, σε μια μορφή κοινωνικοποίησεως της παραγωγικής διαδικασίας.

Το 1982 υπήρχαν περίπου 2500 αγροτικοί συνεταιρισμοί, με περίπου 1,5 εκατομ. μέλη και 700 κοινότητες συνεργαζομένων αγροτών. Οι αγροτικοί συνεταιρισμοί είναι πολλαπλού ή απλού σκοπού και καλύπτουν μία ή περισσότερες κοινότητες. Περίπου 230 από αυτούς αποτελούν συνεταιρισμούς συνεργασίας με αγροτοεργάτες, ενώ περίπου 900 υπάγονται στα αγροτοβιομηχανικά συγκροτήματα (κοινωνικοποιημένες αγροτικές επιχειρήσεις). Τα αγροτοβιομηχανικά συγκροτήματα (κομπινάτα) χρησιμοποιούν το 15% της γεωργικής γης της χώρας, ενώ το υπόλοιπο 85% ανήκει στους αυτοαπασχολούμενους αγρότες. Η μορφή των αγροτοβιομηχανικών συγκροτημάτων δεν είναι ενιαία στη Γιουγκοσλαβία. Τα περισσότερα καλλιεργούν μερικές εκατοντάδες χιλιάδες στρέμματα — σε συνεργασία με τους συνεταιρισμούς των αγροτών — και όχι σπάνια και πάνω από ένα εκατομ. στρέμματα. Σε άλλες περιπτώσεις ασχολούνται μόνο με τη μεταποίηση των προϊόντων ή στην παραγωγή προϊόντων, με συμφωνητικά με τους παραγωγούς.

Από τις λοιπές κατηγορίες συνεταιρισμών, οι συνεταιρισμοί κατοικίας ήταν 170 (το 1982) και σε μερικές πόλεις κατασκευάζουν το 25 - 40% των νέων κατοικιών,

ενώ οι αποταμιευτικοί συνεταιρισμοί ήταν 400, με 325.000 μέλη.

6.2.2 Άλλες χώρες.

Οι συνεταιρισμοί στις **Η.Π.Α.** έχουν περισσότερο διαδοθεί μεταξύ των αγροτών, για την εμπορία των προϊόντων και την προμήθεια των εφοδίων, την πίστη, τις ασφαλίσεις και την εγκατάσταση δικτύων ηλεκτρισμού και τηλεφώνων στην ύπαιθρο. Αντίθετα, οι καταναλωτικοί συνεταιρισμοί βρίσκονται στα πρώτα στάδια αναπτύξεώς τους.

Το 1983 υπήρχαν 8000 αγροτικοί συνεταιρισμοί με περίπου 6 εκατομμύρια μέλη και με κύκλο εργασιών από αγορές εφοδίων και πωλήσεις προϊόντων — με εξαίρεση το διασυνεταιριστικό εμπόριο — ύψους 57 δισεκ. δολλαρίων. Οι περισσότεροι συνεταιρισμοί είναι πολλαπλού σκοπού, με κύριο προσανατολισμό την πώληση των προϊόντων (όπου ελέγχουν το 1/3 της αγοράς) και την προμήθεια εφοδίων, μεταξύ των οπίων και τα καύσιμα, ένα μέρος των οπίων προέρχεται από συνεταιριστικά διυλιστήρια και πετρελαιοπηγές.

Με την αγροτική πίστη ασχολούνται περίπου 1000 συνεταιρισμοί, με ένα εκατομμύριο μέλη. Ίσος αριθμός συνεταιρισμών έχει ως αντικείμενο τον αγροτικό εξηλεκτρισμό και την παροχή στα μέλη ηλεκτρικής ενέργειας στη χαμηλότερη δυνατή τιμή. Είναι χαρακτηριστικό ότι οι συνεταιρισμοί αυτοί κατέχουν το 44% των δικτύων ηλεκτρικής ενέργειας των ΗΠΑ και εξυπηρετούν το 13% των καταναλωτών. Παράγουν όμως μόνο το 2% της παρεχόμενης ενέργειας σε δικές τους εγκαταστάσεις.

Άλλες κατηγορίες συνεταιρισμών που κατατάσσονται στους καταναλωτικούς συνεταιρισμούς είναι (στοιχεία 1974):

- Οι καθαυτό καταναλωτικοί συνεταιρισμοί (220 οργανώσεις με 600.000 μέλη).
- Οι πιστωτικές ενώσεις των καταναλωτών (23.000 οργανώσεις με 30 εκατ. μέλη).
- Οι συνεταιρισμοί περιθάλψεως (183 οργανώσεις με 8 εκατ. μέλη).
- Οι συνεταιρισμοί κατοικίας (800 οργανώσεις με 800 χιλ. μέλη).

Ορισμένες πρόσθετες κατηγορίες συνεταιρισμών που δεν συναντώνται συχνά, είναι οι συνεταιρισμοί προσφοράς υπηρεσιών κηδείας (175 το 1975), που συστάθηκαν για την εκλογή κευσης των υπερόγκων αμοιβών που ζητούνται όταν συμβαίνουν έκτακτα περιστατικά, οι συνεταιρισμοί ιδρύσεως νηπιαγωγείων (1700 το 1974 με 60.000 μέλη) και οι 270 σπουδαστικοί συνεταιρισμοί, που εξασφαλίζουν διαμονή σε περίπου 10.000 σπουδαστές, ασκώντας τους ταυτόχρονα στη μέθοδο της συνεταιριστικής δράσεως κατά τη διαχείριση των υποθέσεών τους.

Η νέα μορφή συνεταιρισμών που δημιουργείται κατά τα τελευταία χρόνια είναι οι παραγωγικοί συνεταιρισμοί βιομηχανικών εργατών, καθώς και η συμμετοχή των εργατών στο κεφάλαιο των βιομηχανιών ή και η εξαγορά βιομηχανιών που κινδυνεύουν να κλείσουν, με σκοπό την αποφυγή της ανεργίας. Σε ορισμένες πολιτείες έχει θεσμοθετηθεί η ενίσχυση των εργατών για την εξαγορά τους.

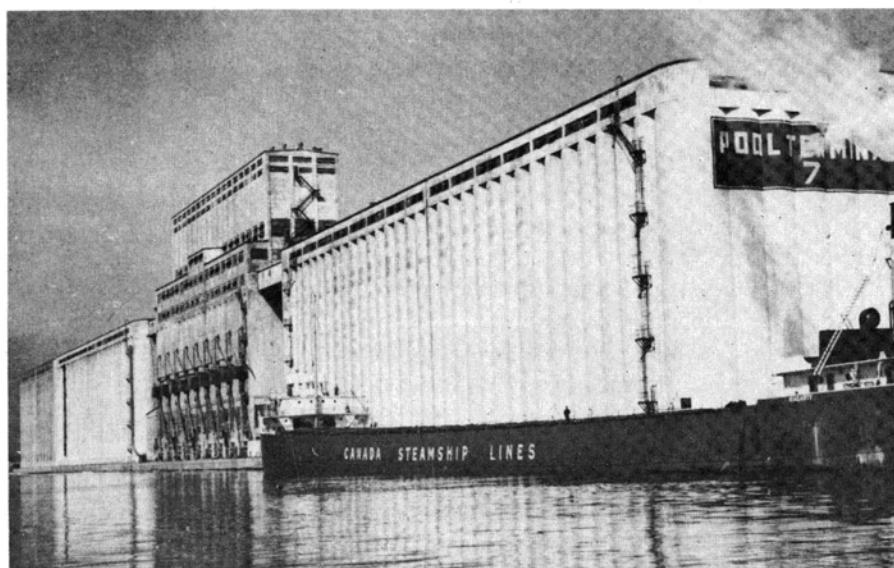
Στον **Καναδά** έχει αναπτυχθεί ποικιλία συνεταιρισμών με χαρακτηριστικά που παρουσιάζουν σημαντικό ενδιαφέρον.

Οι καταναλωτικοί συνεταιρισμοί είναι 900 με περίπου 1 εκατ. μέλη. Στην επιδίωξή τους να πετύχουν τη συνεργασία μεταξύ παραγωγών και καταναλωτών και να αντικαταστήσουν τις μεταξύ τους συγκρούσεις, οι καταναλωτικοί συνεταιρισμοί έχουν ως μέλη τους τόσο παραγωγούς όσο και καταναλωτές. Μια νέα μέθοδος πωλήσεων που έχουν εφαρμόσει μερικοί συνεταιρισμοί είναι η πώληση των ειδών στην τιμή που τα αγοράζουν με παράλληλη ευθύνη των μελών να καλύπτουν τις δαπάνες διαχειρίσεως των καταστημάτων.

Οι πιστωτικοί συνεταιρισμοί αποτελούν ένα ολόκληρο δίκτυο που καλύπτει όλες τις επαρχίες και τις περισσότερες κοινότητες. Υπάρχουν 3600 πιστωτικοί συνεταιρισμοί με σχεδόν 10 εκατ. μέλη (ο πληθυσμός της χώρας είναι 24 εκατομ.). Υπάρχουν επίσης 6 ασφαλιστικοί φορείς των συνεταιρισμών, που συνάπτουν περίπου 7 εκατ. ασφαλιστήρια συμβόλαια, μεταξύ των οποίων και ένας που ασφαλίζει κινδύνους από χαλάζι.

Οι αγροτικοί συνεταιρισμοί αριθμούν 200 οργανώσεις με 230.000 μέλη, με κύρια αντικείμενα την εμπορία των αγροτικών προϊόντων και την προμήθεια εφοδίων. Περισσότερο από το 80% των δημητριακών του Καναδά διατίθεται στην αγορά ή εξάγεται από τους συνεταιρισμούς (σχ. 6.2θ), οι οποίοι επίσης παράγουν και διανέμουν λιπάσματα και διαθέτουν μονάδες μεταποίησεως προϊόντων.

Οι οικοδομικοί συνεταιρισμοί είναι 550 και έχουν οικοδομήσει πάνω από 16.000 κατοικίες. Μεταξύ των συνεταιρισμών που προσφέρουν υπηρεσίες υπάρχουν συνεταιρισμοί προσφοράς ιατρικών υπηρεσιών και ακόμη εγκαταστάσεως και διαχειρίσεως καλωδιακής τηλεοράσεως.

Σχ. 6.2θ.

Σιλό δημητριακών των συνεταιρισμών του Καναδά.

Για την προώθηση της συνεταιριστικής ιδέας στις αναπτυσσόμενες χώρες, έχει ιδρυθεί το Καναδικό Ίδρυμα Συνεταιριστικής Αναπτύξεως, που χρηματοδοτεί προγράμματα στην Αφρική, την Ασία, τη Λατινική Αμερική και την Καραϊβική.

Από τα εκπαιδευτικά ιδρύματα του Καναδά, το Συνεταιριστικό Κολλέγιο και το Ινστιτούτο Συνεταιριστικής Έρευνας και εκπαιδεύσεως που ιδρύθηκαν από τους συνεταιρισμούς ή με τη συνεργασία τους, παρέχουν συνεταιριστική εκπαίδευση ακόμη και σε μεταπτυχιακό επίπεδο.

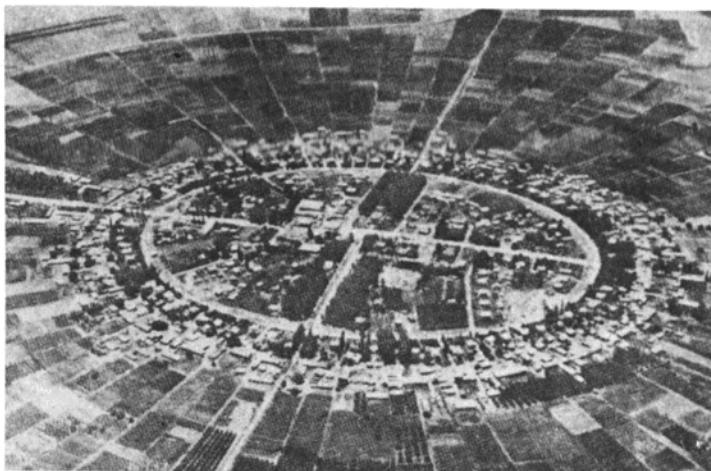
Οι συνεταιρισμοί στο Ισραήλ αναπτύχθηκαν σε ένα διαφορετικό περιβάλλον και κάτω από ιδιόμορφες συνθήκες, ιδίως σε ό,τι αφορά τη γεωργία. Η ανάγκη αγροτικής αξιοποίησεως της χώρας, μετά την ίδρυση του κράτους του Ισραήλ, οδήγησε στη γεωργία άτομα που σε σοβαρό ποσοστό δεν είχαν αγροτική προέλευση. Το μορφωτικό επίπεδο των ανθρώπων αυτών ήταν συνήθως υψηλό και οι μεταξύ τους δεσμοί, ως αποτέλεσμα του συνασπισμού έναντι του κοινού κινδύνου, ήταν ισχυροί. Δεσμοί προσωπικοί των αγροτών με τη γη δεν προϋπήρχαν και γι' αυτό η χρήση της γης μπορούσε να σχεδιασθεί από την αρχή με τον τρόπο που θα απέδιδε περισσότερο. Τέλος, κοινή ήταν η κατανόηση των πολιτών ότι η επιβίωση του νέου κράτους ήταν συνάρτηση της σκληρής εργασίας και συνάμα της συνεχούς προσφοράς υπηρεσιών στρατιωτικής άμυνας.

Η οργάνωση της γεωργίας του Ισραήλ στηρίχθηκε σε δυο μορφές συνεργατισμού, του κιμπούτς (πληθυντικός κιμπουτσίμ) και του μοσάβ (πληθυντικός μοσαβίμ). Από τους 800 αγροτικούς οικισμούς, οι 600 οργανώθηκαν με αυτές τις δυο μορφές: 240 κιμπουτσίμ και 360 μοσαβίμ.

Το κιμπούτς αποτελεί έναν κολλεκτιβικό οικισμό, που, όταν έχει αντικείμενο τη γεωργική παραγωγή αξιοποιεί τις γεωργικές εκτάσεις με τη μορφή της συλλογικής εκμεταλλεύσεως. Η γη ανήκει στο κράτος και παραχωρείται με ενοίκιο στο κιμπούτς. Τα μέλη του κιμπούτς εργάζονται συλλογικά και κατανέμουν μεταξύ τους τις εργασίες. Η αρχή που εφαρμόζεται στην προσφορά εργασίας και στην ανταμοιβή είναι: «από τον καθένα ανάλογα με τις ικανότητές του και στον καθένα ανάλογα με τις ανάγκες του». Φροντίδα του κιμπούτς είναι να μεριμνά για την από κοινού ικανοποίηση όλων των αναγκών των μελών του, από τις πιο μικρές, π.χ. προμήθεια καταναλωτικών αγαθών, μέχρι τις πιο μεγάλες, π.χ. κατοικία, εκπαίδευση των παιδιών κλπ. Στα πρώτα στάδια της ζωής των κιμπουτσίμ ήταν σχεδόν περιπτέρες οι συναλλαγές των μελών με χρήματα. Αργότερα όμως, με την άνοδο της ευημερίας, πολλά αγαθά τα προμηθεύονταν τα μέλη από την ελεύθερη αγορά. Ακόμη, πολλά στοιχεία της κοινωνικής ζωής που στα πρώτα στάδια είχαν οργανωθεί σε κολλεκτιβική βάση, π.χ. η ανατροφή των παιδιών, αργότερα πήραν περισσότερο πρωσπικό χαρακτήρα.

Τα μοσαβίμ (σχ. 6.2i) λειτουργούν με τη μορφή συνεταιρισμών πολλαπλού σκοπού. Κάθε μέλος διαχειρίζεται σε προσωπική βάση μια γεωργική εκμετάλλευση, την έκταση της οποίας ενοικιάζει από το κράτος. Τα αποτελέσματα της προσωπικής του δραστηριότητας (εισόδημα) ανήκουν σ' αυτό. Το μοσάβ αποτελεί το συνεταιρισμό που προσφέρει υπηρεσίες προμήθειας των γεωργικών εφοδίων, διαθέσεως των παραγομένων προϊόντων και προμήθειας καταναλωτικών αγαθών και υπηρεσιών.

Τόσο τα κιμπουτσίμ όσο και τα μοσαβίμ είναι μέλη της ίδιας κεντρικής οργανώσεως για τη διάθεση νωπών και μεταποιημένων γεωργικών προϊόντων, που διακί-

Σχ. 6.2ι.
ΝΑΧΑΛΑΛ, το πρώτο Μοσάβ που ιδρύθηκε στο Ισραήλ.

νεί το μεγαλύτερο μέρος των προϊόντων, και μιας άλλης κεντρικής οργανώσεως που προμηθεύει παραγωγικά εφόδια και καταναλωτικά αγαθά.

Τα μέλη των κιμπουτσίμ και μοσαβίμ γεωργικής κατευθύνσεως αριθμούσαν, το 1980, 105.000 άτομα.

Συνεταιρισμοί προσφοράς υπηρεσιών υπάρχουν στο Ισραήλ κυρίως για αρδεύσεις, ασφαλίσεις και πιστωτικές εργασίες. Υπάρχουν επίσης συνεταιρισμοί εργατών για βιομηχανική παραγωγή, αλλά και πολλά κιμπουτσίμ στράφηκαν και προς τη βιομηχανική παραγωγή, όταν η εποχικότητα των γεωργικών εργασιών δεν εξασφάλιζε πλήρη απασχόληση στα μέλη ή όταν οι γεωργικές εργασίες δεν επαρκούσαν για να προσφέρουν εργασία σε όλα τα μέλη. Οι καθαυτό συνεταιρισμοί βιομηχανικής εργασίας ήταν, το 1980, 134 με 10.000 μέλη. Σημαντικοί επίσης είναι οι 6 καταναλωτικοί συνεταιρισμοί με 250.000 μέλη.

Στην **Ινδία**, η ουσιαστική ανάπτυξη των συνεταιρισμών άρχισε μετά την ανεξαρτητοποίηση της τεράστιας αυτής χώρας, το 1948, και ήταν αποτέλεσμα της πολιτικής που ακολουθήθηκε για την υποστήριξη κάθε μορφής συνεταιρισμού. Η υποστήριξη του κράτους πήρε τη μορφή ισχυρών οικονομικών ενισχύσεων και δανείων, με παράλληλη όμως συμμετοχή του κράτους στη διαχείριση των συνεταιρισμών. Ακόμη, πολλές υπηρεσίες που πρόσφερε το κράτος, παρέχονταν μέσω των συνεταιρισμών. Η ενεργός αυτή συμμετοχή του κράτους, προώθησε βέβαια την προσφορά υπηρεσιών στον πληθυσμό, είχε όμως και τις συνέπειές της, κυρίως στην παρεμπόδιση αναδείξεως ηγετικών δυνάμεων μέσα από τους συνεταιρισμούς.

Μια συνοπτική εικόνα των συνεταιρισμών της Ινδίας κατά το 1980 είναι η ακόλουθη:

Καταναλωτικοί συνεταιρισμοί	16.645	με	6.293.000	μέλη
Αγροτικοί συνεταιρισμοί	35.676	με	5.752.000	μέλη
Παραγωγικοί συνεταιρισμοί εργατών	20.630	με	1.976.000	μέλη
Αλιευτικοί συνεταιρισμοί	4.716	με	580.000	μέλη
Πιστωτικοί συνεταιρισμοί	121.539	με	48.680.000	μέλη
Οικοδομικοί συνεταιρισμοί	24.012	με	1.563.000	μέλη

Οι καταναλωτικοί συνεταιρισμοί διατηρούν δίκτυο καταστημάτων καταναλωτικών ειδών και σε πολλές περιπτώσεις έχουν διασυνδεθεί με τα κρατικά πολυκαταστήματα.

Οι αγροτικοί συνεταιρισμοί παρουσιάζουν ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο στην παραγωγή και διανομή λιπασμάτων (διαθέτουν συνεταιριστικές βιομηχανίες λιπασμάτων), στον εφοδιασμό των παραγωγών με σπόρους και φυτοφάρμακα, στη συντήρηση και επισκευή γεωργικών μηχανημάτων και στην επεξεργασία και μεταποίηση γεωργικών προϊόντων. Στον τελευταίο τομέα δραστηριότητας περιλαμβάνονται κυρίως τα γαλακτοκομικά προϊόντα, με χιλιάδες τυπικές μικρές γαλακτοκομικές μονάδες συνδεόμενες με μεγάλης δυναμικότητας εργοστάσια γάλακτος, η παραγωγή ζάχαρης σε συνεταιριστικά ζαχαρουργεία, η επεξεργασία του ρυζιού και η εκκόκιση βαμβακιού, η σπορελαιουργία και η επεξεργασία τσαγιού και καφέ. Τα προϊόντα αυτά είναι και τα κυριότερα στα οποία εκδηλώνεται η συνεταιριστική εμπορία. Στην εμπορία των γεωργικών προϊόντων οι τοπικοί συνεταιρισμοί διασυνδέονται με περιφερειακές ενώσεις και στη συνέχεια με κεντρικές συνεταιριστικές οργανώσεις.

Οι πιστωτικοί συνεταιρισμοί έχουν ως κύριο αντικείμενο την αγροτική πίστη. Καθένας τους έχει ως περιφέρεια μια ή περισσότερες κοινότητες και μέσω αυτών διοχετεύεται το κύριο μέρος των δανείων στους αγρότες. Αποτελούν ένα ενιαίο δίκτυο με συνεταιριστικές τράπεζες τόσο σε περιφερειακό όσο και σε εθνικό επίπεδο.

Νεότεροι είναι οι παραγωγικοί συνεταιρισμοί εργατών και οι αλιευτικοί συνεταιρισμοί, καθώς και οι οικοδομικοί. Οι κατηγορίες αυτές ενισχύθηκαν με ειδικό πρόγραμμα, που αφορούσε τα οικονομικά αδύνατα τμήματα του πληθυσμού, με το οποίο δόθηκε ειδική σημασία στην εγκατάσταση συνεταιριστικών κλωστηρίων και υφαντηρίων σε ορισμένες περιοχές.

Η σημασία που αποδόθηκε από τους συνεταιρισμούς της Ινδίας στη συνεταιριστική εκπαίδευση διαφαίνεται από τη λειτουργία 13 κολλεγίων συνεταιριστικής εκπαίδευσεως, που υπάγονται στην Εθνική Συνεταιριστική Ένωση της Ινδίας και ενισχύονται από το κράτος.

Στην *Ιαπωνία*, οι συνεταιρισμοί κατέχουν εξέχουσα θέση, ιδίως για το γεωργικό τομέα της χώρας. Παρά την ύπαρξη συνεταιριστικής νομοθεσίας από το 1900, η ανάπτυξη των συνεταιρισμών στη σημερινή τους μορφή πραγματοποιήθηκε μετά το συνεταιριστικό νόμο του 1947, που ακολούθησε την κατάργηση, το 1945, του φεουδαρχικού συστήματος στη γεωργία και τη δημιουργία μικρών γεωργικών εκμεταλλεύσεων. Η νομοθεσία του 1947 έδινε έμφαση στην αυτονομία των αγροτών και στην ανάπτυξη της παραγωγής χωρίς παρέμβαση και εποπτεία από το κράτος.

Ο κύριος όγκος των 6500 αγροτικών συνεταιρισμών είναι πολλαπλού σκοπού, σε περιφερειακό και σε εθνικό επίπεδο. Το σύνολο σχεδόν των αγροτών της Ιαπωνίας είναι μέλη των συνεταιρισμών, από τους οποίους διακινείται το 60% του συνόλου των αγροτικών προϊόντων. Από τους αγροτικούς συνεταιρισμούς επίσης διακινείται το 40% ως 80% των γεωργικών εφοδίων (ζωτροφές, λιπάσματα, φυτοφάρμακα, μηχανήματα). Εκτός από τους αγρότες, στους αγροτικούς συνεταιρισμούς, μπορούν να γίνονται δεκτοί, εφόσον τους αποδεχθούν τα μέλη, και μη αγρότες, που μπορούν να χρησιμοποιούν τις υπηρεσίες των συνεταιρισμών, χωρίς όμως να ψηφίζουν.

Η διάρθρωση των αγροτικών συνεταιρισμών της Ιαπωνίας καταλήγει κεντρικά σε τρεις εθνικού επιπέδου οργανώσεις: Την Εθνική Ομοσπονδία Αγροτικών Συνεταιρισμών (ZEN-NOH), την Κεντρική Αγροτική Τράπεζα και την Εθνική Ασφαλιστική Ομοσπονδία των Συνεταιρισμών. Αυτές οι τρεις οργανώσεις απαρτίζουν την Κεντρική Ένωση Αγροτικών Συνεταιρισμών, που ρόλος της είναι η καθοδήγηση και εποπτεία των συνεταιρισμών, η προσφορά υπηρεσιών εκπαίδευσεως και πληροφορήσεως και η εκπροσώπηση όλων των συνεταιρισμών.

Ειδικότερα η ZEN-NOH, που ίσως αποτελεί τη μεγαλύτερη συνεταιριστική οργάνωση εμπορικής μορφής στον κόσμο ως προς τον κύκλο εργασιών της, επιδίεται τόσο στην προμήθεια των γεωργικών εφοδίων όσο και στη διάθεση των αγροτικών προϊόντων. Η οργάνωση αυτή, μαζί με τις Ομοσπονδίες Δασικών και Αλιευτικών Συνεταιρισμών έχουν συστήσει ενιαία οργάνωση (την Unicoop - Japan), ειδικά για το εξωτερικό εμπόριο των Ιαπωνικών συνεταιρισμών.

Οι αγροτικοί συνεταιρισμοί, παράλληλα, προσφέρουν στα μέλη τους συμβουλευτικές υπηρεσίες διαχειρίσεως των γεωργικών εκμεταλλεύσεων, διατηρούν συνεταιριστικό κολλέγιο, κέντρο τεχνικών υπηρεσιών και ινστιτούτο έρευνας συνεταιριστικής διαχειρίσεως (Management).

Οι καταναλωτικοί συνεταιρισμοί βρίσκονται σε φάση σημαντικής αναπτύξεως. Το 1980 ήταν 660 με 6,4 εκατομ. μέλη και ιδρύονται είτε σε γεωγραφική είτε σε επαγγελματική βάση.

Τέλος, δεν μπορεί παρά να είναι έντονο το ενδιαφέρον για τους συνεταιρισμούς στην **Kiva**, όπου ζει το ένα τέταρτο του πληθυσμού της γης. Το ενδιαφέρον εντοπίζεται κυρίως στους αγροτικούς συνεταιρισμούς, αφού το 80% του πληθυσμού της Κίνας απασχολείται στη γεωργία. Η σοσιαλιστική οικονομία της χώρας παρέχει τα κύρια χαρακτηριστικά που διέπουν τους αγροτικούς συνεταιρισμούς, αφού η γη και όλοι οι βασικοί συντελεστές παραγωγής ανήκουν στο κράτος, το κράτος και οι συνεταιρισμοί αποτελούν τους φορείς παροχής απασχολήσεως κλπ.

Η ανάπτυξη των αγροτικών συνεταιρισμών άρχισε ουσιαστικά μετά το 1949-50, όταν διανεμήθηκε στους αγρότες το 43% της γεωργικής γης. Τότε ιδρύθηκαν, με την ενθάρρυνση και την υποστήριξη του κράτους, νέοι εθελοντικοί και σε δημοκρατικές βάσεις στηριζόμενοι αγροτικοί συνεταιρισμοί.

Το 1958, περίπου 750.000 αγροτικοί συνεταιρισμοί συγχωνεύθηκαν σε 26.000 τεράστιες κολλεκτίβες, τις κομμούνες, που είχαν πολιτικό και παραγωγικό ρόλο. Κατά το στάδιο αυτό, η καλλιέργεια ιδιωτικών αγροτεμαχίων καταργήθηκε και το εισόδημα των παραγωγών είχε μόνη προέλευση την εργασία τους στη συλ-

λογική εκμετάλλευση. Μετά το 1979, αποσπάσθηκαν οι πολιτικές δραστηριότητες από τις κομμούνες και αποδόθηκαν στην τοπική αυτοδιοίκηση και μειώθηκαν οι περιορισμοί που αφορούσαν την καλλιέργεια ιδιωτικών αγροτεμαχίων. Τότε εφαρμόσθηκε το «σύστημα υπευθυνότητας», που καθιστά τους εργάτες και τους διευθύνοντες τις επιχειρήσεις υπεύθυνους για τα αποτελέσματα της εργασίας τους. Με το σύστημα αυτό, οι παραγωγοί και ειδικότερα οι συνεταιριστικές οργανώσεις συνάπτουν συμφωνητικά με μικρότερες ομάδες ή με νοικοκυριά, για την παραγωγή ορισμένου όγκου προϊόντων κάτω από ορισμένους δρους. Αν η παραγωγή ξεπεράσει το συμφωνημένο όγκο, το πλεόνασμα ανήκει στον ίδιο τον παραγωγό, ο οποίος όμως, σε περίπτωση που δεν θα πετύχει το συμφωνημένο όγκο, φέρει και το βάρος με αντίστοιχη μείωση του εισοδήματός του. Τα αποτελέσματα αυτού του συστήματος δείχνουν σημαντική αύξηση της παραγωγικότητας και των εισοδημάτων.

Το 1983, το πιο οργανωμένο δίκτυο συνεταιρισμών ήταν των συνεταιρισμών προμήθειας και εμπορίας, μέσω των οποίων διακινούνται τα πλεονάσματα της παραγωγής (τα επιπλέον της καθορισμένης νόρμας που παραδίδεται στον κρατικό οργανισμό εμπορίας) και οι οποίοι διατηρούν καταστήματα, όπου πωλούν γεωργικά εφόδια και καταναλωτικά είδη. Η ποικιλία των εργασιών των συνεταιρισμών αυτών επεκτείνεται και οι κατευθύνσεις της πολιτικής είναι να εξελιχθούν σε συνεταιρισμούς πολλαπλού σκοπού, δηλαδή να επεκταθούν στη μεταποίηση των προϊόντων, στις μεταφορές και στη βιομηχανική ανάπτυξη της υπαίθρου.

Ο αριθμός των αγροτικών συνεταιρισμών προμήθειας και εμπορίας είναι 35.000, με μέλη 140 εκατ. αγρότες. Διαθέτουν 500.000 καταστήματα και χρησιμοποιούν προσωπικό 4 εκατ. ατόμων.

Εκτός από τους αγροτικούς, στην Κίνα υπάρχουν περίπου 7000 συνεταιρισμοί παραγωγής βιοτεχνικών και χειροτεχνικών ειδών, όπως ρούχων, παπουτσιών, επίπλων, πλαστικών, δερματίνων ειδών, ηλεκτρικών συσκευών κλπ., που τα χαρακτηριστικά τους μοιάζουν με εκείνα των συνεταιρισμών εργατών της Ευρώπης, καθώς και περίπου 17.000 συνεταιρισμοί νέων εργατών.

Οι συνεταιρισμοί προμήθειας και εμπορίας διατηρούν, σε συνεργασία με το Υπουργείο Παιδείας, δυο συνεταιριστικά κολλέγια και 160 συνεταιριστικά επαγγελματικά σχολεία.

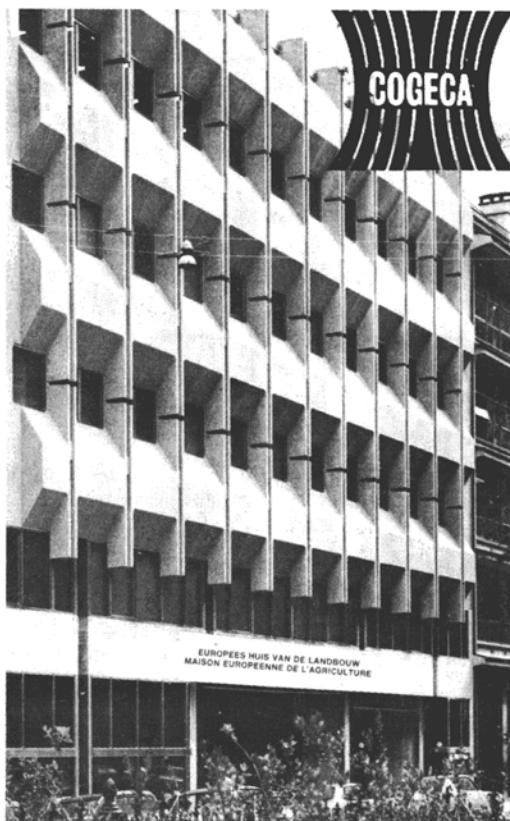
6.3 Τα συνεταιριστικά δργανα στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα.

Η πυραμιδοειδής συγκρότηση των συνεταιρισμών οδηγεί στη δημιουργία ενιαίων κεντρικών φορέων εθνικού επιπέδου, συνήθης ρόλος των οποίων είναι ο συντονισμός των συνεταιριστικών δραστηριοτήτων και πρωτοβουλιών και η εκπροσώπηση των συνεταιριστικών συμφερόντων σε εθνικό και σε διεθνές επίπεδο.

Με την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας (ΕΟΚ) το 1957 και την καθιέρωση της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής, που ισχύει για όλες τις χώρες-μέλη, ο χώρος εκπροσωπήσεως των συμφερόντων των συνεταιρισμών και των μελών τους από τους κεντρικούς συνεταιριστικούς φορείς διευρύνθηκε. Έγινε τότε αντιληπτό ότι η ουσιαστική συμμετοχή των συνεταιρισμών των χωρών-μελών της

ΕΟΚ στη διαμόρφωση και την εφαρμογή κάθε πολιτικής που τους επηρέαζε άμεσα ή έμμεσα θα ήταν περισσότερο αποτελεσματική με τη συνεργασία των εθνικών φορέων εκπροσωπήσεως σε επίπεδο ΕΟΚ. Η ανάγκη κοινής εκπροσωπήσεως σε επίπεδο ΕΟΚ προήλθε από δυο πλευρές. Η πρώτη ήταν οι ίδιες οι συνεταιριστικές οργανώσεις, που αντιλήφθηκαν ότι η γνώμη τους θα έχει βαρύτητα όταν προέρχεται από τη συσπείρωση των δυνάμεών τους με τη δημιουργία κοινού φορέα εκπροσωπήσεως. Η δεύτερη ήταν η Επιτροπή της ΕΟΚ (Commission), η οποία, στα πλαίσια των καθηκόντων της να εισηγείται μέτρα αγροτικής πολιτικής, όφειλε να ζητάει τη γνώμη των οργανώσεων που εκπροσωπούσαν τους ενδιαφερόμενους αγρότες όλης της ΕΟΚ. Ήταν συνεπώς λειτουργικά πιο πρακτικό να έχει ως συνομιλητή ένα κοινό φορέα εκπροσωπήσεως, παρά τόσους φορείς όσες είναι και οι χώρες-μέλη.

Αποτέλεσμα της συμπώσεως αυτής ενδιαφερόντων ήταν η ίδρυση, το 1958, της κοινής οργανώσεως των επαγγελματικών οργανώσεων των αγροτών, της ΚΟΠΑ (C.O.P.A., τα αρχικά από τη γαλλική ονομασία Comite des Organizations Professionnelles Agricoles) και, το 1959, της KOZEKA (σχ. 6.3) (CO.GE.C.A., τα αρ-

Σχ. 6.3.

Το κτίριο όπου στεγάζεται η κοινή Γραμματεία των COGECA και COPA στις Βρυξέλλες.

χικά από τη γαλλική ονομασία Comite General de Cooperation Agricole), που είναι και η κοινή οργάνωση των συνεταιριστικών φορέων των χωρών της ΕΟΚ.

Τα αρχικά μέλη της KOZEKA ήταν οι εθνικού επιπέδου συνεταιριστικές οργάνωσεις των έξι χωρών που αποτελούσαν τότε την ΕΟΚ. Αργότερα και παράλληλα με τη διεύρυνση της ΕΟΚ προς νέες χώρες, προστέθηκαν οι κεντρικοί φορείς εκπροσωπήσεως των συνεταιριστικών οργανώσεων του Ην. Βασιλείου, της Δανίας και της Ιρλανδίας (το 1973), της Ελλάδας (το 1981), της Ισπανίας και της Πορτογαλίας (το 1986).

Οι σκοποί της KOZEKA ορίζονται στο καταστατικό της και είναι:

- Η εκπροσώπηση των συνεταιριστικών συμφερόντων ενώπιον των οργάνων της ΕΟΚ (δηλ. του Συμβουλίου Υπουργών, της Επιτροπής της ΕΟΚ κλπ.).
- Η μελέτη των οικονομικών, κοινωνικών, νομικών κλπ. θεμάτων των αγροτικών συνεταιρισμών και ειδικότερα εκείνων που διαφοροποιούν τις συνεταιριστικές οργανώσεις από τις μη συνεταιριστικές επιχειρήσεις, με σκοπό την ανάπτυξη των πρώτων.
- Η προώθηση των επαφών μεταξύ των συνεταιρισμών των επιμέρους χωρών της ΕΟΚ και ο συντονισμός δραστηριοτήτων των συνεταιρισμών που δραστηριοποιούνται σε διαφορετικούς γεωργικούς κλάδους.
- Η συνεργασία με την επαγγελματική οργάνωση των αγροτών (ΚΟΠΑ) και με άλλους φορείς που δραστηριοποιούνται στον αγροτικό, οικονομικό ή κοινωνικό χώρο είτε σε κοινοτικό είτε σε ευρωπαϊκό και διεθνή χώρο.

Τα αντικείμενα που ενδιαφέρουν την KOZEKA στα πλαίσια της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής είναι εκείνα που αφορούν άμεσα ή έμμεσα τους συνεταιρισμούς. Πρέπει να σημειωθεί ότι δεν υπάρχει κοινή συνεταιριστική πολιτική σε επίπεδο ΕΟΚ, αλλά είναι γεγονός ότι σε όλες τις χώρες της ΕΟΚ οι συνεταιρισμοί έχουν περισσότερο ή λιγότερο αποφασιστικό ρόλο στη διαμόρφωση των γεωργικών εισιδημάτων, ακόμη και με την εφαρμοζόμενη κοινοτική πολιτική. Η παρέμβασή τους στην αγορά ως ανταγωνιστών υποβοθεί στη διαμόρφωση ικανοποιητικών τιμών για τους παραγωγούς και η σημασία αυτού του έργου τους είναι μεγάλη, ιδίως στις περιπτώσεις προϊόντων για τα οποία δεν καθορίζεται κατώτατη εγγυημένη τιμή για τους παραγωγούς.

Στο θέμα του ετήσιου καθορισμού των τιμών των αγροτικών προϊόντων, η KOZEKA συνεργάζεται στενά με την ΚΟΠΑ, της οποίας το θέμα αυτό αποτελεί το επίκεντρο του ενδιαφέροντος. Ως εκπρόσωπος των συνεταιρισμών, η KOZEKA ενδιαφέρεται πρώτιστα για τα θέματα λειτουργίας των αγορών των γεωργικών προϊόντων, για τη μεταποίησή και εμπορία τους καθώς και για τις εμπορικές συναλλαγές με τρίτες χώρες. Στο πλαίσιο αυτό υπάγονται και τα θέματα επισιτιστικής βοήθειας προς τις αναπτυσσόμενες χώρες, καθώς και το διασυνεταιριστικό εμπόριο μεταξύ των χωρών-μελών, την ανάπτυξη του οποίου επιδιώκει η KOZEKA. Πρόσφατα, μεταξύ των συνεταιρισμών διαφόρων κατηγοριών που λειτουργούν στην ΕΟΚ, δημιουργήθηκε κοινή συντονιστική επιτροπή, για την ενδυνάμωση της συνεργασίας τους και την προώθηση των κοινών συμφερόντων τους στο επίπεδο της ΕΟΚ.

Το κύριο όργανο διαμορφώσεως της πολιτικής της KOZEKA είναι η επιτροπή των εκπροσώπων των μελών της, που ονομάζεται Προεδρείο. Το έργο της διαμορ-

φώσεως κοινών θέσεων δεν είναι απλό, γιατί συνεπάγεται εναρμόνιση πολλών τάσεων που κατά περίπτωση παρουσιάζονται μεταξύ των μελών.

Το Προεδρείο αποτελεί όργανο συνθέσεως και υποστηρίξεως προς τα έξω των κοινών θέσεων των μελών της KOZEKA. Αναλυτική επεξεργασία των επιμέρους θεμάτων γίνεται στο επίπεδο των ειδικών επιτροπών και ομάδων εργασίας, στις οποίες μετέχουν εμπειρογνώμονες των χωρών-μελών, ειδικοί στα θέματα αυτά. Οι επιτροπές αυτές και οι ομάδες εργασίας είναι αντίστοιχες προς τα προϊόντα και τα άλλα θέματα που καλύπτει η πολιτική της EOK και κατά ένα μεγάλο μέρος τους είναι κοινές με την ΚΟΠΑ. Συνολικά υπάρχουν 11 επιτροπές και ομάδες εργασίας της KOZEKA και 29 από κοινού με την ΚΟΠΑ. Ο συντονισμός και η εναρμόνιση των θέσεων των επιτροπών και ομάδων εργασίας γίνεται από ειδική επιτροπή Γενικής Οικονομίας, που προετοιμάζει το έργο του Προεδρείου και εισηγείται σ' αυτό.

Τη γραμματειακή στήριξη του έργου των επιτροπών, ομάδων εργασίας και του Προεδρείου έχει η κοινή Γραμματεία ΚΟΠΑ/KOZEKA, που έχει επικεφαλής το Γενικό Γραμματέα και πλαισιώνεται από ειδικά επιστημονικά στελέχη.

Το είδος του έργου που επιτελεί η KOZEKA και που καλύπτει ένα ευρύτατο φάσμα της κοινής αγροτικής πολιτικής, αλλά και άλλων τομέων πολιτικής της EOK (όπως περιφερειακή και κοινωνική πολιτική, μεταφορές, τουρισμός κλπ.), συνεπάγεται εμβάθυνση και τεκμηρίωση των θεμάτων, καθώς επίσης και ταχύτητα δράσεως, ώστε οι συνεταιριστικές θέσεις και απόψεις να συνεκτιμώνται όταν σχεδιάζονται μέτρα πολιτικής. Για τα θέματα που την αφορούν, η KOZEKA επιδιώκει να θέτει τις απόψεις της σε όλα τα κοινοτικά όργανα που συνεργούν στη διαμόρφωση των μέτρων πολιτικής, όπως στην Επιτροπή της EOK, από την οποία ξεκινούν οι προτάσεις μέτρων, στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και στην Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή που εκφράζουν τις απόψεις τους για τις προτάσεις, και στο Συμβούλιο Υπουργών, που παίρνει τις τελικές αποφάσεις.

Όπως είναι ευνόητο, οι προσπάθειες επηρεασμού των αποφάσεων της EOK για τα θέματα που ενδιαφέρουν τους συνεταιρισμούς δεν εξαντλούνται στο κοινοτικό επίπεδο. Οι εθνικές συνεταιριστικές οργανώσεις που αποτελούν τα μέλη της KOZEKA επιδιώκουν επίσης, στον εθνικό τους χώρο, να επηρεάσουν προς την ίδια κατεύθυνση τους φορείς διαμορφώσεως της πολιτικής αυτής και κυρίως τους αρμόδιους υπουργούς, που μετέχουν στο Συμβούλιο Υπουργών της EOK.

6.4 Τα διεθνή όργανα των συνεταιρισμών.

Η ιδέα της διεθνούς συνεργασίας των συνεταιρισμών περιλαμβανόταν ήδη από το 1835 στα κηρύγματα του Άγγλου Ρόμπερτ Όουεν, που οραματίζόταν μια παγκόσμια κοινωνία συνεργασίας. Πιο προσγειωμένα έθεσε το θέμα της συνεργασίας μεταξύ των συνεταιριστικών οργανώσεων των χωρών ο Γάλλος Ζαν - Πιέρ Μπελίζ, ιδρυτής συνεταιρισμού εργατικής πίστεως το 1863. Κατά τη διάρκεια του πολέμου μεταξύ Αυστρίας, Πρωσίας και Ιταλίας, ο Μπελίζ έγραφε για τα οικονομικά αίτια των διεθνών συγκρούσεων και πρότεινε την οικονομική και εμπορική συνεργασία μεταξύ βρετανικών και γαλλικών συνεταιρισμών. «Με τον τρόπο αυτό — έγραφε — μια διεθνής συνεταιριστική συμμαχία θα μπορούσε να ιδρυθεί. Σιγά - σι-

γά θα μπορούσαμε να κάνομε τις λαϊκές τράπεζες να προσεγγίσουν μεταξύ τους περισσότερο από ό,τι σήμερα η Τράπεζα της Γαλλίας με την Τράπεζα της Αγγλίας. Συνεταιρισμοί που αναλαμβάνουν τη χονδρική προμήθεια ειδών, θα μπορούσαν να αντλούν τα είδη τους από ευθείας από τους παραγωγικούς συνεταιρισμούς διαφόρων χωρών. Θα μπορούσαμε να συγκαλούμε συνέδρια και συνελεύσεις, όπου να συναντώνται οι εργάζομενοι φιλικά και αδελφικά, χωρίς πια σκέψεις για περιφρόνηση, μίσος και σκοτωμούς».

Από τα γραφόμενα του Μπελίζ επικράτησε ο τίτλος της **Διεθνούς Συνεταιριστικής Συμμαχίας** και πρωθήθηκε από τη γαλλική ομάδα η ιδέα της οργανώσεως διεθνούς συνέδριου για τη σύστασή της. Την ιδέα πρόβαλε, ως μέλος της γαλλικής ομάδας στη συνέλευση των συνεταιρισμών εργατικής πίστεως του 1866 ο Ούγγρος οικονομολόγος Ιγνάτιος Χορν. Αποφασίσθηκε τότε να συγκληθεί διεθνές συνέδριο τον Αύγουστο του 1867 στο Παρίσι, με την ευκαιρία της διεθνούς εκθέσεως. Προσκαλεσμένοι θα ήταν εκπρόσωποι συνεταιρισμών κάθε κατηγορίας από όλες τις χώρες. Αφού έγιναν όλες οι σχετικές προετοιμασίες και οι σύνεδροι από τις διάφορες χώρες βρίσκονταν καθ' οδόν, ματαιώθηκε την τελευταία στιγμή το συνέδριο, ύστερα από άρνηση της γαλλικής διοικήσεως (περίοδος Αυτοκράτορα Ναπολέοντα III) να δώσει τη σχετική άδεια.

Ενδεικτικά του συνεταιριστικού προβληματισμού της περιόδου αυτής είναι τα περιεχόμενα της ημερήσιας διατάξεως που είχε προετοιμασθεί. Τα προς συζήτηση θέματα ήταν:

- Η διανομή των πλεονασμάτων διαχειρίσεως των συνεταιρισμών, περιλαμβανόμενης της επιθυμίας παραχωρήσεως ενός μέρους σε βοηθητικούς εργάτες, σε πελάτες, σε ταμείο κοινωνικής βοήθειας, σε κοινωνική εργασία, βιβλιοθήκες, εκπαίδευση κλπ.
- Ανάπτυξη εμπορικών σχέσεων μεταξύ διαφορετικών συνεταιρισμών της ίδιας χώρας ή διαφόρων χωρών.
- Χρησιμότητα και τρόποι διαδόσεως της συνεταιριστικής κινήσεως σε αγροτικές περιοχές.
- Εφαρμογή του συνεργατισμού στην εκπαίδευση (βιβλιοθήκες, μαθήματα για ενήλικους, εγχειρίδια κλπ.).
- Καθιέρωση γενικών σχέσεων μεταξύ συνεταιρισμών στη Γαλλία και μεταξύ γαλλικών και ξένων συνεταιρισμών.
- Η ευθύνη των μελών επιπλέον του ποσού των μερίδων.

Μετά τη ματαίωση του συνέδριου, την πρωτοβουλία ανέλαβαν οι Άγγλοι. Οργάνωσαν συνέδριο στο Λονδίνο στις 31 Μαΐου 1869, στο οποίο προσκάλεσαν τις πιο γνωστές τότε προσωπικότητες των συνεταιρισμών των ευρωπαϊκών χωρών. Αξιοσημείωτο είναι ότι μεταξύ των συμμετεχόντων αναφέρεται και το όνομα του Ίωνα Περδικάρη από την Ελλάδα, χωρίς περισσότερες πληροφορίες. Εδώ πρέπει να σημειωθεί ότι οι πρώτοι γνωστοί συνεταιρισμοί ιδρύθηκαν στην Αθήνα το 1870, ενώ το 1869 είχε εκδοθεί το βιβλίο του Δημ. Στ. Μαυροκορδάτου με τίτλο «Αἱ Πιστωτικαὶ Τράπεζαι του Λαού».

Στο συνέδριο του Λονδίνου το 1869 τέθηκαν οι πρώτες βάσεις για τη διεθνή οργάνωση των συνεταιρισμών. Η ίδρυση της Διεθνούς Συνεταιριστικής Ενώσεως (Συμμαχίας) πραγματοποιήθηκε σε επόμενο συνέδριο του Λονδίνου, το 1895.

Σχ. 6.4.
Το έμβλημα της ΔΣΕ.

6.4.1 Η Διεθνής Συνεταιριστική Ένωση.

a) Σκοποί και μέσα.

Οι κατευθυντήριες γραμμές της Διεθνούς Συνεταιριστικής Ένώσεως (σχ. 6.4), όπως καθορίσθηκαν στο συνέδριο του Λονδίνου που αποφάσισε και την ίδρυσή της στις 19 Αυγούστου 1895, περιλάμβαναν:

- Τη σύγκληση συνεδρίου κάθε τρία χρόνια.
- Τη σύσταση κεντρικής επιτροπής από την οποία θα προέρχεται η εκτελεστική επιτροπή.
- Τη διάδοση της γνώσεως και της κατανοήσεως μεταξύ των συνεταιριστών όλου του κόσμου και τη διασάφηση των γνησίων αρχών του συνεργατισμού.
- Την προώθηση των διασυνεταιριστικών οικονομικών σχέσεων και
- τη μη παρέμβαση στην πολιτική και στη θρησκεία.

Οι σκοποί της Διεθνούς Συνεταιριστικής Ένώσεως (ΔΣΕ ή ICA από τα αρχικά του αγγλικού τίτλου της International Cooritative Alliance), όπως διαγράφονται στο σημερινό καταστατικό της, είναι:

- Να αποτελεί, σε παγκόσμιο επίπεδο, τον εκπρόσωπο των συνεταιριστικών οργανώσεων όλων των τύπων, οι οποίες εφαρμόζουν στην πράξη τις συνεταιριστικές αρχές.
- Να διαδίδει τις συνεταιριστικές αρχές και μεθόδους σε ολόκληρο τον κόσμο.
- Να προωθεί το συνεργατισμό σε όλες τις χώρες.
- Να προστατεύει τα συμφέροντα της συνεταιριστικής κινήσεως σε όλες της τις μορφές.
- Να μεριμνά για τη διατήρηση καλών σχέσεων μεταξύ των οργανώσεων - μελών της.

- Να προωθεί φιλικές και οικονομικές σχέσεις μεταξύ των συνεταιριστικών οργανώσεων όλων των τύπων σε εθνικό και σε διεθνές επίπεδο.
- Να εργάζεται για την εγκαθίδρυση διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας.
- Να συμβάλλει στην προώθηση της οικονομικής και κοινωνικής προόδου των εργαζομένων όλων των χωρών.

Τα μέσα με τα οποία η ΔΣΕ επιδιώκει την υλοποίηση των καταστατικών σκοπών της είναι:

- Η περιοδική σύγκληση διεθνών συνεδρίων.
- Η αποστολή ομάδων προς επίσκεψη των συνεταιριστικών κινήσεων όλων των χωρών, με αντικείμενο τη μελέτη των κινήσεων αυτών, την ανταλλαγή εμπειρίας και την παροχή συμβουλευτικών υπηρεσιών και καθοδηγήσεως που επιθυμούν ή που η ΔΣΕ ενδεχομένως θεωρεί επιθυμητή.
- Οι δημοσιεύσεις.
- Η προώθηση της διδασκαλίας και των συνεταιριστικών σπουδών σε όλες τις χώρες.
- Η ανάπτυξη των δραστηριοτήτων του Ιδρύματος Χένρυ Μαίη, μόνιμου κέντρου διεθνών συνεταιριστικών σπουδών.
- Η διεξαγωγή ερευνών και μελετών για προβλήματα ζωτικού ενδιαφέροντος ως προς την κίνηση και η συγκέντρωση συνεταιριστικών στατιστικών στοιχείων.
- Η ίδρυση διεθνών συνεταιριστικών επικουρικών οργανώσεων εμπορίας, παραγωγής (γεωργικής, βιομηχανικής, βιοτεχνικής), πίστεως, ασφαλίσεων, κατοικίας καθώς και άλλων τομέων οικονομικής δραστηριότητας και η διατήρηση στενών σχέσεων με τις οργανώσεις αυτές.
- Η πληρέστερη δυνατή συνεργασία με όλους τους οργανισμούς των Ηνωμένων Εθνών και με άλλους εθελοντικούς εξωκυβερνητικούς διεθνείς οργανισμούς, οι σκοποί των οποίων ενδιαφέρουν το συνεργατισμό.
- Κάθε άλλο κατάλληλο και νόμιμο μέσο.

Μέλη της ΔΣΕ μπορούν να γίνουν εθνικές συνεταιριστικές οργανώσεις, εθνικές ομοσπονδίες ενώσεων συνεταιρισμών, περιφερειακές ομοσπονδίες ενώσεων, συνεταιρισμοί, καθώς και ενώσεις προσώπων ή οργανώσεις που έχουν ως σκοπό την προώθηση του συνεργατισμού. Συνεταιριστικές τράπεζες, συνεταιριστικοί ασφαλιστικοί φορείς, καθώς και υπερεθνικές ή διεθνείς συνεταιριστικές οργανώσεις μπορούν επίσης να γίνουν μέλη της ΔΣΕ.

Όπως αναφέρεται στο καταστατικό της, η ΔΣΕ θεωρεί το συνεργατισμό ως ουδέτερο έδαφος, στο οποίο άτομα με εντελώς διαφορετικές γνώμες και πεποιθήσεις μπορούν να συναντώνται και να ενεργούν από κοινού. Η ΔΣΕ δεν συνδέεται με καμία πολιτική ή θρησκευτική οργάνωση. Η ανεξαρτησία αυτή, στην οποία στηρίζεται η ενότητα της διεθνούς συνεταιριστικής κινήσεως, διατηρείται σε όλες τις συνεδριάσεις και στις δημοσιεύσεις της ΔΣΕ.

β) Όργανα της ΔΣΕ.

Τα όργανα της ΔΣΕ είναι:

- Το Συνέδριο.

- Η Κεντρική Επιτροπή.
- Η Εκτελεστική Επιτροπή.
- Ο Διευθυντής.

Το **Συνέδριο** αποτελεί το ανώτατο όργανο. Συνέρχεται κάθε τρία ή τέσσερα χρόνια και εξετάζει τη μελλοντική πολιτική της ΔΣΕ. Το Συνέδριο εγκρίνει την έκθεση πεπραγμένων της Κεντρικής Επιτροπής, εκλέγει τα μέλη της Κεντρικής Επιτροπής, καθορίζει το πρόγραμμα της ΔΣΕ, εγκρίνει τα υποβαλλόμενα ψηφίσματα και έχει τη δυνατότητα να τροποποιεί το καταστατικό με πλειοψηφία δύο τρίτων των ψήφων που εκπροσωπούνται σ' αυτό.

Το συνέδριο αποτελείται από εκπροσώπους των μελών της ΔΣΕ. Κάθε μέλος μπορεί να ορίζει έναν εκπρόσωπο. Πρόσθετοι εκπρόσωποι ορίζονται ανάλογα με το ύψος ετήσιας εισφοράς των μελών στη ΔΣΕ. Για κάθε πρόσθετος 300 λίρες Αγγλίας – εκτός από τις πρώτες 300 – μπορεί να ορίζεται ένας επιπλέον εκπρόσωπος. Κάθε εκπρόσωπος αντιστοιχεί σε μία ψήφο και οι οργανώσεις είναι δυνατό να εκπροσωπούνται από έναν εκπρόσωπο για όλες τις ψήφους τους, εφόσον αυτές δεν ξεπερνούν τις 10. Σε καμία περίπτωση δεν είναι δεκτό οι οργανώσεις – μέλη μιας χώρας ή μιας ενώσεως χωρών ή οι υπερεθνικές ή διεθνείς συνεταιριστικές οργανώσεις να κατέχουν πέρα από το 15% του συνολικού αριθμού ψήφων του Συνέδριου.

Το ύψος της ετήσιας εισφοράς κάθε μέλους καθορίζεται με βάση κλίμακα για κάθε κατηγορία συνεταιρισμών και με βάση το επίπεδο αναπτύξεως και την οικονομική σημασία του μέλους.

Η **Κεντρική Επιτροπή** αποτελείται από εκπροσώπους των μελών που προτείνονται από αυτά και εκλέγονται από το Συνέδριο. Ο αριθμός των εκπροσώπων κατά χώρα είναι συνάρτηση του ύψους της ετήσιας εισφοράς.

Στα καθήκοντα της Κεντρικής Επιτροπής υπάγονται η εκλογή του Προέδρου και των δύο Αντιπροέδρων της ΔΣΕ και η εκλογή των μελών που θα απαρτίζουν την Εκτελεστική Επιτροπή, ο διορισμός του Διευθυντή, καθώς και η λήψη σημαντικών αποφάσεων για την εφαρμογή του προγράμματος της ΔΣΕ που καθόρισε το Συνέδριο. Η Κεντρική Επιτροπή συνεδριάζει τουλάχιστον μια φορά το χρόνο.

Η **Εκτελεστική Επιτροπή** αποτελείται από τον Πρόεδρο, τους δύο Αντιπροέδρους και 13 μέλη, που εκλέγονται από την Κεντρική Επιτροπή. Δεν επιτρέπεται να υπάρχουν σ' αυτή περισσότερα από δύο μέλη προερχόμενα από την ίδια χώρα. Η Εκτελεστική Επιτροπή συνεδριάζει όσο συχνά απαιτούν οι ανάγκες, χειρίζεται τα θέματα που ανακύπτουν μεταξύ των συνεδριάσεων της Κεντρικής Επιτροπής και προετοιμάζει την ημερήσια διάταξη της Κεντρικής Επιτροπής.

Ο **Διευθυντής** είναι υπεύθυνος για την εφαρμογή των αποφάσεων του Συνέδριου, της Κεντρικής Επιτροπής και της Εκτελεστικής Επιτροπής και για το χειρισμό των θεμάτων μεταξύ των συνεδριάσεων της Εκτελεστικής Επιτροπής. Διαχειρίζεται τους πόρους της ΔΣΕ σύμφωνα με τον προϋπολογισμό και προϊσταται του προσωπικού.

γ) Επιτροπές της ΔΣΕ.

Ο ρόλος της ΔΣΕ, ως φορέα που συντονίζει τις συνεταιριστικές δραστηριότητες και φροντίζει για την ανάπτυξη της παγκόσμιας συνεταιριστικής κινήσεως και των

διασυνεταιριστικών σχέσεων, εκδηλώνεται με τη σύσταση και λειτουργία ειδικών επιτροπών για κάθε τομέα. Οι επιτροπές αυτές υποβάλλουν τακτικά εκθέσεις στην Κεντρική Επιτροπή, η οποία με τον τρόπο αυτό έχει τη γενική εικόνα όλων των δραστηριοτήτων της ΔΣΕ. Λειτουργούν οι ακόλουθες εννέα επιτροπές:

1. Επιτροπή αγροτικού συνεργατισμού,	έτος ιδρύσεως 1951
2. Επιτροπή συνεταιριστικών τραπεζών,	έτος ιδρύσεως 1922
3. Οργάνωση για την καταναλωτική συνεταιριστική πολιτική,	έτος ιδρύσεως 1973
4. Επιτροπή αλιείας,	έτος ιδρύσεως 1977
5. Επιτροπή συνεταιριστικής κατοικίας,	έτος ιδρύσεως 1952
6. Διεθνής συνεταιριστική ομοσπονδία ασφαλειών,	έτος ιδρύσεως 1922
7. Intercoop (Διεθνής οργάνωση καταναλωτικών συνεταιρισμών συνεταιρισμών),	έτος ιδρύσεως 1971
8. Επιτροπή γυναικών,	έτος ιδρύσεως 1974
9. Επιτροπή παραγωγικών και βιοτεχνικών συνεταιρισμών εργατών,	έτος ιδρύσεως 1947

Η **Επιτροπή Αγροτικού Συνεργατισμού** έχει 49 μέλη από 38 χώρες. Κύριος σκοπός της είναι η συνεργασία μεταξύ των αγροτικών συνεταιρισμών, με στόχο την αύξηση της ανταγωνιστικότητας των συνεταιρισμών έναντι των πολυεθνικών εταιριών. Στο πλαίσιο αυτό προωθείται και η συνεργασία με τους καταναλωτικούς συνεταιρισμούς μέσω της INTERCOOP, καθώς και η χρησιμοποίηση της Οικονομικής Υπεπιτροπής (που αποτελεί όργανο της Επιτροπής) για τη διοργάνωση εμπορικών εκδηλώσεων και την προώθηση των επαφών μεταξύ συνεταιριστικών οργανώσεων.

Η **Επιτροπή Συνεταιριστικών Τραπεζών** έχει σκοπό την εντατικοποίηση της συνεργασίας μεταξύ των συνεταιριστικών τραπεζών, με την ανάπτυξη τόσο των μεταξύ τους συναλλαγών όσο και με την υποβοήθηση επενδυτικών προγραμμάτων σε αναπτυσσόμενες χώρες.

Η **Οργάνωση για την Καταναλωτική Συνεταιριστική Πολιτική**, αποσκοπεί στην προώθηση των θεμάτων προστασίας του καταναλωτή και στην ενημέρωση των καταναλωτών για τη σχέση ή μεταξύ διατροφής και υγείας.

Η **Επιτροπή Αλιείας**, έχει 16 μέλη από 14 χώρες και διαχωρίσθηκε σχετικά πρόσφατα από την Επιτροπή Αγροτικού Συνεργατισμού, για να αναλάβει την προώθηση της αναπτύξεως των αλιευτικών συνεταιρισμών και της μεταξύ τους συνεργασίας.

Η **Επιτροπή Συνεταιριστικής κατοικίας** έχει 25 τακτικά και 9 επικουρικά μέλη από 21 χώρες και σκοπό την ανταλλαγή εμπειριών για τα θέματα που απασχολούν τους συνεταιρισμούς κατοικίας. Δεκαοκτώ από τα μέλη της Επιτροπής απαρτίζουν τη Διεθνή Ένωση Αναπτύξεως της Συνεταιριστικής Κατοικίας, που αποβλέπει στην πρακτική υποβοήθηση του έργου των συνεταιρισμών κατοικίας στις αναπτυσσόμενες χώρες.

Η **Διεθνής Συνεταιριστική Ομοσπονδία Ασφαλειών** (ICIF) έχει 81 μέλη από 31 χώρες και αποτελεί το όργανο προωθήσεως της συνεργασίας μεταξύ των μελών του. Έχει δύο υποεπιτροπές: α) Το Γραφείο Αντασφαλίσεων, που φροντίζει για τις αντασφαλίσεις μεταξύ των συνεταιριστικών ασφαλιστικών φορέων {δηλ. τις ασφαλίσεις των ασφαλιστικών φορέων για τους κινδύνους που αναλαμβάνουν ως

ασφαλιστές). β) Το Γραφείο Ασφαλιστικής Αναπτύξεως, που παρέχει βοήθεια σε νέους συνεταιριστικούς ασφαλιστικούς φορείς κατά το στάδιο ιδρύσεως και αναπτύξεώς τους.

Η *Interscoor* (Διεθνής Οργάνωση Καταναλωτικών Συνεταιρισμών) ασχολείται με την κοινή προμήθεια από τη διεθνή αγορά για λογαριασμό των μελών της, ώστε να εξασφαλίζονται καλύτεροι όροι. Ασχολείται η ίδια με οικονομικές δραστηριότητες και για τους σκοπούς της διατηρεί γραφεία σε διάφορα σημεία του κόσμου.

Η *Επιτροπή Γυναικών* έχει ως μέλη 47 οργανώσεις από 36 χώρες και σκοπό τη διασφάλιση της συμμετοχής των γυναικών σε κάθε είδους συνεταιριστική δραστηριότητα. Ειδική ομάδα εργασίας ασχολείται αποκλειστικά με το ρόλο των γυναικών στους αγροτικούς συνεταιρισμούς.

Η *Επιτροπή Παραγωγικών και Βιοτεχνικών Συνεταιρισμών Εργατών*, τέλος, εξετάζει τα θέματα των παραγωγικών συνεταιρισμών των εργατών, για τους οποίους το ενδιαφέρον είναι αυξημένο κατά τα τελευταία χρόνια, τόσο από τις αναπτυσσόμενες όσο και από τις αναπτυγμένες βιομηχανικές χώρες. Εκτός από τις επιτροπές αυτές, στα πλαίσια της ΔΣΕ λειτουργούν και ομάδες εργασίας, με τη συμμετοχή ειδικών, για την από κοινού εξέταση ειδικών θεμάτων, όπως είναι η εκπαίδευση των συνεταιριστών, στην οποία περιλαμβάνεται και η παραγωγή εκπαιδευτικού υλικού, η οργάνωση συνεταιριστικών βιβλιοθηκών και τεκμηριώσεως, η συνεταιριστική έρευνα και ο συνεταιριστικός τουρισμός.

Το έργο της ΔΣΕ για την υποβοήθηση της συνεταιριστικής αναπτύξεως στις αναπτυσσόμενες χώρες διεξάγεται μέσω δύο Περιφερειακών Γραφείων. Το ένα βρίσκεται στο Νέο Δελχί (Ινδία) και ιδρύθηκε το 1960, για να καλύπτει τη νοτιοανατολική Ασία και το άλλο στο Μόσι (Τανζανία), όπου ιδρύθηκε το 1968, για να καλύπτει την ανατολική και κεντρική Αφρική. Οι δαπάνες λειτουργίας αυτών των γραφείων, καλύπτονται από εισφορές ειδικών φορέων συνεταιριστικής αναπτύξεως της Σουηδίας, του Καναδά, της Φινλανδίας, της Ολλανδίας και του Ηνωμένου Βασιλείου. Μέσω των γραφείων αυτών προωθούνται εκπαιδευτικοί σκοποί, η ενημέρωση για το συνεργατισμό, η επιδότηση δημιουργίας συνεταιριστικών εγκαταστάσεων και η επέκταση των συνεταιριστικών δραστηριοτήτων.

δ) Διεθνής αναγνώριση.

Τον αναπτυξιακό ρόλο των συνεταιρισμών έχει αναγνωρίσει η Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ ύστερα από έρευνα στο θέμα των συνεταιρισμών, τα αποτελέσματα της οποίας περιλήφθηκαν σε έκθεση του Γενικού Γραμματέα του Οργανισμού το 1976. Στο σχετικό ψήφισμα που εκδόθηκε αναφέρεται:

«Η Γενική Συνέλευση αναγνωρίζει ότι η επέκταση της συνεταιριστικής κινήσεως στην προώθηση της κοινωνικής και οικονομικής προόδου, συνδέεται στενά με τη διαρθρωτική και θεσμική μεταρρύθμιση, η οποία αποβλέπει στη δίκαιη κατανομή του εισοδήματος, τη συμμετοχή του πληθυσμού στην αναπτυξιακή διαδικασία και την ισότητα των ευκαιριών, ως μέσων συμβολής στην ανάπτυξη και ωφέλειας από αυτήν».

Η αναγνώριση αυτής της συμβολής των συνεταιρισμών από το κοινό όργανο όλων των χωρών του κόσμου, αποτελεί δικαίωση της συνεταιριστικής ιδεολογίας και πρακτικής και ενθάρρυνση για την πορεία προς το μέλλον.

Την ανάγκη για πρακτική ενίσχυση της αναπτύξεως της συνεταιριστικής κινήσεως έχουν συνειδητοποιήσει αρκετοί διεθνείς οργανισμοί. Για το συντονισμό των ενεργειών τους έχει συσταθεί η COPAC (Committee for the Promotion of Aid to Cooperatives), Επιτροπή Πρωθήσεως Βοήθειας προς τους Συνεταιρισμούς, στην οποία μετέχουν η ΔΣΕ, τα Ηνωμένα Έθνη, το Διεθνές Γραφείο Εργασίας (ILO), ο Οργανισμός Τροφίμων και Γεωργίας (FAO), η Διεθνής Ομοσπονδία Γεωργών (IFAP), η Διεθνής Ομοσπονδία Εργατών Γης (IFPAAW) και το Διεθνές Συμβούλιο Πιστωτικών Ενώσεων (WOCCU).

Το παγκόσμιο κύρος της Διεθνούς Συνεταιριστικής Ενώσεως, ως εκπροσώπου των συνεταιρισμών όλου του κόσμου, είναι αναμφισβήτητο και χρησιμοποιείται και σε περιπτώσεις όπου οι συνεταιριστικές αρχές καταστραγούνται και όπου οι συνεταιρισμοί υφίστανται ανεπίτρεπτες εξωτερικές επεμβάσεις.

6.4.2 Η διεθνής συνεταιριστική κίνηση σε αριθμούς.

Η συνεταιριστική κίνηση έχει απλωθεί σε ολόκληρο τον κόσμο. Ακριβείς στατιστικές για τη διάδοσή της δεν είναι διαθέσιμες, γιατί οι εθνικές συνεταιριστικές οργανώσεις δεν αποτελούν όλες μέλη της ΔΣΕ. Με βάση τα στοιχεία του 1980, στα οποία δεν περιλαμβάνεται η Κίνα, που έγινε μέλος της ΔΣΕ το 1985, παρατηρείται ότι:

- Στη ΔΣΕ εκπροσωπούνται 162 οργανώσεις από 67 χώρες, με συνολικό αριθμό φυσικών προσώπων - μελών 363 εκατομμύρια άτομα.
- Οι πρωτοβάθμιοι συνεταιρισμοί που εκπροσωπούνται στη ΔΣΕ είναι 680 χιλιάδες, από τους οποίους το 37% είναι αγροτικοί.
- Οι καταναλωτικοί και οι πιστωτικοί συνεταιρισμοί έχουν το μεγαλύτερο αριθμό μελών στο σύνολο των συνεταιριστών. Κάθε κατηγορία συγκεντρώνει πάνω από το ένα τρίτο του συνόλου των συνεταιριστών.
- Το προσωπικό που απασχολούν οι συνεταιρισμοί είναι 8 εκατομ. άτομα, από το οποίο το 60% απασχολείται στους καταναλωτικούς συνεταιρισμούς.
- Ο κύκλος εργασιών των συνεταιρισμών ανέρχεται σε 595 δισ. δολλάρια, με συμμετοχή των καταναλωτικών συνεταιρισμών κατά 37% και των αγροτικών κατά 36%.
- Το κεφάλαιο των συνεταιριστικών μερίδων είναι 68 δισ. δολλάρια, από το οποίο το 75% ανήκει στους πιστωτικούς συνεταιρισμούς.
- Το ύψος των αποθεματικών των συνεταιρισμών είναι 29 δισ. δολλάρια, από τα οποία το 25% ανήκουν στους αγροτικούς συνεταιρισμούς, 24% στους πιστωτικούς και 17% στους αλιευτικούς.
- Το πλεόνασμα διαχειρίσεως κατά το 1980 έφθασε τα 7,4 δισ. δολλάρια, από τα οποία το 57% είχαν οι καταναλωτικοί συνεταιρισμοί.

Στους πίνακες 6.4.1 και 6.4.2 που ακολουθούν, παρουσιάζεται η γενική εικόνα της διαδόσεως των συνεταιρισμών κατά κατηγορία και κατά ήπειρο.

6.4.3 Διεθνής συνεταιριστική σημαία.

Δείγμα της παγκοσμιότητας της συνεταιριστικής κινήσεως αποτελεί η καθιέρω-

ση, από το 1896, της κοινής συνεταιριστικής σημαίας, η οποία συντίθεται από τα επτά χρώματα της ίριδας, τα στοιχεία δηλαδή του φωτός που φωτίζει τον κόσμο και συμβολίζει την παγκόσμια αδελφοσύνη.

Από τη ΔΣΕ καθιερώθηκε επίσης το πρώτο Σάββατο του Ιουλίου κάθε χρόνου ως «παγκόσμια ημέρα συνεργατισμού».

ΠΙΝΑΚΑΣ 6.4.1
Αριθμός συνεταιρισμών 1980.

Κατηγορία συνεταιρισμών	Ευρώπη	Ασία	Αμερική	Αφρική	Οκεανία	Σύνολο
Καταναλωτικοί	16.667	42.865	2.321	4.551	882	67.286
Πιστωτικοί	12.819	155.628	29.516	3.377	907	202.247
Αγροτικοί	60.205	171.523	9.656	6.627	396	248.407
Οικοδομικοί	28.805	25.182	3.580	132	6.229	63.928
Εργατών-χειροτεχνών	10.065	33.842	576	1.726	—	46.209
Αλιευτικοί	1.265	13.618	119	103	29	15.134
Διάφοροι	9.947	17.683	5.643	1.916	1.454	36.643
Σύνολο	139.773	460.341	51.411	18.432	9.897	679.854

ΠΙΝΑΚΑΣ 6.4.2
Αριθμός μελών των συνεταιρισμών, 1980 (σε χιλιάδες).

Κατηγορία συνεταιρισμών	Ευρώπη	Ασία	Αμερική	Αφρική	Οκεανία	Σύνολο
Καταναλωτικοί	105.304	19.049	3.884	686	658	129.581
Πιστωτικοί	16.676	53.312	56.404	672	831	127.895
Αγροτικοί	28.434	26.974	6.961	2.360	435	65.164
Οικοδομικοί	8.224	4.367	727	19	1.889	15.226
Εργατών-Χειροτεχνών	2.331	3.431	42	130	—	5.934
Αλιευτικοί	167	1.947	25	19	4	2.162
Διάφοροι	2.201	1.777	11.720	892	235	16.825
Σύνολο	163.337	110.857	79.763	4.778	4.052	362.787

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΒΔΟΜΟ

ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΙ ΚΑΙ ΠΑΙΔΕΙΑ

7.1 Γενικά.

Με την ευρύτατη γεωγραφική εξάπλωσή του και τη συνεχή διεύρυνση των αντικειμένων δραστηριότητάς του, αλλά προπάντων με τη δημοκρατική συγκρότηση και λειτουργία του ο συνεργατισμός είναι φανερό ότι μπορεί να στηριχθεί μόνο στη σωστή γνώση του ποιες είναι οι ιδέες του και του πώς λειτουργεί. Όλοι όσοι ενδιαφέρονται να κάνουν χρήση των αφελημάτων από το συνεταιρισμό, ως οικονομικό και κοινωνικό εργαλείο για την αυτοδύναμη προώθηση των συμφερόντων των μελών και του κοινωνικού συνόλου, πρέπει να στηριχθούν στη γνώση του θεσμού τόσο τη θεωρητική όσο και την πρακτική. Και τη γνώση αυτή πρέπει πρώτα και κυρίως να την ενστερνισθούν εκείνοι, που είτε ως εκλεγμένοι αντιπρόσωποι, είτε ως υπηρεσιακά στελέχη έχουν επωμισθεί ευθύνες για την επιτυχία των συνεταιρισμών. Στις γενικές όμως γραμμές της, τη γνώση αυτή πρέπει να την έχουν κάνει κτήμα τους και όλα τα μέλη των συνεταιρισμών, για να μπορούν να συμμετέχουν ενεργά στις διαδικασίες και να δημιουργούν τις προϋποθέσεις για την επιτυχία. Η ευθύνη μάλιστα των κάθε επιπέδου συνεταιριστών για τη σωστή εφαρμογή του συνεταιριστικού θεσμού στην πράξη είναι αυξημένη, αφού η ατελής εφαρμογή του δεν επηρεάζει αρνητικά μόνο τα δικά τους συμφέροντα, αλλά και τα συμφέροντα του κοινωνικού συνόλου, με την αποστέρησή του από τον εξισορροπητικό ρόλο που ασκεί ο συνεταιρισμός.

Η συνεταιριστική μόρφωση τόσο του συνεταιρισμένου κόσμου όσο και ολόκληρου του λαού, δεν αποτελεί απλώς μια από τις αρχές του συνεργατισμού. Είναι περισσότερο ανάγκη και αφετηρία για την προκοπή των συνεταιρισμών. Αφού ο συνεταιρισμός στηρίζεται στον άνθρωπο και όχι στο κεφάλαιο, είναι φανερό ότι η φροντίδα του για την πηγή αυτή της δυνάμεώς του αποτελεί ύψιστη υποχρέωσή του, αλλά ταυτόχρονα και την ορθολογικότερη επένδυσή του. Άλλωστε η γνωριμία με το συνεταιριστικό θεσμό δυναμώνει την πεποίθηση για την καταλληλότητά του για μικρά και μεγάλα έργα και παρέχει τη δύναμη για την πραγματοποίησή τους.

7.2 Συνεργατισμός και παιδεία.

Πόσο συμφυής είναι η ιδέα του συνεργατισμού με την Παιδεία, τη συνεταιριστική και τη γενική, είχε φανεί ήδη από τα πρώτα βήματα των σκαπανέων του

Ροτσντέιλ, που, ενώ οι ανάγκες τους οι υλικές ήταν τεράστιες και οι δυνατότητές τους πενιχρές, δεν δίστασαν να αποφασίσουν τη διάθεση του 2,5% από το ετήσιο πλεόνασμα για το σχηματισμό κεφαλαίου που προορίζοταν για εκπαιδευτικούς σκοπούς. Η πρόθεσή τους αυτή δεν έμεινε γράμμα κενό. Το 1849 ίδρυσαν την πρώτη συνεταιριστική βιβλιοθήκη και αργότερα σχολεία γενικής μορφώσεως. Το παράδειγμα αυτό το ακολούθησαν αργότερα οι συνεταιρισμοί πολλών χωρών. Από τα πρώτα βήματά τους οι πρωτοπόροι των γερμανικών πιστωτικών συνεταιρισμών Σούλτσε - Ντέλιτς και Ραϊφάιζεν προώθησαν τη διάδοση της μορφώσεως με τη διάθεση ποσών από τα πλεονάσματα των συνεταιρισμών. Ο Σούλτσε - Ντέλιτς ίδρυσε το 1871 εταιρία που είχε σκοπό τη διάδοση της λαϊκής μορφώσεως. Ο Ραϊφάιζεν, που ποτέ δεν έίδε τους συνεταιρισμούς μόνο σαν όργανο πιστωτικής βοήθειας των συνεταιρίων, τόνιζε πάντα την παράλληλη ηθικοπλαστική, μορφωτική και παιδαγωγική τους αξία. Με την προτροπή του ιδρύθηκαν στα χωριά βιβλιοθήκες, σχολεία για παιδιά και για μεγάλους, οργανώθηκαν πρακτικά μαθήματα και πολιτιστικές εκδηλώσεις κλπ.

Κατά την πρώτη φάση αναπτύξεώς τους, οι συνεταιρισμοί ήταν φυσικό να ενδιαφέρονται για τη γενική μόρφωση, γιατί τότε η εκπαίδευση δεν ήταν, όπως σήμερα, συστηματικά οργανωμένη και προσιτή σε όλους. Σήμερα, στις χώρες που η γενική εκπαίδευση παρέχεται σε όλους από το κράτος, οι συνεταιρισμοί έχουν στρέψει τις προσπάθειές τους προς τη συνεταιριστική εκπαίδευση μελών, μη μελών και υπαλλήλων, ενώ δεν παύουν, με τις βιβλιοθήκες, τις διαλέξεις και τα δημοσιεύματά τους να εξυπηρετούν και ευρύτερους μορφωτικούς σκοπούς.

Ως προς τη συνεταιριστική εκπαίδευση, έχει παρατηρηθεί ότι ο ρόλος των συνεταιρισμών είναι πρωταρχικός στις χώρες εκείνες που η συνεταιριστική κίνηση πήγασε και αναπτύχθηκε αυθόρυμητα εκ των κάτω, χωρίς τη μεσολάβηση του κράτους και όπου η συνεταιριστική κίνηση ακολουθεί αδέσμευτη το δικό της δρόμο. Αντίθετα, στις περιπτώσεις που το κράτος πήρε την πρωτοβουλία προωθήσεως των συνεταιρισμών και που το ίδιο σχετίζεται στενά με την πορεία τους, εκεί και η συνεταιριστική εκπαίδευση είναι συνήθως πιο στενά δεμένη με κρατικούς ή ημικρατικούς φορείς.

Η συνεταιριστική εκπαίδευση διαιρείται σε δύο επί μέρους κλάδους:

- Τη συνεταιριστική αγωγή και
- την επαγγελματική συνεταιριστική εκπαίδευση.

Η συνεταιριστική αγωγή αποβλέπει στην εξοικείωση των συνεταιριστών και του ευρύτερου κοινού με τις ιδέες του συνεταιρισμού, στην επεξήγηση της σημασίας του για τους οικονομικά ασθενέστερους, στην παρουσίαση του τρόπου λειτουργίας του και στην ερμηνεία του οικονομικού και κοινωνικού του χαρακτήρα. Επιδιώκει επίσης τη διάδοση και εμπέδωση των βασικών αξιών του συνεταιρισμού, όπως είναι η εκούσια και συνειδητή συμμετοχή, η ειλικρινής και γόνιμη συνεργασία, η αλληλεγγύη, η ισότητα δικαιωμάτων και υποχρεώσεων, η καλόπιστη άσκηση ελέγχου και ο αλληλοσεβασμός. Η κατανόηση και κυρίως η εφαρμογή στην πράξη αυτών των συνεταιριστικών αξιών, οδηγεί στη μετάπλασή τους και σε προσωπικές αρετές, πολύτιμες όχι μόνο για το συνεταιριστή, αλλά και για κάθε πολίτη.

Με τη συνεταιριστική αγωγή αφομοιώνεται η βαθύτερη έννοια του συνεργατισμού και των δικαιωμάτων και υποχρεώσεων των μελών σε ό,τι αφορά το ουσια-

στικό τους (όχι το τυπικό) περιεχόμενο. Κατανοείται η ανάγκη συνέπειας στις συναλλαγές, σεβασμού τύρος τη συνεταιριστική ιδιοκτησία, πρόθυμης συμπράξεως στην κοινή προσπάθεια, δραστήριας συμμετοχής στις συνελεύσεις, προσεκτικής επιλογής των προσώπων που θα χειρισθούν τα θέματα του συνεταιρισμού και αντιπαραθέσεως προς εκφυλιστικές ή πεσσιμιστικές τάσεις. Με δύο λόγια η συνεταιριστική αγωγή διδάσκει την τέχνη της ενώσεως και της πειθαρχημένης ελευθερίας, το συνδυασμό μεταξύ της συναισθήσεως προσωπικής ευθύνης και της αρμονίας στη συλλογική δράση.

Η επαγγελματική συνεταιριστική εκπαίδευση επιδιώκει να δώσει τις απαραίτητες γνώσεις για τη λειτουργία και τις διαδικασίες του συνεταιρισμού. Απευθύνεται τόσο προς αιρετά (εκλεγόμενα από τη συνέλευση) άτομα που χειρίζονται τα θέματα των συνεταιρισμών, όσο και προς υπαλλήλους που στελεχώνουν τις υπηρεσίες των συνεταιρισμών. Για τα αιρετά διοικητικά και εποπτικά συμβούλια των συνεταιρισμών δεν αρκούν οι καλές προθέσεις και η αφοσίωση προς τις συνεταιριστικές αρχές για να μπορέσουν να ανταποκριθούν προς τα καθήκοντά τους, από τη σωστή εκπλήρωση των οποίων εξαρτάται σε σημαντικό βαθμό η πορεία των συνεταιρισμών. Έχοντας την ευθύνη να πάρνουν αποφάσεις και να καταλήγουν σε μία από πολλές εναλλακτικές επιλογές, τα μέλη των διοικητικών οργάνων των συνεταιρισμών πρέπει να είναι σε θέση τα ίδια να διακρίνουν τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα κάθε επιλογής. Διαφορετικά, οι πιθανότητες για λανθασμένες επιλογές είναι αυξημένες ή η στήριξη στα υπαλληλικά στελέχη είναι απόλυτη. Η στήριξη βέβαια στα υπαλληλικά στελέχη δεν αποτελεί κατ' ανάγκη λύση που πρέπει να αποφεύγεται. Δεν πρέπει όμως και να αποτελεί τη μόνη λύση, γιατί αυτό θα ισοδυναμούσε με εκχώρηση αρμοδιοτήτων σε άτομα (υπαλλήλους), που εκ των πραγμάτων δεν φέρνουν τις αντίστοιχες ευθύνες.

Η επαγγελματική συνεταιριστική εκπαίδευση των υπαλλήλων αποτελεί ανάγκη για τους συνεταιρισμούς. Δεν εξομοιώνονται μεν οι συνεταιρισμοί προς τις οικονομικές επιχειρήσεις, αλλά και δεν παύουν να έχουν ως βασικό σκοπό την άσκηση οικονομικών δραστηριοτήτων και την ευθύνη να είναι αποτελεσματικοί σ' αυτό το έργο τους. Όσο καλύτερα καταρτισμένα στη συνεταιριστική πρακτική είναι τα υπαλληλικά στελέχη, τόσο αποδοτικότερα θα είναι στο έργο τους. Πρέπει όμως να τονισθεί ότι ακόμη και για τα υπαλληλικά στελέχη, προέχει η συνεταιριστική αγωγή να συμπληρώνεται και υπό την επαγγελματική κατάρτιση. Ιδίως για τα στελέχη που κατέχουν υψηλές θέσεις στην υπαλληλική ιεραρχία των συνεταιρισμών και ιτου αποτελούν τους άμεσους συνεργάτες της διοικήσεως, η αποδοχή και εφαρμογή των στοιχείων που συναποτελούν τη συνεταιριστική αγωγή, είναι αναγκαία προϋπόθεση.

7.3 Η διδασκαλία του συνεργατισμού.

Ο συνεργατισμός διδάσκεται σήμερα ευρύτατα από ανώτατες και ανώτερες σχολές πολλών χωρών του κόσμου. Σε όλες σχεδόν τις χώρες της Ευρώπης και της Β. Αμερικής, σε πολλές της Λατινικής Αμερικής, στην Ινδία, τις Φιλιππίνες, την Ταϊλάνδη, το Ισραήλ κλπ., διδάσκεται ο συνεργατισμός σε πλήθος πανεπιστημιακών και ανωτέρων σχολών, ως ένα από τα μαθήματα ή και ως αντικείμενο εξειδι-

Σχ. 7.3α.

Ινστιτούτο μεταπτυχιακών σπουδών στην οργάνωση και διοίκηση επιχειρήσεων των καταναλωτικών συνεταιρισμών της Ουγγαρίας.

κεύσεως. Ορισμένα μάλιστα από τα πανεπιστήμια των ΗΠΑ και του Καναδά όχι μόνο διδάσκουν το συνεργατισμό, αλλά προσεγγίζουν και τους άμεσα ενδιαφερόμενους αγρότες ή εργάτες κλπ. και επιδιώκουν, με την ενημέρωσή τους, τη διάδοση της συνεταιριστικής δράσεως.

Ειδικές έδρες διδασκαλίας του συνεργατισμού και της συνεταιριστικής οικονομίας υπάρχουν σήμερα σε οικονομικές και εμπορικές σχολές, σε γεωπονικές, ακόμη και σε φιλοσοφικές σχολές πανεπιστημίων. Οι πρώτες τακτικές παραδόσεις συνεταιριστικής θεωρίας έγιναν στο Γεωργικό Κολλέγιο (σημερινό πανεπιστήμιο) του Λυαλπούρ στο Πακιστάν. Στην Ευρώπη παραδόσεις μαθημάτων άρχισαν από τα πανεπιστήμια της Κρακοβίας (Πολωνία) και του Χάλλε (Γερμανία) το 1911. Ακολούθησαν τα πανεπιστήμια Βισκόνσιν (ΗΠΑ) το 1913 και Κολωνίας (Δ. Γερμανία) το 1920, καθώς και το Κολλέγιο της Γαλλίας, όπου δημιουργήθηκε από το 1921 ειδική έδρα για να διδάξει ο μεγάλος θεωρητικός του συνεργατισμού Κάρολος Ζιντ. Στο Πολυτεχνείο της Ζυρίχης ο συνεργατισμός διδάσκεται από το 1923 και στο πανεπιστήμιο των Βρυξελλών από το 1927. Επί πολλές δεκαετίες διδάσκεται επίσης ο συνεργατισμός στην Αγγλία, την Τσεχοσλοβακία, την Ουγγαρία (σχ. 7.3α) και τη Ρουμανία.

Ιδιαίτερη σημασία έχει δοθεί στη διδασκαλία του συνεργατισμού στις παιδαγωγικές ακαδημίες και στις ανώτερες τεχνικές σχολές. Οι απόφοιτοι των σχολών αυτών, για επαγγελματικούς λόγους, θα έρχονται οπωσδήποτε σε επαφή με ομάδες ανθρώπων που μπορούν να αντλήσουν οφέλη από το συνεργατισμό και μπορούν

οπωσδήποτε να παίζουν σημαντικό ρόλο στην καθοδήγησή τους. Εκτός από την Ευρώπη και τη Β. Αμερική, ο συνεργατισμός διδάσκεται σε ανώτερες τεχνικές σχολές στην Ινδία, τη Σοβιετική Ένωση, τη Γιουγκοσλαβία, τη Βραζιλία και σε πολλές ακόμη χώρες. Σε παιδαγωγικές ακαδημίες ορισμένων πολιτειών, π.χ. στις ΗΠΑ, ο συνεργατισμός ήταν υποχρεωτικό μάθημα από το 1935.

Στην Ελλάδα συστηματική διδασκαλία του συνεργατισμού σε ανώτατες και ανώτερες σχολές άρχισε σχετικά πρόσφατα, ιδίως στα πλαίσια σχολών γεωπονικής κατευθύνσεως. Αρκετές όμως αξιόλογες προσπάθειες είχαν γίνει στο παρελθόν, οι οποίες ξεκίνησαν με βάση σχετικές διατάξεις του νόμου 602/1914 που πρόβλεπε τη διδασκαλία συνεταιριστικών μαθημάτων. Στα πρώτα μάλιστα μαθήματα, το 1916 στην Αθήνα, δίδαξαν ο Ιασεμίδης και ο Μιχόπουλος, από τους πρωτεργάτες της διαδόσεως του συνεργατισμού στην Ελλάδα.

Από το 1917, που ίδρυθηκε το υπουργείο Γεωργίας, στο οποίο ανατέθηκε η εποπτεία και ο έλεγχος των γεωργικών συνεταιρισμών, τη φροντίδα για τη συνεταιριστική μόρφωση ανέλαβε η αρμόδια για την εποπτεία υπηρεσία του, σε συνδυασμό με το εποπτικό της έργο. Συνεταιριστικά μαθήματα διδάχθηκαν επίσης σε νεοπροσλαμβανόμενους υπαλλήλους του Αυτόνομου Σταφιδικού Οργανισμού (ΑΣΟ) μεταξύ 1927 και 1929 και της ΑΤΕ το 1930. Αξιοσημείωτο είναι ότι κατά το 1929 η Εμπορική Σχολή Πύργου αποφάσισε να διδάξει εκτός προγράμματος ελεύθερα συνεταιριστικά μαθήματα για τους μαθητές της και για άλλα πρόσωπα.

Στο μεταξύ, τη ζύμωση των συνεταιριστικών ιδεών εξυπηρέτησαν τρία συνεταιριστικά περιοδικά που κυκλοφορούσαν χάρη στο ζήλο των συνεταιριστικών στελεχών: Ο «Βοηθός των Συνεταιρισμών», που διευθυνόταν από το Σωκράτη Ιασεμίδη (κυκλοφορούσε μεταξύ 1918 - 1922), ο «Συνεταιριστής», που διευθυνόταν από το Θεόδωρο Τζωρτζάκη (σχ. 7.3β) και κυκλοφορούσε από το 1925 ως το 1967 και ο «Συνεργατισμός» (1929 - 34), που αποτελούσε όργανο του Συνδέσμου Συνεταιριστών Βορείου Ελλάδας.

Ως πρώτη προσπάθεια προσφοράς συστηματικής συνεταιριστικής εκπαίδευσης θεωρείται η με νόμο ίδρυση «Σχολής Συνεταιριστών» στα πλαίσια της Ανώτατης Γεωπονικής Σχολής Αθηνών το 1929. Σκοπός της σχολής αυτής ήταν να παρέχει τα αναγκαία εφόδια σε όσους ήθελαν να υπηρετήσουν στην εποπτεία γεωργικών συνεταιρισμών ή να ειδικευθούν στα γεωργοσυνεταιριστικά θέματα. Οι σπουδές διαρκούσαν δύο εξάμηνα και οι απόφοιτοι έπρεπε να συμπληρώσουν και δίμηνη πρακτική εξάσκηση. Η σχολή αυτή λειτούργησε από το 1930 ως το 1937, όταν καταργήθηκε μαζί με τη Γεωπονική Σχολή. Λίγα πριν την κατάργησή τους είχε συσταθεί (το 1936) και θέση υφηγητή συνεταιριστικής οικονομίας στην Ανώτατη Γεωπονική Σχολή.

Το 1938 ίδρυθηκε νέα «Γεωργική Συνεταιριστική Σχολή», που λειτούργησε ως το 1940, με δύο τμήματα: α) Συνεταιριστικών υπαλλήλων και β) Ανωτέρων συνεταιριστικών σπουδών, διάρκειας ενός έτους και ενός εξαμήνου αντίστοιχα. Επαναλειτούργησε το 1941 και το 1942 μετονομάσθηκε σε Σχολή Ανωτέρων Γεωργοϊκονομικών Σπουδών. Το 1945 αδράνησε, γιατί καταργήθηκαν οι θέσεις των καθηγητών της.

Στη συνέχεια, συνεταιριστικά μαθήματα διδάχθηκαν στην Ανώτατη Γεωπονική Σχολή για ένα διάστημα από άμισθο Υφηγητή και αργότερα από τους καθηγητές

Σχ. 7.3β.

Θεόδωρος Τζωρτζάκης (1892-1971). Ο ακάματος και αφοσιωμένος συνεταιριστής, Διευθυντής του περιοδικού «Συνεταιριστής» (1925-1967). Πρώτος Διευθυντής της ΠΑΣΕΓΕΣ και πάνω απ' όλα δάσκαλος και σπουδαστής του συνεργατισμού. Δίπλα του η σύντροφος της ζωής του Φωτεινή Τζωρτζάκη, που αποτέλεσε την ψυχή των σχολικών συνεταιρισμών. [Κατά την έξοδό τους από την Ακαδημία Αθηνών μετά την τιμητική εκδήλωση της Ακαδημίας για τη συμπλήρωση 30 ετών εκδόσεως του «Συνεταιριστή» και για την προσφορά του Θ. Τζωρτζάκη στο συνεργατισμό (Μάρτιος 1957)].

των γεωργοοικονομικών μαθημάτων. Σήμερα διδάσκονται και στις δύο Γεωπονικές Σχολές (Αθήνας και Θεσσαλονίκης) με προοπτική να επεκταθούν και σε άλλες σχολές οικονομικής κατευθύνσεως.

Από τους ίδιους τους συνεταιρισμούς, σχολές και ειδικά ινστιτούτα έχουν ιδρυθεί σε πολλές χώρες του κόσμου. Πρόδρομος θεωρείται η Μ. Βρετανία, όπου ιδρύθηκε Συνεταιριστικό Κολλέγιο κοντά στο Μάντσεστερ. Πολυπληθέστερες είναι οι συνεταιριστικές σχολές μέσου και κατώτερου επιπέδου, που έχουν ιδρυθεί είτε από το κράτος είτε από τις συνεταιριστικές οργανώσεις. Στην Ελλάδα η πρώτη σχολή των συνεταιρισμών ιδρύθηκε από την ΠΑΣΕΓΕΣ το 1949 όταν την Υπηρεσία Συνεταιριστικής Εκπαίδεύσεώς της διηγήθυνε ο Θ. Τζωρτζάκης. Η σχολή αυτή λειτούργησε υπό τη διεύθυνση του Τζωρτζάκη στην Αθήνα ως το 1963, όταν αποχώρησε ο ιδρυτής της. Επαναλειτούργησε το 1965 στη Θεσσαλονίκη, όπου και συνεχίζει ως σήμερα. Σ' αυτήν εκπαιδεύονται, για τρεις μήνες, νέοι συνεταιριστικοί υπάλληλοι, που έχουν στο μεταξύ ολοκληρώσει την παρακολούθηση ενός εκπαιδευτικού προγράμματος σεμιναρίων και πρακτικής εξασκήσεως, σε τέσσερα

εκπαιδευτικά κέντρα, σε διάφορες περιοχές της χώρας. Ο κύριος κύκλος μαθημάτων της σχολής απευθύνεται προς μεσαία διοικητικά στελέχη των συνεταιριστικών οργανώσεων. Ειδικά επιμορφωτικά προγράμματα λειτουργούν για την απόκτηση προσθέτων συγχρόνων γνώσεων από τα παλιότερα στελέχη. Η δαπάνη για τη λειτουργία της σχολής βαρύνει την ΠΑΣΕΓΕΣ, που ενισχύεται για το σκοπό αυτό, τόσο από το Υπουργείο Γεωργίας, όσο και από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο.

Ειδικά σεμινάρια συνεταιριστικών μαθημάτων οργανώνονται κατά τα τελευταία χρόνια από το ΕΛΚΕΠΑ (Ελληνικό Κέντρο Παραγωγικότητας), με επιχορήγηση από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο, από τις Νομαρχιακές Επιτροπές Λαϊκής Επιμορφώσεως (ΝΕΛΕ) και από τα Κέντρα Επαγγελματικής Γεωργικής Εκπαίδευσεως (ΚΕΓΕ), που υπάγονται στο υπουργείο Γεωργίας.

7.4 Στόχοι και οργάνωση της συνεταιριστικής εκπαίδευσεως.

Κατά τη διάρκεια των εργασιών του 16ου Συνεδρίου της Διεθνούς Συνεταιριστικής Ενώσεως το 1946 στη Ζυρίχη, ο εκπρόσωπος της σουηδικής συνεταιριστικής κινήσεως Χ. Έλλντιν, επισημαίνοντας χαρακτηριστικά τη σπουδαιότητα της συνεταιριστικής εκπαίδευσεως, έλεγε:

«Αν είχαμε την ευκαιρία να ξαναρχίσομε την κίνησή μας από την αρχή και μας προσφερόταν η επιλογή μεταξύ δύο δυνατοτήτων, δηλαδή:

- a) Να αρχίσομε χωρίς κεφάλαια, αλλά με μέλη και προσωπικό φωτισμένα, ή
- β) να αρχίσομε με σημαντικά κεφάλαια και μέλη απληροφόρητα,
η πείρα θα μας συμβούλευε να διαλέξομε την πρώτη λύση».

Μια τέτοια δήλωση από εκπρόσωπο μιας από τις πιο αναπτυγμένες συνεταιριστικές κινήσεις στον κόσμο, έχει οπωσδήποτε ιδιαίτερη βαρύτητα. Ως οργάνωση των ανθρώπων για τους ανθρώπους, ο συνεταιρισμός προσβλέπει στην επιτυχία, με μέσο τα εκπαιδευμένα και καταρτισμένα μέλη του. Το κεφάλαιο δεν είναι παρά δημιούργημα των ικανών και αφοσιωμένων μελών.

Τόση είναι η ανάγκη που έχει ο συνεργατισμός από την εκπαίδευση και τόσα τα οφέλη της εκπαιδευτικής λειτουργίας από τις ίδεες και την πράξη του συνεργατισμού, ώστε ο Μ. Κολομπαίν (τότε Προϊστάμενος της Υπηρεσίας Συνεταιρισμών του Διεθνούς Γραφείου Εργασίας στη Γενεύη), σε ομιλία του στο Συνεταιριστικό Συνέδριο του Κεμπέκ στον Καναδά το 1942 είχε πει ότι:

«Συνεταιρισμός και εκπαίδευση φαίνονται γενικά σαν αχώριστα, σαν δύο μορφές της ίδιας ίδεας, σαν οι δύο πτέρυγες για την ίδια πτήση, την πτήση ίσως για την ανθρώπινη πρόοδο».

Ο Δρ. Φωκέ, προκάτοχος του Κολομπαίν στην ίδια θέση, τονίζοντας τους ανώτερους στόχους της συνεταιριστικής εκπαίδευσεως, έγραφε ότι:

«Πρώτος σκοπός του συνεργατισμού είναι να ανυψώσει την οικονομική κατάσταση των μελών του. Με τα μέσα όμως που χρησιμοποιεί και με τις ιδιότητες που απαιτεί από τα μέλη του, αλλά και που αναπτύσσει σ' αυτά, σκοπεύει και πετυχαίνει κάτι υψηλότερο. Σκοπός λοιπόν του συνεργατισμού είναι να φτιάξει ανθρώπους υπεύθυνους και αλληλέγγυους, έτσι που ο καθένας να υψώνεται σε μια άρτια προσωπική ζωή και όλοι μαζί σε μια άρτια κοινωνική ζωή».

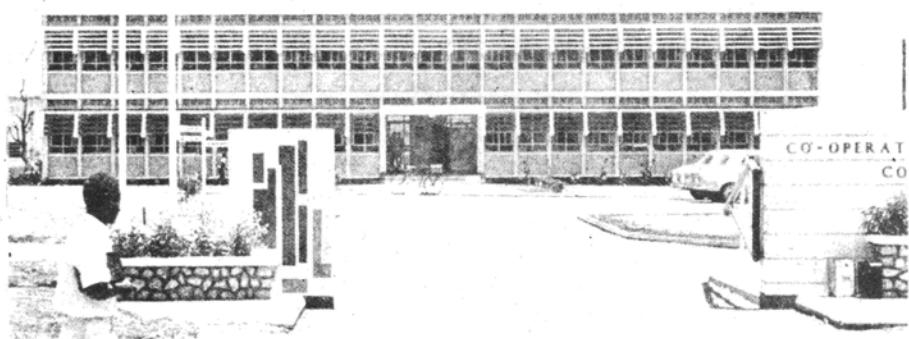
Στόχοι της συνεταιριστικής εκπαίδευσεως είναι η απόκτηση γνώσεων γύρω από τα θέματα των συνεταιρισμών και η ανάπτυξη της κρίσεως και των άλλων πνευματικών ικανοτήτων. Πλαίσιο όμως όλων αυτών των επιμέρους στόχων είναι η εσωτερική καλλιέργεια των ατόμων, που θα μπορεί να καθοδηγεί τις ενέργειές τους. Αυτή η εσωτερική καλλιέργεια μπορεί να αναδείξει τους φάρους των συνεταιριστικών αξιών, που θα βιώνουν τα μηνύματα της ελευθερίας και της δημοκρατίας, της αυτενέργειας και της ευθύνης, της αλληλεγγύης και της προσφοράς και θα τα χρησιμοποιούν πάντα ως κανόνες ζωής και όχι ως συνθήματα. Έτσι, η συνεταιριστική εκπαίδευση δεν επιδιώκει μόνο να διαμορφώνει συνεταιριστές, αλλά παράλληλα και να διαμορφώνει πολίτες.

Διατηρώντας ενιαίους τους στόχους της στον παγκόσμιο χώρο, η συνεταιριστική εκπαίδευση οργανώνεται αυτόνομα σε κάθε χώρα για να εξυπηρετήσει τις συγκεκριμένες ανάγκες της. Σε υπερεθνικό επίπεδο, η Διεθνής Συνεταιριστική Ένωση, που αποτελεί και τον παγκόσμιο εκφραστή των συνεταιριστικών αρχών, προσφέρει πολύπλευρο εκπαιδευτικό έργο με τα δύο περιφερειακά γραφεία της της Νοτιοανατολικής Ασίας και της Ανατολικής και Κεντρικής Αφρικής (σχ. 7.4 α και 7.4 β). Διατηρεί επίσης ειδική Συμβουλευτική Υπηρεσία Συνεταιριστικού Εκπαιδευτικού Υλικού (CEMAS), η οποία εκδίδει πρότυπα εκπαιδευτικά εγχειρίδια, που μπορούν να χρησιμοποιηθούν σε όλο τον κόσμο. Ανάλογη είναι και η εκπαιδευτική προσφορά του Διεθνούς Γραφείου Εργασίας (ILO), ιδιαίτερα σε θέματα διαχειρίσεως των συνεταιρισμών με τις εκδόσεις Υλικού και Τεχνικών Εκπαιδεύσεως στη Συνεταιριστική Διαχείριση (MATCOM).

Σχ. 7.4α.

Περιφερειακό Γραφείο της ΔΣΕ και Κέντρο Συνεταιριστικής Εκπαίδευσεως στο Νέο Δελχί. Φέρει το όνομα του Μπόνωφ, Σουηδού συνεταιριστή και πρώην Πρόεδρου της ΔΣΕ.

Σχ. 7.4β.
Το Συνεταιριστικό Κολλέγιο στην Τανζανία.

Στα πλαίσια της διεθνούς συνεργασίας μεταξύ συνεταιρισμών, συνεταιριστικά στελέχη από αναπτυσσόμενες χώρες εκπαιδεύονται σε ανώτερες και ανώτατες συνεταιριστικές σχολές των χωρών που έχουν αναπτυγμένο επίπεδο συνεταιριστικών σπουδών. Εξάλλου, οι εκπαιδευτικές δραστηριότητες προωθούνται κατά προτεραιότητα από φορείς συνεταιριστικής αναπτύξεως, όπως της Σουηδίας, της Νορβηγίας, του Καναδά κλπ.

7.5 Αποστολή και περιεχόμενο του σχολικού συνεταιρισμού.

Το συνεταιρισμό περισσότερο τον ζει κανείς και λιγότερο τον διδάσκεται με λόγια. Γι' αυτό, όσο νωρίτερα αρχίζουν οι συνεταιριστικές εμπειρίες, τόσο περισσότερο το άτομο νιώθει την ουσία και το πλατύ περιεχόμενο του συνεργατισμού. Αν οι αξίες στις οποίες στηρίζεται ο συνεταιρισμός, δηλαδή η ελευθερία, η δημοκρατία, η αλληλεγγύη, η ισοτιμία, η ευθύνη, η ηθική στις συναλλαγές, η ειλικρίνεια αποτέλεσαν από νωρίς στοιχεία του ανθρώπινου χαρακτήρα, τα παραπέρα βήματα για τη συνεταιριστική δράση γίνονται ομαλά και απρόσκοπτα. Και οι αξίες αυτές αποτελούν προϋποθέσεις, όχι μόνο για τον καλό συνεταιριστή αλλά και για τον καλό πολίτη κάθε χώρας, που επιθυμεί (κατά τα λόγια του Πάπα Πίου XI) «να ενώνεται χωρίς να ταυτίζεται, να συντάσσεται χωρίς να χάνει την προσωπικότητά του, να σχηματίζει ομάδες χωρίς να γίνεται μάζα».

Το σχολείο προσφέρεται κατ' εξοχήν ως ο ιδεώδης χώρος για τη δημιουργία συνεταιρισμών, με πρωταρχικό σκοπό τόσο την αγωγή των μαθητών ως συνεταιριστών και ως πολιτών, όσο και τη διεξαγωγή οικονομικών δραστηριοτήτων. Οι συνεταιρισμοί των σχολείων δεν είναι και δεν πρέπει να είναι υποτυπώδη ομοιώματα των συνεταιρισμών των ενηλίκων, που να συντηρούνται τεχνητά, αλλά πραγματικοί, ανεξάρτητοι, αυτοδύναμοι και αυτοδιοικούμενοι συνεταιρισμοί των μαθητών, που δημιουργούνται με τη θέλησή τους και που εξυπηρετούν ποικιλία σκοπών. Οι δάσκαλοι, όπου ζητείται η βοήθειά τους, αποτελούν τους εμψυχωτές και

καθοδηγητές, ενώ όλες οι δραστηριότητες και λειτουργίες αφήνονται στα χέρια των μαθητών.

Πλούσιο είναι το περιεχόμενο και η συνεισφορά των σχολικών συνεταιρισμών, τόσο από παιδαγωγική όσο και από κοινωνική και οικονομική άποψη. Αν δεν υπάρξει η αναγκαία προεργασία και ο σωστός προσανατολισμός, είναι δυνατό να ανακύψουν δυσκολίες, που όμως δεν πρέπει να υποτιμηθούν. Παρακάτω εξετάζονται μερικά στοιχεία από την ως τώρα διεθνή πείρα πάνω στο θέμα αυτό.

α) Παιδαγωγικό περιεχόμενο.

Οι ανθρώπινες ιδιότητες που αποτελούν την αγωγή, διαμορφώνονται από πολύ νωρίς, με τη συμβολή του περιβάλλοντος, που, για τη νεαρή ηλικία, περιλαμβάνει κυρίως το σπίτι και το σχολείο. Το σχολείο ειδικότερα, αποτελεί μια μικρογραφία της κοινωνίας, όπου διασταυρώνονται και αλληλοεπηρεάζονται τα ατομικά χαρακτηριστικά των μαθητών. Η συνεργασία μεταξύ των μαθητών στα πλαίσια ενός σχολικού συνεταιρισμού προσθέτει ένα καινούργιο στοιχείο στη μάθηση και στη σχολική ζωή: την πρακτική διάσταση.

Για να αντιληφθεί κανείς πόση σημασία έχει για τη μάθηση και την αγωγή η διασταύρωση της θεωρητικής με την πρακτική διάσταση, αρκεί να θυμηθεί τον κανόνα:

- 'Ο,τι ακούω το ξεχνώ,
ό,τι βλέπω το θυμάμαι,
ό,τι κάνω το μαθαίνω.

Από τα τέλη του προπερασμένου αιώνα, ο μεγάλος Ελβετός παιδαγωγός Ερρίκος Πεσταλότσι (1746 - 1827) εφάρμοσε στο σχολείο του το συνδυασμό της διδασκαλίας με την πρακτική εργασία. Αντί για τη μηχανική απομνημόνευση εννοιών, που πολλές φορές δεν γίνονται αντιληπτές, θέλησε να αναπτύξει τις πνευματικές και τις σωματικές ικανότητες του κάθε παιδιού και να καλλιεργήσει την αυτενέργεια και την προθυμία του να συνεργασθεί για το κοινό καλό. Άλλωστε, το ότι ο άνθρωπος είναι κοινωνικός από τη φύση του, δεν σημαίνει πως η προσαρμογή του στην κοινωνική ζωή είναι πράγμα απλό και εύκολο για τα παιδιά και τους εφήβους, όταν οι προηγούμενες εμπειρίες τους είναι ξεκομμένες από την πραγματικότητα της ζωής.

Ο σχολικός συνεταιρισμός μπορεί να αποτελέσει το αναγκαίο σκαλοπάτι για τη μετάβαση των νέων από το στενό περιβάλλον της οικογενειακής ζωής, όπου η ατομικότητα είναι τονισμένη, στο κοινωνικό περιβάλλον, όπου το νεαρό άτομο αισθάνεται ότι χάνει την ιδιαιτερότητά του. Στο περιβάλλον του σχολικού συνεταιρισμού η ατομικότητα διατηρείται, αλλά στη συνεργασία με συνομήλικους, εύκολα συνδυάζεται με το συλλογικό πνεύμα. Το «εγώ» αναπτύσσεται μέσα στο «εμείς» χωρίς να εξαλείφεται ή να συγχέεται με αυτό. 'Οπως έγραψε ο στρατηγός Μακρυγιάννης στα απομνημονεύματά του, «όταν αγωνιστεί καθένας μόνος του και φκιάσει ή χαλάσει να λέει εγώ. 'Όταν όμως αγωνίζονται πολλοί και φκιάνουν, τότε να λένε εμείς. Είμαστε εις το εμείς και όχι εις το εγώ. Και εις το εξής να μάθωμεν γνώσιν, αν θέλωμεν να φκιάσωμεν χωριόν, να ζήσωμεν όλοι μαζί».

Πολλές από τις έννοιες, για την εξήγηση των οποίων θα έπρεπε να ξοδευθούν πολλές ώρες, χωρίς ίσως ωστόσο να εξαντληθούν, γίνονται με άνεση και σιγουριά

κτήμα των μαθητών με την άσκησή τους στο συνεταιρισμό.

Η έννοια της **δημοκρατίας** αποκτά με το συνεταιρισμό πρακτικό περιεχόμενο, γιατί οι δημοκρατικές διαδικασίες εφαρμόζονται από το συνεταιρισμό. Οι αποφάσεις λαμβάνονται με την αρχή της πλειοψηφίας, ύστερα από ελεύθερη συζήτηση, στην οποία καθένας έχει γνώμη, όχι δύναμη και δυνατότητα να επιβάλει τη γνώμη του, εκτός αν πείσει τους περισσότερους για την ορθότητα των απόψεών του. Εκείνοι που διαφωνούν, μαθαίνουν να σέβονται τις απόψεις της πλειοψηφίας και να αποδέχονται τις αποφάσεις της. Όλοι διδάσκονται από την πράξη ότι η δημοκρατία αποτελεί έχοχο σύστημα για ανθρώπινες κοινωνίες, γιατί διαφυλάσσει την ελευθερία του ατόμου ως ισότιμου μέλους του συνόλου, αλλά και ότι δεν είναι το απλούστερο σύστημα ως προς την εφαρμογή του.

Η **ισοτιμία** των μελών, που επικρατεί στο συνεταιρισμό, απαλείφει κάθε διάκριση, που αναπόφευκτα δημιουργείται από τη διαφορετική επίδοση στα μαθήματα. Κάθε μαθητής έχει τα ίδια δικαιώματα και τις ίδιες υποχρεώσεις με κοινό σκοπό την επιτυχία στις επιδιώξεις για το κοινό όφελος. Η ενδεχόμενη διαφορά στην οικονομική κατάσταση των μαθητών, παραμερίζεται στο συνεταιρισμό. Αν υπάρχει εισφορά, είναι τόσο μικρή, που όλοι να την αντέχουν. Και αυτό γιατί ο συνεταιρισμός δεν στηρίζεται στις εισφορές για τη δημιουργία πόρων, αλλά στην ανάπτυξη δραστηριοτήτων από τις οποίες προκύπτουν οι πόροι.

Η **πειθαρχία** των μελών είναι αναπόσπαστο στοιχείο του συνεταιρισμού. Αφότου καθένας δέχεται να γίνει μέλος, η πειθαρχία στις αποφάσεις της εκλεγμένης διοικήσεως εξυπακούεται. Και η πειθαρχία στις συλλογικές αποφάσεις πρέπει από πολύ νωρίς να συνειδητοποιείται ως καθήκον του ατόμου.

Ο συνεταιρισμός στην εφαρμογή του, δίνει την ευκαιρία για ανάληψη **ευθύνης**. Θα είναι ίσως η πρώτη φορά που τα νεαρά μέλη του σχολικού συνεταιρισμού θα αναλαμβάνουν υπεύθυνα τη διεκπεραίωση δραστηριοτήτων, για τις οποίες θα είναι υπόλοιγα προς το σύνολο. Για πρώτη επίσης ίσως φορά θα ευθύνονται για αποφάσεις που θα έχουν επιπτώσεις στο σύνολο και από τις οποίες θα κριθούν. Η εμπειρία της ευθύνης ενεργοποιεί πολλές λανθάνουσες ιδιότητες και ικανότητες των νεαρών μαθητών και δίνει την ευκαιρία να ξεπηδήσουν ηγετικές φυσιογνωμίες, η συμβολή των οποίων θα είναι σημαντική και στο μέλλον. Η ευθύνη δίνει ακόμη την αίσθηση της αποστάσεως, που πολλές φορές υπάρχει μεταξύ λόγων και έργων. Τα λόγια θα λέγονται με περισσότερη περίσκεψη, όταν πρέπει να μετατραπούν σε πράξεις. Η αντίληψη του βάρους της ευθύνης, οδηγεί σε αυξημένη κατανόηση. Η συναντίληψη των πρακτικών δυσκολιών κάνει το άτομο να μην έχει από τους άλλους απαιτήσεις περισσότερες από όσες από τον εαυτό του.

Η ανάγκη να γίνονται πολλές συζητήσεις στο συνεταιρισμό μαζί με τον περιορισμένο χρόνο που θα υπάρχει στη διάθεση του κάθε μέλους, οδηγεί στην επιδιώξη **σαφήνειας** στις διατυπώσεις και οικονομίας, μέχρι λακωνικότητας, στην έκφραση. Το ίδιο πνεύμα αναγκαστικά πρέπει να επικρατεί στη διατύπωση των πρακτικών των συζητήσεων, που πρέπει να είναι μεστά και λιγόλογα. Δεν πρέπει να παραλειφθεί ακόμη η ευκαιρία που δίνει ο συνεταιρισμός για οργανωμένη συζήτηση, όπου ένας μιλά όταν του δοθεί ο λόγος και οι υπόλοιποι ακούνε.

Το **θέρρος της γνώμης** καλλιεργείται μέσα στη συνεταιριστική λειτουργία. Η συμφωνία και η διαφωνία διατυπώνονται και επιχειρηματολογούνται για να επι-

κρατήσει η πειστικότερη άποψη. Η αντιμετώπιση ακροατηρίου για την ψύχραιμη διατύπωση απροετοιμάστων σκέψεων με ειρμό και αιτιολόγηση, προετοιμάζει το νεαρό άτομο για ευρύτερο ρόλο στην ενήλικη ζωή του. Χρησιμοποιεί στην περίπτωση αυτή την κρίση του, αξιοποιώντας τις γνώσεις του ενεργητικά. Δεν επαναλαμβάνει πράγματα που έχει μάθει ή έχει ακούσει, αλλά κτίζει το δικό του νέο οικοδόμημα πάνω σε αυτά.

Η **αυτοδυναμία** και η **αυτοδιοίκηση** του συνεταιρισμού δημιουργεί κατάλληλο χώρο για την ανάπτυξη δημιουργικής φαντασίας και εκδήλωση πρωτοβουλιών. Οι σκοποί που θα επιδιωχθούν από το συνεταιρισμό θα επιλεγούν ανάμεσα σε πολλούς άλλους. Για πολλούς από αυτούς θα χαραχθούν νέοι δρόμοι, χωρίς προηγούμενες εμπειρίες και εξωτερική βοήθεια. Θα χρειασθεί προηγουμένως στάθμιση και πρόβλεψη των δυσκολιών για να αποφευχθούν αστοχίες και απογοητεύσεις.

Πολλές από τις πρωτοβουλίες του συνεταιρισμού θα δώσουν χρήσιμες ευκαιρίες για εμπέδωση και **εδραίωση γνώσεων**. Αν ο συνεταιρισμός ασχοληθεί με καλλιέργεια φυτών ή εκτροφή ζώων, με χειροτεχνήματα ή συλλογή αρωματικών φυτών, με συγκέντρωση λασγραφικού ή ιστορικού υλικού από την περιοχή του, με αναδάσωση ή εμβολιασμούς δένδρων, αν κάνει εκδρομές για να γνωρίσει περιοχές και πόλεις, αν επικοινωνήσει με άλλους ντόπιους και ξένους συνεταιρισμούς, αν ιδρύσει πρατήριο πωλήσεως σχολικών και άλλων ειδών, ή αν ασχοληθεί με πλήθος άλλες δραστηριότητες, θα συνδέσει άμεσα τη θεωρητική μάθηση με την πρακτική γνώση. Η μάθηση θα ξεφύγει από την απομνημόνευση και θα γίνει έτσι κτήμα διαρκές για το μαθητή.

Όλες αυτές οι εμπειρίες συνοδεύονται επίσης και από μία πρόσθετη και ιδιαίτερα πολύτιμη: τη **συνεργασία με το δάσκαλο** σε μια διαφορετική βάση, με διαφορετικό νόημα και περιεχόμενο. Στο σχολικό συνεταιρισμό, την πρωτοβουλία έχουν τα νεαρά μέλη, ενώ ο δάσκαλος αποτελεί το συμπαραστάτη και το σύμβουλο. Εξηγεί και συμβουλεύει όπου υπάρχουν απορίες, υποδεικνύει τις διαδικασίες που πρέπει να ακολουθηθούν, προφυλάσσει από προφανείς αστοχίες και ενθαρρύνει τη συλλογική δραστηριοποίηση. Όμως, δεν αποτελεί τον άξονα περιστροφής του συνεταιρισμού. Δεν αποφασίζει ο δάσκαλος για λογαριασμό του συνεταιρισμού, ούτε επιβάλλει τη γνώμη του. Δημιουργείται έτσι μια πρόσθετη ευκαιρία προσεγγίσεως μαθητών και δασκάλου, που συμπληρώνει το σχολικό έργο και μεταβάλλει το σχολείο σε μία οικογένεια, όπου ο σεβασμός δεν καταλύεται αλλά και η πρωτοβουλία και υπευθυνότητα δεν υποκαθιστώνται.

β) Κοινωνικό περιεχόμενο.

Ο αντίκτυπος από την ύπαρξη και λειτουργία του σχολικού συνεταιρισμού επεκτίνεται και στην κοινωνική σφαίρα τόσο του σχολείου, όσο και του περιβάλλοντός του. Τα έσοδα που δημιουργεί ο συνεταιρισμός μπορούν κατά ένα ποσοστό να χρησιμοποιηθούν για να βοηθηθούν όσοι έχουν έκτακτη ανάγκη. Συμμαθητές που έχουν ανάγκη για περίθαλψη, άλλα παιδιά της περιοχής ή και άλλων περιοχών μπορούν να βρουν στο συνεταιρισμό ένα συμπαραστάτη σε τυχόν δυσκολίες.

Έργα κοινωνικά, στα οποία οι μικροί μαθητές μπορούν να φανούν χρήσιμοι, εντάσσονται πολλές φορές στους σκοπούς του συνεταιρισμού και συχνά αποτελούν

λαμπρά παραδείγματα της δυνάμεως που εγκλείει η ενότητα και η σύμπνοια στα πλαίσια του συνεταιρισμού. Η διατήρηση της καθαριότητας στο σχολείο και στους χώρους μνημείων, πλατειών ή κοινωνικών εκδηλώσεων, έχει αναληφθεί σε πολλές περιπτώσεις από ομάδες μελών σχολικού συνεταιρισμού και έδωσε αξιέπαινα αποτελέσματα.

Εκδηλώσεις πολιτιστικού περιεχομένου, που πολλοί συνεταιρισμοί οργανώνουν με επιτυχία, έχουν ευρύτερη απήχηση στον κόσμο των ενηλίκων και αποτελούν προσφορά και δείγμα δημιουργικότητας παιδιών, που υπό άλλες συνθήκες θα θεωρούνταν ότι δεν ήταν σε θέση να τις πραγματοποιήσουν. Συλλογές παραμυθιών, παραδόσεων, ενδυμασιών, νομισμάτων, παραδοσιακών εργαλείων και σκευών, πετρωμάτων κλπ. έχουν κατά καιρούς αποτελέσει ιδιαίτερης σημασίας συλλογές για την παράδοση και την ιδιομορφία του τόπου του συνεταιρισμού.

Η έκδοση περιοδικών και περιστασιακών εντύπων από τους σχολικούς συνεταιρισμούς, αποτελεί ένα σπουδαίο μέσο επικοινωνίας τόσο με συμμαθητές και συνεταιρισμούς άλλων περιοχών, όσο και με τον κόσμο των ενηλίκων, στους οποίους δίνουν δείγματα των ικανοτήτων και των ιδεών των μαθητών. Με τον τρόπο αυτό γίνονται επίσης ευρύτερα γνωστές οι πρωτοβουλίες και οι δραστηριότητες του συνεταιρισμού και προκαλούν τη διάθεση για ευγενή άμιλλα.

Η επίδραση που ασκούν οι συνεταιριστικές δραστηριότητες στον κόσμο των ενηλίκων είναι κάποτε ιδιαίτερα εποικοδομητική. Οι μικροί μαθητές και τα επιτεύγματά τους με το συνεταιρισμό μπορούν να αποτελέσουν παράδειγμα για την από κοινού αντιμετώπιση προβλημάτων από τους ενήλικους. Ο τρόπος λειτουργίας του συνεταιρισμού, μεταφερόμενος στην οικογένεια από τις εμπειρίες των μαθητών, λειτουργεί ασυναίσθητα σαν καταλύτης στη μετάδοση αρχών και ιδεών για το συνεταιρισμό, για τον οποίο οι μεγάλοι ίσως ελάχιστα ή καθόλου έχουν πληροφορηθεί. Μπορεί έτσι ο μαθητόκοσμος να αποτελέσει ισχυρή δύναμη στη διάδοση αρχών και μεθόδων συνεργασίας για το κοινό καλό.

γ) Οικονομικό περιεχόμενο.

Ως πραγματικός και όχι υποτυπώδης, ο σχολικός συνεταιρισμός επιδιώκει να δημιουργήσει μόνος του τα οικονομικά μέσα με τα οποία θα διευκολυνθεί στην υλοποίηση ορισμένων από τις επιδιώξεις του.

Στην πράξη, έχει χρησιμοποιηθεί από τους νεαρούς μαθητές πληθώρα οικονομικών δραστηριοτήτων που δημιούργησαν πόρους για το ταμείο του συνεταιρισμού. Και τέτοιες είναι: η καλλιέργεια και περιποίηση φυτών στο σχολικό κήπο ή άλλο διαθέσιμο χώρο και η πώληση των προϊόντων, η δημιουργία φυτωρίων καρποφόρων ή δασικών δένδρων, η συλλογή αυτοφυών αρωματικών φυτών (χαμομήλι, ρίγανη κλπ.) και η πώλησή τους στο γεωργικό συνεταιρισμό της περιοχής, η εκτροφή μικρών ζώων (κουνέλια, κάστορες κλπ.), η μελισσοκομία, η σηροτροφία, η ίδρυση πρατηρίου σχολικών ειδών, οι θεατρικές παραστάσεις και πολλές άλλες. Τα έσοδα από τις δραστηριότητες αυτές τα διαθέτει ο συνεταιρισμός πρώτα για την κάλυψη

τόδων του στην παραγωγική διαδικασία (αγορά ειδών). Το πλεόνασμα χρησιται, ανάλογα με τις ανάγκες του συνεταιρισμού, είτε για τον εμπλούτισμό „υλείου σε βιβλία, όργανα, εποπτικά μέσα κλπ., είτε για φιλανθρωπικούς

σκοπούς ή για εκδρομές του σχολείου ή για οποιοδήποτε άλλο σκοπό επιλέγει ο συνεταιρισμός.

Εκτός από το άμεσο οικονομικό όφελος που μπορεί να έχουν τα μέλη από τη λειτουργία του συνεταιρισμού, συνηθίζουν επίσης και στις οικονομικές πράξεις, την τήρηση βιβλίων και την επιλογή μεταξύ πολλών δυνατών λύσεων.

δ) Δυσκολίες και προβλήματα.

Θα ήταν μονομερής η αναφορά στα πλεονεκτήματα που προσφέρει αναμφισβήτητα ο σχολικός συνεταιρισμός, αν δεν αναφέρονταν και τα προβλήματα και οι δυσκολίες που παρουσιάζει. Δεν πρέπει να σχηματισθεί η εντύπωση ότι σε οποιαδήποτε στιγμή και οπουδήποτε και αν ιδρυθεί σχολικός συνεταιρισμός, θα αναπτύξει πλούσια και ιδανική δραστηριότητα.

Πρώτα απ' όλα, πρέπει να προηγηθεί η ενημέρωση των υποψηφίων μελών για τον τρόπο λειτουργίας ενός συνεταιρισμού, τις αρχές που πρέπει να σεβασθούν, το νόημα που εγκλείει μέσα του, τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των μελών κλπ. Μέλη θα πρέπει να γίνουν μόνο όσοι θέλουν. Υποχρεωτική συμμετοχή στο συνεταιρισμό δεν νοείται.

Στη συνέχεια, πρέπει να είναι δεδομένη η δυνατότητα του δασκάλου να συμπαρασταθεί στο έργο του συνεταιρισμού. Και η δυνατότητα αυτή αποτελεί προϋπόθεση, για να μπορέσει ο σχολικός συνεταιρισμός να ακολουθήσει ανεμπόδιστα το δρόμο του.

Η απασχόληση στο συνεταιρισμό θα απαιτήσει να χρησιμοποιηθεί από τους μαθητές ορισμένος χρόνος. Σε καμία περίπτωση δεν πρέπει ο χρόνος αυτός να ζημιώσει το σχολικό έργο. Επειδή δε ο χρόνος που θα χρησιμοποιείται στο συνεταιρισμό θα είναι σχετικά λίγος, οι στόχοι που θα τεθούν για το συνεταιριστικό έργο πρέπει να είναι ανάλογοι και όχι υπερβολικά φιλόδοξοι, γιατί ή οι στόχοι δεν θα επιτευχθούν ή τα μέλη θα κουρασθούν. Αν οι μαθητές καταλήξουν να αισθάνονται το συνεταιρισμό ως βάρος, ο σκοπός του έχει αποτύχει.

Ο υπερβολικός ενθουσιασμός που χαρακτηρίζει τη νεαρή ηλικία δεν πρέπει να αφεθεί να οδηγήσει σε υπερβολές. Εδώ θα χρειασθεί η σύνεση του δασκάλου για να αποφευχθούν ακρότητες. Η διαπίστωση, πολλές φορές, ότι κάποια δραστηριότητα είναι ιδιαίτερα αποδοτική, μπορεί να παρασύρει σε λάθος ενέργειες. Δεν πρέπει όμως να ξεχνιέται, ότι σκοπός του συνεταιρισμού δεν είναι η συγκέντρωση κεφαλαίου. Η κοινωνική και η παιδαγωγική του αποστολή έχουν πολύ μεγαλύτερη σημασία.

Το είδος της εργασίας, με την οποία θα απασχοληθούν τα μέλη, θα πρέπει να ταιριάζει με το χαρακτήρα, την επίδοσή τους και τις ικανότητές τους. Δεν πρέπει οι απαιτήσεις από τα μέλη να ξεπερνούν τις δυνάμεις τους.

Δυσκολίες αντιμετωπίζουν πολλές φορές οι σχολικοί συνεταιρισμοί από τις μετακινήσεις των δασκάλων. Επίσης, η διαμονή των δασκάλων έχει από το Δήμο ή την Κοινότητα όπου βρίσκεται ο συνεταιρισμός, δυσχεραίνει την άμεση και συνεχή επικοινωνία από την οποία έχει ανάγκη ο συνεταιρισμός.

Συμπερασματικά, μπορεί να λεχθεί ότι ο συνεταιρισμός εξασφαλίζει πολλά πλεονεκτήματα στο σχολείο και στο περιβάλλον του. Όμως, θα ριζώσει και θα αναπτυχθεί, μόνο αν υπάρχουν οι κατάλληλες προϋποθέσεις, η σωστή καθοδήγηση και η συνετή πορεία.

7.6 Οργάνωση και ανάπτυξη των σχολικών συνεταιρισμών.

Οι σχολικοί συνεταιρισμοί ξεκίνησαν ως παιδαγωγικό αίτημα κατά τον 18ο και 19ο αιώνα από παιδαγωγούς όπως ο Ελβετός Πεσταλότσι, που πίστευε ότι το άτομο βρίσκει την πιο σωστή ανάπτυξη στο κοινωνικό περιβάλλον, με τις σχέσεις του με τα άλλα άτομα. Άλλοι παιδαγωγοί και φιλόσοφοι είχαν ακόμη νωρίτερα τονίσει την αξία της ομαδικής αγωγής, αλλά ο συνεταιρισμός, με τη σημερινή του μορφή στο σχολείο, άρχισε να διαμορφώνεται μετά τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο. Η δραματική εμπειρία του πολέμου βοήθησε να εκτιμήθει η ανάγκη για αμοιβαία κατανόηση και συνεργασία. Τότε συνειδητοποιήθηκε ότι η αλλαγή πρέπει να αρχίζει από το εκπαιδευτικό δύστημα, που θα πρέπει να οδηγεί στον παραμερισμό των ατομιστικών ιδανικών και στην προβολή των συλλογικών. Ο συνεταιρισμός ως μέσο συλλογικής δράσεως με βάση τη δημοκρατική λειτουργία, την αμοιβαιότητα και την αλληλοκατανόηση, βρήκε έτσι πρόσφορο έδαφος για να αναπτυχθεί όχι μόνο στην Ευρώπη, αλλά και στις άλλες ηπείρους.

7.6.1 Σχολικοί συνεταιρισμοί στο εξωτερικό.

Καθεμιά από τις 56 χώρες για τις οποίες υπάρχουν στοιχεία για λειτουργία σχολικών συνεταιρισμών, έχει ασφαλώς τη δική της ιστορία για τη γέννηση και τη διάδοσή τους. Ως χώρα στην οποία ο σχολικός συνεταιρισμός διαμόρφωσε τη σημερινή μορφή του, θεωρείται η Γαλλία, όπου ο πρώτος σχολικός συνεταιρισμός ιδρύθηκε το 1881 με σκοπό αποταμιευτικό για τα μέλη του. Η συνέχεια δόθηκε το 1897 με δύο σχολικούς συνεταιρισμούς, από τους οποίους ο ένας ήταν παραγωγικός και ο άλλος επιδίωκε κοινωνικούς σκοπούς. Τα μέλη του παραγωγικού συνεταιρισμού έτρεφαν κουνέλια, διατηρούσαν κυψέλες και έφτιαχναν χειροτεχνήματα για σκοπούς αλληλοβοηθητικούς. Εξασφάλιζαν έτσι τη σχολική εισφορά για τους άιτορους μαθητές. Ο δεύτερος συνεταιρισμός επιδόθηκε στην αναδάσωση της περιοχής και στη βελτίωση των βασικότων. Τόσο εκτιμήθηκε η συνεισφορά του, ώστε ιππολοί ενήλικοι έγιναν επίτιμα μέλη και έδωσαν εισφορές για σοβαρές εργασίες του σχολικού συνεταιρισμού. Ως το 1908 υπήρχαν αρκετοί σχολικοί συνεταιρισμοί για να σχηματίσουν Ομοσπονδία.

Μετά τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο (1914-18), όταν και οι ανάγκες των σχολείων ήταν αυξημένες, η ιδέα του σχολικού συνεταιρισμού ως μέσου αυτοβοήθειας προωθήθηκε από τον παιδαγωγό και Επιθεωρητή Δημοτικών Σχολείων Προφί, που πίστευε ότι ο συνεταιρισμός αποτελεί το υιογέστερο οικονομικό σύστημα, που μελλοντικά θα έπαιρνε βασική θέση στην οργάνωση της οικονομικής ζωής. Έτσι, από το 1923, το υπουργείο Παιδείας της Γαλλίας υιοθέτησε αυτές τις θέσεις του Προφί και σύστησε την εισαγωγή των σχολικών συνεταιρισμών στα σχολεία. Η γρήγορη ανάπτυξη των συνεταιρισμών στη συνέχεια, οδήγησαν στην ίδρυση του Κεντρικού Οργανισμού Σχολικών Συνεταιρισμών (1929), ο οποίος με τα περιφερειακά του τμήματα, συντονίζει τις προσπάθειες των σχολικών συνεταιρισμών και κατευθύνει τις εργασίες τους. Παράλληλα, φροντίζει να διδάσκεται η θεωρία του συνεργατισμού στα σχολεία κάθε βαθμού και στις παιδαγωγικές ακαδημίες, να ενθαρρύνει και να καθοδηγεί το μαθητικό πληθυσμό στη συνεργασία και να διευκολύνει τις εμπορικές και άλλες συνεταιριστικές δραστηριότητες.

Το 1961, ένα στα τρία Γαλλικά δημοτικά σχολεία είχαν σχολικούς συνεταιρι-

σμούς, στους οποίους μετείχαν πάνω από ένα εκατομμύριο παιδιά.

Μετά τη Γαλλία, σε χρονολογικά δεύτερη σειρά, ως προς την εισαγωγή των συνεταιρισμών στο σχολείο, έρχεται η Πολωνία. Στη χώρα αυτή οι συνεταιρισμοί άρχισαν να ιδρύονται από το 1905 και είχαν μορφή αποταμιευτική ή παραγωγική. Συστηματική εργασία στους σχολικούς συνεταιρισμούς άρχισε από το 1924. Το 1933 υπήρχαν 4000 σχολικοί συνεταιρισμοί στα δημοτικά σχολεία και 700 στα σχολεία μέσης εκπαίδευσεως. Οι περισσότεροι από αυτούς συνεργάζονταν με τους συνεταιρισμούς των ενηλίκων στην εξυπηρέτηση των οικονομικών αναγκών των μελών τους, παρέχοντας σχολικά και άλλα είδη. Το 1964 οι σχολικοί συνεταιρισμοί είχαν φθάσει τους 7500 με 600.000 περίπου μέλη.

Από τις πολλές άλλες αξιόλογες σχολικές συνεταιριστικές κινήσεις στις ευρωπαϊκές χώρες, κρίνεται σκόπιμο να σταματήσει κανείς στο χαρακτηριστικό παράδειγμα του σχολικού συνεταιρισμού του τσεχοσλοβακικού χωριού Ζεντλίνα, το οποίο, σε περίοδο ανεργίας, καινοτόμησε στην καλλιτεχνική επεξεργασία του ξύλου και στην κατασκευή ξυλίνων παιχνιδιών. Ήταν τόση η επιτυχία του και η ζήτηση των παιχνιδιών αυτών, ώστε οι μεγάλοι ενδιαφέρθηκαν και έγιναν μέλη του, για να προκύψει αργότερα ολόκληρη βιοτεχνία καλλιτεχνικών παιχνιδιών, που έδωσε ζωντάνια και άνθηση στο χωρίο.

Στην Ασία και την Αφρική οι σχολικοί συνεταιρισμοί δεν έχουν βέβαια τη μακρόχρονη ιστορία των ευρωπαϊκών. Άρχισαν να αναπτύσσονται μετά το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, αν και σε μερικές χώρες όπως την Τυνησία, είχαν εμφανισθεί νωρίτερα. Χαρακτηριστικό όμως είναι ότι η σημασία των σχολικών συνεταιρισμών έχει εκτιμηθεί και είναι πολλές οι περιπτώσεις που τα υπουργεία Παιδείας ενθαρρύνουν τη δημιουργία τους.

Στις ΗΠΑ υπάρχει αναπτυγμένη κίνηση στους σχολικούς συνεταιρισμούς που λειτουργούν κατά το πρότυπο των ευρωπαϊκών. Στη Λατινική Αμερική, η ιστορική εξέλιξη ποικίλλει μεταξύ των χωρών. Στο Μεξικό και τη Βραζιλία ιδρύθηκαν οι πρώτοι σχολικοί συνεταιρισμοί μεταξύ 1920 και 1930. Οι χώρες αυτές έχουν και σήμερα πολυάριθμους και δραστήριους σχολικούς συνεταιρισμούς. Στις περισσότερες χώρες έχει εκδηλωθεί θετικά και πρακτικά το ενδιαφέρον της πολιτείας για την ανάπτυξη των σχολικών συνεταιρισμών και έχει υποβοηθηθεί η διάδοσή τους. Σε ορισμένες άλλες περιπτώσεις, υπήρξε έντονο ενδιαφέρον για ανάπτυξη συνεταιρισμών στα σχολεία, μέχρι σημείου να επιβάλλουν τη δημιουργία τους. Μπροστά όμως στους κινδύνους να παρανοθεί ολόκληρος ο θεσμός του συνεταιρισμού, αφού η υποχρεωτική δημιουργία του δεν αποτελεί χαρακτηριστικό του γνήσιου συνεταιρισμού, οι τάσεις αυτές απόνησαν στις περισσότερες περιπτώσεις.

Η ευρεία διάδοση των σχολικών συνεταιρισμών και τα περιθώρια της μεταξύ τους συνεργασίας στο διεθνή χώρο, οδήγησαν στην ίδρυση κατά το 1984 της Διεθνούς Ενώσεως Σχολικών Συνεταιρισμών (ΔΕΣΣ). Το καταστατικό της ΔΕΣΣ έχουν ήδη αποδεχθεί οι σχολικοί συνεταιρισμοί 19 χωρών, μεταξύ των οποίων και της Ελλάδας.

7.6.2 Σχολικοί συνεταιρισμοί στην Ελλάδα.

Χάρη στις ακάματες προσπάθειες της Φ.Θ. Τζωρτζάκη είναι σήμερα γνωστά αρ-

κετά στοιχεία για την εξελικτική πορεία των σχολικών συνεταιρισμών στον ελληνικό χώρο. Η Τζωρτζάκη, που έκανε έργο της ζωής της τη διάδοση και ανάπτυξη του συνεταιριστικού πνεύματος ανάμεσα στους μαθητές του σχολείου, είναι παράλληλα και ο ιστορικός του σχολικού συνεταιρισμού στην Ελλάδα.

Η συνεταιριστική ιδέα βρήκε στην Ελλάδα από νωρίς απήχηση στους δασκάλους. Ζώντας τις δυσκολίες των ανθρώπων του περιβάλλοντός τους και αναζητώντας διεξόδους από τις πολύμορφες ταλαιπωρίες που αντιμετώπιζε κυρίως ο αγροτικός κόσμος, πολλοί δάσκαλοι διάγνωσαν στο συνεταιριστικό θεσμό τη λύση πολλών προβλημάτων. Γι' αυτό, δεν εκπλήσσει το ότι ο ένας από τους εμπνευστές του πρώτου γεωργικού συνεταιρισμού στον Αλμυρό ήταν ο δάσκαλος Μιχόπουλος και ο άλλος ο γεωπόνος Γρηγοριάδης. Πολλοί γνωστοί και άγνωστοι δάσκαλοι βοήθησαν και βοηθούν ακόμη στην ίδρυση και λειτουργία γεωργικών συνεταιρισμών, θέτοντας τη μόρφωση και τις ικανότητές τους στη διάθεση των αγροτών.

Σχολικοί συνεταιρισμοί στην Ελλάδα άρχισαν να εμφανίζονται από το 1925, με πρωτοβουλία δασκάλων μικρών χωριών. Και αξίζει να αναφερθούν οι πρώτοι σχολικοί συνεταιρισμοί που ιδρύθηκαν, καθώς και οι πρωτοπόροι δάσκαλοι. Όπως αναφέρονται από την Τζωρτζάκη οι πρώτοι 7 συνεταιρισμοί δημοτικών σχολείων για τους οποίους υπάρχουν θετικά στοιχεία ήταν:

- 1) Στον Πολύμυλο Κοζάνης, το 1925, με δάσκαλο τον Ι.Χ. Τριανταφυλλίδη.
- 2) Στην Καστανιά Βέροιας, το 1926, με τον Ευστ. Αθανασιάδη.
- 3) Στο Μελίσσι Κορινθίας, το 1930, με τον Γ. Παπαγεωργίου.
- 4) Στις Κάτω Κλεινές Φλώρινας, το 1931, με τον Ι. Καλαϊτζίδη.
- 5) Στον Άγιο Αθανάσιο Κισσάμου, με το Δ. Γεωργιλά.
- 6) Στο Λαιμό Φλώρινας, το 1935, με το Λάζ. Βαφειάδη.
- 7) Στο Γοργόμυλο Πρέβεζας, με τον Ευ. Ι. Παπαϊωάννου.

Την εποχή που άρχισαν να δημιουργούνται σχολικοί συνεταιρισμοί, είχε ήδη διαδοθεί η συνεταιριστική κίνηση των γεωργών και οι συνεταιριστικές ιδέες, που είχαν ρίζωσει στην αγροτική Ελλάδα, βρήκαν έδαφος εφαρμογής και στα δημοτικά σχολεία, με σκοπό να βοηθήσουν τα φτωχά αγροτόπαιδα προμηθεύοντάς τους σχολικά είδη και φάρμακα σε χαμηλές τιμές. Οι πόροι των συνεταιρισμών αυτών εξασφαλίζονταν από τις προαιρετικές εισφορές των μελών, από τα προϊόντα του σχολικού κήπου που καλλιεργούσαν, από την παραγωγή δενδρυλλίων σε φυτώρια ή και από σχολικά πρατήρια.

Οι πρωτοπόροι δάσκαλοι που ίδρυσαν σχολικούς συνεταιρισμούς είχαν όμως από την αρχή πλήρη αίσθηση της παιδαγωγικής σημασίας του συνεταιρισμού. Η ένωση των παιδιών σε μια προσπάθεια να βοηθήσουν τον εαυτό τους, το σχολείο και το χωριό τους, καλλιεργούσε την ικανότητα συνεργασίας και τη διάθεση για αλληλεγγύη και προετοίμαζε τα αυριανά ενημερωμένα και ενεργά στελέχη του συνεταιρισμού των ενηλίκων.

Αξίζει να αναφερθούν ορισμένα από τα χαρακτηριστικά των πρώτων αυτών συνεταιρισμών, όπως τα συγκέντρωσαν, πρώτος ο Αρ. Κλήμης από το 1937 και η Τζωρτζάκη στη συνέχεια.

a) Ο σχολικός συνεταιρισμός στο Μελίσσι Κορινθίας ήταν απομίμηση ενός γεωργικού συνεταιρισμού. Επίκεντρο της δραστηριότητάς του ήταν ο σχολικός κήπος, που, επειδή ήταν μικρός, επεκτάθηκε και σε γειτονικό νοικιασμένο χωράφι

800 τ.μ. Στο χώρο αυτό δημιουργήθηκε φυτώριο οπωροφόρων δένδρων, που σε τρία χρόνια έδωσε 20 χιλιάδες δενδρύλλια, τα περισσότερα από τα οποία μοιράσθηκαν δωρεάν στους κατοίκους του χωριού. Παράλληλα, ο σχολικός συνεταιρισμός εξυπηρέτησε ολόκληρο το χωριό με την προμήθεια λιπασμάτων, φαρμάκων και εργαλείων.

Από τα αποτελέσματα της δραστηριότητας του σχολικού συνεταιρισμού πλουτίσθηκε το σχολείο σε όργανα και διδακτικά μέσα, απόκτησε βιβλιοθήκη για μαθητές και δασκάλους και σχολικό κινηματογράφο. Τόση ήταν η απήχηση του συνεταιρισμού, που με τη βοήθεια των κατοίκων κτίσθηκε και ειδική αίθουσα χειροτεχνίας.

Για τα αποτελέσματα της δράσεως του σχολικού συνεταιρισμού, στην οποία είχε ουσιαστικά συντελέσει η συμπαράσταση της δασκάλας Π. Παπαγεωργίου, του διευθυντή του σχολείου Γ. Παπαγεωργίου και του επιθεωρητή Β. Παπαγεωργίου, ο πολιτευτής Κορινθίας Κ. Ρέντης φρόντισε να ενημερωθεί ο Ελευθέριος Βενιζέλος. Σε γράμμα του προς τον Κ. Ρέντη ο Βενιζέλος έγραφε από τη Χαλέπα τον Ianouáριο του 1935.

«Φίλε Κύριε Ρέντη, ευχαριστώ θερμώς διά την αποστολήν του τεύχους του «Ερμού» του πραγματευομένου διά το Δημοτικό Σχολείον Μελισσίου. Κυριολεκτικώς εκαταβρόχθισα το περιεχόμενόν του, η ανάγνωσης του οποίου μου παρέσχεν ευχαρίστησιν. τόσον έντονον, όσην σπανίως ησθάνθην το τελευταίον τούτον καιρόν.

Παρακαλώ να μεταδώσετε τα θερμά μου συγχαρητήρια εις τους εργάτας του ωραίου αυτού έργου, τον επιθεωρητή κ. Β. Παπαγεωργίου, τον διευθυντήν του σχολείου κ. Γ. Παπαγεωργίου και την διδασκάλισσαν Πηνελ. Παπαγεωργίου. Περίεργον η σύμπτωσης της ομωνυμίας των τριών τούτων.

**Φιλικώτατα υμέτερος
Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος»**

β) Τα παιδιά του δημοτικού σχολείου Αγ. Αθανασίου Κισσάμου ίδρυσαν, με τη συμπαράσταση του δασκάλου τους Δ. Γεωργιλά, δοκιμαστικά το συνεταιρισμό τους το 1933 με σκοπό την προμήθεια σχολικών ειδών σε καλή ποιότητα και χαμηλή τιμή, καθώς και για να βοηθούν με τα έσοδα τους άπορους μαθητές. Στη διοίκηση αυτού του συνεταιρισμού, εκτός από τους μαθητές έπαιρναν μέρος ο διευθυντής του σχολείου και η σχολική εφορία ή ο πρόεδρος της, όταν επρόκειτο να πάρουν αποφάσεις για σοβαρά ποσά. Ο συνεταιρισμός έδωσε ιδιαίτερη σημασία στην ενεργή συμμετοχή των μελών, ώστε να αποκομίζουν οφέλη σε γνώσεις και αγωγή μέσω των διαδικασιών του συνεταιρισμού. Βοήθησε όμως ενεργά και σε ποικίλες δραστηριότητες, όπως ο εξοπλισμός του σχολείου ή το μπόλιασμα των αγριαπιδιών της περιοχής, αλλά και σε εθνικά έργα, όπως η οικονομική εισφορά για την αεροπορία.

γ) Ο δάσκαλος Α. Βαφειάδης ξεκίνησε τη διαδικασία ιδρύσεως σχολικού συνεταιρισμού στο Λαιμό της Φλώρινας από την ενημέρωση των μαθητών γύρω από τις συνεταιριστικές ιδέες και μεθόδους εφαρμογής, καθώς και από την εξασφάλιση συνεργασίας από τις τοπικές πολιτικές και θρησκευτικές αρχές, την Ένωση Συνεταιρισμών και άλλες οργανώσεις. Οι δραστηριότητες του συνεταιρισμού ξεκίνησαν από το σχολικό πρατήριο, που προμήθευε σχολικά είδη φθηνότερα ή και δωρεάν

στους άπορους μαθητές, από την καλλιέργεια του σχολικού κήπου και την εκτροφή κουνελιών. Σύντομα, οι δραστηριότητες του συνεταιρισμού απλώθηκαν στη χορή-γηση φθηνών ή και δωρεάν φαρμάκων, την ιατρική περίθαλψη, την οργάνωση μαθητικού συσσιτίου, τη βελτίωση των δρόμων του χωριού, τη δενδροφύτευση. Στη συνέχεια ο σχολικός συνεταιρισμός βοήθησε στην έκδοση μαθητικού περιοδικού, που φιλοξενούσε συνεργασίες παιδιών από πολλές περιοχές και επιδόθηκε στη συγκέντρωση ιστορικού και λαογραφικού υλικού για τον τόπο του.

Η πρώτη εκδήλωση γενικότερου ενδιαφέροντος για τους σχολικούς συνεταιρισμούς παρουσιάζεται το 1936, όταν το Γνωμοδοτικό Συνεταιριστικό Συμβούλιο της ΑΤΕ αποφαίνεται ότι το Υπουργείο Παιδείας πρέπει να ενδιαφερθεί για την ίδρυση, τη διάδοση και την καθοδήγηση των σχολικών συνεταιρισμών. Το Ανώτατο Εκπαιδευτικό Συμβούλιο του Υπουργείου Παιδείας, διατυπώνει τη γνώμη κατά το 1940, ότι «ευρίσκει το σύστημα τούτο αξιόλογον, ως καλλιεργούν την πρωτοβουλίαν των μαθητών και εισάγον αυτούς κατά τρόπον εύκολον και άνευ απασχόλησεως του διδασκάλου, εις την πλήρη κατανόησιν του πνεύματος της αποταμιεύσεως...».

Τα υπομνήματα του δασκάλου Δ. Γεωργιλά, για τα αγαθά αποτελέσματα του σχολικού συνεταιρισμού, φθάνουν μέχρι τον Υπουργό Παιδείας, ο οποίος (το 1949) ζητά τη γνωμάτευση του Κεντρικού Διοικητικού και Γνωμοδοτικού Συμβουλίου Εκπαιδεύσεως, το οποίο αποφαίνεται ότι «ο Συνεταιρισμός δεν είναι διδασκαλία απλή. Είναι αγωγή και η αγωγή δεν διδάσκεται αλλά αποκτάται. Γίνεται κτήμα των παιδιών με την καθημερινήν άσκησιν και πράξιν, με το ζήσιμον των μαθητών».

Όμως, παρά τη μεγάλη παιδαγωγική σημασία που αναγνώρισε το Συμβούλιο, θεώρησε ότι ήταν αρκετή η αποστολή μιας παρανετικής εγκυκλίου στα σχολεία.

Την πρωτοβουλία για τη διάδοση των σχολικών συνεταιρισμών πήρε από το 1954 η ΠΑΣΕΓΕΣ, όταν η Υπηρεσία της Συνεταιριστικής Εκπαιδεύσεως ανέλαβε να εργασθεί συστηματικά προς την κατεύθυνση αυτή. Με τη συμπαράσταση του Υπουργείου Γεωργίας, της ΑΤΕ, του Υπουργείου Συντονισμού, της Διδασκαλικής Ομοσπονδίας Ελλάδας και του Υπουργείου Παιδείας, άρχισε από το χρόνο αυτό, μέσω της Κεντρικής Επιτροπής Σχολικών Συνεταιρισμών, στην οποία πήραν μέρος όλοι οι φορείς αυτοί, μια ποικιλία εκδηλώσεων. Με διαλέξεις σε παιδαγωγικές ακαδημίες και σε διδασκαλικές συγκεντρώσεις, με ειδικές εκδόσεις, άρθρα και ενημερωτικά φυλλάδια, με περιοδείες και επαφές με επιθεωρητές δημοτικών σχολείων και με συνεταιριστικούς υπαλλήλους της ΑΤΕ, αλλά και με συνεταιριστικές οργανώσεις ενηλίκων, κατόρθωσε να διαδώσει ταχύτατα τη συνεταιριστική ιδέα. Οι 15 σχολικοί συνεταιρισμοί που υπήρχαν το σχολικό έτος 1954-55 έφθασαν το 1961-62 τους 980, τα δε μέλη από 265 μαθητές τους 49 χιλιάδες. Κατά το σχολικό έτος 1982-83 λειτουργούσαν 621 σχολικοί συνεταιρισμοί με 31 χιλιάδες μέλη. Τα έσοδα των σχολικών συνεταιρισμών κατά το σχολικό έτος αυτό ξεπέρασαν τα 18 εκατ. δρχ., αφήνοντας ένα καθαρό πλεόνασμα 3,1 εκατ. δρχ. περίπου.

Στο μεταξύ το ΚΕΠΕ (Κέντρο Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών), στις Εκθέσεις που συνέταξε στα πλαίσια της προετοιμασίας του Προγράμματος Αναπτύξεως της Ελλάδας 1976-80, υπέδειξε ενεργητικότερο τρόπο για τη διάδοση των σχολικών συνεταιρισμών.

Κατά το 1978 εκδηλώθηκε εντονότερο το ενδιαφέρον της πολιτείας για τους

συνεταιρισμούς γενικότερα, αλλά και ειδικότερα για τους σχολικούς συνεταιρισμούς. Το Υπουργείο Παιδείας υιοθέτησε τη διδασκαλία του συνεργατισμού σε διάφορα επίπεδα της εκπαίδευσεως. Ειδικά μάλιστα για τους σχολικούς συνεταιρισμούς, έστειλε στους επιθεωρητές δημοτικής εκπαίδευσεως και στους διευθυντές παιδαγωγικών ακαδημιών ειδική εγκύκλιο, καλώντας τους να συστήσουν στους διευθυντές των δημοτικών σχολείων να συνεργασθούν με τους επιθεωρητές και επόπτες Συνεταιρισμών της ΑΤΕ για την ίδρυση, λειτουργία και προαγωγή των Σχολικών Συνεταιρισμών.

Από τον επόμενο χρόνο (1979) η ΠΑΣΕΓΕΣ πρόσθεσε στις προσπάθειές της για την ανάπτυξη των σχολικών συνεταιρισμών την έκδοση του περιοδικού των σχολικών συνεταιρισμών «Συνεργασία» (σχ. 7.6), που κυκλοφορεί 4 φορές το χρόνο σε όλους τους σχολικούς συνεταιρισμούς και αποτελεί το όργανο για τη μεταξύ τους επικοινωνία. Παράλληλα, τόσο η ΠΑΣΕΓΕΣ όσο και η ΑΤΕ βραβεύουν τις πιο αξιόλογες επιδόσεις των σχολικών συνεταιρισμών. Αξίζει τέλος να αναφερθεί η ανάπτυξη των διεθνών σχέσεων μεταξύ ελληνικών σχολικών συνεταιρισμών και των αντιστοίχων άλλων χωρών, που με τη συμπαράσταση της ΠΑΣΕΓΕΣ έχουν

Σχ. 7.6.

Το εξώφυλλο ενός τεύχους του περιοδικού των Σχολικών Συνεταιρισμών «Συνεργασία».

εξελίχθει σε ανταλλαγές αποστολών και σε οργάνωση «πολυεθνικών» κατασκηνώσεων στην Ελλάδα και στο έξωτερικό.

Η πρόταση του ΚΕΠΕ και η σύσταση του Υπουργείου Παιδείας να ίδρυθούν σχολικοί συνεταιρισμοί στις αστικές περιοχές και στα γυμνάσια εκφράζει την παιδαγωγική ανάγκη που υπάρχει. Το γεγονός ότι οι σχολικοί συνεταιρισμοί βρήκαν προσφορότερο έδαφος στα δημοτικά σχολεία των χωριών έχει την αιτιολογία του. Εκεί τα δημοτικά σχολεία έχουν μικρότερο αριθμό μαθητών, που συνδέονται πιο στενά μεταξύ τους. Με ένα ή δυο δασκάλους πολλές φορές και με το στενό, σχεδόν οικογενειακό περιβάλλον που δημιουργείται στο σχολείο και στο χωριό, η συνεργασία στα πλαίσια του συνεταιρισμού διευκολύνεται. Στα αστικά κέντρα, αντίθετα, η αποξένωση των ατόμων αποτελεί τον κανόνα, και αυτό δεν μπορεί να μην επηρεάσει και τη μικρή μαθητική κοινωνία. Το ίδιο θα μπορούσε να λεχθεί και για τα γυμνάσια, που συνήθως βρίσκονται σε πόλεις ή κεφαλοχώρια. Γι' αυτό η ίδρυση και λειτουργία σχολικών συνεταιρισμών στις αστικές περιοχές και στα γυμνάσια είναι ασφαλώς δυσκολότερη. Οι λόγοι όμως που δυσκολεύουν την ίδρυση και λειτουργία σχολικών συνεταιρισμών, δείχνουν ακριβώς ότι στις περιοχές αυτές υπάρχει περισσότερη ανάγκη από τα στοιχεία που καλλιεργεί ο συνεταιρισμός. Η προσφορά των συνεταιρισμών στις αστικές περιοχές και στα γυμνάσια θα αποζημιώσει ασφαλώς όσους κοπιάσουν για την ίδρυση και λειτουργία τους. Θα υπάρξουν ασφαλώς οι πρωτοπόροι που θα ανταποκριθούν στην πρόκληση αυτή.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Γενικά

0.1 Ορισμός, έννοια και περιεχόμενα των συνεταιρισμού	2
0.1.1 Ορισμός του συνεταιρισμού	2
0.1.2 Έννοια και περιεχόμενο	4
0.2 Ομοιότητες και διαφορές με άλλους θεσμούς	9
0.2.1 Εταιρίες	10
0.2.2 Συνεταιρισμοί	11
0.2.3 Ομοιότητες και διαφορές	11
0.2.4 Σχέση με άλλους θεσμούς	13
0.3 Οικονομική και κοινωνική αποστολή των συνεταιρισμών	16

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

Ιστορική εξέλιξη του συνεταιρισμού

1.1 Γενικά	20
1.2 Ιστορική εξέλιξη του θεσμού στην Ελλάδα	21
1.2.1 Παραδοσιακές μορφές (μέχρι το 1900)	22
1.2.2 Σύγχρονοι συνεταιρισμοί	31
1.3 Οι πρόδρομοι των συγχρόνων συνεταιρισμών	37
1.4 Απαρχή των συγχρόνων συνεταιρισμών	50
1.4.1 Ο συνεταιρισμός του Ροτσντέιλ	51
1.4.2 Οι πιστωτικοί συνεταιρισμοί της Γερμανίας	58
1.4.3 Οι συνεταιρισμοί κοινής παραγωγής	64

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

Οι διαθνείς αρχές των συνεταιρισμών

2.1 Γενικά	66
2.2 Ανάλυση των διεθνών αρχών	67
2.3 Η σημασία των διεθνών αρχών	75
2.4 Ποβλήματα εφαρμογής και ανάγκες προσαρμογής	76

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

Κατηγορίες Συνεταιρισμών

3.1 Γενικά	83
3.2 Η τυπολογία των συνεταιρισμών και κριτήρια διακρίσεως	83
3.3 Αγροτικοί συνεταιρισμοί	85
3.4 Αστικοί συνεταιρισμοί	89

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

Διάρθρωση και λειτουργία των Ελληνικών Αγροτικών Συνεταιρισμών

4.1 Γενικά	91
4.2 Δομή της αγροτικής συνεταιριστικής κινήσεως	91

4.2.1 Πρωτοβάθμιοι συνεταιρισμοί (αγροτικοί συνεταιρισμοί)	92
4.2.2 Δευτεροβάθμιοι συνεταιρισμοί (ενώσεις αγροτικών συνεταιρισμών)	93
4.2.3 Τριτοβάθμιοι συνεταιρισμοί (κεντρικές κλαδικές συνεταιριστικές ενώσεις)	95
4.2.4 Κοινοπραξίες συνεταιριστικών οργανώσεων	96
4.2.5 Συνεταιριστικές εταιρίες	97
4.2.6 Συνεταιριστικοί οργανισμοί	98
4.2.7 Η ΠΑΣΕΓΕΣ	98
4.2.8 Διασύνδεση των συνεταιριστικών οργανώσεων	99
4.3 Όργανα των συνεταιρισμών	103
4.4 Κανόνες λειτουργίας των συνεταιρισμών	107
4.5 Διαχείριση των συνεταιρισμών	111
4.6 Διαφορές από τις εταιρίες	116
4.7 Επιτεύγματα και αδυναμίες	117
4.7.1 Επιτεύγματα των αγροτικών συνεταιρισμών	117
4.7.2 Αδυναμίες των αγροτικών συνεταιρισμών	139

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

Αγροτοβιομηχανικοί Συνεταιρισμοί

5.1 Γενικά	142
5.2 Σκοπός, χαρακτηριστικά	144
5.3 Οργάνωση και διαχείριση	146
5.4 Οικονομικά μέσα	148
5.5 Η συμβολή στην ανάπτυξη των αγροτικών περιοχών	150
5.6 Φορείς εφαρμογής αγροτικής πολιτικής	152

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ

Διεθνής Συνεταιριστική Κίνηση

6.1 Γενικά	155
6.2 Οι συνεταιρισμοί σε άλλες χώρες	157
6.2.1 Ευρώπη	157
6.2.2 Άλλες χώρες	174
6.3 Τα συνεταιριστικά όργανα στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα	180
6.4 Τα διεθνή όργανα των συνεταιρισμών	183
6.4.1 Η Διεθνής Συνεταιριστική Ένωση	185
6.4.2 Η διεθνής συνεταιριστική κίνηση σε αριθμούς	190
6.4.3 Διεθνής συνεταιριστική σημαία	190

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΒΔΟΜΟ

Συνεταιρισμοί και Παιδεία

7.1 Γενικά	192
7.2 Συνεργατισμός και παιδεία	192
7.3 Η διδασκαλία του συνεργατισμού	194
7.4 Στόχοι και οργάνωση της συνεταιριστικής εκπαίδευσεως	198
7.5 Αποστολή και περιεχόμενο του σχολικού συνεταιρισμού	200
7.6 Οργάνωση και ανάπτυξη των σχολικών συνεταιρισμών	206
7.6.1 Σχολικοί συνεταιρισμοί στο εξωτερικό	206
7.6.2 Σχολικοί συνεταιρισμοί στην Ελλάδα	207

COPYRIGHT ΙΔΡΥΜΑΤΟΣ ΕΥΓΕΝΙΔΟΥ

